

stipulaturus jus præsidii in urbibus oppignoratis, quod anno MDLXXXV. fecisse novimus Elisabetham, Angliæ Reginam, quum ei Belgæ Ulissingam, Ramkenium et Brilam oppignorassent. Em. Meteran. *Rer. Belg. Lib. XIII.* et *Annaliæ Belg.* reliqui ad hunc. ann.

§. CCCLXXII.

Denique ex PACTI ANTICHRETICI definitione (§. Quid cix CCCLXIX.) adparet, (184) ei pacto tantum locum esse ca pac- in oppignoratione rerum fructuosarum : quumque fructus tum an- vice usurarum sint, (185) eos non notabiliter excedere tichre- debere usurarum modum, quem supra æquitati conve- ticum? nientissimum esse, diximus. (186) Casum hic quoque non ferre creditorem nisi aliud conventum sit, ac proinde, (187) si ob sterilitatem calamitatemve publicam tantum non percipere potuerit creditor, quantum ei *usurarum nomine* debebatur, illud debitorem merito aliunde sup- plere debere.

§. CCCLXXIII.

Omnibus vero his contractibus commune est, (188) quod, quia in securitatem crediti ineuntur, (§. Com- CCCLXIX.) creditori jus sit pignus et hypothecam ob munia harum moram debitoris distrahendi, et, deducta sorte, cum conven- tionum, usuris, reliquum tantum pretium restituendi debitori: nisi (189) adjecta sit LEX COMMISSORIA, id est pactum de re oppignorata, si intra certum tempus non reluatur, *creditori pro sorte* et usuris reliquenda. Quamvis enim id

Li

pac-

Ad §. 372.

Usurarum nomine. Uti §. 369. accipiendæ usuræ, pro rei proventu.

Ad §. 373.

Creditori pro sorte, et usuris. Fructibus intellige, et ita lex commissoria jure naturæ licet, quia sub quacumque conditione honesta, et rationabili tamen, res alienare fas est, modo non malitia, læsio enormis, dolus,

pactum improbet leges Romanæ recentiores, *) *l. un. C. Theod. de commissor. rescind. l. ult. C. de pact. pign.* idque jure fieri potuerit, ob creditorum quorundam avaritiam: non tamen inde sequitur, ut et jus naturæ, quod domino alienationem rerum suarum sub quacumque conditione permittit, (§. CCCIX. 13.) improbet hujusmodi pactum, à quo ne Principes quidem et gentes liberas abstinuisse, exemplis variis demonstravit laudatus Hert. *ad Puffend. V. 10. 14. p. 737.*

*) Veteres enim leges, strictius inhærentes simplicitati juris naturalis, nihil habent, quod huic PACTO COMMISSORIO adversetur. Immo libera adhuc republica illud pro licito habitum esse, probat locus Ciceronis *Epist. ad famil. XIII. 56.* ab eodem Hertio, et ante eum à Jac. Gothofredo ad *l. un. C. Theod. de commiss. resc.* adlatus: *Philotes Alabandensis in obitu Clavio dedit: hæ commissæ sunt.* Sed mira creditorum asperitas, qua miseri debitores, pignora debito pretiosiora sub hac conditione dare coacti, ad incitas redigebantur, demum subegit Principes, ut hoc pactum, cum maximo debitorum detrimento conjunctum, legibus severissimis proscriberent.

§. CCCLXXIV.

Tertius, qui et ante inventum nummum, et postea, locum habere potuit, contractus est FIDEJUSSIO, id est, obligatio ad id quod tertius debet, in subsidium solvendum. Siquis enim, se pro altero non in subsidium solviturum, constituit, sed una cum alio in solidum sese obligat, REUS, et obligatio utriusque CORREALIS vocatur. Denique, qui alterum, consentiente creditore, obligatione liberat, eamque in se totam suscipit, is EXPROMISSOR adpellatur. Qui contractus omnes æque, ac pignoris, in securitatem creditorum excogitati sunt, et frigescentis

Quid si de jussio, obligatio correalis et expromissio?

---

lus, et pravitas aperta in ea interveniat, quo casu ob turpitudinem reprobatur, et ob inæqualitatem justitiæ uti supra diximus. (367.) Ideo per leges Romanas postea damnata leg. ult. Cod. de pact. et pign. ob creditorum insatiabilem avaritiam. *Almici 1. 13. 26.*

tis inter homines amoris ac fidei argumentum præbent locupletissimum. *)

*) Si enim tantus esset inter homines amor, quantum esse oportebat: nec creditor diffideret debitori, nec debitor de creditore defraudando vel cogitationem animum subire pateretur: et sic nec pignora, nec fidejussores, nec correos, nec expromissores, quisquam exigeret. Dum vero hodie tam oculata sunt manus, ut, nisi quod vident, nihil omnino credant: argumentum hoc est humanæ perfidiæ, tepescantisque amoris luculentissimum. Observavit id jam Seneca, qui *de Benefic. III. 15. Utinam, inquit, nulla stipulatio emtorem venditori obligaret! nec pacta conventaque impressis signis custodirentur! fides potius illa servaret, et æquum colens animus! Sed necessaria optimis prætulerunt, et cogere fidem, quam spectare, malunt. Adhibentur ab utraque parte testes: ille per tabulas plurima nomina, interpositis parariis facit. Ille non est interrogatione contentus, nisi rem sua manu tenuit. O turpem humano generi FRAUDIS AC NEQUITIÆ PUBLICÆ CONFESIONEM! Annulis nostris plus, quam animis, creditur.*

§. CCCLXXV.

Ceterum ex FIDEJUSSORIS definitione (§. CCCLXXV.) patet 190) fidejussoribus, quum alterius obligationi in subsidium accedant, non esse locum, nisi id, quod debetur, ita sit comparatum, ut à quovis æque commode, ac ab ipso debitore principali, præstari possit, adeoque 191) ipsi rectæ rationi adversari fidejussiones pro capitis damnatis, quamvis eas veteres quædam gentes admiserint: *) nec 192) quidquam obstet, quominus, si mulcta expiari possit crimen, alius pro alio intercedat, seque mulctam pro reo soluturum in subsidium constituat.

Pro quibus rebus fidei jubere liceat?

*) De Græcis res certa est ex variis exemplis, quæ jam collegit Puffendorf. *de jur. natur. et gent. V. 10. 12.* Esse et statuta, quæ vadium usum probent, ostendit laudatus Hert. *ad Puffendorf. ibid. p. 735.* Dum vero alii hujusmodi obligationem fidejussoriam defendi posse existimant exemplis sacris *Genes. XLII. 37. XLIII. 9. 1. Reg. XX. 39.* eos omnino fugit ratio. Obligationem Rubenis stolidam esse, unusquisque intelligit, maxime quum non suum, sed innocentium liberorum, capita veluti oppignoret, et quidem non pro reo capi-

talis criminis, sed pro Benjaminis fratris reditu ex Ægypto. Unde vix probabile est Jacobum virum pium et prudentem conditionem accepisse. Judas quidem fidejubes, sed non pro capitis damnato, nec vitam oppignorat. Denique 1. *Rsg. XX. 39.* nemo vitam pro reo obligat, sed custodia captivi illi demandatur, sub capitis periculo. Ut hinc manifestum sit, hanc veterum consuetudinem in sacris litteris non reperire præsidium.

§. CCCLXXVI.

Obligatio fidejussorum.

Quod ad obligationem fidejussorum attinet, ex eadem definitione (§. CCCLXXIV.) patet, 193) eos se obligasse ad idem, quod creditor à debitore jure exigere potest, adeoque 194) iniquum esse, plus sibi à fidejussoribus, quam à debitore, stipulari creditorem: 195) obligationem fidejussorum esse subsidiariam, ac proinde 196) jure naturali illos non indigere singulari BENEFICIO ORDINIS vel EXCUSSIONIS, sed 197) tum demum conveniri posse, si satis constet, debitorem principalem solvendo non esse: *) 198) Plures fidejussores, qui pro iisdem personis iisdemque rebus intercesserunt, merito pro rata tantum teneri, nisi se ultro et diserte in solidum obligarint: atque hinc 199) NE BENEFICIUM quidem DIVISIONIS illis jure naturæ esse necessarium, quippe pro rata obligatis, 200) nisi forte confidejussores solvendo non sint, idque fidejussor ignorare non potuerit.

*) Contraria quidem fuit gentium multarum sententia, nimirum fidejussorem et ante debitorem principalem conveniri posse. De Hebræis vid. *Prov. XX. 16. XVII. 18.* De Græcis notum illud Thaletis: *Ἐγγυα, πᾶσα δ' ἄρα, sponde et noxa præsto erit.* Denique et Germanorum fertur vetus p̄aræmia: *De burgen muss man würgen.* Conf. Schilt. *Ex. XLVIII. 21.* Sed et Romanis idem rigor placuit, donec Justinianus beneficium ordinis vel excussionis invexit *Novella IV.* Enim verò quum fidejussor non nisi in subsidium alterius obligationi accesserit, et, si ipse illico conveniretur, inter fidejussorem, reum et expromissorem nihil esse, discriminis futurum: ipsa recta ratio docet, illum teneri in subsidium, nec ante debitorem principalem esse conveniendum. Cic. *Epist. ad Attic. XVI. 15.* *Sponsors adpellare, videtur habere quamdam divaniam.*

§. CCCLXXVII.

§. CCCLXXVII.

Quum porro REI sibi alteri in solidum obligent: (§. CCCLXXIV.) facile patet, 201) creditoris in arbitrio esse, ab utro exigere velit solutionem, * 202) uno vero expungente nomen, alterum liberari, sed tantum ratione creditoris, cui, quod debebatur, solutum est, 203) non ratione correi, qui dum pro correo solvit, ejus negotia gessit, (§. CCCXLVI.) adeoque omnino indemnis ab altero præstandus est. (§. CCCXLIX. 202.)

Obligatio cor-
reorum.

*) Non ergo hic locus est divisioni obligationis. Quia tamen, si uterque reus solvendo est, et uterque facile potest interpellari, nulla justa causa est, cur unum urgere, totamque summam ab eo solo extorquere velit creditor: ipsa eum humanitas, non adeo amare jus suum persequi, sed reum utrumque urgere jubet. Neque enim patitur humanitas, ut aliquid ab altero cum ejus incommodo exigamus, quod facilius et sine nostro alteriusque detrimento consequi possemus. (§. CCXVI. g.)

§. CCCLXXVIII.

Denique ex EXPROMISSORIS definitione (§. CCCLXXIV.) colligimus, 204) ejus eandem esse obligationem, ac ipsius debitoris principalis, adeo, ut 205) hic expromissione cum consensu creditoris facta liberetur, ac proinde 206) expromissor nec ordinem vel debitoris excussionem urgere, nec 207) creditor, si ab expromissore suum servare non potest, ad debitorem principalem, quem semel liberavit, recurrere possit, sed ab expromissore, cujus fidem sequutus est, id, quod sibi debetur, simpliciter expectare cogatur.

Ac de-
nique
expromis-
sorum.

§. CCCLXIX.

Proximus est contractus SOCIETATIS, quem non minus ante inventum nummum, quam postea locum invenisse, vel ex eo intelligitur, quod nihil aliud est,

Contractus so-
cietatis,

quam

quam lucri, ex collatis rebus vel operis provenientiis, damnique inde emergentis, inter plures communicatio. *) Res vero atque operas æque ante inventum numerum, ac postea, communicari potuisse, nemo temere dubitabit.

*) Itaque hic agimus de communione, sociorum consensu inita. Consensus vero quum vel expressus sit, vel tacitus, et hic idem, quod ille, operetur: (§. CCLXXV. 25.) consequens est, ut et societas tacito consensu, id est, facto, contrahi possit. Hert. *diss. de societate facto contr.* Prout vero vel omnia bona, vel quædam tantum, vel res quædam singulares operæ, conferuntur, societas, vel UNIVERSALIS, vel GENERALIS, vel SINGULARIS solet appellari *Universalem et generalem* aleam quodammodo continere, in singulari æqualitatem observandam esse, recte monuit Grot. *de jure belli et pac. II. 12. 24.*

§ CCCLXXX.

Quum ergo in societate UNIVERSALI universa, in GENERALI quædam bona communia sint, ita tamen, ut hic contractus quodammodo aleam contineat: (§. CCCLXXIX. *) consequens est, 208) ut lucrum quidem et damnum inter socios hos commune sit: at 209) collatio tamen admodum inæqualis esse possit, nec 210) habeat socius, quod conqueratur, si, exigentibus necessitatibus, unus socius, qui minus contulit, altero plus expendat, immo, quin 211.) socius contractum ab altero æs alienum pro rata exsolvere debeat, eo minus videtur dubitandum, quo magis expediti juris est, et lucri ab uno facti alterum esse participem, eumque, qui commodum è re sentit, merito et incommoda ferre debere.

§. CCCLXXXI.

Contra, quum in societate SINGULARI merito observanda sit æqualitas, (§. CCCLXXX. *) ea vero in collatione observetur: sequitur sane, 212) ut æqualitas illa in dividendo lucro, et damno non possit esse *arithmetica*, sed *geometrica*, *) adeoque, 213) qui plus

plus rerum operarumve in commune contulit, tanto plus lūci damnique ferre debeat, quanto alter minus contulit. Quandoquidem tamen in suis rebus quisque alteri qualecūque commodum concedere potest: (§. CCCIX. 13.) nemo negaverit, 214) posse socios pactionibus inter se aliud statuere, et in dividendo lucro damnoque vel æqualitatem arithmeticam, vel 215) qualemcūque inæqualitatem probare, dummodo non 216) dolo unius ex sociis hoc negotium degeneret in societatem leoninam Phædr. *Fab.* I. 6.

* Sunt qui hic æqualitatem arithmeticam, tamquam inter fratres, servandam esse statuunt, et ita interpretantur *l. 6. l. 29. l. 80. D. pro soc.* aliosque juris Romani locos. Connan. *Commet. jur. civil.* VII. 19. 5. Hub. *Prælect. ad tit. Institut. de societ.* Sed quum fictionem redoleat illa sociorum fraternitas, adeoque in jure naturæ ejus ratio haberi nequeat, et præterea hic lucrum ex rebus operisque, in commune collatis, proveniat: nihil æquius profecto est, quam ut lucrum damnumque pro rata rei operæque callatæ dividatur. Recte Aristotel. *ad Nicom.* VIII. § 6. *Ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλεῖα λαμβάνουσιν ἐκ συμβαλλόμενοι πλεῖω.* In pecuniarum communiōne plura accipiunt, qui plura contulerunt.

§. CCCLXXXII.

Denique observandum, quum hæc societas consensu, vel per modum conventionis contrahatur, §. CCCLXXIX. *) 217) ex juris naturalis principiis vix deduci posse regulam juris Romani: ex societate cuius excedere licere, dummodo id non intempestive et in aliterius fraudem fiat: *) sed potius 218) ream omnem cietate redire ad legem conventionis, et hinc, si perpetuam societatem inire placuit, eam debere esse perpetuam, re. sin temporalem, temporalem; nisi quod, 219) si alter sociorum injuriosus, damnosusve sit, vel leges contractus manifesto violet, æquissimum videtur, socio facultatem esse debere, et ante tempus constitutum societati renunciandi.

*) Quod vel ex ipsis rationibus, quibus veteres juris conditores utuntur, liquido probari potest. Modo enim hanc reddunt rationem, quod communiō sit mater discordiarum: *l. 77.* §.

§. 20. *D. de legat. 2. modo*, quod naturale vitium sit, negligi id, quod communiter possideatur: *l. 2. C. quando et quib. quarta pars*, quibus tertiam rationem addunt nonnulli, quod personæ, quam socium adsciscimus, qualitas et industria eligatur, adeoque si spei non respondeat socii fides et diligentia, socio merito saluum esse oporteat societati renunciandi arbitrium. Enimvero non minores sæpe discordias excitant emptio venditio et locatio conductio, in quibus tamen negant, locum esse pœnitentiæ. Et non minus aliquando negligentur ædes, aliis locatæ, quam communes, et tamen ideo contractum ante tempus abrumpere non licet. Denique et, qui operas conducit, personæ qualitatem et industriam eligere solet, et tamen contractum ante tempus finire nequit. Si ergo reliquis contractibus valet regula: *Sicut initio libera potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus: ita renunciare semel constitutæ obligationi, adversario non consentiente, nemo potest: l. 5. C. de ob. et act.* quidni etiam de societate idem omnino dici posset?

§. CCCLXXXIII.

Quid
justum
circa do
natio-
nem.

Subjicimus DONATIONEM, per quam intelligimus promissum de re nostra in alterum gratis transferenda. Ex ea vero definitione facile patet, 220) eam non modo pure, sed et sub quacumque conditione, adeoque 221) sub conditione etiam mortis donatoris, vel ejus contemplatione fieri posse, adeoque 222) recte dividi in DONATIONEM INTER VIVOS, et MORTIS CAUSSA. 223) Rem inter vivos donatam merito esse tradendam, nec 224) donatori eam revocandi superesse arbitrium. Denique ex iis, quæ supra diximus, colligi potest, 224) donatarium, re evicta à donatore petere non posse evictionis præstationem, (CCLXXIV. 24.) et 225.) donatori ad gratum animum quavis occasione verbis factisque testandum omnino esse obligatum: (§. CCXXII. 40.)

§. CCCLXXXIV.

Corolla
ria quæ

Denique de omnibus generatim contractibus adhuc monendum est, 226) illos, quia consistunt in consensu, (§. CCCXXVII.) ab iis esse ineundos, qui vel à

na-

natura, vel à legibus, consentire non prohibentur. 228) Deinde quia contractus commercii causa inventi sunt, (§. CCCXXVII.) contrahendum quoque esse de rebus, quæ honeste, et permittentibus legibus, in commercio esse possunt: ac proinde 229) nullum valere contractum de rebus turpibus, impossibilibus, rebus per leges commercio exemptis, quamvis 230) quum res pleræque non natura, sed legibus positivis commercio eximantur, eæ etiam contractus permittere possint super rebus, super quibus aliarum gentium legibus et moribus contrahere non liceret. *

*) Exemplo esse possunt cadavera. Ea oppignorare apud nos procul dubio et inutile esset, et pro contractu turpissimo haberetur. Contra apud Ægyptios lex permittebat cadavera parentum condita oppignorare, et ei, qui, illis neglectis, non expunxerat nomen, honesta sepultura negabatur, Diodor. Sicul. *Blib. I. 93.* Contra natura inhonesta est opignoratio uxorum, liberorumque, quod in regno Pegu permittitur, quia illa non potest non plena esse tristissimi eventus. Unde et creditorem relegatione dignum judicabant Romani, qui sciens fillum, familias pignori à patre acceperat. *l. 5. D. quæ res pign.*

CAPUT XIV.

De Pactis.

§. CCCLXXXV.

Quamvis inter PACTA et CONTRACTUS jure naturæ nihil sit discriminalis, dum utrumque negotium utriusque consensu capit substantiam: dici tamen potest CONTRACTUS ex vetere loquendi consuetudine ad rerum operarumve commercium; (§. CCCXXVII. 6.) pacta ad alias res, factave, quæ in commercio esse non solent, pertinere. *) Sic e. g. quamvis homines ingenui utriusque sexus non sint in commercio: inter eos tamen convenire solet de nuptiis, vel in futurum, vel in præsentî, celebrandis, isque consensus tum sponsalitiis, tum nuptialis, FACTORUM nomine recte venit.

*) Agnovit id discrimen etiam Puffendorfius *de jure nat. et gent.*

gent. V. 2. 4. Et quamvis scriptores Romani, quia alio sensu accipiunt vocabula, aliudque discrimen pactorum et contractuum statuunt, non semper verbo *contrahere* utantur de rebus, quæ in commercio; *pacisci* de rebus factisque, extra commercium positis, veluti dum dicunt *contrahere nuptias*, l. 22. D. *de ritu nupt. pacisci ab aliquo nummos*: Val. Max. IX. 4. 2. nomen tamen CONTRACTUS vix aliter accipiunt, quam de conventionē super rebus, quæ in commercio sunt. Quod adeo verum est, ut ideo jureconsulti contra Donel. *Comm. jur. XIII.* 18. negent, nuptias esse contractum, qui ineatur de personis et individua vitæ consuetudine, quæ non sint in commercio. Nihil ergo obstat, quo minus nos hoc *pactorum et contractuum* discrimen admittamus.

§. CCCLXXXVI.

Nimirum quum homines suaviter et commode vivere non possint, nisi sibi invicem præstent officia, quæ supra HUMANITATIS et BENEFICENTIÆ diximus, §. CCXIV. Cur pac- 2.) et ita tamen inter homines jam pridem refrixerit ta sint mor, ut de eorum humanitate et beneficentia confidere necessa- non possimus, (§. CCCXXVI.) Denique illa officia sint ria? imperfecta, et invitis extorqueri nequeant: (§. CXXII. *) consequens est, 1) ut non alia sit ea certo consequendi ratio, quam consensus alterius. Qui consensus duorum plurimumve in idem placitum de dādo aliquo vel faciēdo, quod alias vel plane non, vel tantum ex lege humanitatis et beneficentiæ debetur, quum vocetur PACTUM: 2) ea, quæ nobis ab aliis dari fierive jure perfecto cupimus, nobis PACISCI debemus. *)

*) Exemplo esse poterunt Abrahamus et Abimeleclus. Ipsa sane lex humanitatis et beneficentiæ utrumque jubebat benigne adversus se invicem agere, et maxime Abrahamum, virum virtutis studiosissimum, plurimisque ab Abimelecho beneficiis ornatum, ipsa recta ratio ad grati animi memoriam obligabat: et tamen uterque sibi ab altero amicitiam et benignitatem pactum esse, legimus *Gen. XXI. 23. seq.* Ita sæpe veteres alios pactis obligabant ad præstandum id, ad quod hi jam antea ex legibus humanitatis ac benevolentiae erant obligati.

§. CCCLXXXVII.

§. CCCLXXXVII.

Nec dubitari potest, 3) quin pacta servanda sint. **Fa ser-**
 Quum enim, qui aliquid promittit, mentem suam de **vanda**
 dando aliquo faciendove sive verbis, sive aliis signis esse,
 prodat, verbis vero ita utendum sit, ne alter decipia- **proba-**
 tur: (§. CXCVI. 67.) consequens est, ut et à pacis- **tur argu-**
 centibus omnem fraudem omneque abesse oporteat men- **mento**
 dacium, adeoque standum sit promissis pactisque om- **primo.**
 nibus, deliberato animo initis, et hinc 4) nihil debeat
 fide data esse sanctius, 5) nihil perfidia detestabi-
 lius. *)

*) Quemadmodum enim pactis quodammodo subvenimus
 indigentia nostræ, idque agimus paciscentes cum aliis, ut
 nobis officia humanitatis et beneficentiæ, quæ alias à plerisque
 frustra speraremus, præstent: ita facile patet, iis solis inter
 se genus humanum contineri. Ergo tanto *perfidiosius est, ma-*
gisque nefarium, fidem frangere, quæ continet vitam. Cic. *pro*
Q. Roscio Comædo Cap. VI. Hinc semper generosum visum est,
τι ἀψυδὸς ζῆμα, ὁσ ἄρα, vel, ut rem eloquitur Euripides, in
Iphig. in Taur. v. 1064.

καλὸν τι γλώσσῃ, ὅτε πίζῃ παρῆ.

Pulchrum est lingua, cui adest fides.

§. CCCLXXXVIII.

Accedit et altera ratio, cui non minus ponderis **Itemque**
 inesse, facile unusquisque largietur. Quum enim offi- **secun-**
 ciorum omnium, quæ alteri debemus, communis veluti **do.**
 fons et scaturigo, sit amor justitiæ, (§. CLXXXIII. 1) is-
 que nos subigere debeat, ut, quod nobis fieri nolumus,
 id nec alteri faciamus, (§. CLXXVII. 6.) nemo deni-
 que sit mortalium, qui pactis et promissis ab altero de-
 cipi velit: denuo sequitur, ut nec nos cuiquam pactio-
 nibus et promissis illudere, eumque propter fidem nos-
 tram defraudare debeamus, adeoque pacta omnino sint
 servanda. *)

*) Non hic utimur argumento, quod nec so cietas civilis
 servari posset, nisi sancta hominibus esset religio. Quam-

vis enim hoc argumento recte probetur pactorum fideique inter homines necessitas, eamque Cicero *de offic. II. 11.* et inde eleganter demonstravit, quod *ne illi quidem, qui maleficio et scelere pascuntur, possint sine illa particula justitie*, id est sine pactis, vivere: ex hac tamen socialitate non esse originem obligationis hujus repetendam, jam supra ostendimus. (§. LXXV.) Itaque binas has rationes, quas hoc et antecedente aphorismis exposuimus, ex principio nostro AMORIS derivare maluimus.

§. CCCLXXXIX.

Quotuplicia
pacta?

Ceterum pacta vel *μονόπλευρα*, seu UNILATERALIA sunt, vel *διπλευρα*, seu BILATERALIA. Illis unus tantum alteri; his ambo sibi mutuo aliquid promittunt, adeoque posterioribus tacita inest conditio, unum præstiturum, quod promisserit, si et alter ex sua parte pacto satisfactorius sit. Deinde utraque sunt vel OBLIGATORIA, quibus nova obligatio vel alterutrius, vel utriusque partis, constituitur, vel LIBERATORIA, quibus obligationes, antea constitutæ, tolluntur, vel MIXTA, quibus et obligationes priores tolluntur, et novæ pro arbitrio paciscentium constituuntur, quales in primis NOVATIONES, et TRANSACTIONES de causis dubiis esse, nemo non intelligit. Sed horum omnium eadem est ratio, puta, 5) ut summa fide et quam religiosissime servanda sint, 6) si vel maxime non eo consilio aliquid promiserit alteruter, ut obligari velit.*)

*) Observandum hoc est, contra illos, qui aliam promissionem PERFECTAM, aliam IMPERFECTAM esse statuunt, et illam quidem definiunt, quando non solum promittens obligari vult, sed et simul jus in alterum confert, ut rem promissam veluti debitam plene à se poscere queat: hanc vero, quando obligari quidem vult, qui promisit, ut tamen alteri jus non sit ad exigendum. Quo referunt promissionem: *Ego destinavi, hoc tibi dare, et peto, ut mihi credas*, itemque pollicitationes virorum potentum aut gratiosorum, quibus alicui commendationem vel suffragium spondent. Grot. *Jur. bell. et pac. II. 2. 2.* Puffendorf. *Jur. natur. et gent. III. 5. 5.* Sed 1) sæpe tales promissiones non sunt pacta, sed dicta tantum,

tum, vel *adseverationes*, quas à pactis ipsi distinguunt Grotius et Puffendorffius, immo aliquando non pacta sunt, sed præparationes ad pacta, quas vulgo *tractatus* adpellitant. 2.) Res est pæne contradictoria, aliquem promittere velle, et alii tamen nolle jus ad exigendum dare. Quum nescio, an tale sit commentum, quo omnia pacta et promissa turpiter eludî possent, exemplo Mediolanensium, qui increpati de perjurio, respondebant: *Furavimus quidem, sed juramentum attendere non promissimus.* Quod referens Radevicus *de gestis Friderici I. Lib. II. Cap. XXV.* Digna, inquit, responsio, ut moribus oratio consonaret, et, qui prave ac perfide vivere et facere consueverant, aliter, ac perfide et prave, loqui non potuissent, ut vitam flagitiosam sermo inlotus comitaretur. Denique 3) si imperfectæ plerumque sunt hujusmodi potentum promissiones ratione exactionis: non ideo illico, quod ad obligationem attinet, pro imperfectis habendæ sunt.

§. CCCXC.

(Ex quo porro colligimus, 7) nihil jure naturali interesse inter pactum et stipulationem, adeoque 8) falli Franc. Connanum *Commentar. I. 6* qui, Romanorum commendaturus *ἑθνομύων*, etiam jure naturæ ex promissis, quamdiu stent intra terminos simplicis conventionis, et in *συνάλλαγμα* non transeant, jus perfectum oriari negat. Quemadmodum enim ejus argumenta jam satis profligarunt Grot. *de jure belli et pac. II. 2. 1.* et Puffendorf. *Jur. natur. et gent. III. 5. 9.* ita nos addimus, Connanum minus magnifice de naturali pactorum obligatione sentire, quam ipsos Romanos, quippe qui pactis nudis vim perfecte obligandi numquam detraxerunt, quamvis actionem ex iis, ob singulares rationes, denegarent. *)

*) Ex Romanorum sententia obligabatur, etiam qui nudo pacto aliquid promiserat, eumque, qui fidem fefellerat, illi non minus perfidum putabant, quam aliæ gentes. Quin non imperfectam esse existimabant hanc obligationem, quæ ex pactis nudis oriebatur, sed perfectam, siquidem ratione illius locus erat compensationi, *l. 6. D. de compens. constituto, l. 1. §. penult. D. de pecun. const. novationi, l. 1. fn. D. de novat. fidejussoribus et pignoribus, l. 5. D. de pig. exceptioni l. 7. §. 5. l. 45. D. de pact. l. 10. l. 21. l. 28 C. cod.*

Ua-

Unde et quod à promittente per errorem fuerat solutum, conditione indebiti repeti non poterat *l. 49. D. de conl. ind.* Quorum pleraque ita sunt comparata, ut in obligationem imperfectam vix cadant. Solam negabant ACTIONEM, quia civilem invenerant modum, quo paciscentes uti jusserant, putabantur. Quemadmodum, ergo multis locis leges ex oppignoratione rerum immobilium non dant actionem, nisi pignus apud acta sit constitutum, nec tamen ideo pignori obligationem perfectam detrahunt, quippe quæ aliis modis sese exserit: ita nec de Romanis statuendum est, eos pacta noluisse perfectam obligationem producere, quia actionem inde oriri noluerint.

§. CCCXCI.

Pacta
expres-
sa et ta-
cita.

Quum vero pactum sit duorum pluriumve in idem placitum consensus, (§. CCCLXXXVI.) CONSENSUS vero duarum pluriumve voluntatum in eandem rem eademque circumstantias conspiratio: consequens est, 9) ut ille consensus tamquam internus externo aliquo signo declarandus sit. Qualia signa, quum sint *verba*, sive ore prolata, sive litteris consignata, et *facta*; et illa consensus expressi, hæc taciti præbeant argumentum: (§. CCLXXXIV.) facile patet, 10) perinde esse, sive expresso, sive tacito consensu, aliqui paciscantur, dum tale sit factum, ex quo consensus in eam rem, de communi humani generis vel gentis cujusdam, sententia colligi soleat. *) Immo 11) aliquando consensum recte colligi ex ipsa negotii natura, si illud tale sit, ut non possit non judicari alterum non dissentire. (§. CCLXXXIV.)

*) Hinc et nutum sufficere, recte statuunt jura nostra: *l. 52. §. ultim. D. de obl. et act. Quintilian. Declam. CCXLVII.* nec non patientiam, immo et silentium, *l. 51. pr. D. locati, l. 11. §. 4. 7. D. de interr. in jure fac.* et alibi passim. Quod admittimus omnino, nisi alia fuerit probabilis ratio, cur quis, dissentiens licet, tacere, quam dissensum verbis factisve testari, maluerit, *exemp. grat. si filius familias, truculentiam patris veritus, interrogatus, an Mæviam, à qua maxime abhorret, ducere velit? taceat: non illico consensisse videbitur. Quid si enim, patre dicente: Abi do-*
num,

num, et suspende te, præ stupore tacuisset filius? an ideo consensisse diceretur?

§. CCCXCII.

Quumque consensus sit duarum voluntatum in eamdem rem easdemque circumstantias conspiratio, (§. CCCXCI.) voluntas vero nihil possit vel adpetere, vel aversari, nisi ab intellectu excitata: (§. XXX.) sequitur, 12) ut pacisci valide nequeant, quicumque rectæ rationis usu destituuntur, adeoque nullius momenti sint pacta furiosorum, nisi diluendo intervallo distinguatur furor, nec non 13) infantum et eorum omnium, quos ob lubricum ætatis rem non intelligere, probabile est, 14) præterea ægrotorum, quorum animos morbi vehementia perturbat, immo 15) et maxime ebriorum, licet voluntaria fuerit promittentium ebrietas, *) nec 16) eorum, qui jocantes aliquid promiserunt, sive sunt ab altero stipulati.

Pacisci
quinam
possint,
vel non
possint?

*) Quamvis enim alias tunc demum agenti non imputetur actio, ex ebrietate perpetrata, si per eum non steterit, quominus hujusmodi quid contingeret, (§. CVI. 31.) per eum autem, qui ultro suavem illam insaniam sibi attraxit, omnino steterit, ne pacisciretur, quum actio ex ebrietate profecta involuntaria quidem sit in se, sed non in sua causa: (§. L. *) hic tamen aliud statuendum, et gradus ebrietatis distinguendi sunt. Aut enim modica fuit, aut summa hominis aliquid promittentis ebrietas. Si modica: non ita caliginem illa offudit intellectui, ut nesciret, cui vel quidnam promitteret, adeoque hujusmodi promissio omnino obligat: Sin summa: non potuit non illa incurrere in sensus, ac proinde alter, qui cum illo pactus est, vel in manifesto dolo fuit, vel sibi saltim imputare debet, quod cum homine vino sepulto ac semisomni rem seriam suscipere et pacisci non dubitarit. Itaque nulla est ratio, cur ei jus esse debeat, promissum, discussa alterius erapula, exigendi.

§. CCCXCIII.

Ex eodem porro axiomate colligimus, 17) utile es-
An utile
se

se pactum, ex ignorantia vel errore initum, si vitium hoc intellectus sit culpabile, vincibile, ac voluntarium: (§. CVII. 33) non, 18) si ita comparata sit res, ut et prudentissimum possit fallere, (§. CVIII. 36) veluti 19) si de diversis personis rebusve senserint stipulator et promissor, vel 20) si alteruter erraverit circa personam, vel rem ipsam, vel 21) circa eas circumstantias, quæ non facile sciri potuerunt, et quarum si conscius fuisset promittens, numquam ita esset pactus.

§. CCCXCIV.

Andolo malo elicitum? Multo minus ergo 22) valebit pactum, ad quod quis dolo alterius inductus, vel 23) in quo dolo istius malo circumscriptus læsusque est, quia consensisse non potest videri, cujus menti veluti præstigias alter objicit, ut rem vel personam, de qua pactus est, sibi multo aliter conciperet, ac eam postea reipsa deprehendit. *) Contra 24) nulla est ratio, cur irritum esse debeat pactum, ad quod tertius alterutrum paciscentium, altero inscio, pellexit, quamvis 15) dubitari nequeat, quin is, cujus dolo factum est, ut ita paciscentur, læsis ad resarciendum damnum sit obligatus.

Ad §. 393.

Heineccius homo hæreticus plura pro exemplis periculosa Catholicis afferre solet, quæ expungi ab hac editione oportuit, id quod etiam in præsentī fecimus, nam exempla alias posita in matrimonio, incongrua omnino sunt, quæ non uti contractus civilis tantum respici debet, sed sublimiori consideratione, et natura præditum est. Præstat igitur regulas textus generales ediscere, et juxta addere *vel circa eas circumstantias*, quæ essentiam vel substantiam tangunt, non tamen illas, quæ parum ponderis sunt. Sic in matrimonio impedit error vergens circa ea quæ sunt de essentia illius, nempe circa personas, et mutuam corporis præstationem v. Covarr. de matrim. p. 2. c. 3. n. 4. Almici 1. 14. 5.

*) Hinc nemo dixerit jure naturæ ratas esse debuisse nuptias Jacobi cum Lia, quas manifesto dolo conciliaverat Labanus. *Genes. XXIX. 22.* Neque mos gentis, quo facti turpitudinem velare conatus est Labanus, eum à dolo excusare, vel Jacobum obligare potuit, ut sibi à socero malitiosissimo tam proterve illudi pateretur. Nam nec obligatoria procul dubio fuit illa consuetudo, et, si pro lege habita fuisset, id prædictum esse oportebat; neque debebat Labanus Rachelem petenti Jacobo promittere, sed eum peregrinum et consuetudinum Syriacarum ignarum, præmonere, sororem, natu minorem ante majorem despondere, moribus patriis nefas esse. Omnia ergo miris fraudibus hic implicata fuerunt, nec ea rata fuissent procul dubio, nisi Jacobo peregrino satius visum fuisset, conquire injuriam, sibi à socro illatam, quam in ambiguam litem descendere.

§. CCCXCV.

Quumque et vis, et metus quam maxime obstant An vi
consensui, nec imputari ulli possit, quod quis coactus et metu
fecit, si cogenti nullum jus cogendi fuerit. (§. CIX. 43.) extor-
facile patet, 26) non obligari promittentem aliquid tum?
latroni, aliive vim injuste facienti. 27) Ratam contra
esse promissionem, factam ei, qui dum alterum coegit,
jure suo est usus: 28) multoque minus dubitari posse
de validitate pacti, si non ipse, cui quid promissum, sed
tertius, hoc ignorante, vim adhibuerit, vel causam
ineundi pacti dederit: *) nec non, 29) si coactus pos-
tea rem ratam habuerit, qui tunc non ex voluntate
priori, vi et metu extorta, sed ex posteriore ultronea
obligatur. (§. CIX. 41.)

*) Quum enim cesset imputatio, si quid factum sit, cujus quis nec causa nec auctor est, (§. CV. 23.) hic vero is, cui quid promissum est, non sit auctor violentiæ, qua alter ad promittendum est adactus: illi etiam vim non posse imputari palam est. Sic e. g. si quis imminente à latronibus vel prædonibus maritimis periculo, præsidium sibi mercede satis inculenta conduxerit, frustra ille comitibus illis itineris, mercedem flagitantibus, reponeret, se metu latronum promisisse. *Quid enim illorum refert, an conductor coactus sit, si à locatori- bus coactus non sit? Horum culpam esse oportet, ut horum pœna sit:* recte inquit M. Seneca *Controv. IV. 27.*

Na

§. CCCXCVI.

§. CCCXCVI.

Quandoquidem porro pactum in duorum pluriumve in idem placitum consensu consistit : (§. CCCLXXXVI.) facile patet, 30) id non modo in pactis bilateralibus, sed et in unilateralibus, justissimam habere rationem: adeoque 31) promittentem non teneri, nisi alter, sibi gratam esse rem promissam, ostenderit. Quod tamen 32) aliquando merito præsumitur, tum ex statu ejus, cui quid promissum, tum 33) ex ipsius rei, quæ promittitur, indole, tum 34) ex antecedente rogatione, dummodo hoc postremo casu idem, quod rogaverat alter, promissum sit.

§. CCCXCVII.

Quia præterea pacta ineuntur de aliquo præstando, (§. CCCLXXXVI.) præstari vero nequeunt impossibilia, adeoque eorum omissio nemini imputatur : (§. CXV. 59.) consequens est, 35) ut pacta de rebus absolute impossibilibus inutilia sint, nullaque inde nascatur obligatio, nisi 36) tempore initi pacti res in potestate promittentis fuerit, isque postea vires, quibus pollebat, sua culpa detriverit, vel 37) aliquis rem non absolute impossibilem, quam tamen sibi impossibilem esse satis noverat, dolo malo promiserit. (§. CXV. 60. seq.)

§. CCCXCVIII.

Quumque *in τῶν ἀδυνάτων* sint non modo, quæ per rerum naturam, sed et quæ per leges bonosque mores, fieri non possunt : (§. CXV. 58.) nemo non intelligit, 38) inutilia quoque esse pacta ac promissa, quibus leges justitiæ humanitatisque refragantur : nec non 39) quæ decorum, pietatem, verecundiam, lædunt, quæque adeo *nos ne facere quidem posse, credendum est*, uti recte, et vere *φιλοσοφικῶς*, scribit Papinianus *l. 15. D. de condit. instit. 40.*) Non obligari quemquam promisso, quo se ad patrandum delictum obstrinxit : nec 41) illum, qui se alteri ad præmium delicti dandum obligavit, eo nomi-

mine teneri : ac proinde 42) omnia pacta de rebus turpibus ac inhonestis inita , sive unilateralia , sive bilateralia , nullius momenti esse. *)

*) Manifesto enim contradictorium est , jus naturæ adistere pactis , etiam juri naturæ contrariis : itemque prohibere illud ita pacisci , et tamen præcipere , ut pacto satisfiat , pactum denique nullum esse , et tamen effectum sortiri. Itaque sine perfidiæ labe ab hujusmodi pacto disceditur , quod sine summo scelere impleri non potest. Nec fidei laudem fert , qui præstat , quod sine scelere præstari non potest. Recte proinde Deianiræ , silentium sibi stipulatæ , respondet nutrix apud Senecam tragædum in *Hercule Oeteo Act. II. v. 480.*

*Præstare , fateor , posse me tacitam fidem,
Si scelere careat , interim scelus est fides.*

§. CCCXCIX.

Ex quo porro colligimus , 43 non obligari quemquam ad præstanda promissa , quorum præstationem cum alterius detrimento manifesto conjunctam esse , animadvertit , 44) licet vel maxime alter perire velit , promissumque urgeat. Quum enim lædere alterum jure naturæ prohibeamur , (§. CLXXVIII. 7.) de iis vero , quæ juri naturæ refragantur , pacisci nemo possit : (§. CCCXCVIII. 38.) non potest etiam pactum qualecumque , quo alter læditur , valere , et 45) qui fidem sic præstitit volenti et urgenti , non minus pœna dignus est , ac qui invitum et repugnantem læsit. *)

An servandum promissum cum alterius detrimento conjunctum?

*) Nec opponi huic doctrinæ potest , volenti non fieri injuriam. Ei enim regulæ non esse locum , si velle non liceat , jam supra ostendimus. Velle autem non licet ea , quæ Deus vel per rectam rationem , vel per revelationem , prohibuit. Hinc quamvis Saulus rex , vulneratus adolescentem supplex rogasset , ut se gladio transfigeret : tantum tamen abest , ut id impune ferret , ut Davides eum , tamquam regicidam confessum , confestim obtruncari juberet. 2. *Sam. I. 15. 16.*

§. CCCC.

Quia porro paciscimur de iis , quæ nobis ab altero dari fierique jure perfecto cupimus , (§. CCCLXXXVI.) pacto-

rum de dari autem vel fieri non possunt ea, quæ alterius do-
 rebus minio arbitrio subjecta sunt: recte negamus 46) quem-
 factive quam utiliter promittere res, factave aliena, nisi man-
 alienis. dante domino; immo 47) ne proprias quidem res, in
 quibus jam alteri antiquiore pacto jus aliquod quæsitum
 est. 48) Obligari quidem eum ad omnem diligentiam
 adhibendam, qui se operam daturum promissit, ut alius
 det faciave: *) immo et 49) ad id, quod interest, si
 se rem alteri confectam daturum, receperit, 50) non
 autem ei, cui quis rem factumve tertii promissit, jus es-
 se rem illam factumve à tertio exigendi. Vid. Hert. *de*
obl. alium datur. facturumve.

*) Quum enim plus, quam operam suam diligentiamque,
 non promiserit: nec plus ab eo exigere poterit is, qui sibi il-
 lam pactus est. Et generatim quoties quis sibi aliquid stipula-
 tus est, quod in alterius potestate absolute non esse præscivit,
 vel præscire potuit: toties promittens, præstita omni diligen-
 tia, liberatur. Eleganter id observat Seneca *de benefic. VII. 13.*
Quædam ejus conditionis sunt, ut effectum præstare debeant;
quibusdam pro effectu est, omnia attentasse, ut efficerent. Si
omnia fecit, ut sanaret: peregit medicus partes suas. Etiam
damnato reo, oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte
usus est. Laus imperatori, etiam victo, et duci redditur, si
*et prudentia et industria, et fortitudo muneribus suis fun-
 ta est.*

§. CCCCL.

Pactum Ex eodem, quod datio vel factum, quod promitti-
 et pure, tur, ab utriusque consensu pendet, (§. CCCLXXXVI.)
 et sub sua sponte sequitur, 51) ut in paciscentium arbitrio
 condi- sit, PURE, AN SUB CONDITIONE, AN IN DIEM, vel EX DIE,
 tione, et pacisci velint, easque circumstantias à paciscentibus ac-
 ex die curate esse observandas, dum, 52) quod ad conditio-
 vel in nem attinet, illa effectum pacti ab incerto eventu vere
 diem suspendat, id est, dummodo vere sit CONDITIO. Ex quo
 recte ini- suspensum patet, 53) id quod sub *conditione impossibili*, quam vo-
 tur: non tantum promissum est, non deberi, quum nec hoc addita-
 subcon- mentum conditionis nomen mereatur, *) et ii, qui,
 ditione quod fieri non posse præsciverant, promiserunt stipula-
 impossi- tive sunt, aut jocati, aut insanivisse, ac priore casu
 bili. pa-

pacisci noluisse, posteriore non potuisse, censeantur. (§. CCCXCII. 12. 16.)

*) Est enim **CONDITIO** certa quædam circumstantia, à paciscentibus expressa, à qua pacti effectus suspenditur, tamquam ab incerto eventu. Quum ergo impossibilis, quam voeant, conditio non exprimat incertum eventum, sed, quem non exiturum, certissimum est: sequitur, ut nec suspendat pacti effectum, adeoque non sit conditio. Cabillabatur ergo Miltiades, qui urbis deditionem à Lemniis ex pacto postulabat, quod domo profectus, vento Aquilone Lemnum pervenisset. Nepos. *Miltiad. Cap. I. et II.* Lemni enim Athenas intellexerant: nec aliter Lemniorum verba capere poterat Miltiades, qui eo tempore nusquam, nisi Athenis, domum habebat. Conditio ergo erat impossibilis, quæ quum existere numquam posset, pactum reddebat irritum, maxime quum illussisse Lemnios Miltiadi, et iridentes hoc dixisse, adeoque jocosus esse, facile intelligere potuisset Miltiades.

§. CCCXCII.

Quum vero, et quæ rectæ rationi, legibus, bonisque moribus adversa sunt, *in τῶν ἀδυνάτων* esse censeantur, (§. CXV. 58.) id vero, quod sub conditione impossibili promissum est, non debeatur, (§. CCCCI. 53.) quin generatim de rebus turpibus pacisci non liceat: (§. CCCXCVIII. 40.) inde merito colligimus, 54) *turpes etiam inhonestasque conditiones vitare pactum*, *) eumque 55) qui sub hujusmodi conditione promisit, illam adimplere non teneri: 56) si vero adimpleta sit, utrumque paciscentem pœnas merito dare, et promittentem quidem, quod delictum perpetravit, alterum, quod talem ferendo conditionem, pro causa istius facinoris morali merito habetur. (§. CXII. 49.)

Multo
minus
sub tur
pi.

*) Ex singulari ratione Romani conditiones, tum physice, tum moraliter impossibiles, pro non adscriptis esse voluerunt in ultimis voluntatibus. §. 10. *Inst. de her. inst. l. 1. l. 19. D. de condit. inst. l. 8. et l. 20. D. de condit. et dem.* Quemadmodum enim absurdum videbatur, testatori indulgeri, ut in actu tam gravi et serio, heredi illudere, nugæque agere posset: ita nec heredi fraudi esse debebat omissio actionis impossibilis, in quam numquam consensisset. (§. CXV. 59.) Et hinc

legata accepturi nihilominus ex jure Romano fuissent ab Eumolpo honorati, apud Petron. *Sat. Cap. XCI.* si vel maxime non adimplerent conditionem: *Omnes qui in testamento meo legata habent, præter liberos meos, hac conditione percipient, quæ dedi: si corpus meum in partes conciderint, et, adstante populo, comederint.* At quum ex nostra sententia non alias ultimas voluntates agnoscat jus naturæ, quam quæ per modum pacti fiunt: (§. CCXCI. 5.) nihil obstat, quo minus, quæ de pactis, sub impossibili vel turpi conditione initis, diximus, (§. CCCCI. et CCCII.) etiam de ultimis voluntatibus valere debere dicamus: ut adeo absurda dicenda sit Thebanorum lex, quæ conditionem adimpleri jusserat ridiculam, ut heres captator mortuam testatricem nudam, et oleo unctam humeris suis efferret,

Scilicet elabi si posset mortua, credo,

Quo nimium institerat, viventi.

Vid: Horat. *Serm. II. 5.*

§. CCCIII.

An liceat per
rum gestionem, cuius licet alterius utilitatem promo-
ve-

Ad §. 402.

Turpes etiam inhonestasque conditiones vitare pactum.
Non est dubium vitare eas, sed adimpleta conditione num promissum dandum sit disceptatur ab auctoribus. Grotius censet manere vitium quamdiu crimen non est perpetratum, peracto crimine vero cessare, et tunc obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus deficit, sed ab accedente vitio fuit impedita *de jure belli et pac. II. 11. 9.* Sumpsit hoc à Covarr. *de rest. p. 2. §. 2. num. 1.* et Div. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. de meretrice mercedem accipiente, ut remunerationem justam. Tenent hoc etiam alii promissorem mercedis opere turpi perpetrato, non tamen ex fidelitate, sed ex justitia obligari, et probabilior sententia v. Wrenk. *jus. nat. p. 1. c. 3. num. 166* et p. 2. c. 4. num. 586. Sed à Grotio dissentit Puffendorf. *jus. nat. et gent. 3. 7. 8.* et ceteri Protestantes, in quos pedibus discedit Heineccius.

vere, eumque ope sua juvare: (§. CCCXLVI.) non alios possumus non inferre, 57 (perinde esse, sive ipse quis promittatur, sive eius mandato alius. Quum tere et vero negotiorum gestor tantum ad utiliter gerendum obligatus sit, (§. CCCXLVIII.) non vero utiliter gerat, qui de alieno liberalis, aliquid sine consensu domini promittit: (§. CCCC. 45.) consequens est 58) ut liceat quidem negotiorum gestori alteri stipulari, adeoque 59) æquitati naturali parum conveniens videatur regula juris Romani: *neminem posse alteri, nisi cuius juri subjectus sit, stipulari*: §. 4. *Inst. de inut. stip.* non tamen 60) pro absente et ignorante promittere, et talis promissio dominum plane non obstringat.

§. CCCC.V.

Denique quum ineunte hoc capite à nobis observatum sit, inter pacta et contractus jure naturæ nihil esse discriminis, siquidem utrumque negotium utriusque consensu capit substantiam: (CCCLXXXV.) facile patet, 61) omnes regulas, quas hoc capite vidimus, non minus ad contractus, quam ad pacta, pertinere, nec 62) male illum ratiocinari, qui à natura pactorum ad contractuum indolem eruendam ducit argumentum.

CAPUT XV.

Quibus modis obligationes ex contractibus pactisque solvantur.

§. CCCC.VI.

Pacta summa FIDE et quam religiosissime servanda esse, nihilque data FIDE debere esse sanctius, supra demonstrare nos meminimus. (§. CCCLXXXVII. seq.) FIDES vero hic nobis nihil aliud est, quam promissionum pactorumque impletio: adeoque vere Cicero *de offic. I. 6.* quamvis parum accurate ad grammaticorum regulas, FIDEM *adpellatam*, ait, *quia fiat, quod dictum est.* Ex quo colligimus, 1) tum demum paciscentes fidem suam adsequutos, quando pacti legibus satisfactum,

Axioma
ta gene-
ralia de
modis
solven-
di obli-
gatio-
nem.

id-

idque, quod dictum, factum sit, 2) sine autem hoc obtento, (qui ex philosophorum sententia primum in intentione, et postremum in executione est, vel ita comparato, ut obtineri numquam possit, (§. CCCXCVII.) 35,) ipsam quoque obligationem, ex pacto promissive natam, cessare oportere. *)

*) Jure quidem Romano distinguitur inter modos, quibus IP SO JURE, et quibus OPE EXCEPTIONIS tollitur obligatio. Quoties enim facto aliquo paciscentium perimitur obligatio, veluti solutione, in solum datione, acceptilatione, ceteris: toties ipso jure illa expirasse; si contra propter æquitatem eliditur, per exceptionem sublata dicitur. Quamvis vero nec ociosam existimemus illam jureconsultorum distinctionem, nec eandem omni ratione destitui contendamus: (quam in rem præclara sunt, quæ disputavit celeberrimus Henr. Coccejus *diss. de eo, quod fit ipso jure.*) eam tamen ignorare jus naturæ rectamque rationem, facile nobis largientur ii, quibus explorata est Romanorum res judiciaria, ratioque, quæ illos ad exegitandam hanc distinctionem permovit.

§. CCCCVI.

Quum itaque cesset obligatio, ex pacto promissive natata, quando pacti legibus satisfactum, idque, quod dictum, factum est: (§. CCCCVI. 1. 2.) consequens est, 3) ut illa cesset, facta SOLUTIONE, quippe quæ nihil aliud est, quam naturalis præstatio ejus, quod in obligatione est, illi, cui quis ex promisso obligatur, facta. Quemadmodum vero 4) ei, cui solvendum, perinde est, à quo sibi solvatur, dummodo vel rem ipsam, quæ debetur, vel, si res fungibilis in obligatione sit, tantundem accipiat, (§. CCCLXIV. *) 3) quum ita naturaliter illi præstetur, quod in obligatione est: ita eadem ratione facile patet, 5) alio se ad pacti impletionem offerente, non liberari paciscentem, si quid, quod vicariam alterius præstationem non admittit promissum sit. *)

Modus
primus,
solutio.
A quo
fieri de-
beat?

*) Id toties contingit, quoties personæ qualitas vel industria aliquos ad paciscendum impulit. Hinc si Titia ex pacto sponsalicio obligata esset ad nuptias cum Sempronio contrahendas: ea sane non liberaretur, si vel maxime Sulpicia parata esset ad pactum pro Titia implendum, quia Sempronius Titia qualitates, virtutes, ætatem, formam, frugalitatem, elegit, adeoque ei non perinde est, quæ sibi nubat. Contra commodanti perinde est, sive librum commodatum à commodatario, sive à tertio quodam, quocum ipsi nihil negotii fuit, recipiat: creditoris quoque non refert, utrum à debitore, an à tertio, etiam ignoto sibi homine, sortem usurasve accipiat: quia utriusque hoc modo naturaliter præstat, quod in obligatione est.

§. CCCCVIII.

Ex eodem principio colligimus, 6) præstandam esse vel eandem speciem, si alteri usus tantum vel custodia rei non fungibilis concessa: vel 7) idem genus, seu tantumdem, si res fungibilis alteri abutenda data sit. 8) Creditori invito non obtrudendum esse aliud pro alio, multoque minus 9) eum cogendum esse, ut partem prototo accipiat: vel 10) tardius, aliove loco, quam legibus contractus cautum est, solvi sibi patiat: *) quia omnibus his casibus tunc non præstaretur naturaliter, quod in obligatione est. (§. CCCVII. 3) Præterea ex eodem patet, 11) non alii solvendum esse, quam creditori, dummodo leges illum solutionem accipere patiantur, vel 12) ei cui ille nomen cessit, vel 13) cui solvi mandavit, quum alias præstetur quidem, quod in obligatione est, sed non ei, cui ex promisso obligatus est debitor. (§. CCCCVII. 3.)

Quid est
cui sol-
vendum
sit?

*) Quamvis enim sæpe debitori aliquid indulgeri jubeat

Oo

ne-

Ad §. 407. in Schol.

Citra necessitatem exempla matrimonii sæpius inculcat, de quo sine summa alioquin reverentia loqui non oportebat.

necessitas, sæpe et leges humanitatis subigere debeant credito rem, ut aliquid de rigore juris remittat: nos tamen hic de jure loquimur. Hoc pacta et contractus summa fide servari jubet. *Fides* autem, recte observante Cicerone *de offic. II. 24. nulla esse potest, nisi sit necessaria solutio rerum creditarum.*

§. CCCCIX.

Modus
secun-
dus, com-
pensa-
tio.

Deinde quia cessat obligatio ex pacto, quoties ejus legibus satisfactum, idque, quod dictum, factum est, (§. CCCVI. 1. 2.) in rebus vero fungibilibus tantumdem pro eodem habetur: (§. CCCLXIV. * 3) consequens est, 14) ut et COMPENSATIONE tollatur obligatio, quippe quæ nihil aliud est, quam mutui debiti et crediti quorum utrumque certam æstimationem habet, inter se contributio. *)

*) Accedit et alia ratio. Quum enim ei solutum esse dicamus, qui habet, quod in obligatione est, (§. CCCCVII. 3.) is vero, cui res fungibilis debebatur, eam habeat, si tantumdem acceperit (§. CCCLXIII. * 3.) sequitur, ut ei, qui ex hujusmodi obligatione quovis modo tantumdem accepit, solutum esse videatur, ac proinde COMPENSATIO nihil aliud sit, quam solutio brevi manu facta: Ut adeo æqui-simum sit, compensationis eundem esse effectum, ac solutionis, Quod recte viderunt majores nostri, dum dicere soliti sunt: *Abrechnen sey so gut, als zahlen.*

§. CCCCX.

Quid
circa il-
lam jus-
tum sit.

Ex ea vero definitione patet, 15) compensationi non esse locum, nisi inter eos, qui sibi mutuo debent, ac proinde 16) frustra veluti in solutum alteri invito obtrudi, quod nobis à tertio debetur. 17) compensationi locum esse in rebus fungibilibus, quæ, quum regulariter pretium adfectionis non admittant, certam semper habent æstimationem, non autem 18) compensari posse speciem cum specie, nec 19) diversum genus cum diverso genere, nec 20) præstationes personales cum præstationibus similibus, quia hæc omnia et adfectionem admittunt, et incertæ sunt æstimationis. 21) Denique compensationem quantitatum, etiam inæqualium, admitti ad-
sum-

summam concurrentem, quamvis et recta ratio videat
22) ab eo non postulari æquum, qui liquidum cum illi-
quido compensari velit. *)

*) Multo minus ergo recte compensatur debitum liquidum cum eo, quod alter vi injusta non fecerit injuriam, quia hic plane deficit mutua obligatio. Lepida ergo, si qua alia, fuit compensatio, qua creditoribus suis satisfacit Vitellius apud Dion. Cass. *Hist. Lib. LXV. p. 735.* Quum enim hi, proficiscenti in Germaniam, Vitellio iniecissent manus, eumque vix, datis fidejussoribus, dimississent: hic, occupato imperio, illos latitantes requisivit, sublatasque esse compensatione obligationes, dixit, quin et chirographa sibi reddi jussit, interserens causam, τὴν σωτηρίαν ὀφίον ἐς τὸ ἀπαλιμμενὸν ἀποδιδίνααι salutem se illis pro credita pecunia reddidisse. Quasi et id imputare viatori possit latro, quod quum jugulare potuisset, incurta spolia detraxerit.

§. CCCCXI.

Quum porro et illi satisfactum sit procul dubio, qui nihil à debitore exigere cupit, et quisque se jure suo, quod in favorem sui invecum est, recte se abdicet: (§. XIII. 19.) consequens est, 23) ut et CONDONATIONE vel REMISSIONE quævis solvatur obligatio, per quam quippe intelligimus renunciationem creditoris, qua se jure suo exigendi debitum ultrò abdicat. Quumque perinde sit, sive quis animi sententiam verbis, sive factis, aliisque signis, declaret: (§. CXCIV. *) 24) perinde etiam esse patet, sive verbis acceptum quis ferat, sive factis, veluti redditione, vel combustione, vel laceratione chirographi, 25) dummodo de contraria mente, aliove consilio creditoris, non constet, vel 26) chirographum non à creditore, sed ab alio injusso, vel 27) casu fortuito potius, quam voluntate creditoris, laceratum combustumve esse, liquido probari possit. *)

Effectus
pacto-
rum de
rebus
factisve
alienis.

*) Sic recte remissa sibi esse tributa aliaque debita fiscalia, dicere poterant Romani, quod eo consilio chirographa et rationes omnes publice combussisset Hadrianus Imp. ut hac stупenda liberalitate civium Romanorum animos sibi devinceret. Spartian. *Hadr. Cap. VI.* Absurde vero idem sibi persuaderet

debitor, cui ideo chirographum reddidit creditor, ut alia ac meliore forma conciperetur, vel cujus chirographum, orto incendio, conflagravit. Ex quo etiam facile reddideris rationem, cur semper iniquissimum visum sit, populum Romanum, obæratum, **NOVAS TABULAS** postulare, id est, à magistratibus, vel turbulenti ingenii tribunis, remissionem æris alieni flagitare. Ita enim condonatio non proficiscebatur à creditoribus, sed à magistratibus, de alieno liberalibus, et quorum potius erat jus dicere creditoribus (quam, iis inivitis, debitoribus liberare. Pessimi rem exempli primum à Sulla repertam, ferunt *Liv. Epit. Lib. LXXXVIII*. Idem deinde Catilinam, idem ipsum populum à Cæsare expectasse, constat, quamvis tunc spe sua exciderint homines turbulentissimi. *Sallust. Catil. Cap. XXI. Cæsar de bello civ. III. 1. Suet. Jul. Cap. XLII. Plutarch. Solon. p. 86.*

§. CCCCXII.

Quar- Quum porro unusquisque jure suo se abdicare, et
tus mu- alteri, quod sibi debet, remittere possit: (§. CCCCXI.
tus dis 23.) sequitur profecto, 27) ut et uterque obligationem
sensus. bilateralem mutuo consensu tollere possit, maxime quum
nihil sit tam naturale, quam eodem modo quidque dissolvit,
quo colligatum est, l. 35. D. de reg. jur. 28.) Ut tamen
 is modus solvendi obligationem locum non habeat, si
 leges positivæ negotium aliquod, semel contractum,
 indissolubile esse jubeant. Quale hodie ubique inter
 Christianos esse matrimonium, quod olim apud Ro-
 manos bona utriusque gratia impune solvebatur, nemo
 ignorat.

§. CCCCXIII.

An et Quia vero mutuo tantum consensu tolli potest bila-
alteru- teralis obligatio: (§. CCCCXII. 27. 29) unius sane vo-
trius per luntas illam non tollit, adeoque 30) alterutrius partis
fidia sol **PERFIDIA** non abrumpit obligationem, ceu visum est Gro-
vatur o- *tio de jure belli et pac. III. 19. 14. Puffendorffio de ju-*
bliga- *re natur. et gent. V. 11. 9.* Nam 31) et ipse, qui fi-
tio. dem non præstat, obligatus manet, quum se sua vo-
 luntate obligatione exsolvere non possit: (*per concl.*
 29) et alteri jus est, illum ad implendum pactum co-
 gen-

gendi ; quamvis 32) si hic jure suo uti nolit , *) procul dubio cesset utriusque obligatio , quippe jam utriusque consensu sublata. (§. CCCCXII. 27.)

*) Potest autem id unusquisque , si alter pactum adimplere nolit. Omni enim bilaterali negotio tacita inest conditio , unum præstiturum , quod promiserit , si et alter ex sua parte pacto sit satisfactorus. (§. CCCLXXIX.) Si ergo hic pacto non satisfecit , deficit conditio , à qua suspensa est obligatio : (§. CCCL. 52.) adeoque et ipsa alterius obligatio cessat.

§. CCCCXIV.

Quandoquidem porro qualemcumque pacto circumstantiam addere licet , æque circumstantiæ à paciscentibus accurate sunt observandæ : (§. CCCCI. 51.) facile intelligitur , 33) obligatione EX DIE concepta , id quod promissum est , non prius , quam veniente die , peti possit : se : 34) sin IN DIEM promissum sit , veniente illo die , obligationem ipso jure periri : *) 35) CONDITIONE porro , à cujus eventu pacti effectus suspensus est , non existente , obligationem ex eadem ratione tolli , 36) nisi quis ad implendam conditionem paratus , ab ipso paciscente , vel 37) à tertio , sine quo adimpleri non potuit , sit prohibitus.

Quintus et sextus motus , lapsus temporis , et defectus conditionis.

*) Itaque denuo fori Romani subtilitates redolet regula jureconsultorum Romanorum , ex contractu stricti juris non posse ad tempus deberi , adeoque obligationem hujusmodi , in certam diem conceptam , perpetuari , nisi quod creditor ultra tempus constitutum aliquid petens exceptione doli mali repelli possit. (§. 3. *Instit. de verb. oblig. l. 4. pr. D. de serv. l. 44. §. 1. D. de obl. et act.* Sunt hæc tricæ fori Romani , quas si quis in jure naturæ quæreret , næ iste mihi magno conatu maximas nugæ agere videretur.

§. CCCCXV.

Sunt porro obligationes , quæ contemplatione cujusdam personæ , ejusque qualitatum , contrahuntur. Hæc ergo quum ita sint comparatæ , ut vicariam præstationem non admittant : (§. CCCCVII. 5. *) nemo non videt,

Septimus , mors.

det, 38) eas non transire posse ad heredes et successores, adeoque 39) MORTE promittentis expirare, quale quid in obligatione desponsatorum, mandatariarumque observamus. Non autem 40) hunc modum solvendi obligationem pertinere ad obligationes reliquas, que ex bonis possunt adimpleri, 41) quippe quas, tamquam vicariam præstationem admittentes, et ad hæredes transferri, æquissimum esse, jam supra demonstravimus. (§. CCCV. 56.)

§ CCCCXVI.

Octa- Eadem est ratio, si contemplatione certi cujusdam
vus, sta- status ad aliquid præstandum simus obligati. Perinde
tus mu- enim est, ac si sub conditione, si duret ille status, pro-
ratio. missum esset. Quum ergo, deficiente conditione, et o-
bligatio cesset: (§. CCCCIX. 35.) sequitur sane, 42) ut et mutato statu obligatio, illo in statu unice fundata, cesset, adeoque 43) qui administratorio nomine contraxit, finita administratione, non amplius teneatur. *L. ultim. D. de institut. act. l. 26. C. de adm. tut.* Quod tamen 44) de sola obligatione, quæ ex pacto vel lege positiva oritur, non de illa, quam ipsa naturalis ratio hominibus imponit, intelligendum esse, facile intelligitur. *)

*) Sic officia specialia, quæ Consul civitati debet, quia ex pacto sunt, cessant, simulac ille Consul esse desinit. Sed et officia filii familias, quatenus ex lege positiva sunt, cessant, simul ac filius patria potestate exiit. Ex eo enim tempore patri non amplius acquirit, nec usumfructum bonorum adventitiorum moribus nostris debet. At officia quæ liberis ipsa naturalis ratio imponit, veluti obsequium, reverentia, gratus animus, etiam soluta per emancipationem patria potestate, durant, nec parentibus, quorum è manu excesserunt liberi, sine injuria de- negantur.

§. CCCCXVII.

Nonus, Quandoquidem porro obligatio cessat, si finis ita
rei inte sit comparatus, ut obtineri numquam possit: (§. CCCCVI.
ritus. 2.) fieri non potest, 45) quin is, qui speciem promi-
se-

serit, illa casu pereunte, liberetur, nisi forte 46) eam æstimato, vel 47) tamquam in solutum promiserit, nec 48) prior obligatio per novationem expresse sublata sit. Præterea quum neminem excuset impossibilitas, qui in culpa vel mora est: (§. CXV. 60.) facile patet, 49) periculum rei promissæ ferre, qui in mora vel culpa est; adeoque 50) ea omnia, quæ supra de periculo rei venditæ diximus, (§. CCCLIII. seq.) hic esse repetenda.

§. CCCCXVIII.

Denique, quum et per alium solvere, (§. CCCCVII. Decimus, no 4.) et obligationem alteri remittere, (§. CCCCXI. 23.) et ab ea communi consensu discedere, novamque introductio et ducere liceat, quod postremum conventionis genus supra *pactum mixtum* vocavimus: (§. CCCLXXXIX.) sequitur, 51) ut quisque alteri priorem obligationem remittere, novamque ejus loco recipere possit, quod negotium NOVATIONEM, et, si de rebus dubiis et litigiosis contrahatur, TRANSACTIONEM vocamus. 52) Ut creditor debitori et ea lege remittere possit debitum, ut pro eo alius, quem ipse idoneum judicat, substituatur: quod speciatim vocant DELEGATIONEM. 53) Ut novationem dissertis verbis, vel signis evidentissimis, 54) delegationem vero simul consentientibus omnibus, qui ad negotium illud concurrunt, fieri oporteat. Ut denique 55) multum intersit inter *delegationem* et *cessionem*, qua creditor actionem adversus debitorem, hoc etiam inscio et invito, in alterum transfert.

LIBER SECUNDUS.

JUS GENTIUM.

CAPUT PRIMUM.

De Statu Hominis Naturali et Sociali.

§. I.

Conne-
xib.

Hactenus *JUS NATURÆ*, quo singulorum actiones reguntur, expendimus. Proximum est, ut, promissi memores, etiam *JUS GENTIUM*, ad principia sua revocatum, veluti in nucleo exhibeamus. (Lib. I. §. XXIII.) Quum vero *JUS GENTIUM* sit ipsum jus naturale, vitæ hominis sociali, negotiisque societatum et integrarum gentium adplicatum: (Lib. I. §. XXI. 44.) illius indolem perspicere sine distincta *STATUUM* et *SOCIETATUM* notione non posse, facile patet.

Quid
status
homi-
num
physi-
cus et
mora-
lis?

§. II. *STATUS* generatim est qualitas, per quam res unaquæque limitatur: adeoque qualitates, per quas ipse homo limitatur, recte vocantur *STATUS HOMINIS*. Quemadmodum vero jam vires animi et corporis ab ipso Deo, hominum conditore, jam actiones eorum liberæ per legem limitantur: ita priorem hominum statum *PHYSICUM*; *) posteriorem *MORALEM* adpellamus. Quum itaque jam de jure gentium acturi simus, quod in actionibus liberis dirigendis versatur: nemo non intelliget, statum hominis non *physicum*, sed *moralem*, directe ad nos pertinere.

*) Sic ex limitationibus illis, ab ipso rerum conditore profectis, est, quod alii sint *masculi*, alii *feminae*, alii *corpus recte formatum*, alii *monstruosum*; alii *validum*, et *robustum*, alii

alii *languidum ac debile*; alii *formosum*, alii *deforme* acceperunt: aliis *ingenium perspicax et ad omnia factum*; aliis *hebes, ac ineptissimum*; aliis *pæne nullum* contigit. Quæ quidem omnia ad statum hominis **PHYSICUM**, quem jureconsulti *naturalem vocant*, pertinere, res ipsa docet. Contra actiones hominis liberæ per leges aliter limitantur, si quis sit *maritus*, quam si *in celibatu* vivat, aliter, si *parentis*, aliter, si *filiifamilias*, aliter, si *domini*, aliter, si *servi* personam gerat. Quare hæc omnia ad statum hominis **MORALEM**, qui jureconsultis *civilis* est, referenda sunt, quamvis paullo latius pateat status **MORALIS**, quam jureconsultorum *civilis*, ad quem tantum statum *libertatis, civitatis, et familiæ* referre solent.

§. III. STATUS porro ille **MORALIS**, secundum quem homines quam maxime distinguuntur, vel illis connatus est, vel ab aliquo ejus facto pendet. Prior vocatur **NATURALIS**; posterior **ADVENTITIUS**. Itaque nobis STATUS **NATURALIS** est qualitas vel conditio homini ab ipsa natura, sine facto ejus, imposita, in qua liberæ ejus actiones, prout id natura illius status exigit, lege naturali limitantur. STATUS contra **ADVENTITIUS** qualitas vel conditio, quam homo sibi facto suo eligit, in qua liberæ ejus actiones prout id ejus status incholes et conservatio exigit, lege limitantur.

Quid status naturalis, et adventitius?

*) Et ex illa limitatione contingit, ut uterque STATUS et jura certa hominibus tribuat, et certa iisdem officia imponat. Sic singularia jura atque officia competunt iis, qui in statu naturali vivunt, alia maritis et uxoribus, alia patribus filiisque familias, alia dominis servisque, alia civibus. Et hinc eodem redivit definitio status Puffendorffii *de offic. hom. et civ. II. 1. 1.* STATUM in genere esse *illam conditionem, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum, quem etiam peculiaria fere jura comitantur.*

§. IV. Non ergo hic 1) statum **NATURALEM** opponimus statui brutorum, quæ diversa à brutis natura magis ad *statum physicum*, quam *moralem*, pertinet: * (§. II.) nec 2) statui naturali repugnanti, qualem sibi statum servorum fingeant jureconsulti: (§. 2. *Inst. de jure pers.* sed 3) statui sociali et civili, quippe quorum utrumque facto suo sibi aliisque imponunt homines, et quorum uterque vere est adventitius. (§. III.) Hic vero qualis

Natura-
lis statu-
hic
non op-
ponitur
statui
bruto-
rum,
nec con-
lis

tra naturali.

lis fuerit, jam paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, erit considerandum, quum unusquisque inde sit perspecturus rationem, cur homines plerique, relicto illo statu naturali, sibi alios, quamvis cum variis molestis conjunctos, adsciverint.

*) Equidem et ex hoc hominum statu, in quo à creatore sunt constituti, dum eos eximia præ ceteris animalia esse voluit, officia quædam elicit Puffendorf. *ibid.* §. III. veluti quod homo debeat auctorem sui agnoscere, colere, et ipsius opera admirari, ac diversa plane ratione à brutis vitam suam exigere. Quale quid et Simplicio ad *Epict.* Cap. LXXIX. p. 331. in mentem venisse videtur, dum precatur Deum, *ἐπομνησθῆναι τῆς ἐπιτοῆς ἡμετέρας ἧς ἡξιώθημεν παρὰ αὐτοῦ*, ut recordari se faciat nobilitatis, qua ille nos homines dignatus sit. Sed ad hæc omnia similiaque officia non ideo, quod aliquid eximium præ brutis accepimus, sed ex voluntate Dei O. M. omnis justitiæ fonte (Lib. I. §. LXII. 2.) obligamur, ac proinde illa supra ex hoc limpidissimo fonte à nobis jam sunt derivata. (Lib. I. §. CXXVI. §. CXLIX.)

§. V. Observavimus jam supra, (Lib. I. §. LXXXVIII. Est ille 52.) omnes homines, quamvis alter altero perfectior status æimperfectiorque esse possit, natura tamen sibi invicem qualita- esse æquales. Et quis, quæso, id in dubium vocet, quum tis. omnes iisdem partibus essentialibus, puta mente et corpore, constent? Ex eo vero sequitur, 4) ut status naturalis sit status æqualitatis, ac proinde 5) eorum, qui in illo vivunt, nemo altero vel superior sit, vel inferior, et, quod consequi inde necesse est, 6) nec imperio, nec subjectioni 7) immo nec ulli dignitatum discrimini in illo locus sit: adeoque recte scripserit Ulpianus: quod ad jus naturale attinet, omnes homines æquales sunt. l. 32. D. de reg. jur. Addantur l. 4. D. de just. et jure l. 12. §. 3. D. de accusat. l. 64. D. de conduct. indeb. *)

*) Mutuatos hæc jureconsultos esse à Stoicis, observat Merillius *Observ.* I. 15. Et passim sane similes Stoicorum sententiæ exstant apud Arrian. *diss. Epictet.* I. 13. et Senecam *Epist.* XLVII. et de *benef.* III. 22. quas ipse laudavit Merillius. Enimvero commune potius omnibus philosophis et poetis fuit hoc principium, qui non potuerunt non adoptare, quicumque naturam hominis paullo attentius sunt contemplati. Huc sane pertinet illud Euripidis in *Hecuba* v. 291.

Νῆρες δ' ἐν ὅμοιο τοῖς α' ἀσυνδείοις ἴσος

καὶ τοῖς ἰσῶσι ἀμῶτες ἄρατι μῆτι.

Lex enim vobis et liberis æqua

Et de servili sanguine natis lata est.

nec non fragmentum Varronis apud Nonium Marcell. II. 98. *Natura in humanis omnia sunt paria*: ut alia aliorum ejusdem sententiæ testimonia nunc prætermittamus, quorum sane complura hic accumulare liceret, si jam id ageremus.

§. VI. Quumque in statu naturali, ut inter æquales, Itemque nec imperio, nec subjectioni locus sit: (§. V. 6) consequens est, 8) ut status naturalis sit status libertatis, *) in eoque 9) nec subjectioni politicæ, nec, quæ jure gentium introducta est, servituti locus fuerit. 10) Ut in eo statu exulare oporteat leges positivas humanas, itemque 11) magistratus 12) pœnas, et 13) quidquid sine alterius præ altero prærogativa potestateve intelligi non potest.

*) **LIBERTAS** nobis est facultas omnia agendi suo arbitrio, et in suam utilitatem. Ea vel **POLITICA** seu **CIVILIS** est, quando quis superiorem non agnoscit, cujus arbitrio, et in cujus utilitatem quid agere vel omittere teneatur: vel **JURIS GENTIUM**, qua gaudent, qui in nullius domini potestate sunt, nec ejus arbitrio et in ejusdem utilitatem omnia agere coguntur. Priori ergo libertati, quam politicam vocavimus **SUBJECTIO**; posteriori, quam juris gentium esse diximus, **SERVITUS** opponitur. Addidit illustris Thomasius in *Nor. ad Inst. p. 13.* tertiam libertatis speciem, puta **NATURALEM**, quæ §. 2. *Inst. de jure pers.* definitur. Sed quum ea, ipso factente viro doctissimo, oppositum non habeat, et magis ad statum hominis physicum, quam moralem referenda sit, ejus hic nulla habenda erit ratio.

§. VII. Quia vero in statu illo et leges positivas humanas, et magistratus, et pœnas, ideo exulare oportebat quod omnes homines essent inter se æquales, (§. VI. 10. seq.) ea vero ratio non cadit in jus illud sempiternum, ab ipso Deo immortali constitutum: satis patet, 14) **jus naturæ.** In eo ta-
men vi-
gere o-
portuit
jus na-
turæ.
gi, 15) eosque, qui in illo vivunt, non minus, quam nos, qui status adventitios adscivimus, ad Deum colendum, eique obtemperandum, 16) ad se ipsos amandos, conservandos, perficiendos, 17) alios denique homi-
nes,

nes, tamquam se ipsos, diligendos, 18) neminem lædendum, 19) suum cuique tribuendum, quin et 19) ad omnia humanitatis ac beneficentiæ officia aliis præstanda, esse obligatos. *)

*) Habes hic præcipuum argumentum, quo jam supra hypothesis Puffendorffii de societate, juris naturalis fonte ac scaturigine, profligavimus. (Lib. I. §. LXXV. 27.) Põnit vir doctus, jus naturæ esse ex custodia socialitatis: ad societatem vero homines ipsa necessitate, esse impulsos. At officia erga Deum et seipsum præstare tenebatur homo, etiamsi solus in hoc terrarum orbe viveret: aliis quoque hominibus obligatus erat ad omnia officia justitiæ, humanitatis, et beneficentiæ præstanda, etiamsi cum his nullo societatis vinculo fuisset conjunctus, sed quisque suas sibi res seorsim habuisset. Quo ergo colore vir doctus ex societate repetere potuit jus, quod maximam partem et sine statu sociali inter homines locum fuisset habiturum?

§. IX. Ex quo simul intelligitur, 20) quam absurde Ac pro HOBBIUS omne jus ex pacto derivet, ac proinde 21) inde in hominibus in statu naturali viventibus jus in omnes et eo sta omnia tribuat, vel 22) quod perinde est, omne jus natu non turæ ex statu naturali veluti proscribat et in exilium fuit jus agat: (Lib. I. §. LXXIII.) et 23) non minus rationem bus in fugere scriptores veteres, dum talem sibi finxerunt sta- omnes, tum naturalem, in quo viventes homines parum discre- nec isteparint à brutis, quippe nullo juris vinculo inter se col- status ligati. *)

fecit ex
homi-
bus bru-
ta.

*) Ita statum naturalem describit Cicero pro P. Sextio Cap. XLII. *Quis vestrum ignorat, ita naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines nondum neque NATURALI, neque civili JURE descripto, fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per eadem ac vulnera eripere aut retinere potuissent? Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, et illam immanem, nihil tamen interest, quam JUS atque vis. Et Horat. Serm. I. 3. v. 99. seq.*

*Quum processissent primis animalia terris
Mutum et turpe pecus: glandem atque cubilia propter
Ungibus et pugnibus, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.*

*Donec verba , quibus voces sensusque notarent ,
Nominaque invenerer ; dehinc absistere bello ,
Oppida cœperunt munire , et condere LEGES ,
Ne quis fur esset , neu latro , neu quis adulter .*

Similia passim habent veteres , quæ operose collegit Puffendorf. *de jur. nat. et gent. II. 2. 2.* Sed fictio hæc est , et quidem parum verosimilis . Quamvis enim facile largiamur , in statu illo naturali valde obrutescere potuisse humanum genus , idque in integris gentibus et hodie fieri animadvertamus , et olim factum esse , memoriæ prodiderint scriptores , veluti de Hunnis Ammianus Marcellin. *Hist. XXXI. 2.* inde tamen non sequitur , ut in statu naturali juris naturæ cognitio et obligatio plane nulla fuerit .

§. X. Quumque , ubi arctiora legum vincula , magistratuum potestas , et poenæ exsulant , quod in statu naturali fieri diximus , (§. VI. 10. sequent.) ibi et oppressis nullum , nisi in seipsis , præsidium esse possit : consequens est , 24) ut in statu naturali cuius sit jus , omnem vim atque injuriam vi propulsandi , 25) idque , quod alter jure perfecto debebat , vi extorquendi : non autem 26) alterum cogendi ad officia humanitatis ac beneficentiæ præstanda , * (Lib. I. §. LXXXIV. 47.) nisi 27) vel hic se ad ea præstanda pacto ultro obstrinxisset , (L. I. §. CCCLXXXVI. 2.) vel 28) extrema necessitas aliquem adegisset , ut res alienas contrectaret , easque in suos usus converteret , (Lib. I. §. CLXX. 75.) 29) maxime si talia essent officia , quæ ab altero , nisi inhumanissimus fuisset , sine aliquo detrimento suo potuissent præstari . (Lib. I. §. CCXVI. 4. seq.)

* Non ergo excusari potuisset vis Davidis , quam minabatur Nabali , officia beneficentiæ sibi deneganti , si vel maxime ille in statu naturali vixisset . I. *Sam. XXV. 21. 22.* Non enim aliunde obligatum erat Nabal , quantumvis stolidissimus , ad commeatum Davidi gratis submittendum , quam ex lege gratitudinis . Ad eam vero cogi neminem posse , jam supra obser-

va-

Notatio numerorum in paragraphis aliquanto major est , sed ita in omnibus editionibus , ne in aliorum citatione aberrant .

vavimus, nisi ingratitude sit prægnans et cum injuria conjuncta. (Lib. I. §. CCCXXVII. 42. *) Extrema vero necessitas vim quidem excusasset, non autem vindictam, quam anhelabat Davides, quum Nabal nondum ei, commeatum auferenti, restitisset, sed tantum eum denegasset petenti, quod eum jure suo facere potuisse, maxime de justitia causæ non omnino convictum, nemo non intelligit.

Præcipue vero in hoc statu pacis opus erit. §. XI. Quum denique et in statu naturali ad officia humanitatis ac beneficentiæ cogi nemo posset, adeoque ei opus esset pactis, qui certus de illorum præstatione esse vellet: (§. X. 26. seq.) sequitur 30) ut et in statu illo omnia, quæ tunc de officio paciscentium, tum de jure commercii et de contractibus diximus, locum habuerint, vel habere saltem potuerint: quia 31) sæpe homines et illa, quæ jure perfecto deberentur, pactis intervenientibus, à debitoribus sibi stipulari debuerint, adeoque 32) nullum fortius fuerit vinculum, quo homines in isto statu continerentur, quam pactorum religio, 33) eoque laxato ruptove, statim lavasci ac rumpi oportuerit amicitiam.

An tantum sit hujusmodi? §. XII. Quibus positis, facile intelligitur, 34) quantumvis ab Hobbesio, ipsoque Puffendorffio, hic status, tamquam miserimus depingatur, pleraque tamen, quæ in illo desiderant, ac horrent, non tam ipsi statui, quam hominum malitiæ esse tribuenda: 35) ob quædam etiam perperam reprehendi hunc statum, veluti ob solitudinem, inopiam, famis, frigorisque periculum, ruditatem, virium propriarum imbecillitatem, ac bella inter homines perpetua, quum 36) ea omnia in statu natu-

---

Ad §. 10. *Maxime si talia essent officia.* Quia jus innoxie utilitatis residuum etiam omnibus est ex primæva communiione uti jus necessitatis extremæ, et cum evidenter innoxia officia sunt, quodammodo in jus strictum transeunt, uti in casu necessitatis diximus supra lib. 1. §. 174. et hoc ipsum infra Heineccius. §. 196. clarius asserit v. Puffendorf. de jure nat. lib. 2. c. 6. §. 5. et Wolf. jus nat. p. 6. c. 4.

turali non minus, quam in civili, potuissent evitari, si homines rectam rationem sequi voluissent, *) et 37) in statu civili æque difficulter, ac in naturali evitentur, si homines rationem sequi nolint. Titius *Obs. ad Puffend. de offic. hom. et civ. II. 1. 9.*

*) *Solitudo* enim non concipi potest, nisi inter paucos et brevi tempore. *Inopia*, *fame*, *frigus* non magis premere poterunt homines in statu naturali, quam in civili, quum nihil obstiterit, quo minus et res necessarias occuparent, et commercia æque commode, ac in civitatibus, instituerent, et nondum nota esset illa dignitatum inæqualitas, quæ luxuriam, matrem inopiæ, peperit. *Ruditati* ac ignorantia medemur per culturam rectæ rationis. Cur vero rationem non æque excolere potuissent homines, in statu naturali, quam in civili, viventes? At plerumque candor vitæque simplicitas pro barbarie; adfectatum elegantia studium pro cultiore vita venditur. Præterea quum et hodie *virium propriarum imbecillitati* non aliter medeamur, quam per pacta et fœdera: quidni idem in statu naturali fieri potuisset? Denique si *bellum* inter status naturalis incommoda referendum est; nihil sane præcipuum habebit status civilis, quippe quo factum est, ut quum olim singuli cum paucorum periculo vires inter se periclitarentur, hodie integræ gentes cum myriadum interitu in se invicem sæviant. Eat nunc aliquis, et statum naturalem civili deterioram esse, dicat, quum hic iisdem, quibus ille; ille pœne non iisdem, quibus hic, incommodis fuerit obnoxius.

§. XIII. Itaque non eximia quædam status naturalis miseria, (§. XII.) sed partim spes majoris securitatis commoditatisque, partim ipsa hominum malitia effecit, ut in societates coalescerent: ceu paullo post erit dicendi locus. Quumque in statu naturali non fortius sit vinculum, quo homines contineantur, quam pacta et conventiones: (§. XI. 32.) consequens est, 38) ut pactis vel conventionibus constitutæ sint societates. Quumque pauciores facilius, quam multi, in unum placitum consentire soleant: 39) in societates primum simpliciores, deinde et in magis compositas, paullatim coaluisse homines, opinabile est. *)

*) Idque et ipsa historia sacra satis confirmat. Primum enim Adamum et Evam in societatem matrimonialem, omnium simplicissimam, coisse, notum est ex *Genes. II. 22. 23.* Inde

mox nati liberi, *Gen. IV. 1. 2.* adeoque exorta est nova societas, paullo magis composita, inter parentes et liberos. Servi tunc concipi non possunt, nisi dixeris, protoplastos ipsos liberos vel nepotes suos in servitutem redegisse. Immo quum Noachus tantum cum uxore, filiis et nuriis servatus in arca legatur: *Gen. VI. 18.* probabile sane est, tunc temporis saltim pios nondum familias servorum aluisse: quum contra de Caini posteris ob locum *Gen. VI. 4.* dubitari vix possit, quin homines alios opprimerint, et in servitutem redegerint. Denique et civitatis, societatis omnium maxime compositæ vestigium jam *Genes. IV. 17.* reperimus. Ut adeo certissimum videatur à societatibus simplicissimis progressum paulatim factum esse ad magis compositas, et ab his ad maxime compositam, quæ civitatis vel reip. nomine venire solet.

Quidso
cietas,
et sta-
tus so-
cialis.

§. XIV. Et quidem per SOCIETATEM intelligimus consensum duorum pluriumve in eundem finem, eademque media, quæ ad finem illum obtinendum sunt necessaria. Quamdiu ergo ille consensus durat, tamdiu durat societas: simul ac ii, qui antea in eundem finem eademque media consenserant, suum quisque finem intendit, soluta censetur illa societas, et res quisque suas sibi habere incipit.*) Unde et STATUS, in quo, durante societate, vivunt homines, SOCIALIS vocari solet.

*) Quod non ita accipi velimus, ac si unius dissensu statim et pactum, quo inita est societas, irritum sit, quod supra jam refellimus: (§. CCCLXXXII. 217) sed quod iste à reliquis non amplius, tamquam socius possit considerari, qui cum reliquis nec in eundem finem, nec in eadem media conspirat, eumque animum suum signis luculentis testatur. Hinc manet quidem reliquis ex illa conventionione jus, alterum ad servanda promissa adimplendasque leges conventionionis, vel, si id fieri non possit, ad resarciendum damnum, præstandumque, quod interest, adigendi: at is non potest socius amplius dici, cui non amplius competit socii definitio, ex quo vinculum illud, quod socios continet, tam nefarie abruptit.

Societas
ratio
ne finis
diversis
simæ.

§. XV. Quandoquidem ergo quælibet societas ad certum finem tendit, (§. XIV.) fines vero diversissimi sunt: sequitur profecto, 40) ut et societatum esse possint diversissima genera, adeoque, 41) si finis justus licitusque sit, etiam societas JUSTA et LICITA; sin ille in-
jus-

justus ac illicitus, hæc quoque INJUSTA et ILLICITA merito habeatur: (Lib. I. §. CCCXCVIII. 38.) ac proinde turpissimæ sint societates latronum, piratarum, dardanariorum, et similes. 42) Ut societates omnes finibus discernantur *) quumque ex fine de mediis judicandum sit, 43) jura officiaque sociorum ex ipso societatis fine merito sint æstimanda.

*) Sic vidimus supra contractum societatis, cujus finis erat commune lucrum. (Lib. I. §. CCCLXXIX.) Alius vero esse finis societatis matrimonialis, alius parentum et liberorum, alius domitorum et servorum, alius denique maximæ illius societatis civilis, quam vocamus rempublicam. Quot ergo sunt fines, totidem diversas societates, et quot societates, totidem fines esse oportet. Huc pertinet insignis locus quo Aristoteles auspicatur opus *Politicum* I. 1. Ἐπειδὴ πᾶσαν κοινωνίαν ὀφείμην ἀγαθὸν τινος ἕνεκεν συνισθῆναι τὸ γὰρ εἶναι δικῆλος ἀγαθὸν χάριτι πάντων πράττειν πάντες, δῆλον, ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθὸν τινος ἐπιχάρονται. Quia omnem communionem boni alicujus causa constitutam, videmus: (ejus enim, quod videtur bonum esse, gratia omnes omnia agunt,) perspicuum est, omnes bonum aliquod propositum habere.

§. XVI. Quumque sine consensu non intelligatur societas: (§. XIV.) hic vero vel sit ultroneus, vel vi extortus, quem coactum adpellamus, et ratihabitione convalescere posse, supra ostendimus: (L. I. §. CCCXLV. 29.) consequens est, 44) ut et societatum aliæ sint ULTRONEÆ, aliæ COACTÆ, nec 45) has ideo statim injustas dicendas esse, quod earum origo vitiosa fuerit, si postea illi, qui coacti societati dederunt nomen, expresse vel tacite (Lib. I. §. CCCLXXXI. 10.) rem ratam habuerint. *)

*) Sic rata inter Romanos et Sabinas, interque Benjamins et Siloitarum filias *Judic. XXI. 21. seq.* erat societas matrimonialis, quamvis initium ejusdem ob vim injustam esset vitiosum, quia postea ipsæ raptæ rem ratam habuerunt, neque dirimi voluerunt, male licet conciliata matrimonia. Dionys. Halicarn. *Antiq. Rom. Lib. II. p. 110.* Sic et coacta plerumque inter dominos et mancipia, bello capta, erat societas: et tamen aliquando dominorum humanitas et mansuetudo efficiebat, ut non inviti servirent, idque serio dicerent, quod apud

Qq

Plau-

Plantum *Cap. II. 2. v. 21.* aliquis dolose ait:

Quamquam non fuit multum molesta servitus:

Nec mi secus erat, quam si essem familiaris filius.

Conf. *Exod. XXI. 5.*

Eadem §. XVII. Præterea quum consensus alius sit expressus, alius tacitus, qui ex facto colligitur, qualis est etiam consentu vel patientia: (Lib. I. §. CCCXCI. 10. *) sequitur, 46) ut et expresse, vel tacito, 47) perinde sit, ac si consensissent, qui postea cum aliis in societate vivunt, ad eundem finem consilia cogitationesque suas conferunt, mediis quoque iisdem, ac alii, ad finem illum adsequendum necessariis, utuntur. Quin, quum aliquando ex ipsa rei natura, alterum consensisse judicemus: (Lib. I. §. CCCXCI. 11.) 48) etiam ex præsumto consensu aliquando nasci societatem, satis intelligitur. *)

*) Talis est societas inter parentes et liberos. Tantum enim abest, ut hi diserte consenserint in hanc societatem, eo tempore, quo in illam pervenerunt, ut tum ne consentire quidem potuerint. Et quamvis postea rei paullo intelligentiores, consentire possent, si vellent: tantum tamen abest, ut omnes hunc consensum verbis factisve testentur, ut plures dissentiant, frænaque mordere non dubitent. Nihilominus tamen ideo non dirimitur societas, quia ipsa liberorum educatio hanc societatem requirit, præsumiturque, liberos non nolle posse cum parentibus in societate vivere, sine qua ipsi nec conservari, nec commode educari possent.

§. XVIII. Aliquando contingit, ut non solum singuli homines, sed et totæ societates eundem finem intendant, eademque media sibi ad adsequendum communem finem necessaria esse, intelligant. Quum ergo consensus in communem finem, eademque media sit societas: (§. XIV.) consequens est, 49) ut non modo singuli, sed et integræ societates, in societatem coire possint, adeoque 50) societates sint vel simplices, quas homines singuli, vel compositæ, quas societates simpliciores ineunt, quæ tunc tamquam socii considerantur. Quin 51) ex eadem ratione patet, societates etiam jam tum compositas coalescere posse in majores, et maxime compositas, atque

Aliæ
forro
simplices,
aliæ
compositæ.

que 52) ita fieri, ut societates quædam ex multis hominum non millibus sed myriadibus, consistant. *)

*) Illustrat hæc omnia experientia. Simplicissimæ societates sunt conjugum, parentum et liberorum, dominorum et servorum. Ex his societatibus omnibus, inter se consociatis, nascitur societas composita major, quam vocamus FAMILIAM. Ex multis familiis consociatis PAGI, VICI, URBES; ex pluribus pagis, vicis, urbibus integræ CIVITATES vel RESPUBLICÆ; ex pluribus rebuspublicis SYSTEMATA CIVITATUM vel reipublicæ Achaicæ existunt. Vid. Cicer. *de offic. I. 17.* Nimirum si minores simplicioresque societates non sufficiunt fini adsequendo, ex plurium consociatione majores et magis compositas nasci, necesse est. Hinc bene observat Justinus *Hist. I. 1. initio intra suam cuique patriam regna finita esse*, idemque testantur exempla Chananæorum, Phœnicum, Græcorum, Gallorum, Germanorum, Britanorum, quorum provincias olim in plurima regna, pluresque civitates, scissas fuisse, ex *Gen. XIV. 1. Jos. XII. 7. Jud. I. 7.* Strabone *Geogr. XVI. p. 519.* aliisque scriptoribus constat. Sed paulatim plures civitates, vi oppressæ, majorem cum aliis civitatem constituere cœperunt: aliæ imminente à vicinis periculo, fœdere junctæ in systema aliquod rerumpublicarum majus coaluerunt. Ita Amphictyonum concordia Medorum potentiam concussit, et Achajæ res, alioquin satis exiguæ, solo sociorum consensu valuerunt. Vid. Jo. Henr. Boecler *de concilio Amphictyonum.*

XIX. Denique, qui in unum finem eademque media consentiunt, vel æquales sunt, vel inæquales. 53) Illi tamquam pares, media, ad communem finem adsequendum necessaria, communi consensu inveniunt, adeoque 54) inde nascitur societas ÆQUALIS. In his 55) uni pluribusve id negotii datur, ut de fine mediisque, ad finem adsequendam necessariis, soli dispiciant et tunc 56) ea societas est INÆQUALIS, quam et RECTORIAM vocant. Res ipsa autem et ingenii humani indoles unumquemque convincet, 57) quò major est societas, eo minus fieri posse, ut tanta sociorum multitudo media necessaria communi consensu et suffragio inveniat, adeoque 58) quò major est societas eo magis eam esse debere rectoriam ac inæqualem. *)

Aliæ denique æquales, aliæ inæquales.

*) Hinc experientia docet, quo majora sunt impéria, eo minus juxta illa consistere libertatem, et gliscente nimis imperio, prolatisque civitatis finibus, sæpe ipsam necessitatem subigere homines, libertatis alioquin amantissimos, ut adductius regi se patiantur. In magna enim, at libera et æquali societate, quia pars major meliorem vincit, non possunt non sæpe prava consilia capi; fieri etiam vix potest, ut non pro-cax libertas civitatem misceat, sociique in plures factiones distrahantur. Tunc vero *discordantis patriæ plerumque non aliud remedium est, quam ut ab uno regatur*, ceu de republica Romana, jam ab Augusto occupata, judicabant prudentiores apud Tacit. *Annal. l. 9.*

Omnis
societas
est una
persona
moralis.

§. XX. Ceterum cujuscumque generis sit societas, ex ipsa definitione patet, eam ad adsequendum eundem finem, eademque adhibenda media, esse comparatam. (§. XIV.) Quum vero consentire in eundem finem, eademque media non possint, nisi qui idem volunt, nec idem velle possint, nisi qui finem bonum, mediaque fini accommodata esse, intelligunt: (Lib. I. §. XXXII. 8.) consequens est, 59) ut singularum societatum concipienda sit una voluntas, unusque intellectus, adeoque 60) singulæ veluti unam personam, quam ad differentiam suppositorum physicorum *moralem* vocamus, constituunt. *)

*) Sic Cicero *de offic. I. 17.* observat, per omnem amicitiam, adeoque et societatem, *ex pluribus fieri unum*, idque ideo, quod omnes *unum et idem sentiant*. Add. *Catilin. IV. 7.* At luculentissime Apulejus *de habit. doct. Plat. Lib. II. p. 25.* Civitatem esse, ait, *conjunctionem inter se hominum plurimorum, in quibus sint regentes alii, alii deteriores, conjuncti inter se concordia, atque inde sibi opem atque auxilium deferentes, iisdem legibus, rectis tamen officia sua temperantes, unamque civitatem iisdem moribus illam futuram, et EADEM VELLE atque EADEM NOLLE ipsoiarum mentes adsuverunt.* Ceterum naturam personæ moralis discas ex Senecæ *E-pist. VII.* itemque ex *l. 30. D. de usurpat. et usucap.*

Ergo ea
dem so-
cieta-
tum ju-

§. XXI. Si vero unaquæque civitas veluti unam personam constituit: (§. XX. 60.) consequens est, 61) ut et iisdem legibus, ac homines singuli, vel personæ physicae, regantur, *) adeoque 92.) officia omnia, quæ
jus

jus naturæ hominibus singulis præscribit, à societatibus ra et ob-
 quoque, tum majoribus, tum minoribus, religiose sint bligatio-
 observanda. 63) Ut contra, quæ personis singulis com- nes sunt
 petunt, jura etiam societatibus competant, et socii res ac sin-
 juraque, quæ ad societatem pertinent, communia ha- gulo-
 beant; immo 64) et adfectiones personarum et corpo- rum ho-
 rum non incommode tribuantur societatibus, adeoque minum.
 65) illæ eleganti satis metaphora et VIVERE, et ÆGROTA-
 RE, immo et MORI et INTERIRE dicantur. Vid. Koehler,
Spec. jur. gent. I. §. 20. seq.

*) Hoc ipso confirmatur, quod jam supra ostendimus,
 JUS GENTIUM nihil aliud esse, quam ipsum jus naturæ vi-
 tæ hominis sociali, negotiisque societatum et integrarum gen-
 tium applicatum. (Lib. I. §. XXI. 44.) Et recte jus gentium *jus*
naturale societatum vocat laudatus Koehler. *ibid.* §. XXXIV.
 Ex quo simul patet, quam male ii subducant rationes, qui so-
 cietates majores, veluti imperia et resp. ab obligatione juris
 naturalis veluti absolvunt, omniaque justa putant imperanti-
 bus, quæ illis vel reip. conducant. Unde merito *exsecrandum*
 illud Cæsaris apud Ciceronem *de offic. III. 21.*

Si violandum est jus, regnandi gratia

Violandum est, alijs rebus pietatem colas.

Plura de pestilentissimo hoc pseudopoliticorum principio dixit
 Hert. *Polit. pa^ad. §. XIII. p. 22. seq.*

§. XXII. Ex eodem principio merito colligimus, 65) Socio-
 unumquemque socium obligatum esse ad actiones suas rum ob-
 communi societatis fini attemperandas, adeoque 66) il- bligatio-
 lum injuriam facere sociis, qui ex eorum incommodo ratione
 fructum capit, vel 67) aliquid agit, quod fini societa- societa-
 tis adversatur, vel 68) reliquos socios lædit, ac proin- tis, et so-
 de nec injuriam illi fieri, si et ad resarciendum damnum, cietatis
 et 69) ad officia socii in posterum accuratius observan- jus ra-
 da, malo quodam passionis, quod pœnam vocant, adi- tionis so-
 gatur. (Lib. I. §. CCXL. 120.) Denique 70) non posse ciorum.
 vitio verti socio, si vel socium, tam male conciliatum, à
 se segreget, vel 71) ipse excedat societate, in qua nec
 finis communis, nec mediorum, ad hunc finem necessa-
 riorum ratio habetur.

§. XXIII. Denique ex eodem principio patet, 72) Ratione
 so- aliorum,

societatem quidem NEMINEM LÆDERE, et 73) SUUM CUIQUE TRIBUERE; non tamen 74) alterius privati, vel alterius societatis, utilitatem suæ anteponeere debere. Quum enim quælibet societas unam personam moralem constituat, (§. XX. 60.) eique idem jus, quod singulis personis physicis competat, (XXI. 63.) nulla autem persona physica alteram magis, quam seipsam amare, (Lib. I. §. XCIV. 65. vel ei officia humanitatis, quæ sibi, vel amicis, noxia futura sint, præstare teneatur (Lib. I. §. CCXVIII. 13.) etiam societatis alteri hujusmodi officia cum detrimento suo præstare, vel utilitatem alienam propriæ anteponeere, non tenetur. *)

*) Ita inhumanos non dixeris unius societatis mercatoriæ contribules, si alteri societati, vel privato, *monopolium* concedere nolint. Id enim cum manifesto totius societatis suæ detrimento esset conjunctum. Nec quisquam justum piisque bellum gessisse dixerit Cimbros, Teutones, Helvetios, qui novas quæsituri sedes, quasi jure quodam suo postulabant, ut Romani illis loco cederent, certosque terræ tractus, quos ipsi occuparent, assignarent. Id enim sine maximo propriæ reip. detrimento illis concedere non poterant Romani. *Quas enim terras daret populus, agrariis legibus intra se dimicaturus?* inquit Florus III. 3. Et Tencteris atque Usipetibus, similia petentibus, recte respondit Cæsar: *Nullos in Gallia vacare agros, qui dari tantæ præsertim multitudini sine injuria possint.* Cæsar de bello Gal. IV. 8.

Ratione
societatum
majorum.

§. XXIV. Similiter demonstrari potest, 75) in compositis societatibus minorum utilitatem majorum fini non repugnare, immo eandem cedere debere utilitati

---

Ad §. 23. in scholio. *Monopolium concedere nolint.* Sed hoc versari debet in his quæ non tantum utilitatem adferant civitati, sed quæ in necessitatem incidere solent, uti alias infra §. 171 utilitatem intelligit. Nam monopolium solius utilitatis causa agere, caritati proximi absonum videtur, contra si societatis contribules iisdem mercibus indigeant, quia tunc exteris illas concedere non tenentur. Almici, 2. 1. 15.

ti majorum. Quia enim minores societates tunc considerantur tamquam singuli socii, (§. XVII. 50.) socii vero singuli in unum eundemque finem communem eademque media consentire, (§. XIV.) nec propriam utilitatem fini communi societatis anteponeere tenentur: (§. XXII. 66.) etiam minores societates, quæ, in majorem, magisque compositam societatem coaluerunt, nihil, quod majori illi societati manifesto refragatur, agere, salva justitia, possunt.*)

*) Sic familiæ non parum prodesset immunitas à tributis et muneribus quibuscumque personalibus. At quia hæc utilitas societatis simplicioris cum detrimento majoris, puta reipublicæ, esset conjuncta, nemo hujus rectores dixerit injuriam facere familiæ, si immunitatem flagitanti repulsam det: quum contra reprehensionem prudentum procul dubio incurrant principes et magistratus, qui singulis hominibus familiisve consulturi, nervos reip. incidere non dubitant. Hinc quum Nero dubitaret, an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret: *impetum ejus attinuerunt senatores: DISSOLUTIONEM IMPERII dicendo, si fructus, quibus respublica sustineretur, diminuerentur.* Tacit. *Anal. XIII. 50.*

§. XXV. Postremo quum in societatibus sociorum De officiorum officia ex ipso cujusque societatis fine æstimanda sint, (§. XV. 43) satis patet, 76) esse hanc veluti sociorum omnium legum, quibus societates continentur, summam: axioma- AD OMNIA EA AGENDA OBSTRACTOS ESSE SOCIOS, SINE QUIBUS ta generalia. FINIS, QUEM SOCIETAS INTENDIT, OBTINERI NEQUEAT: CONTRA 77) EA OMNIA, QUÆ FINI SOCIETATIS ADVERSENTUR, OMITTENDA ESSE: adeoque 78) recte dici, societatis cujusque salutem supremam sociorum legem esse debere.

CAPUT II.

De Officiis in societate conjugali observandis.

§. XXVI. **V**elle Deum, ut genus humanum propagetur, eorumque numerus, qui quoti- Conjugium est die debitum naturæ reddunt, nova prole suppleatur, *) societas vel

licita et vel inde patet, quod alias finis, quem ille in producendo genere humano intendit, non obtineretur. (Lib. I. §. cissima. LXXXVII. 31.) qui ergo illum finem ob oculos habent, finem bonum intendunt, simulque media, per quæ ille finis obtineri potest, adhibere tenentur. Quum vero obtineri finis ille non possit, nisi masculus et femina in concubitum consentiant: consequens est, 1) ut conjugium sit societas, (§. XIV.) eaque, 2) quia ad finem bonum et Deo gratum comparata est, licita et honesta, (§. XV. 41.) et, 3) quia ex paucissimis hominibus, diversi sexus constat, simplicissima dicenda sit. (§. XVIII. 50.)

*) Hinc Græci societatem conjugalem recte vocarunt *ἡλικὴ κοινωνία τῶν νεογνῶν*, exordiale reliquarum societatum, et quasi quoddam generis humani seminarium, quia sine ea genus humanum fuisset *unius ætatis*, uti de populo Romano ab uxoribus destituito loquitur Florus *Hist. I. 1.* Rem plane *ἡλικὴ κοινωνία* expressit Seneca tragædus. in *Hippolyto v. 466.*

*Providit ille maximus mundi parens,
Quum tam rapaces cerneret fati manus,
Ut damna semper sobole repararet nova.
Excedat, ægedum, rebus humanis Venus,
Quæ supplet ac restituit exhaustum genus:
Orbis jacebit squallido turpis situ.*

Et paucis interjectis v. 478.

*Cælibem vitam probet
Sterilis juvenus: hoc erit, quidquid vides,
Unius ævi turba, et in semet ruet,*

§. XXVII. Quum tamen finis Dei, tamquam auctoris humani generis, non solum in eo consistat, ut homines existant, sed et ut veræ felicitatis sint participes: (Lib. I. §. LXXXVII. 31.) sequitur, 4) ut non solum procreanda, sed et ita educanda sit soboles, ne potius in inutilia terræ pondera, quam in idonea membra humani generis, adolescat. Quumque officium istud educandi sobolem nemini incumbere possit, quam parentibus, quibus ipse Deus ideo tenerrimum ejus amorem impressit: *) merito inde colligimus, 5) eos non modo procreationem sobolis, verum etiam commodam ejusdem educationem, tamquam finem matrimonii, sibi oboc-

oculos ponere debere, adeoque 6.) genuinum conjugii finem esse PROCREATIONEM COMMODAMQUE EDUCATIONEM SOBOLIS.

*) Adeo ipse naturalis stimulus parentes ad liberorum suorum educationem hortatur, observante Justiniano *L.un. §. 5. C. de rei uxor. act.* immo non homines tantum, sed et ipsa bruta animalia, quæ curam foetus, non abjicere prius ani ad-vertimus, quam ipse victum quærere, seque adversus aliorum animalium injurias defendere possit. Quam ergo Deus, tamquam ens sapientissimum, nihil omnino frustra faciat, et hic instinctus, quem in hominibus brutisque deprehendimus, non alium finem habere possit, quam ut illo parentes ad educandam curandamque sobolem impellantur: illam curam nobis deman-dare voluisse Deum, tam certum est, quam quod certissimum. Recte ergo Euripid. in *Medea v. 1098.*

Οἷοι δὲ τινῶν ἔστιν ἐν οἴκοις

Γλυκὴν βλάστην, ἰσογὰ μάλιστα

Καταλύχουμένην τὸν ἀναπτα χόρον.

Ἠγῶτον μὲν, ὅταν ἠδύσσοι κατῶς,

Βίαιον ὅ' ἐπιβῆν ἀδύσοι τίνους.

Sed quibus in ædibus est liberorum

Dulce germen, eos video, curis

Confici omni tempore:

Primum quidem quo pacto illos bene educent,

Et unde victum relinquunt liberis.

§. XXVIII. Itaque conjugium est societas simplex Defini- personarum diversi sexus, procreandæ educandæque so- tio con- bolis caussa inita. Ex eaque definitione patet, 7.) nup- jugii, de- tias contrahi non posse sine personarum utriusque se- eoque xus consensu: (§. XIV. 8.) Ad ea omnia obstrictos esse axioma- conjuges, sine quibus procreatio commodaque educatio ta. sobolis obtineri nequit, * 9.) eaque omnia omitten- da, quæ huic conjugii fini adversantur. (§. XXV. 76. 77.)

*) Sane enim aliquando satius esset, non procreare libe- ros, quam procreatos male educare. Leve hoc generis huma- ni dispendium est, si non omnibus annis idem sit proventus ho- minum. At maximum sæpe detrimentum illud capit ex uno vel altero homine, nato in generis sui dedecus, quia institutione bona, commodaque educatione caruit. Quam infelix fuit hu- manum genus, quod uno Nerone fuit numerosius? Recte et

Rr

gra-

graviter Juvenalis *Sat. XIV. v. 70.*

Gratum est, quod patriæ civem populoque dedisti,

Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris.

Utilis et bellorum et pacis rebus agendis.

*Plurimum enim intererit, quibus artibus, et quibus hunc tu
Moribus instituas.*

Add. Senec. *de Benef. III. 30.*

§. XXIX. Quia ergo nuptiæ sine consensu contrahi
Nuptias non possunt: (§. XXVIII. 7.) facile patet, 10) ratas
faciunt non esse nuptias inter raptorem et raptam, (Lib. I. §.
consen- CIX. 33.) nisi vi rapta ex postfacto ultro consenserit:
tientes. * (§. XVI. *) nec magis 11) eas consistere, si alterutri
vis atrocior facta, (ibid.) vel 12) dolo malo aliquis
implicatus sit nuptiis, à quibus, si abfuisset dolus, om-
nino abhorruisset. (Lib. I. §. CCCXC. 23.) Quamvis
vero consensus hic conjugum nuptialis omnino sit neces-
sarius: quia tamen societas non est, ubi quis in finem
tantum, non item in mèdia, consensit, 13) solum con-
sensum in finem futurum jure naturæ nondum efficere
nuptias, sed 14) consensum præsentem in ipsam com-
municationem corporum requiri, arbitramur.

*) Dummodo vera antea vis adhibita fuerit. Sæpe enim
olim vim gratam experiebantur virgines; non quod nollent a-
licui nubere, sed ne velle, et rære in virorum amplexus vi-
derentur. Morem hunc jam antiquissimis temporibus inolevis-
se, testatur Romulus apud Dionys. Halicarn. *Antiq. Rom. II.*
p. 100. ubi apud Sabinas raptum, suo imperio factum, ita ex-
cusat: *ὅτι ἐπ' ἕλξει τὴν ἀρπαγὴν, ἀλλ' ἵπὶ γάμω γινώσκουσιν ἰλλυμένω
τε καὶ ἀρχαίων ἀποφαινοῦν τὸ ἴδιον, καὶ τρεῖσιν συνεκτίστων, καὶ ἐπὶ
συνάσει τῶν γάμων ταῖς γυναῖξιν ἰσχυροτέρων.* Raptum hunc non ad
contumeliam, sed ad conjugium, pertinere: morem hunc Græco-
rum esse antiquissimum, et qui maximum decus adferat expe-
ditis ad nuptias mulieribus. Idem et aliarum gentium moribus
probatum esse, novimus, quasi honestius esset, virginem rapi,
quam ultro in manum viri convenire. Hanc vero vim, mulieri-
bus male repugnantibus illatam, non adversari consensui, fa-
cile unusquisque animadvertit.

Quæ dif- §. XXX. Ex quo simul patet, 15) consensum in fu-
ferentia turas nuptias potius SPONSALIORUM, quam CONJUGII, no-
sit con- mine venire, adeoque 16) subtiliorem esse canonista-
sensus rum distinctiunculam inter sponsalia DE PRÆSENTI et DE

FUTURO, quam ut ea ex recta ratione possit defendi. Quia sponsa-
tamen sponsalia sunt pactum, pactaque omnia jure na-
turae perfecte obligant: (Lib. I. §. CCCLXXXVII. seq.) nuptia-
nemo dubitaverit, 17) quin et sponsalia sint adimplen-
da, * (nisi 18) ea, quibus et alia pacta vitari obser-
vavimus, (Lib. I. §. CCCXCII. seq.) vel animorum dis-
similitudo, vel aliæ justæ causæ, dirimi potius hoc
pactum, quam par male conciliatum infellicissimis auspi-
ciis jungi suadeant.

*) Mira ergo dispositio juris Romanorum, ut sponsalibus
neutra pars perfecte obligetur. Quum enim reliqui Latini inde
saltim actionem ex sponsu darent, ad id, quod interesset, pactum
hoc non fuisset servatum: Gell. Noct. Att. IV. 4. Roma-
ni quemque suo arbitrio et impune renunciare conditioni, sta-
tuebant. l. 1. C. de sponsal. l. 2. C. de repud. Sed cum ipsis
conjugibus summa esset divortendi libertas: fieri vix poterat,
ut vinculum, quod sponsum sponsamque continet, firmiter
existimarent: ac proinde non potuerunt non et repudia apud
eos esse liberrima.

§. XXXI. Quumque finis matrimonii sit procreatio
commodaque educatio sobolis, (§. XXVII. 6.) eaque om-
nia, sine quibus hic finis obtineri non potest, facienda, jugum
quæ illi adversantur, omittenda sint: (§. XXVIII. 8. ratione
9.) sequitur sane, 19) ut, qui ad nuptias adpellunt ætatis.
animum, ea ætate esse debeant, ut sperari possit; eos
et procreationi sobolis, et ejusdem educationi sufficere:
et hinc 20) merito arcendi sint infantes, immo 21) et
adolescentes, quorum nondum est vel tantus vigor, ut
genus humanum nova vegetaque sobole augere, *) vel
tanta virtus et prudentia, ut et alimenta uxori liberis-
que parare, et eorum actiones, pro eo, ac decet, re-
gere possint. *)

Ad §. 30. Quam ut ea ex recta ratione possit defendi.
Duriuscula aliquantulum videntur, et ita emollienda, nempe
simplicitatem naturæ non agnoscere hanc distinctionem,
quæ juris constituti est, et minime ea per rectæ
rationis principia sustinetur, aut inducitur.

Rr 2

Hinc

*) Hinc ea in re plerosque leges prudentia superavit
 Lycurgus. Quam enim is vulgo juvenum ac juvenularum nup-
 tias quam maxime probari, animadverteret: ipse, teste Xeno-
 phonte *de rep. Lacedemon. Capit. I. §. 6.* ἀναύγουσ τὸ ἐν τῷ
 βέλαιον ἰνασσι γυναικῶν ἀγῆστα, ἐραστῶν, ἢ ἀναισῶ τῶν αὐτῶν
 τῶν γῆρας ποιάσαι, ναὶ τῶν οὐμῶν αἰ. ὑγῶνια ποίσιαν, potestate
 addita, ne quivis uxores ducerent, quam ipsis lubitum esset,
 fassit, ut, dum vigerent corpora, matrimonia contraberent: id-
 que non minus ad rectam procreandi rationem conducere puta-
 bat. Deinde quum plerique parentes ad procreandam, quam e-
 ducandam, sobolem sint aptiores: Lycurgus hanc curam pu-
 blicam esse voluit, omnibusque Laconum adolescentibus præfe-
 cit *ἄνδρα ἑξ ἑνῶν αἰ. ἀγῆσται ἀγῆσαι καλιταυλα, de δὲ ναὶ παιδοποιῶν
 καλιταυ. τῶν δὲ νῦν αἰ. ἀγῆσαι ναὶ ἀγῆσαι τῶν παιδῶν, ἰσῆνο-
 πῆστα, ἢ αἰ. παιδοποιῶν, ἰσῆσαι καλιταυ, virum, ex illorum nume-
 ro, qui summos magistratus obeunt, cui pædonomi est inditum
 nomen, cuique plenam potestatem colligendi pueros concessit,
 et eosdem puniendi graviter, inspectanti, an quis nequiter a-
 gat.* Vid. Xenoph. *ibid. Cap. II. §. 2.* Digna profecto res, quam
 non negligere alie respublicæ.

An et §. XXXII. Ex quo facile intellectu est, quid judican-
 senes dum sit de senum nuptiis. Quemadmodum enim 22) ob
 nuptias indissolubilitatem hujus societatis, de qua paullo post
 recte dicendi locus erit, non divellendi sunt conjuges, qui in
 contra illo statu consenuerunt, 23) tolerandamque etiam vide-
 hant? tur matrimonium viri declivioris ætatis, sed adhuc ve-
 geti; cum muliere juvene, quum adhuc sperare liceat,
 par illud finem matrimonii adsequitur: ita 24) nemo
 sanus probaverit nuptias senis cum sene, vel 25) adoles-
 centuli cum anu effæta ac decrepita, quale par male
 compositum sine turpissima impudicitia nec in finem, nec
 in media matrimonii, consentire potest. *)

*) Quid enim turpius, quid impudentius fingi potest fe-
 mina, quæ quum sint tres capilli, quatuorque dentes, gaudet
 octoginta nupturire post mortes, virumque demens cineribus
 suis quarit prurire? uti loquitur Martial. *Epigr. III. 93.* To-
 lerantur in civitatibus hujusmodi nuptiæ, quæ nuptiarum no-
 men vix teneant, quia, judice Quintiliano *Declam. CCCVI.*
quædam et nubendi impudicitia est. Eleganter, uti solet, de hu-
 jusmodi matrimonio Puffendorffius *de jur. natur. et gent. VI. 1.*
25. Quæ matrimonia fortasse non incommode vocare possit

HONORARIA : eo sensu , quo honorarii quandoque dicuntur , quibus titulus muneris sine functione datur. Apud Suetonium Ner. Cap. XXXV. uxoria ornamenta vocantur , eo sensu , quo triumphalia ornamenta dici soleverunt.

§. XXXIII. Multo minus ergo 26) iis permittendum An spa-
est matrimonium , quos vel ipsa natura , vel 27) homi- dones et
num malitia , potentia procreandi sobolem privavit , a- eunu-
deoque 28) impudicissimæ sunt non modo eunuchorum , chi?
sed et spadonum nuptiæ , quamvis eas exemplis non ca-
rere , satis constet , *) nisi 29 occulta et incerta sit mas-
culi impotentia sterilitasve feminae , nec omnis spe cura-
tionis evanuerit , alterque conjux hoc Catone contentus
esse , et meliora sperare , velit.

*) Absurda ergo matrimonia spadonum apud Egyptios , de
quibus Grot. ad Deut. XXIII. 2. Absurda itidem eunuchorum
apud Turcas , de quibus Ricaut dans l' Etat present de l' em-
pire Otoman. II. 21. Et tamen inter ipsos Christianos , quod mi-
teris , disceptatum novimus , licitumne sit castrato uxorem du-
cere ? Qua de questione singularis exstat libellus Hieronymi
Delphini de eunuchi conjugio , quod ipse lepide vocat die Ca-
paunen-heyrath , recusus Jene MDCCXXXVII. Id vero meri-
to retuleris inter portenta sæculi , de quibus jam sua ætate Ju-
venalis Sat. I. v. 22.

Quum tener uxorem ducat spado , Mævia Tuscum

Figat aprum , et nuda teneat venabula mamma :

Difficile est. satyram non scribere.

§. XXXIV. Quamvis vero ex eodem principio recte An om-
colligere liceat , 30) eos easve , qui quæve obtinendo nes na-
matrimonii fini se satis idoneos idoneasve esse animad- tura ha-
vertunt , recte et ordine facere , si matrimonium contra- biles o-
hant : non tamen 31) talis est obligatio ad ineundum bliigati-
matrimonium , ut is contra jus naturæ egisse videatur , sint ad
qui castum cælibatum inauspicato præferre matrimonio moni-
statuit. *) Quum enim nemini imputanda sit omissio ac- um?
tionis , si agendi defuerit occasio , (Lib. I. §. CXIV.
56.) et sæpe contingat , ut tum res ipsa , tum tempus ,
locus aliæque circumstantiæ turbent consilium contra-
hendi matrimonium , adeoque illud ineundi desit occa-
sio : vitio sane tunc ei verti non potest cælibatus ,
cui

cui divina providentia conditionem honestam non obtulit,

*) Est hæc sententia Judæorum, quam ex eorum magistris pluribus describit Jo. Selden. *jur. nat. et gent. secund. discipl. Hebr. V. 3.* Neque enim illud recte probant ex loco *Genes. I. 28.* qui non legem, sed benedictionem divinam, comprehendit. Et absurdum est, illos, qui cælibatum ex justa causa præferunt matrimonio, coargui, quod generi humano male consulat, quasi ideo intetirurum sit genus humanum, si unus vel alter ex justa causa ad nuptias non adpellat animum. Hinc parum memores præceptorum Pauli, Apostoli, *I. Corinth. VII.* esse videntur ii, qui ex Christianis pedibus in illam Judæorum sententiam ire non dubitant.

Extra §. XXXV. At id tam certum est, quam quod certissimum, quum medium sit propter finem, adeoque concubitus propter procreationem educationemque liberorum, omniaque, quæ huic fini adversantur sint omittenda, (§. XXVIII. 9.) 32) graviter peccare omnes, qui medio illo, quod Deus ad certum finem destinavit, abunduntur ad explendam tantum libidinem, adeoque 33) omnem nefandam Venerem, quam scire non proficit, 34) omnia adulteria et 35) stupra, 36) omnes furtivos amores, qui insuper cum maxima aliorum injuria conjuncti sunt, denique 37) omnes fœdas pollutiones æque, ac 38) quæstum nefandum et 39) lenocinium rectæ rationi omnino adversari: neque adeo 40) aliud esse propagandi supplendique generis humani legitimum medium, præter societatem conjugalem, quam adhuc descripsimus. *)

*) Omnes enim hæc impurissimæ commixtiones non fiunt procreandæ sobolis causa, sed ii, qui his libidinibus indulgent, potius huic finem, quantum in ipsis est, impedire student. Et si vel maxime natura hoc pravum illorum consilium alio vertit, ut soboles, etiam invitis parentibus, nascatur: his tamen alter finis, puta educatio ejusdem, minime omnium ob oculos est, et maxime patri, qui prolem, tamquam incertam et vulgo quæsitam, plerumque negligit. Ex quo deinde plerumque sequitur, ut infelicissimi hi liberi ad omne scelus adolescant, et generi humano oneri potius sint, quam ornamento. Quod quum omnino prohibendum sit: facile patet, non injuste agere magistratus, qui et adulteros et stupratores ad suppe-

peditanda liberis alimenta ; et hos , si feminas , injecta spe matrimonii , ad stuprum pellexerint , etiam ad ducendas stupratas adigunt.

§. XXXVI. Ob eandem causam (41) πολυανδρίαν , id est An πολυ
est , unius fœminæ cum pluribus viris conjunctionem , rec- ανδρία
tæ rationi omnino refragari , adeoque et (42) communio- et com-
nem uxorum , quam in republica sua Platonem civibus munio
permisisse , ajunt , plane esse reprobendam liquet. Arist- uxorum
tot. *Polit. II. 2.* Quum enim utroque casu incerta futura sit licita
sit paterna prolis origo , eaque incertitudo commodam sit licita
liberorum educationem vel maxime impediât : (§. sit licita
XXXV. *) tantum abest , ut fœdas has commixtiones
probet recta ratio , ut ne ii quidem populi , quos alio-
quin πολυγυνίαν id est , unius viri cum pluribus uxoribus
conjugium , permisisse constat , ulli fœminæ facultatem
dederint , cum pluribus maritis uno eodemque tempore
in manum conveniendi. *)

*) Non igitur acutius Papirius Prætextatus eludere potuisset curiositatem matris , quid rei magnæ in senatu eo die consultatum esset , paullo compressius ac violentius sciscitantis , quam dum actum in senatu dixit : *utrum videretur utilius magisque è republica esse , unusne ut duas uxores haberet , an ut una apud duos nupta esset ?* Quum enim nulli in mentem venisset , alterutrum legibus permittendum esse : matronæ Romanæ , à matre Prætextati de periculo monitæ , postero die nudare animi sententiam non dubitarunt , adeuntes amplissimum ordinem , et non sine lacrymis orantes , *una potius duobus nupta fieret , quam ut uni duæ* Gell. *Not. Att. I. 23.* Sed tantum abest , ut πολυανδρία , tolerarint Romani , ut ne barbari quidem eam umquam admiserint , quamvis promiscuum uxum usorum aliqui probarint , veluti Taprobanenses , Ichthyophagi , Hylophagi , Nomades , Garamantes , Troglodytæ , Agathyrsi , Gindani , Britanni , de quibus videndus Puffendorf. *de jur. nat. et gent. VI. I. 15.*

§. XXXVII. Paulo altioris indaginis est quæstio , an Argumenta
πολυγυνίαν , seu unius mariti cum pluribus uxoribus con-
jugium , jus naturæ permittat ? Neque enim I) hujusmodi pro πο-
conjugium vel procreationem sobolis impedit , vel II) ef- λυγυνία
ficat , ut proles incerta videatur. Præterea III) multas
gentes , ipseque Dei populus , et probarunt hanc cum
plu-

pluribus uxoribus societatem, et sibi non infelices visuntur, dum plures feminas domum duxerunt; ut jam non dicamus, IV) Turcarum, aliorumque populorum orientalium, exempla argumento esse, non pejus se habere liberorum procreationem atque educationem, si unus plures, quam si unam quisque domum ducat: itemque V) sæpe vel mariti vigorem, vel uxoris intolerabiles mores, vel ejusdem sterilitatem, vel ipsius reipublicæ salutem, aliasque justas causas videri suadere, ut polygamia simultanea monogamiæ præferatur. *)

*) Eo redeunt præcipua, quibus polygamie patroni utuntur, argumenta, ex sola ratione deprompta. Quæ enim ex scriptura sacra addunt, ea huc non pertinent. Magno argumento, rum utriusque generis adparatu causam hanc egerunt Huldricus Neobulus, de cujus libro *de digamia* videndus Seckend-*Hist. Lutheran. III. 79. Addit. III. list. x. p. 281.* Bernardinus Ochinus, ex instituto refutatus à Theod. Beza libro *de polygamia* et Jo. Gerardo *de conjug. §. CCVII.* Jo. Lyserus, qui sub fictis Theophili Althæi, Vinc. Athanasii. Gottl. Wahr-*mundi* nominibus latitans, plures libellos ea de re sparsit in vulgus, de quibus fassus egit Vinc. Placcius *Theatr. pseudonym. n. 97. 277. 2857.* Adversus eum calamum strinxerunt Jo. Brunsmannus, Jo. Mussæus, Diekmannus, Feltmannus, Gesenius, at in Puffendorffium injurius, Jo. Meyerus, et alii. Denique polygamie patrocinium suscepit vir, quem studia sua, mellioribus litteris consecrata, hoc ingenii factu interrumpere non decebat, Daphnæus Arcuarius, in libro Germanice scripto *von Ehe sachen*: ut jam non dicamus de novissima controversia, quæ nuper à jureconsulto Dantiscano, majore fortassis ecclesie damno, quam fructu, excitata, plures libellos eristicos peperit; quos, utpote ubivis obvios, recensere hic nihil attinet.

§. XXXVIII. Enimvero quum conjugum sit, ea omnia, quæ conjugii fini adversantur, omittere, (§. XXVIII. 9) fini vero illi, quia conjugium est societas, vel maxime adversetur discordia circa finem et media, (ibid.) denique illa discordia, eo minus evitetur, quo major est societas: * (§. XIX. 57.) merito colligimus, 43) *πλευροπύριον*, quoque rectæ rationi minus convenire, quam unius cum una matrimonium, et proinde 44) quum

Ea rec-
tæ ratio
ni non
conve-
nit.

quum natura nos obliget, ut ex pluribus bonis, id, quod optimum est, eligamus, (Lib. I. §. XCII. *) potius nos ad monogamiam, quam ad polygamiam eligendam esse obligatos.

*) Hoc tam certum est, quam quod certissimum. Plures unius viri uxores invidia, zelotypia, æmulatio, et mille aliæ causæ quotidie collidunt. Jam enim mulier mulieri venustiori, juvenulæ, sæcundiori, magisque amabili; jam plures earum marito, unam vel alteram sibi præferenti; jam eadem alterius liberis erectioris ingenii, vel patri paullo carioribus, succensent. In hoc vero intestino bello quæ posset locum habere concordia? quis consensus in educationem tam dissortium liberorum? Viderunt tam tristia exempla familiæ Abrahami et Jacobi, quum in iis floreret virtus et pietas. *Gen. XVI. 5. XXI. 9. seq. XXIX. 30. seq. XXX. 1. seq.* Quid non evenire posse credimus aliis, qui pro mulieribus probis et modestis Medæas, vel furias aliquot domi alerent?

§. XXXIX. Nec tanti sunt rationes, paullo ante Responsensitæ, ut earum causa deserere velimus vadimonium. sio ad ar Ponamus, I. procreationem sobolis non impediri πολυγνία gumentat tanto magis impeditur finis alter, puta, commoda liberorum educatio, (§. XXXVIII. *) quæ à procreatione non est sejungenda. (§. XXVII.) II. Quamvis proles etiam in πολυγνία certa sit: hæc tamen certitudo non impedit, quo minus quælibet mater suis tantum liberis fauveat, reliquarum prolem odio plus quam Vatiniano prosequatur, vel eam saltim novercalibus instigationibus patri exosam reddere studeat. III. Populis orientalibus, quibus clima ferventius, ipsaque naturalis lascivia πολυγνίαν persuasit, facile opponi possunt tot gentes humaniores, quibus eadem displicuit. Nec mos Judæorum pro norma est, quum ipse Servator ea omnia, quæ à primæva Dei institutione discrepent, *) in Judæis tolerata magis, quam adprobata à Deo esse, doceat πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν propter duritiam cordis eorum *Matth. XIX. 8.*

*) Nulla autem ostendi potest ratio, cur in quæstione de divortiorum licentia magis ad primævam matrimonii institutionem respiciendum sit, quam ubi de πολυγνία disputatur. Immo ab ipso divortio, quod Servator primævæ institutioni re-

fragari, ac proinde *παρὰ τὴν νόμον* illicitum esse docet, recte ducimus argumentum ad prohibitionem *πολυγαμίας*. Si enim is, qui repudiata injuste priore uxore, aliam ducit, adulterii reus est: multo magis adulterii reus erit, qui constante matrimonio, uxori aliam superinducit, quia ratio, à Christo adducta, quod nempe Deus, instituens matrimonium, voluerit, *ut duo sint caro una*, *Matth. XIX. 5.* non minus polygamiae, quam divortio obstat.

Necnon §. XL. Ejusdem commatis et reliqua sunt argumenta, ad quae in quibus polygamiae adsertores causae suae praesidium et quærunt. Nam IV. quae de Turcarum aliorumque populorum orientalium felicitate, tranquillitateque domestica jactant, partem annalibus eorum, ipsique experientiae repugnant, partim iis mediis obtinentur, quae naturae atque indoli societatis matrimonialis plane repugnant, *) Et quid, quæso, V. incredibile est, quam uni non sufficere unam? Quid incertius, quam eum, cui in verecunda vel inmodesta obtigit uxor, alteram, quam illi superinducit, verecundio rem modestioremque, vel cui jam infæcunda domi est, alteram fæcundio rem habiturum? Quid si pro una furia duas tresve inveniat? Immo totum hoc argumentum non nisi iis alicujus ponderis esse videbitur, quibus

Sola est utilitas justi prope mater et æqui.

id est, qui falsum juris naturae et gentium principium pro vero adoptant. (Lib. I. §. LXXVIII. *)

*) Notum est, orientales populos, qui plures uxores a-lunt, easdem gynæceo, tamquam carceri perpetuo inclusas habere, nec meliorem earum, quam ancillarum, pati esse conditionem. Hinc Aristotel. *Polit. I. 2.* *Ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ ἄνδρα καὶ δῶρον τὴν γυναῖκα ἔχει τάξις.* Apud barbaros autem femina et servus eundem ordinem habent. Adde de Persis insignem locum Plutarchi in *Themistocl. p. 125.* Præsto iis est eunuchus aliquis, qui illas custodiat, et ab omni aliorum hominum consuetudine plane avertat. Liberi etiam maxime dignioris sexus, raro matris, plerumque autem eunuchi alicujus, vel servi disciplinae traduntur. Quae omnia an naturae hujus societatis convenient, facile intelliget, quisquis uxorem vitæ fortunæque sociam, non captivam, non ancillam esse debere, cogitaverit.

Anjus §. XLI. Non minus difficilis est quæstio, an ex juris

ris

ris naturæ præscripto et sanguini habendus sit honor, adeoque nuptiæ et cognatio, et adfinitas impediatur. Enimvero quum matrimonii fini adversari non videatur hujusmodi conjunctio: (§. XXVIII. 8. 9.) satis constare arbitror, 45) eam ex hac caussa juri naturæ haud adversari. Attamen quia nuptiæ, inter adscendentes et descendentes contractæ, cum maxima turpissimaque respectuum, qui inter has personas intercedunt, confusione conjunctæ sunt 46) ipsa recta ratio, illas omnino inhonestas esse, agnoscit, et 47) eatenus Jeci Romani non male statuerunt, hunc esse incestum juris gentium.*) l. 38. §. II. D. ad leg. Jul. de adult. quin et 48) in linea collateralis nuptiis inter proximos cognatos cognatasque pudorem impedimento esse, existimantur, l. 68. D. de ritu nupt.

naturæ
certos
gradus
prohi-
beat?

*) Quum enim natura probare non possit contradictoria, tales vero veræ sint obligationes uxoris et matris, patris et fratris, matris et sororis, quæ in una persona vix consistere sine summa confusione possunt: nec possunt hæc nuptiæ consistere, quibus hi respectus in una eademque persona manifesto confunduntur, veluti in nuptiis Hersili, et Marullæ, de quibus vetus epigramma:

*Hersilus hic jaceo mecum Marulla quiescit:
Quæ soror, et genitrix, quæ mihi sponsa fuit.
Me pater è nata genuit: mihi jungitur illa:
Sic soror et conjux, sic fuit illa parens.*

Sunt hæc sane ita comparata, ut et paganis turpia viderentur, ex quorum numero Ovidius *Metam. X. v. 9.* Myrrham italoquentem inducit:

*Tunc soror nati, genitrixque vocabere fratris?
Nec, quod confundas et jura, et nomina, sentis?*

Inter colaterales confusio tanta non metuenda, at confusio tamen quædam respectuum et obligationum evitari non potest, si eadem soror eadem uxor sit. Hinc honestius putamus, has quoque nuptias non permitti, nisi eas absoluta excuset necessitas. Et sic facile reddideris rationem, cur Adami liberi sine incestus crimine inter se contraxerint nuptias, quum incestuosi procul dubio hodie dicendi sint, qui eorum exemplum imitari non dubitarent. Pertinet enim hæc graduum prohibitio ad officia erga alios, quorum ea est natura et indoles, ut, si necessitas ab ipso Deo objiciatur, quælibet sit honesta ratio expediendæ salutis. (Lib. I. §. CLXII. 64.)

§. XLII. Quum porro omnes commixtiones extra ma- Anritus

et solemnitates nuptiales probet? trimonium, quippe ad solam explendam libidinem comparatæ, rectæ rationi adversentur, nec aliud legitimum sit genus humanum propagandi medium, quam societas conjugalis: (§. XXXV.) consequens est, 49) ut ipsorum conjugum, et liberorum inde natorum intersit, animum hanc societatem contrahendi signo quodam externo testatum fieri, justamque uxorem à concubina, maritum à stupratore vel concubinario, liberos legitimos ab illegitimis discerni. Quod quum comòdius fieri non possit, quam si nuptiæ publice et solemniter contrahantur: facile reddideris rationem, 50) cur omnes pæne gentes, certos ritus nuptiales, *arbitrarios* illos quidem, ast ad declarandum consensum nuptialem, officiaque conjugum significanda idoneos, adhibendos existimarent. *)

*) Nulla pæne fuit gens tam barbara, quæ non ritus quosdam adhibuerit in contrahendis nuptiis, multoque magis gentes humaniores, veluti Hebræi, Græci, Romani hujusmodi solemnitatibus utendum putarunt, de quibus tanto apparatus agunt viri docti, qui antiquitates Hebræorum, Græcorum, Romanorum, aliarumque gentium ex instituto descriperunt, ut propositi immemor esse viderer, si de ritibus illis vel verbum addendum putarem. Id tantum moneo, Romanos, oblanguescente paullatim vetere illa disciplina, eo demum devenisse, ut nullum pæne ritum amplius adhiberent, eoque factum esse, ut sæpenumero dubitaretur, justæne uxoris, an concubinæ locum in ædibus teneat femina, idque aliquando ex instrumentis dotalibus, §. *ult. Inst. de nupt.* aliquando ex ipsa fœminarum conditione qualitateque adfectionis esset dijudicandum. *l. 24. D. de ritu nup. l. 31. pr. D. de donat.* Quam facile vero super sedissent his quæstionibus, si more majorum certo ritu contraxissent nuptias?

---

 §. XLIII.

Ad §. 42. *Arbitrarios illos quidem.* Hoc est non à natura præscriptos, uti infra notabimus. 186. et hoc sensu de signis locutus est Heineccius supra §. 138. Hinc provenit etiam ut nos Catholici in faciem Ecclesiæ, proclamationibus præmissis, interveniente demum Parocho, testibusque duobus præsentibus, matrimonium contrahere debeamus, non arbitrato nostro, sed ex sacr. Concilio Trident. decisione sess. 24. c. 1.

§. XLIII. De officiis utriusque conjugis omnia sunt Officia certa et perspicua. Quum enim natura hujus societatis conjugum requirat consensum, (§. XXXIII. 7.) is vero sine amorem tuam, quæ ac concordia sperari nequeat: consequens est, 51) ut conjuges mutuo amore sese complecti, 52) et non modo communem rem familiarem *) communi consilio administrare et curare, sed et 53) alter alteri pro virili adjumento esse, immo et 54) communem utramque fortunam habere, in primis vero 55) in liberorum educatione ope et consilio se invicem juvare debeant. *) fluunt.

*) Equidem an communio illa bonorum, mortuo alterutro conjugis, effectum habere, et quanta pars substantiæ communis superstiti, quanta defuncti heredibus, obvenire debeat, vel pactis, vel legibus, definiendum est. Constante tamen matrimonio communia omnia habere conjuges, etiam recta ratio agnoscit. Quum enim socii ob unitatem voluntatis sint una persona, (§. XX. 60.) ac proinde res et jura, quæ ad societatem pertinent, communia habeant: (§. XXI. 63.) manifestum est, idem etiam inter conjuges observandum esse, adeo, ut et Romani, quamvis, exsolescente in manum conventionem, ab usu recederet illa *κοινωνία ἀπάντων χρημάτων τε καὶ ἰσῶν omnium bonorum et sacrarum communio*, quam inter conjuges esse voluerat Romanus, teste Dionysio Halicar. *Antiq. Rom. Lib. II. 95.* tamen communem utrique conjugi bonorum usum esse statuerent *l. 1. D. rer. amot. l. 5. C. de crim. expil. hered.* Ex quo facile patet, cur Modestinus, retenta vetere definitione, nuptias, quales et sua ætate erant, dixerit *conjunctionem maris et feminae, consortium omnis vitæ, divinique et humani juris communicationem. l. 1. D. de ritu nup.*

§. XLIV. Et hæc quidem communia sunt utriusque conjugis officia, quæ ex consensus ac societatis natura Item-que ex fine pronò alveo fluunt. Ex fine porro matrimonii (§. XXVII. 6.) colligimus, 56) conjuges merito cohabitare: sibi que ex fine matrimonii. solis 57) invicem corporis usum præbere, adeoque 58) ab adulteriis, aliisque furtivis impuris que amoribus, abstinere, *) 59) liberos pari amore complecti, nec 60) alterum alterius curam et sollicitudinem, qua liberos commode educare cupit, inutilem atque infructuosam reddere debere.

*) Sunt, qui hoc officium tantum ad uxorem, non item ad

ad maritum pertinere existimant, ex ea ratione, quod eo neglecto, incertitudo prolis uxori non sit metuenda. Enimvero uti omnino vetita est commixtio, qua fit, ut incerta sit origo sobolis: ita non sequitur, ut licitus sit congressus, ex quo illa incertitudo non sit metuenda. (§. XXXIX. II.) Vid. Gundlingii *diss. an major à feminis, quam à viris, castitas requiratur*. Nos ex regula principali justitiæ naturalis hoc argumentum ducimus: Quod sibi quisque non vult fieri, id nec alteri facere debet. (Lib. I. §. CLXXVII. 6.) At maritus non vult, ut uxor alterum majore amore, quantumvis innoxio, quam se complectatur, vel ulli alii, quam sibi, corporis usuram præbeat: Hinc ad idem officium obstrictus est maritus. Recte itaque Chrysostom. *homil. XIX. in I. Cor. VII. In aliis sit prærogativa viri, non in pudicitia*. Et Gregorius Nacianzenus: *πῶς ἀρκιῶς, ἢ ἀντίρρογος; Quo jure exigis, quod non rependis*. Add. Lactant. *Inst. div. VI. 3*. Hieronym. *ad Ocean. et can. 20. Caus. XXXII. quæst. V*. Quamvis uxoris impudicitiam fini matrimonii magis, quam viri incastitatem, repugnare, facile largiamur.

An marito in uxore aliquod imperitium sit. §. XLV. Satis porro manifestum est, imperfectam admodum fore hanc societatem, si tam esset æqualis, ut penes neutrum conjugem aliqua negotia communi dirigendi, facultas relinquatur, quia in plerisque contingere posset, ut in eligendis mediis quam maxime dissentirent; adeoque, quum inter duos ne numerus quidem suffragiorum vincere possit, res non habeat exitum. Quamvis vero tunc prudentius consilium præferendum videatur: (Lib. I. §. XCII. *) tamen quia æque incertum futurum esset, uter conjugum magis altero sapiat, merito ad id, quod plerumque fit, attendendum; adeoque (61) marito aliqua prærogativa concedenda erit circa negotia, quæ ad societatis communis salutem utilitatemque pertinent. *) (§. XXVIII. 8.)

*) Quum enim ad ea omnia obstricti sint conjuges, sine quibus procreatio commodaque educatio sobolis obtineri nequit: (§. XXVIII. 8.) obstricti etiam erunt ad alterutrius prærogativam ferendam, sine qua sperandus non esset in eadem media consensus. Quia vero in societate inter pares prærogativa illa merito debetur prudentiori, eique, cui plus oneris incumbit, is vero in societate conjugali, ut plurimum est maritus: uxor obstricta erit, ad prærogativam mariti ferendam. Martial. *Epigr. VIII. 12*.

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito:

Non aliter fuerint femina virque pares.

Et Plutarch. *conjugal. præcept. p. 139.* Ὡςπερ ἂν φθίγγει δύο σύμφωνοι λυθῶσι, τὸ βαρυτέρως γίνεται τὸ μέλος, οὕτω πάσα πράξις ἐν οἰκίᾳ συμφωνόσῃ πράττειται μὴ ὑπ' ἀφοσιῶν ἰσοουόντων· ἐπιφαινεὰ δὲ τῶν εἰς ἀνδρὸς ἡγεμονίαν, ἢ καὶ προαίρεσιν. Sicut quum sumuntur due consonæ voces, cantus graviori adscribitur: ita in familia recte instituta omnes res quidem geruntur consensu conjugum, viri tamen vel IMPERIUM vel CONSILIUM elucet.

§ XLVI. Quum vero ea prærogativa, marito con- Ejus in-
cessa, non nisi ad negotia, quæ ad societatis salutem doles.
utilitatemque pertinent, porrigatur: (§. XLV. 61.) con-
sequens est, 62) ut illa maritalis potestas degenerare
non debeat in imperium herile, quale apud barbaros
plerosque invaluisse, jam supra observavimus, (§. XL.
*) neque adeo 63) consistere in jure vitæ et necis, quod
leges quorundam populorum maritis indulserunt, Gell.
X. 23. Tacit. *Annal. XIII. 32. Cæs. de bell. Gall. VI. 19.*
Tacit. de mor. Germ. Cap. XIX. multoque minus 64) in
jure uxores aliis vel vendundi, vel commodandi, à quo
more ii populi, apud quos uxores tamquam res in com-
mercio fuerunt, ipsique Romani non abhorruerunt. Plu-
tarch. *in Catone p. 770. Tacit. Annal. V. 1. Dio Cass.*
Hist. Lib. XLVIII. p. 384. sed 65.) in facultate uxorum
actiones prudente consilio regendi, 66) easdem defen-
dendi, 67) immodestas modice, et pro conjugum condi-
tione et dignitate castigandi, *) §. XXII. 69.) immo et
68) ob caussas graviores, de quibus paullo post erit di-
cendi locus, matrimonio mulctandi. (§. XXII. 70.)

*) Dico castigationem illam conditioni dignitatique utrius-
que conjugis debere accommodari. Quum enim conjuges, tam-
quam socii, sint veluti una persona: (§. XX. 60.) ignominio-
sa castigatio uxoris cum ipsius viri ignominia est conjuncta.
Quia vero unumquemque decet existimationem suam pro virili
conservare: (Lib. 1. §. CLIII. 44.) contra officium faciet ma-
ritus, si uxorem contra dignitatem tractando, et illius et sui
ipsius existimationem lædit. Unde elegans Germanorum parce-
mia: *Wer sich die nase abschneidet schandet sein angesicht.*
Eleganter virorum hujusmodi imptudentum disciplinam repre-
hendit Plutarch. *in præcept. conjugal. p. 139.* οἱ τοῖς ἴσποις ἐφά-
λαια μὴ δυνάμει δὲ ἀθύνειαν ἢ μαλακίαν, ἀντὶ τῶν ἐπιπέσσειν
καὶ

καὶ ὑπερίπτεον διδόνουσιν· ἄλλοι ἔτι τῶν λαβόντων ἐγγυῶν ἢ πλουσίας, γυναικας, ἢ χ' αὐτοὺς ποιοῦσι βελτίους, ἀλλ' ἰσχυρὰς περιμαλῶσιν, ὡς μάλιστα, ἀξέφουτος ταπεινῶν γινόμενον. Δὲ δὲ, ὅσπερ ἴσχυρ' τὸ μέγιστος φυλάττουσα καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς γυναικὸς, χρῆσθαι τῷ χαλιῶ. *Qui ob imbecillitatem aut mollitiem non possunt insilire en equos, illos condocerant, ut se submittant, ac ingeniculent. Eodem modo quidam, ducendo nobiles et opulentas uxores, non sese meliores reddunt, sed uxores deprimunt, ut humilibus facilius imperare possint: quum oporteat, ratione habita, ut magnitudinis in æquo, ita DIGNITATIS IN MULIERE, frangere uii.*

An id §. XLVII. Quia vero hæc prærogativa marito ob jus maritæ præsumptam dumtaxat majorem prudentiam et onera matris pacti trimonii, ei incumbentia, debetur, (§. XLV. *) et sæpe tamen contingit, ut virilis animi femina viro ingenii minus perspicacis; opulentior pauperi, regina privato nubere cogatur: 69) omnibus his casibus pacto sibi prærogativam illam stipulari posse feminam, *) nemo negaverit, exempla que docent, 70) reginas, nuptas principi, cui nihil in uxoris regno imperii est, priores in societate etiam conjugali partes tenere, nisi 71) uxor, regni heres, ipsum imperium in maritum transcribere malit, sola dignitate contenta.

*) Sic sane quod referunt Aristotel. *Politic. V. 11.* et Sophocli. *in Oedipo Colon. v. 354.* apud Ægyptios uxorem imperare marito, id ex pacto esse, docet Diodor. *Sicul. Biblioth. I. 27.* De regine marito, quæ dici possunt, omnia jam occupavit doctissimus Jo. Philipp. Palthenius dissertationi singulari, edita Gryphisv. MDCCVII. ubi et varia, quæ huc pertinent, pacta dotalia, et natas inde controversias illustres accuratius explicavit. In primis notabilis est exemplum Jacobi Boduelli, Ducis Orcadum, qui ducturus Mariam, Scotorum Reginam, conceptis verbis juravit, *se nullam inde præcellentiam, aut supremi gradus fastigium spectare, sed id unum, ut perinde Regine, atque adhuc fecerit, quoad viveret, pareret atque inseruire.* Buchanan. *rer. Scot. Hist. Lib. XVI. p. 674.* Ad ea, quæ ex jure divino positivo *Gen. III. 16. I. Cor. XI. 7. I. Tim. II. 11. Eph. V. 23. Coloss. III. 18. I. Petr. III. 1.* his omnibus opponi solent, plura regessit laudatus Palthenius. *ibid. §. XXX. seq.* quæ tamen nos, alio plane innixi fundamento, in medio relinquimus.

Mariti §. XLVIII. Quum vero ordinarie maritus priores in

societate connubiali partes teneat : (§. XLV. 61.) non potest etiam detrectare officium 72) alendi uxorem et liberos, 73) oneraque matrimonii ferendi : quamvis 74) quia communes sunt liberi, communisque rei familiaris cura utrique incumbit, (§. XLIII. 52.) merito et uxor partem istorum onerum, quantum opes ejus ferunt, in se suscipiat, eaque 75) procul dubio sit origo dotium apud Græcos et Romanos, quas et illæ uxores adferrebant maritis, quæ ab hereditate parentum non excludantur. *)

*) Apud reliquas plerasque gentes ideo dotem accipiebant femine, ne planè exsortes essent bonorum paternorum, quippe alias à successione exclusæ. Idem iis temporibus obtinebat apud Romanos, quibus lex Voconia nondum exoleverat. At dotare tamen Romani solebant filias, etiam antequam lata esset lex Voconia, itemque ea jam subversa, faciebant, quamvis hereditatem paternam maternamque æqua lance cum fratribus dividerent. Rem omnem eleganter exposuit. Jac. Perizon. *dissert. de lege Voconia*, nostris auspiciis recusa Halæ MDCCXXXII. Hinc ipsi Romanorum jureconsulti dotem *ad ferenda matrimonii onera dari*, fatentur. *l. 7. pr. l. 56. §. 1. l. 76. fin. de iure dot. l. 20. C. eod.*

§. XLIX. Denique quum omnia omittenda sint, quæ matrimonii finem impediunt, (§. XXVIII. 9.) educatio vero liberorum, quæ non minus, quam procreatio eorumdem, finis matrimonii est, perpetuam conjugum societatem requirant : facile patet, 76) ei fini omnino ad-

Tt

ver-

Matrimonium
quatenus
indisolubi
le sit.

Ad §. 49. *At quia tamen intolerabiles.* Damnanda merito sunt nonnulla quæ sequebantur cum interpretatione pro lubitu facta ad Matthæi capita in scholio, et in hac editione merito recissa. Nam si licentia ob intolerabile alterutrius conjugis mores, et alias hujusmodi causas admittatur, nullum conjugium prope erit, quod prætextu hujus causæ dirumpi non possit maximo procreationis, et educationis, simulque societatis humanæ dispendio; quorum propagationi, et conservatiōni cum uni-

ce

versari divortiorum licentiam, qualis apud plerasque gentes olim invaluerat. *At quia* tamen 77) intolerabiles alterutrius conjugis mores hunc finem magis impediunt, quam divortium, et 78) socio, cui tam injuriosus socius obtigit, non possit vitio verti, si illum abs se segreget: §. XXII. 70.) divortium etiam non illicitum censemus, quoties alteruter conjux ita se gerit, ut finis matrimonii obtineri nequeat; divortium vero uti in notis exponitur.

ce quidem intendat jus naturæ, impossibile est, ut idem divortium ullo modo permittat, atque consentiat. Unde colligere licet, neque intolerabiles alterius conjugis mores, neque ipsiusmet injuriam ac pervicaciam, neque denique prævaricationem, atque ipsum adulterium, jus discedendi à matrimonio consummato, et perfecto alteri dare, ita ut saltem ei sit facultas ad alias nuptias transendi. Hoc enim familiarum et societatis humanæ salus et tranquillitas, non minus quam matrimonii pactum finisque, nempe sobolis procreatio, ac levamen, quidquid Protestantes regerant, requirunt. Sed hæc indissolubitas præterea per Evangelium disserte sancitur ac ordinatur Matth. 5. 32. *Quod Deus conjunxit homo non separet* juxta interpretationem nostram Catholicam. Contra quam si à Protestantibus congesta valerent, opus esset dicere, quod meliori conditione dimissa mulier per adulterium fuisset, quam illa ob aliquam quamcumque causam juste repudiata: nam illa denuo nubere absque crimine posset, hæc vero per ipsum Evangelium nubendo mœcharetur. Quæ cum manifesto absurda sint, de divina sapientia absque piaculo admitti nequeunt. Non est dubium tamen quod ob morum intolerantiam, ac multo magis ob adulterium unius conjugis, separationem conviventiæ, ac quoad thorum, uti dicunt, non solum jus naturæ, sed etiam jus divinum positivum juxta Catholicorum expositionem, et jus Ecclesiasticum, conjugum concedant, atque permittant. Hanc conniventiam æquitas suadet ad scandala, deordinationes, ac majora mala vitanda. Divortium enim duplex est; quoad vinculum conjugale, et quo ad co-
ha-

§. L. Quamvis vero hæc omnia ipsa recta ratio exigere videatur in societate conjugali : facile tamen unusquisque intelligit, 80) unum officium altero magis minusve finem *matrimonii* attingere, adeoque 81) non statim societatem inter masculum et feminam matrimonium esse desinere, si quid per pacta mutetur. Quamobrem 82) matrimonium, licet imperfectum, est, quod sine sollemnitate, clam, liberorum tamen quærendorum edu-

Quid statuendum sit de matrimoniis imperfectis?

Tt 2

can-

habitationem, primum in consummato individuum, alterum ex justis causis permissum, ut declaratum extat ab Ecclesia in Concil. Trident. sess. 24. de matrim. v. Covarruv. de matrim. p. 2. c. 2. §. 4. 5. Almici 2. 2. 17.

Ad §. 50. *Matrimonii* minus solemnis species adducit, in quibus utitur ritus et publica pacta deficient, tamen cum sobolis procreationi atque educationi intendant, et legitimo constant consensu, vera matrimonia sunt. Triplex quippe est matrimonium, aliud legitimum, quod legitimo solum consensu more infidelium coalescit, aliud ratum quod in fide Christi, et solemnii ritu inter Christianos peragitur, aliud consummatum quod carnali copula firmatur. Sed ex his excipi debet concubinatus, et Amazonicum seu irregulare coitus gratia et in diem coactum, apud nos enim Catholicos omnino talis conjunctio, quæ sub concubinatus nomine venit, reprobatur atque interdicitur, quippe credimus, ac sustinemus matrimonium per Evangelium ad sacramenti conditionem, et dignitatem evectum, et qui plane contrarium asserant hæretici censentur: quapropter absque certis sollemnitatibus palam coram Ecclesiæ Ministro, et testibus ac indissolubili vinculo conformari nequit v. Covarruv. de matrim. p. 1. c. 4. et p. 2. c. 1. §. 1. Almici 2. 2. 18. Van Espen jus Eccles. p. 2. tit. 12. c. 4. Concil. Trident. sess. 24. Immo sub triplici respectu contemplari potest, sive enim quatenus generis humani propagationem, et conservationem curat, et officium hominis, ac naturæ est, sive quatenus familiarum dispensationi, et ordini conducit, et uti contractus civilis, sive institutum huma-

num,

candorumque caussa, contrahitur, *) 83) nec non cui accedit *lex morganatica*, immo et 84) *putativum* de quo singulari dissertatione egit. Jo. Nic. Hertius: quamvis 85) in imperantium sit arbitrio, quem hujusmodi conjunctioni effectum in civitate tribuere velint.

*) Huc pertinet matrimonium, quod vocant *mariage de conscience*: immo et concubinatus, qualis apud Romanos obtinuit, de quo plura diximus in *commentario ad legem Jul. et Papiam*, *Lib. II. Cap. IV.* Neque enim aliter, quam dignitate, ab uxore legitima differebat concubina, quippe cum pellice non confundenda. Unde et *inaequale conjugium* vocatur concubinatus. *l. 3. C. de natur. lib.* Contra ne imperfecti quidem matrimonii nomen meretur illud, quod barbare vocant *ad talacho, amancebado, casato di media carta*, quod ea lege contrahitur, ut vir, prole potitus, feminam illico à se segregare, vel uxor prægnans, maritum pro lubitu deserere possit, qualia Amazonum matrimonia fuisse, memoriæ prodiderunt veteres, quamvis de veritate rei non abs re dubitet Arrianus in *expedit. Alexandri M. Lib. VII. p. 19. seq.* Conf. Sam. Petit *Diss. de Amazonibus*, et Casp. Sagitt. *Exercit. ad Justin. Hist. II. 4.* Quid enim hoc aliud est, quam *exire matrimonii caussa, nubere divortii caussa*? Seneca *de Benef. III. 6.* Quid magis adversari dixeris educationi liberorum, quam nuptias contrahentibus pro fine esse debere, supra monuimus?

CA-

num, vel denique quatenus per novam legem gratiæ quasi sacro, et visibili signo rei invisibilis, et sacræ adsumitur. Ita ut non jure naturæ, nec civili tantum, sed juxta jus divinum explicari oportet, et pluribus legibus subjicitur ex mente Div. Thom. lib. 4. contra Gentes c. 78. Heineccius vero hic uti ceteri Protestantes nudè tamquam societatis contractum civilem contemplatur. Undè provenit quod circa ea quæ sunt spiritualia, et religiosa Ministri Religionis de eo cognoscant, verum annexa, et dependentia matrimonii, quæ mere temporalia, et civilia sunt à judicè laico dispouit, et judicari possunt, et si quid amplius cupis vide Van Espen jus Eccles. p. 2. t. 13. c. 1. per totum.

CAPUT III.

De Officiis , in Societate parentum et liberorum observandis.

§. LI. **E**X conjunctione maris et feminæ, de qua superiore capite disseruimus LIBERI nascuntur, qui tantisper cum parentibus in societate vivunt, dum ipsi novas familias constituunt, et è parentum manu potestateque exeant. Quamvis enim liberi, quando in hoc orbis theatrum prodeunt, nec expresse, nec tacite, in hanc societatem consentire possint: tamen, quia et ex præsumto consensu aliquando nasci potest societas, si ex ipsa rei natura, alterum consensisse, judicamus, (§. XVII. 48.) ipsa vero liberorum adhuc infantum conditio requirit, ut cum aliis in societate vivant: (§. eod. *) 1) nihil obstat, quo minus parentes liberosque in eundem finem, eademque media consentire, adeoque 2) dari SOCIETATEM INTER PARENTES LIBEROSQUE, statuamus. (§. XIV.)

§. LII. Nimirum, quum liberi, adhuc infantes, imo et pueri atque adolescentes, non sint ea ingenii perspicacia præditi, ut ipsi vel de alimentis sibi prospicere, vel quomodo actiones suas ad rectæ rationis normam componere debeant, dijudicare possint, 3) Deus sane, qui eos existere voluit, etiam aliis curam demandasse intelligitur, tenellos illos homunculos educandi. Quumque 4) ideo incredibilem amorem erga liberos inseverit parentibus, non solum hominibus, verum etiam brutis animantibus, ut de hoc officio admonerentur, (§. XXVII.) hique præterea sobolis procreandæ educandæve causa societatem inierint, aut saltim hunc finem unice ob oculos habere debuerint: *) (§. eod.) consequens est, 5) ut id officium primario incumbat parenti utrique, adeoque 6) societatis inter parentes et liberos finis non alius sit, quam COMMODA HORUM EDUCATIO.

*) Quamvis ergo contingere possit, ut homines diversi sexus

xus non liberorum quærendorum, sed solius libidinis causa, congregiantur: tamen ideo hac obligatione non liberantur, quod alium sibi finem proposuerunt. Quum enim omnes impuræ commixtiones extra matrimonium rectæ rationi adversentur: (§. XXXV.) non refert, quem finem ante oculos habeant parentes; sed quem habere debeant, nec in cujusquam potestate est, juri præceptivo, quod hunc finem statuit, renunciare. (Lib. I. §. XIII. 19.)

Hæc ob-
tineri ne-
quit si-
ne po-
testate
parenti-
bus com-
petente.

§. LIII. Quia ergo finis hujus societatis est commoda sobollis procreatæ educatio, (§. LII.) ea vero sine actionum directione consistere nequit: consequens est, 7) ut parentibus liceat liberorum actiones dirigere, *) ac proinde 8) iis competat POTESTAS in liberos, adeoque 9) hæc societas omnino sit inæqualis et rectoria. Quemadmodum vero ex fine cujusque societatis officia sociorum sunt æstimanda: (§. XV. 43.) ita 10) et hæc PARENTUM POTESTAS ex fine æstimanda est, adeoque 11) est jus, parentibus competens, ea omnia agendi, sine quibus liberorum actiones ad obtinendum hujus societatis finem dirigi non possent.

*) Habes ergo originem potestatis illius, qua parentes jure naturæ in liberos utuntur. Vult Deus, ut liberi existant, id est, ut et conserventur, et feliciter vivant. (Lib. I. §. LXXVII. seq.) Conservari et felices esse non possunt; nisi commode educantur. (§. LII.) Educari commode nequeunt, nisi eorum actiones dirigantur. Vult ergo Deus, ut ab iis, qui liberos educant, eorum actiones dirigantur. Quumque jus dirigendi actiones liberorum sit potestas in liberos: (§. LIII. 11.) voluit sane, ut parentes potestatem in liberos exerçant. Facessere ergo jubemus Hobbesius *de civè IX.* 3. hanc potestatem ex occupatione derivantem. Nec Puffendorfius satisfacit, qui *Lib. VI. de jur. nat. et gent. Cap. II. §. IV.* eam partim ex vitæ socialis natura, partim ex præsumto liberorum consensu, explicare voluit. Consensus enim præsumtus in societatem hanc, quem ipsi agnoscimus, fundamento aliquo niti debet, quod non aliud esse potest, quam hoc, quod paullo ante exposuimus.

Potestas §. LIV. Quumque hoc officium communes liberos educandi utrique parenti incumbat: (§. LII. 5.) consequens est 12) ut et potestas hæc utrique sit communis, adeoque 13) ex jure gentium repeti non possit patria illa potestas, soli patri propria, quam jus Romanum incul-

culcat. Attamen quum patris, tamquam mariti, in ipsa societate conjugali regulariter primæ sint partes: (§. XLV. 6r.) facile est ad existimandum, 14) dissentientibus parentibus, paternæ magis, quam maternæ, voluntatis habendam esse rationem, nisi 15) pater aliquid, quod manifesto turpe, liberisque noxium sit, jubeat. Ad id enim, tamquam moraliter impossibile, nec matrem nec liberos obstringi, facile est ad existimandum.

§. LV. Quia præterea officium educandi liberos, ex quo hæc potestas nascitur, aliquando præmortuis parentibus, vel avi aviæve, quos pietas excitat, vel cognati occupant: aliquando ipsi parentes id aliis, ad hoc exsequendum magis idoneis, demandant: aliquando extraneus quidam id sibi, à parentibus cedi, ultro poscit: sequitur, 16) ut hæc potestas, quatenus in facultate actionis liberorum dirigendi consistit, tunc ET AVIS, COGNATISVE, 17) et NUTRITORIBUS ET PÆDAGOGIS, et 18) iis, qui quæve *) alienos liberos ADOPTANT, vel 19) in TUTELAM recipiunt, denegari nequeant, adeoque 20) hi omnes ea potestate eatenus uti possint, quatenus eam suscepta ab iis cura educationis exigere videtur.

*) ADOPTIONEM ergo jus naturæ non improbare statuimus, sed ex alia ratione, quam ex qua eam Romani derivaverunt. Quum enim liberi apud eos essent in patris potestate, id est, in dominio juris Quiritium: l. 1. D. de rei vind. inde colligebant, patrem liberos æque, ac alias res mancipi, in dominio suo constitutas, posse alienare, et mancipare. Et hinc adoptiones fiebant per mancipationes et cessiones in jure, cujus alibi ostendimus. Porro adoptare poterant soli masculi, non feminae, nisi ex indulgentia principis in solatium liberorum: §. 10. Inst. l. 5. C. de adopt. quia femina aliquem in potestate habere non poterat. Sed nos adoptiones non ex dominio aliquo vel patris, vel utriusque parentis, sed ex officio liberorum educandi, eorumque actiones ad hunc finem dirigendi derivamus. Quod officium quum aliquando alii extranei rectius, vel saltim æque commode exsequantur, ac ipsi parentes: nihil obstat, quominus hi illud aliis volentibus concedere, adeoque liberos iis in adoptione dare possint. Nec quidquam refert, masculus adoptet, an femina, nupta an innupta, quia hæc adoptio non imitatur naturam, sed parentum tantum officia. Et exstat sane hujusmodi adoptionis exemplum non modo apud Ægyptios

Exod.

Exod. II. 10. verum etiam apud Romanos, apud quos Valerianam Augustam non in solatium liberorum amissorum, sed ob sterilitatem, adoptasse Candidianum, refert Lactant. *de mort. perseq. Cap. L.*

§. LVI. Quemadmodum porro hæc parentum potestas Parenti consistit in jure ea omnia agendi, sine quibus liberorum bus tri- actiones ad obtinendum societatis hujus finem dirigi non bunt jus possunt: (§. LIII. 11.) ita facile est ad existimandum, jubendi, 21, parentibus licere et præscribere liberis, quæ agere prohi- eos oportet, et 22) prohibere, quæ ab iis fieri nolint, bendi, et 23) immorigeros non modo objurgare, sed et, 24) castigan- prout res exigit, castigare, et acrioribus remediis in ordi- di. dinem cogere: modo 25) id prudenter fiat, statusque non modo et dignitatis familiæ, sed et 26) ætatis, *) reli- quarumque circumstantiarum ratio habeatur.

*) Recte Grot. *de jure belli ei pac. II. 5. 2.* et Puffendorf. *Jur. nat. et gent. VI. 2. 7. seq.* observant, majorem esse hujus potestatis vim in primæ ætatis liberis, quam in adultioribus. Quæ enim tantum possit pater, quantum requirit finis hujus societatis, puta liberorum educatio: (§. LIII. 11.) liberi autem imperfecti judicii vix umquam, quid factu optimum sit, perspiciant: ipsa res exigit, ut parentes omnes eorum actiones dirigant, eos ad certam addiscendam artem, nec non ad amplectendam religionem, quam ipsi probant, compellant, immodestosque et in morigeros etiam virga scuticaque castigent. Id vero bonus pater non fecerit filio adultiori, quem, maturiore judicio præditum, auctoritate magis et rationum pondere, quam severitate ac rigidiore imperio, ad quævis honesta pertrahere studebit, nec temere quidquam, quod ad futuræ vitæ rationes pertinet, invito illi per modum imperii injunget. Sic ex. gr. puerum parentes recte adigent etiam invitum, ut scholam frequentet, at non recte adultum cogent ad ducendam uxorem, ad certum vitæ genus, à quo abhorret, eligendum, cetera. Id quod observandum contra Casp. Zieglerum, qui hanc distinctionem non putat admittendam in *Nois ad Grot. II. 5. 2.*

An et §. LVII. Ex eodem patet, 27) finem hujus societatis vitæ non exigere jus vitæ et necis in liberos, 28) nisi forte in statu naturali parentes diffusæ familiæ, tamquam capita præfuerint: quamvis tunc magis ut principes vel im-

imperantes, quam tamquam parentes, id jus exercuisse videantur. *) Hinc denuo colligimus, 29) non probare jus naturæ rigidum illud jus veterum Romanorum, quod ipsis postea Romanis displicuit, adeoque 30) vere docuisse Justinianum, *illos esse alios homines, qui tali in liberos potestate utantur, qua usi sint Romani.* §. 2. *Inst. de patr. pot.*

*) Id vero vel inde patet, quod jus illud vitæ et necis magis patri proprium, quam utrique parenti commune fuisse, quin sese in ipsas uxores, et nurus etiam viduas porrexisset videtur. Exemplum sane posterioris observationis præbuit Judas, qui, quum intellexisset, scortatam esse Thamarem nurum: *Ducite eam, inquit, ut comburatur. Genes. XXXVIII. 24.* Ita et hodie Reges, quia in statu naturali vivunt, hoc jus vitæ et necis exercent in uxores, liberos, universamque familiam, idque et olim semper exercuerunt, non tamquam patres, sed tamquam supremi imperantes. Sic inter Perseum et Demetrium filios iudex sedit Philippus Macedo apud Liv. *XL. 8.* Sic à Valeria Messalina, uxore adultera, supplicium sumsit Claudius Cæsar apud Sueton. *in Claud. Cap. XXVI.* ut jam non dicam de exemplis recentioribus, quæ jam alii cum cura expendunt. Add. Barbeyrac ad Puffendorf. *de jur. nat. et gent. VI. 2. 10.*

§. LVIII. Multo minus ergo 31) illa parentum potestas jure naturæ conjuncta est cum jure liberos venundandi 32) delinquentes noxæ dandi, 33) omniaque, quæ liberis aliunde obveniunt, acquirendi, quamvis hæc omnia antiqua saltim Romanorum jurisprudentia probaverit. Nihil enim horum ita comparatum est, ut sine eo obtineri nequeat finis hujus societatis. (§. LIII. 11.) Attamen, quum hæc potestas in facultate dirigendi liberorum actiones consistat: (§. LIII. 7.) 34) parentibus non deneganda videtur facultas, liberis pro conditione sua certas imperandi operas, ex iisque lucrum capiendi, immo et 35) administrandi ea quæ liberis sive fortunæ, sive hominum beneficio obvenerunt. *)

An jus venundandi noxæ dedendi liberos, per eosque acquirendi.

*) Nam quum ipsi liberi, quamdiu immaturum imperfectumque est eorum judicium, directioni parentum subsint: quidni et eorum res ab iis administrantur? An vero et fructuaria est hæc administratio? Non dubito. Quibuscumque rebus indi-

gent liberi, eas à parentibus jure quodam suo exigunt, veluti cibum, potum, vestes, habitationem, sumtus disciplinæ. Non ergo indigent fructibus, quibus maxime plerumque indigent parentes ad alendos educandosque liberos. Et qua fronte fructus à parentibus repeterent liberi, quibus vicem numquam reddere possunt, si se suaque omnia redderent? Ismene apud Sophoclem in *Oedipo Colon.* v. 523.

φύλασσι πατέρα τέλει τοῖς τέκνοις γὰρ
 οὐδ' ἂν ποῦ τις, εἴ μιν μὴ μὴν ἔχεν.

Parentem cura: nam parentum causa

Etsi quis laborat, laborum tamen non meminisse debet.

Officio- §. LIX. Sed hæc de potestate parentum dicta suffi-
 rum pa- ciant. Quod ad OFFICIA eorumdem attinet, ea intellectu
 rentum facillima videntur. Etenim ex fine hujus societatis pro-
 erga li- no alveo fluunt. Est ille COMMODA LIBERORUM EDUCATIO,
 beros ac proinde nemo non intelligit, obligatos esse parentes,
 funda ad ea omnia agenda, sine quibus finis hujus societatis
 men- obtineri non potest, et ad ea omittenda, quæ cum fi-
 tum. ne illo pugnant. (§. XXV. 76. sequent.) Itaque operæ
 pretium fuerit, educationis notionem evolvere paullo
 accuratius, ut ex ea officia, tum parentum, tum libe-
 rorum, tanto facilius certiusque eruantur.

Quid e- §. LX. Obligationem ad educandos liberos parenti-
 ducatio, bus ipsum amorem, quem illis natura insequit, inculca-
 et in quo re, jam supra monuimus. (§. XXVII.) Quumque paren-
 illa con tes liberos non alio AMORE, quam BENEVOLENTIÆ, com-
 sistat? plecti possint, (Lib. I. §. LXXXV.) hic vero in eo con-
 sistat, ut entis inferioris atque imperfectioris felicitate
 delectemur, eamque servare, et, quantum in ens illud
 cadit, amplificare studeamus: (ibid. §. LXXXVI.) conse-
 quens est, 36) ut et parentes liberos non modo conser-
 vare, sed et 37) felicitatem eorum amplificare teneantur:
 et 38) in hoc ipso consistat commoda EDUCATIO,
 per quam adeo 39) nihil aliud intelligimus, quam cu-
 ram parentum, qua liberos suos et conservare, et
 felicitatem perfectionemque eorum amplificare, omni o-
 pe nituntur. *)

*) Quid enim adeo magnum est, procreasse liberos, ni-
 si et conserventur? et quid conservasse, nisi et ita instituantur-
 ut veræ felicitatis participes esse possint? *Ad bene vivendum,*
 ait,

ait Seneca, *de Benef. III.* 31. *minima portio est vivere.* Et paucis interjectis: *Vis scire, quam non sit magnum beneficium, vitam sic dare? exposuisses: nempe injuria erat, genuisse. Quo quidem colligo, minimum esse beneficium patris matrisque concubitum, nisi accesserit alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, et aliis officiis ratum facerent.*

§. LXI. Quum ergo parentum sit, operam dare, ut conserventur liberi: (§. LX. 39.) consequens est, 40) ut non modo iis alimenta commoda, *) id est, victum, amictumque, pro conditione sua præbere, sed et 41) eorum valetudinem curare, 42) corpus membraque, quantum in se est, integra præstare, quin et 43) eos à luxu, ingluvie, lascivia, omnibusque vitiis, quæ sanitatem ac vires corporis animique prosternunt, avertere, ac proinde 44) non temere solos et sine custode relinquare teneantur.

Parentum est liberorum vitam sanitatem et integritatem membrorum conservare.

*) Ad quæ alimenta præcipue etiam pertinet primi lactis instillatio. Ad hanc enim ipsam matrem obligatam esse, vel hoc ipso eas natura admonet, quod illico à partu ubera illius lacte turgescere incipiunt, et inexhaustus ille fons tamdiu plerumque hoc nectar sufficit, donec solidiorem cibum ferat infantuli stomachus. Vere ergo neglecti officii materni reas esse, quæ vel commoditatis suæ, vel formæ servandæ causa, eam operam nutriculis et scortillis delegant, ipsi pagani, ductu solius rationis, viderunt, multisque probarunt argumentis. Pertinent hunc Plutar. *de lib. educ. p. 3.* Gell. *Noct. Att. XII.* 1. At, sicuti necessitas facile unumquemque solvit lege affirmativa: (Lib. I. §. CXIV. 59.) ita nec vitio vertendum fuerit matri delicatiori, infirmæ, lacte destitutæ: si nutrici commendet infantem. Qualis vero deligenda sit à proba et prudente matre, elegante epistola ad Phyllida ostendit Myia apud Thom. Gale *Opusc. mythol. eth. et phys. p. 750.*

§. LXII. Huic ergo officio omnino adversantur 45) procuratio abortus, 46) expositio infantum, 47) eorundem, nihil tale meritorum, abdicatio vel exhereditatio, *) 48) alimentorum necessariorum denegatio, et similia, quæ fini hujus societatis repugnant, vitia. In primis 49) reprehensione dignissimi, indignique parentum nomine sunt, qui vel derelinquunt liberos, vel 50) incuria sua efficiunt, ut vita, sanitas, sensus, membraque eorum aliquid capiant detrimenti. Quin 51)

Quid huic officio adverte-tur?

tanto detestabilior est hæc parentum impietas, quo magis sensus, sanitas, integritasque membrorum non solum ad conservationem, sed et ad felicitatem liberorum, pertinent.

*) Parum enim interest, sive quis occidat liberos, sive iisdem alimenta deneget. l. 4. *D. de agnosc. et alend. lib.* Alimenta autem liberis subtrahunt parentes, qui illos abdicant vel deserunt, innocentesve exheredes scribunt: immo ne ipsæ quidem leges reprehensione vacant, quæ parentibus tantum indulgent, ut liberos suo arbitrio tractare possint, vel saltim majorem patriæ potestatis, quam æquitatis naturalis, habent rationem. Quis enim non reprehendat Tarquiniensium leges stas passas testamentum Damarati, qui *ignorans, nurum ventrem ferre, immemor in testamento nepotis decesserat, puero post avi mortem in nullam sortem honorum nato, et postea ob inopiam Egerii nomen ferente.* Lib. I. 34. Quis non laudet Augustum, qui *C. Tettium, infantem, à patre exheredatum, in bona paterna ire decreto suo jussit, patris patriæ nomine usus, quoniam Tettius in proprio jure procreato filio summa cum iniquitate paternum nomen abrogaverat?* Valer. Max. VII. 7.

§. LXIII. Quum vero præterea ad parentum officium pertineat, ut liberorum suorum perfectionem felicitatemque pro virili amplificare studeant, (§. LX. 39.) ad perfectionem vero eorum vel maxime pertineat intellectus excultus, et viva veri bonique cognitione probe imbutus: (Lib. I. §. CXLVI.) sane parentum erit, 52) liberis præcepta sapientiæ rerumque divinarum et humanarum scientiam à teneris unguiculis instillare, vel 53) eos idoneis magistris perpoliendos dare, 54) nullisque sumtibus parcere, ut et ingenia eorum acuantur, et 55) ipsi ad omnes honestas artes, pro conditione facultatibusque suis, instituantur. Ex quo porro colligimus, 56) parentes obligatos esse ad explorandam liberorum indolem, honestumque vitæ genus, quod indoli, conditioni, aliisque circumstantiis conveniat, eligendum, eo vero semel electo, 57) nihil eos reliqui facere debere, ut liberi personam, sibi impositam, in hoc mundi theatro aliquando cum plausu agere possint. *)

*) Quumque unus homo plures plerumque personas susti-

tineat, ut singulari dissertatione luculenter ostendit Hertius: educatio ita attemperanda est, ut liberi non modo ad vitæ genus, quod electum est, apti sint, sed et reliquas personas decore agant. Hinc quia liberi aliquando non solum boni mercatores, artifices, opifices, sed et boni cives, esse debent: educationem liberorum acomodandam etiam esse statui ac formæ reipublicæ patriæ, recte monet Aristoteles *Polit. V. 9.* addita ratione: Ὅφειλος γὰρ ἔδει τῶν ἀφελιμαλῆτων νόμων καὶ συνδεδεξαμένων ὑπὸ ἀνδρῶν τῶν πολιτικῶν, εἰ μὴ ἕσονται ἀθισμένοι καὶ παραδεδυμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ· εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοί, δημοτικῶς· εἰ δ' ὀλιγαρχικοί, ὀλιγαρχικῶς. Εἰπερ γὰρ ἴστω ἕρ' ἑὸς ἀρχαία, ἔστι καὶ ἐπὶ πάλαι. *Nullum enim emolumentum capitur ex utilissimis legibus, et quæ probatæ sunt iudicio cunctorum, qui dant operam reip. ni fuerint adsueti et instituti, si leges sint populares, populariter: sin oligarchicæ, oligarchice. Si enim est in uno mortali incontinentia, est etiam in civitate.*

§. LXIV. Quumque voluntas sit vera illa amoris, Et e-
 quo cum bono, adeoque et cum felicitate conjungimur, mendanda vo-
 sedes: 58) nihil agere videbuntur parentes, qui de per- luntas.
 ficando liberorum intellectu solliciti, nullam voluntatis
 rationem habent: nec non 59) qui non id agunt, ut li-
 berorum suorum animos ad pietatis virtutisque amorem
 inflament, sed 60) ut eos vel manifestis vitiis, vel 61)
 calliditati, avaritiæ, ambitioni, voluptati, (quibus
 ipsi prudentiæ, frugalitatis, erectioris animi elegantia-
 que velum prætendunt,) adsuefaciant; qui denique
 liberis ad omne scelus profligatis, 62) præunt exem-
 plo, et sic ægrotos animos perpetuis vitiorum specacu-
 lis turpiter corrumpunt. *)

*) Sunt hæc præcipua errata, quibus et optimam libero-
 rum indolem in præcipitia abripi, animadvertimus. Quemad-
 modum enim nemo est tam existimationis suæ incuriosus, ut
 manifestis vitiis pollutus videri velit, ac proinde unusquisque
 sceleribus suis aliquid virtutis ac prudentiæ velum prætexit: ita
 et liberos suos ita instituere solent parentes, ut non tam honeste
 ac sapienter vivere, quam alios aliqua virtutum specie deci-
 pere discant; id est,

Ut Curios simulent, et bacchanalia vivant.

Ad hoc eos præceptis, ad hoc exemplis suis instituunt. Quin
 si hi quadam naturæ bonitate ad veram laudem contendunt:
 eum impetum parentes turpi exemplo repriment. Quemad-
 modum enim, qui nocte illuni iter faciunt, facile à recto tra-
 mite aberrant, si præter facem passim oberrant ignes fatui:
 ita

ita et præclara ingenia plerumque in transversum aguntur, si oculis quotidie obversantur prava parentum facinora, hique se ipsos liberis præbent inutilis disciplinæ exempla, parum memores incomparabilis illius sententiæ Juvenalis *Sat. XIV. v. 44.*

*Nil dictu fædum visuque hæc limina tangat,
Intra que puer est, procul hinc, procul inde puella
Lenonum, et cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras; nec tu pueri contemseris annos:
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.*

§. LXV. Quum vero puerorum atque adolescentium indoli nihil magis adblandiatur, quam otium et voluptas: parentes operam dabunt, 63) ne nimis delicatam rationem in educandis liberis teneant, 64) neque eos otio obtorpescere patiantur, aut 65) nimis exquisito victu nutriant, sed 66) solem, frigusque ferre, ciboque parabili contentos esse, doceant. Ita enim dum educantur rusticorum liberi, dumque hi inter operas rusticas, pressumque lac, et cibos parabiles adolescent, eos et sanitate et robore ipsis plerumque nobilibus adolescentibus antecellere, docet experientia. *)

*) Exstat hanc in rem incomparabilis epistola Theanus, Pythagoreæ sapientiæ filiæ, ad Eubulen apud Thomam Gale *Opusc. mythol. Ethic. et phys. p. 714.* qua ex instituto demonstrat, διατρεφὴν τῆς φύσεως ἄσαι, ὅταν τὰ παιδία φιλόδοξα μὴ ταῖς ψυχαῖς, ἡδυσπαθῆ δὲ τοῖς σώμασι γίνωνται. *Corruptionem et perversionem naturæ esse, (non educationem,) quum animi ad voluptatis amorem, corpora ad libidinem transferantur. Nec minus graviter hæc præcepta passim inculcat Plutarchus toto illo aureo libello de institutione liberorum.*

Necnon §. LXVI. Sed præcipue 67) juventutis animum pervertit consuetudo cum pravis hominibus: adeoque 68) nihil majore cura ac sollicitudine cavere decet parentes, quam ne liberi sibi malos sodales inveniant, sed 69) paribus et bene educatis colludere malint. Quum enim ad imitationem natura proclives sint tenelli eorum animi, *) cerei quippe flecti in vitium, monitoribus asperi: experientia docet, tanto facilius pueros adolescentisque abripi in quævis præcipitia, quanto minus adu-

la-

latores et parasitos ab amicis, corruptores à bonis magistris, instigationes ad vitia à salubrioribus præceptis possunt discernere.

*) Quam proclives sint pueri ad imitandum, argumento sunt illi, qui inter feras bestias educati, earum non modo vicium et gressus, sed et gestus, vocem et ferociam ita paulatim adsciverunt, ut à bestiis vix discernentur. Exempla dederunt auctor supplementorum Lamberti Scaffnab. *ad ann. MCCCXLIV. Hartknoch. de Polon. Lib. I. Cap. II. p. 108. Bern. Connor. Evang. med. art. CXV. pag. 181. et de statu Polon. Part. I. Epist. VI. p. 388.* Sic et puerum surdum et mutum, à parentibus in templum frequentius adductum omnes gestus, quibus inter sacra alios uti viderat, tam accurate expressisse ferunt, ut non dubitarent clerici, quin aliquo religionis sensu tangeretur, quum tamen ubi auditum casu recepisset, et sensim cœpisset loqui, rei non meminerit, nec ullo indicio vel argumento colligi posset, eum religionis ideam ullam animo concepissee. Vid. *Act. erud. Lips. MDCCVII. p. 507.* Si ergo homines in bruta veluti convertit solum cum brutis contubernium, et si hominem surdum et mutum religiosi gestibus imbuit solus aliorum religiose Deum collentium conspectus: quis miretur, et pueros aliam naturam induere ex consuetudine cum aliis, et veluti hausto Circes poculo in bestias transformari?

§. LXVII. Quæ contra LIBERIS officia erga parentes incumbant: ex horum statu et jure, societatisque ipsius indole non difficulter intelligitur. Quemadmodum enim parentibus est jus dirigendi liberorum actiones: ita indubitanter patet, 70) eos à liberis non aliter considerari posse, quam ut superiores et perfectiores, adeoque 71) amandos esse amore devotionis et obedientiæ, *) (Lib. I. §. LXXXV.) Ex quo porro sequitur, 72) ut liberi eos omni veneratione atque obsequio, (§. LXXXVI.) et 73) tali quidem veneratione, quæ eorum perfectionibus digna sit, (Lib. I. §. LXXXVII. 51.) prosequi teneantur.

*) Hinc veteres omnes fassi sunt, proximum amoris gradum post Deum deberi parentibus, quibus nos ipsos debeamus. Sic Gell. *Noct. Att. IV. 13.* officia liberorum erga parentes primo loco ponit inter omnia (quæ aliis hominibus debeamus, auctoritate usus Catonis, Massurii Sabini et C. Cæsaris. Multo expressius aureorum Pythagoræ carminum auctor v. 1. seq.

Ἄθανάτους μὲν πρῶτα θεός, ὅμως ὡς διακρίνεται,
 τίμα· καὶ σέβει θεῶν ἕπειθ' ἑσθίας ἀγαθός.

Τὸς τε καταχθονίους σέβει δαίμονας, ἕννομα εἶζον
 τὸς τε γυνῆς τίμα, τὸς τ' ἀγγιστ' ἐγγυγαύτας,

Primum immortales Divos pro lege colunt

Et jusjurandum : heroas, clarum genus, inde

Daemones hinc, terris mixti, sua jura ferunt.

Inde parentis honos sequitur : tum sanguinis ordo.

Quæ explicans suo more, Hierocles p. 50. θεοῖσιν ἰσοῦσα Deo similem imaginem in parentibus agnoscit. Et Simplicius Commentar. in Epicteti Enchirid. Capit. XXXVII. p. 199. Οἱ ἕτεροι παλαιότεροι τοσούτων τὸς γυνῆς ἰσίδυσαν, ὡς καὶ θεὸς αὐτὸς ὁμοῦσα καλῶν ὑπαρξίθις διὰ τὴν θάλασσαν ὑπερῆχον τὸς τῶν γυνῶν ἀδελφὸς εἶσε ἰσάλασαν, ἰσοδουλοῦντο τὴν τάξιν, ἣν τὸς γυνῆς ἔχον πρὸς τὸς πατέρας τὸς αὐτῶν ὑπεράμβανον. *Antiquiores (Romanis) leges ita veneratæ sunt parentes, ut DEOS adpellare eos non dubitarint : divinam autem excellentiam reverentæ fratres patrum THIOS quasi DIVINOS adpellant, ut demonstrent, quam rationem parentum adversus liberos esse existentem.*

Veneratio parentibus debita. §. LXVIII. Quia ergo veneratione prosequendi sunt parentes, et tali quidem, quæ eorum perfectionibus digna sit : (§. LXVII. 72. 73.) nemo sane dubitaverit, (74) quin liberi parentes aliis omnibus præferre, (75) cum iis, ac de iisdem, non nisi honorifice loqui, (76) et operam dare debeant, ne vel vultu lædatur pietas. Et quamvis contingere possit, ut in parente vel alterutro, vel utroque non reperiantur eæ perfectiones, ut inde venerationis vel honoris nasci possit : (Lib. I. §. LXXXVII. *) boni tamen filii est, (77) dissimulare illa parentum vitia, et (78) patienter potius ferre eorum injurias, quam quidquam eorum, quæ à liberis ipsa natura exigit, prætermittere. *)

*) Nam et mali parentes, parentes tamen, id est, uti eos recte vocat Simplicius *ibid.* p. 198. ἀτιμία μετὰ θεῶν τὸ ἀνα-existentiᾶς nostræ post Deum auctores, sunt : eaque perfectio vel sola nos ad concipiendam animo pietatem ac venerationem incitare debet. Epictet. *Enchirid. Cap. XXXVII.* Ἄλλὰ πατὴρ κακὸς ἐστίν, μή τι δὲν πρὸς ἀγαθὸν πατὴρα φύσει ἠμειώθη; ἔστι ἀλλὰ πρὸς πατὴρα, τὰς αἰτιῶν τὴν πρᾶξιν τὴν σπαντὸς πρὸς αὐτὸν, μηδὲ σκίση, τί ἐκείνος ποιεῖ, ἀλλὰ τί σοι ποιεῖσάντε κατὰ φύσιν, ἢ σὺ ἔχεις προαιρέσεις; *At pater malus est. Numquid igitur natura cum bono patre conjunctus es? Non, sed cum patre. Tu ergo munus tuum er-*

ga ipsum tuere, nec, quid ille agat, considera, sed quibus rebus agendis tuum institutum nature futurum sit consentaneum.

§. LXIX. Quumque parentibus competat potestas dirigendi liberorum actiones, eosque coercendi castigandique: (§. LXI. 23. seq.) consequens est, 79) ut parentes non modo amore devotionis prosequendi, sed et timidi sint. Ex quo amoris ac timoris temperamento quum nascatur *timor filialis*: (Lib. I. §. CXXXI. *) inde non possumus non colligere, 80) timorem illum solum cadere in pios liberos, adeoque 81) objurgationes castigationesque parentum non tam quod doleant, metuendas, quam quod indignationis paternæ, suis vitiis provocatæ, sint argumentum.

Itemque
metus
reverentialis.

§. LXX. Quandoquidem vero et obsequio prosequendi sunt parentes: (§. LXII. 72.) non possent profecto reprehensionem effugere liberi, 82) nisi jussa eorum promptly exsequerentur, ac 83) ne morositatem quidem eorum, et duriora imperia, sese ab officio dimoveri patientur. Quia tamen vel ipsa recta ratio docet, quo major est entis alicujus perfectio ac sublimitas, eo majorem ei venerationem et obedientiam exhiberi oportere: (Lib. I. §. LXXXVII. *) consequens est, 84) ut, si turpe quid ac voluntati divinæ vel legibus adversum jubeant parentes, horum potius, quam Dei ac legum, jussa insuper sint habenda. *)

Nec non
obsequium.

*) Quod enim de magistratum jussibus dixerunt Petrus et Joannes, Apostoli: *Ἐὰν δὲ ἀκούω ἐστὶν ἑστέρας τῆ βίᾳ ὑμῶν ἀνοθεῖ μάλλον, ἢ τῆ βίᾳ, κριναί. Justumne sit apud Deum, vobis potius, quam Deo, auscultare, ipsi judicate. Act. IV. 19. Et paullo post Act. V. 29. Παθαρχῶν δὲ βίᾳ μάλλον ἢ ἀνθρώποις. Obedire oportet Deo potius, quam hominibus: idem et ad parentum præcepta pertinet. Quamvis enim sanctissimum eorum sit imperium: sanctius tamen est ipsius Dei, nec eo usque porrigitur parentum potestas, ut liberos, legibus à summis imperantibus latis, possint solvere (§. XXIV. 75. Hierocl. *ad aurea Phyth. carm. v. 4. p. 53.* *Ἐὶ δὲ ἴσιν, ὅτι τῶν θεῶν νόμων ἀνηκούσι ἐστὶν ἢ τῶν γονέων προαιρέσις, τί δὲ ποῖαν εἰς ἀντινομίαν ἐπέσειλται τοιαύτην, ἢ τῆς, ἢ καὶ ἐπὶ πολλῶν καλῶν ἐπιτελεσθῆναι εἰς ἰσχυρίσιν ἰσθῶντων προσηκῶν φυλάττων; μαρτυρῶν γὰρ καὶ ἐλαττέραν προκακίερην καλῶν, τὰ**

μείζονα πρὸ τῶν ἰσαρτίων ποιῆσαι δὲ, ἔταν μὴ ἀμφοτέρω ἐξῆ διανο-
 ζαν· εἶεν καλὸν μὲν τῷ θεῷ πάθεισαι, καλὸν δὲ καὶ τοῖς γονεῦσιν· εἰ δὲ
 πρὸς ταῦτα ἢ ἀμφοτέρων ἄγοι καλὸν, ἴσμεν ἂν εἶν καὶ ἀμαχον· εἰ δὲ
 πρὸς ἄλλο μὲν ὁ θεὸς νόμος, πρὸς ἄλλο δὲ οἱ γονεῖς φέροιεν, μαχομένους
 αὐτὸς αἰθέτως τοῖς ἀμύμονιν ἰσθῆσαι δὲ, πρὸς ταῦτα μίσην ἀπαθῆναι
 γίνονται, πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ τοῖς θεοῖς νόμοις εὐπάθειαι. Si divinis
 legibus repugnat aliquando parentum voluntas : quid eos aliud
 facere oportet, qui in illam legum collisionem incident, quam
 quod in multis etiam officii, que pro circumstantiarum ratio-
 nis sibi adversantur, decet observare? Honestis enim duobus
 propositis, quod majus est, minori decet antepone, quum u-
 troque frui non licet. Verbi gratia: honestum quidem est Deo
 obedire: honestum vero et parentibus ipsis. Quod si te ad ea-
 dem ducat utriusque persuadendi vis: lucrum fuerit inopin-
 tum, et sine controversia maximum. Sin autem ad aliud te tra-
 hat divina lex, ad aliud vero parentes: in hac voluntatum dis-
 sensione melioras equi præstiterit, et in iis solum parentum jus-
 sa præterire, in quibus et ipsi divinis legibus non obediunt.

Quando solva-
 tur pa-
 rentum
 potestas

§. LXXI. Ceterum uti ea est genuina potestatis pa-
 rentum ratio, quod ad finem societatis hujus consequen-
 dum necessaria est facultas liberorum actiones ad hunc
 finem dirigendi (§. LIII. 8.) ita nemo dubitaverit, 85)
 quin, obtento fine, et medium cessare oporteat, adeoque
 86) illa parentum potestas non demum morte eorum, sed
 tunc illico expiret, quando liberi masculi ejus ætatis at-
 que ita instituti sint, ut ipsi sua quadra vivere, novam-
 que familiam instituere possint vel 87) si filia neptesve
 domo patria vel avita enubant, (in aliasque transeant
 familias. 88) Ut jus naturæ non probet rigorem illum
 juris veteris Romani, quod filios cum uxore et liberis
 per omnem vitam in patria potestate esse jubebat, nisi
 patres vel avi quosdam, ultro emancipatos, è sacris suis
 dimitterent. *)

*) Illud è dominio Juris Quiritium, quod patri apud Ro-
 manos competiisse in liberos diximus, prono alveo fluere vide-
 batur. Neque enim tempore finitur dominium, neque ullus eo
 sine facto suo excidere potest. Hinc et imaginariæ illæ vendi-
 tiones in emancipationibus adhibitæ. Nihil enim analogiæ ju-
 ris magis videbatur convenire, quam ut res mancipi, interce-
 dente mancipatione, abalienaretur. Vid. V. A. Corn. van. Byn-
 kershoek de jure occid. lib. Cap. I. p. 145, seq. Quum vero il-
 lud dominium in liberos, tamquam res mancipi, jus naturæ et
 gen-

gentium plane ignoret : (§. LV. *) illud etiam rigorem illum, quem in paragrafo descripsimus, ignorare certissimum est.

§. LXXII. Quum vero potestas tantum parentum, (§. Soluta paren-
LXXI. 86.) non item amor, quem ipsa natura insevit tum
parentibus, (§. XXVII.) liberis è familia dimissis ces-
set : consequens est, 89) ut bonorum parentum sit, et potesta-
etiam separatorum à se liberorum felicitate delectare, 90) te non
eos ope et consilio pro virili juvare, 91) et non minus debet
his, quam in familia perseverantibus, quantum hono- cessare
neste fieri potest, lucrari, 92) nihil denique reliqui fa- amor.
cere, ut eos reddant quam felicissimos. Ex quibus simul
patet, 93) cur emancipati non minus, quam sui liberi,
parentibus ab intestato merito succedant. *)

*) Itaque ab æquitate naturali discessisse videntur gentes pleræque, quæ filias nupturas, oblata certa dote, contentas, exsortesque esse jubebant paternæ hereditatis. Equidem hæc lex justam habuit rationem apud Hebræos, quorum rempublicam ita instituerat supremum numen, ut cuius tribui sortem suam attribueret, cujus agros et bona in aliam tribum transire noluerat. *Num. XXVII.* Sed non æque laudaveris similem Syrorum morem, cujus vestigium exstat *Gener. XXXI. 14. seq.* nec non leges Atheniensium, de quibus plura erudite disseruit Jac. Perizon. *de lege Vocon. p. 119. seq.* Quin multo minus æquam dixeris legem Romanorum, de filiis etiam emancipatis à paterna hereditate excludendis, quum ipse Prætor ejus rigorem, data illis honorum possessione, emolliendum; quin eam plane abolendam dixerit Justinianus *Novella CXVIII.* Emancipationem enim potestatem tantum parentum tollere oportebat, non amorem, ex quo successionem ab intestato esse derivandam, suo loco ostendimus. (Lib. I. §. CCXCV.)

§. LXXIII. Ex quo porro colligimus, 94) nec in paren-
tibus positum esse arbitrio, liberosne cujuscumque æ- tum et
tatis è potestate dimittere, an eosdem jam adultos invitos libero-
in familia retinere malint: nec 95) excusandos esse li- rum ar-
beros, qui invitos parentes deserere, et fræna veluti bitrio sit
mordere non dubitant. Quemadmodum enim injuste agunt positum
parentes, qui quid eorum omittunt, sine quibus finis hu- quando
jus societatis obtineri nequit: (§. XXV. 76.) ita liberi se, potestas
salva justitia, non possunt subducere parentibus, quia illa sol-
quod sit?

quod sibi quisque fieri non vult, id nec aliis facere debet. (Lib. I. §. LXXXVIII. 54.)

Libero- §. LXXIV. Quemadmodum porro parentum amorem
rum o- extinguere non oportet liberorum discessum è familia:
bliga- (§. LXXII.) ita 96.) amorem illum venerationis, quo
tio, solu liberi illos prosequi tenentur multo minus tunc cessare
ta paren debere verum est. Immo quum unusquisque ad amandum
tum po- eum, à quo beneficiis ornatus est, obstrictus sit, (Lib.
testate. I. §. CCXXVI. 37.) isque amor erga benefactores vul-
 go GRATITUDO vocetur: (ibid. §. CCXXVII.) consequens
 est, 97) ut liberi, et finita parentum potestate, obli-
 gati maneant ad gratum illis animum quavis ratione os-
 tendendum, 98) eorum benevolentiam verbis ornan-
 dam, 99) beneficia beneficiis pensanda, nihilque, quod
 alicujus momenti est, et ad familiæ decus pertinet, (ve-
 luti conjugium) sine eorum consilio suscipiendum:
 quin 100) et alimenta indigentibus suppeditanda. Quod
 genus gratitudinis quamvis ad officia imperfecta refe-
 rendum videatur, 101) ita tamen comparatum est, ut
 leges civiles liberos, officii sui immemores, jure merito-
 que in ordinem cogant. * (Lib. I. §. CCXXVII. 43.)

*) Si vera sunt, quæ de ciconiis memoriæ prodiderunt ve-
 teres, eas parentes senectute confectos alere: etiam à brutis
 animantibus in ruborem dantur liberi beneficiorum immemo-
 res. Eleganter Ælian. *Hist. animal.* III. 23. Τῆσιν μὲν τὸς
 ἀλλῆλα πρῶτον γέροντας καὶ ἰθὺς, καὶ ἰμῆρους κελύφα
 ἐὶν αὐτὸς νέος ἀνδραγαθὸς ἐστὶν ὡς τὸ τοῦ ἀλλ' αὐτῆς τῆσιν γέρον ἀγαθῆ.
 Magna cura ciconiæ exacta ætate parentes alunt, etsi humanis
 hoc facere legibus nullis jubentur, sed sola naturæ bonitate ad
 id impelluntur. Annon vero recta ratio ad id impelleret homi-
 nes, ad quod ipsa bruta impellit natura?

Tuto- §. LXXV. Si parentes, antequam liberi ad justam æ-
rum et tatem pervenerunt, decesserint: res ipsa suadet, 102)
pupillo- ut eorum educatio demandetur aliis, quos TUTORES VO-
rum mu- cant, adeoque 103) TUTELA nihil aliud est, quam po-
tua obli- testas, actiones liberorum vice parentum dirigendi, eo-
gatio. rumque bona administrandi tantisper, dum ipsi liberi
 justam ætatem attigerint, idoneique sint, ad se suaque
 rite gubernanda. *) (§. LV. 19.) Ex qua definitione
 por-

porro colligimus, (104) tutores eadem potestate uti, ac parentes, quatenus eam arctioribus limitibus non circumscripserunt leges civiles; sed et 105) ad eandem fidem eademque officia, quæ parentibus incumbunt, teneri: denique 106) pupillos non minus ad amorem venerationis, obsequium et gratitudinem, obstrictos esse, ac liberos: quin 107) hanc obligationem tanto esse strictiorem, quo majus est beneficium, ab iis præstitum, quos non natura, sed amor benevolentia, ad benefaciendum excitavit.

*) Quamdiu pro impuberibus vel minorennibus habendi sint liberi, jus naturæ eo minus definire potest, quo magis diversæ sunt eorum indoles, quum in aliis sapientia ante pilos sit, alii sero, alii vix umquam sapiant. At quia tamen legislatores ad id; quod ut plurimum fit, merito attendunt: (§. XLV. 60.) recte atque ordine fecerunt, dum certos pubertatis ac minorennitatis definierunt annos. Quam variæ vero hic fuerint eorum sententiæ, repetitis ex omni ævo testimoniis, cum cura et ex instituto ostendit vir illustris, Jo. Petr. à Ludewig. dissertatione singulari *de ætate legitima puberum et majorennium.*

CAPUT IV.

De Officiis, in societate herili observandis.

§. LXXVI. **P**ROGREDIMUR ad SOCIETATEM HERILEM, natura quidem non tam necessariam, ac illæ simpliciores, de quibus hactenus actum est; at inter homines tamen jam inde ab antiquissimis temporibus frequentissimam, per quam intelligimus societatem inter dominum dominamve et servos ac ancillas, in qua hi ad dominorum utilitatem operis suis promovendam, illi ad hos alendos, immo et aliquando ad certam mercedem præstandam obligantur. Quum enim ita comparatum sit, ut alter alterius opera indigeat, nec quidquam obstat, ut quod cuique deest, id ille alterius operis suppleat: (Lib. I. §. CCCXXV. 3.) consequens est, 1) ut aliorum operas, quocumque intercedente contractu, nobis recte stipulemur, atque ita 2) inter nos servosque et ancillas nasci possit HERILIS SOCIETAS, quam inæqualem vel rectoriam esse, facile patet. (§. XIX. 56.)

Quid si
sieras
herilis
et quæ,
ejus o-
rigo?

Ita-

Quid herus, vel hera, et servus vel ancilla? et quotuplex servitus?

§. LXXVII. Itaque per HERUM HERAMVE intelligimus personam, quæ aliorum operis ad suam utilitatem promovendam utitur, et his vicissim ad alimenta, vel in super ad mercedem præstandam, obligata est. SERVI vero et ANCILLÆ sunt personæ, quæ ad dominorum utilitatem operis suis, vel pro certa mercede alimentisque, vel pro solis alimentis promovendam obstrictæ sunt. Ex qua definitione facile patet, 3) servitutem prioris generis esse MERCENARIAM, 4) ejusque fundamentum non aliud esse, quam locationem conductionem; 5) posterioris OBNOXIAM, *) 6) ejusque fundamentum esse dominium in ipsas personas servorum justo titulo adquisitum.

*) Uti placuit vocabulo, quo usus est Phædrus *Fab. Lib. III. præf. v. 34.*

Servitus OBNOXIA,

*Quia quæ volebat, non audebat dicere,
Adfectus proprios in fabellas transtulit.*

Uti enim hic *servitutem* dixit pro *servo*, Æsopo, ita eam *obnoxiam* vocavit, quasi *ὀβνώσιος*, quia Æsopus hujusmodi servitutem serviebat. Græci *obnoxios δούλους*, mercenarios *σικετας*, vocabant, teste Athen- *Deinops. VI. 19.* Ceterum utraque servitus antiquissima est. Quemadmodum enim Abrahamum jam quarto à diluvio sæculo multos servos obnoxios domi suæ aluisse, constat: *Genes. XI. 5. XIV. 14. XV. 3. 4. XVI. 1. seq.* ita Jacobum Labano mercenarias operas per multos annos præstitisse, notissimum est ex *Genes. XXIX. 15. seq. XXX. 28.* Equidem et Noachus jam *Gen. IX. 25.* mentionem facit servitutis obnoxia, eique Chanaanem nepotem, ob illatas sibi injurias, addicit. Sed prædictionem hanc esse eorum, quæ haud paullo post acciderunt, recte observavit Jo. Clericus *Comment. in Genes. p. 72.*

Obnoxia servituti quidam jure sese addicunt obhebetudinem ingenii. §. LXXVIII. Et de prioris quidem generis servitute nemo sanus dubitaverit, quin rectæ rationi æquitatque naturali non repugnet. At nec posteriorem esse contra naturam, vel inde patet, quod experientia docet, esse homines indole tam servili præditos, ut nec se familiamve regere, nec necessaria vitæ præsidia sibi suisque parare possint. *) Quum ergo unusquisque vitæ genus, cui idoneus est, eligere teneatur, (*Lib. I. §. CXLVII. 21. seq.*) hi vero homines nulli alii vitæ generi idonei sint, quam ut aliis pro alimentis præstent operas: 7) nihil

sane faciunt contra officium, si sese aliis in perpetuum hac conditione addicunt.

*) Observaverat hoc Aristoteles, qui ideo quosdam homines *φύσει δδρας*, natura servos esse, observaverat. *Polit. I. 3. seq.* Quod quamvis recte refellat Puffendorfius *de jur. nat. et gent III. 28.* et *VI. 3. 2.* si ita accipiatur philosophus, ac si stupidi illi homines ipso actu prudentiorum servi sint, vel quasi his jus perfectum sit, illos sine alia causa servitute opprimendi, quemadmodum Græci sibi hujusmodi jus in barbaros videntur adrogasse, nihil tamen absurdi inest huic sententiæ, si de indole servili, non de naturæ conditione, intelligatur, uti illam intelligendam putavit Dan. Heinsius *in epist. ad Ge. Richterum* apud Jan. Rutgers. *Var. Lect. IV. 3.* Sic sane Asiaticos homines *καυλίγος μὲν νάνος, δδρας δὲ ἀγαθός*, *liberos malos, servos optimos* esse, observaverat Agesilaus, apud Plut. *apophth. Lacon. p. 190.*

§. LXXIX. Præterea alios, quantumvis haud ita stupidos, extrema paupertas calamitatesque vel publicæ, vel privatæ, subigere possunt, ut servire, quam fame perire, malint. Quum enim homo ad vitam conservandam, evitandamque mortem ac destructionem, omnino sit obligatus, (*Lib. I. §. CXLIII. 9. seq.*) et imminentibus morte vel servitute, ipsa recta ratio è duobus his malis physicis, id quod minimum est, eligendum esse suadeat: *Elem. phyl. mor. §. CLII. * 2.*) sequitur sane 8) ut ei, quem in hoc articulo fortuna deprehendit, non sit vitio vertendum, si, nullo alio honesto medio interitum evitandi sese offerente, servituti sese addicat. *)

Alii ob
extre-
mam
pauper-
tatem,

*) Sic sane Regi sese tamquam mancipia addicebant Ægyptii, nec diuturna fame consumerentur, et beneficii loco habebant, quod Pharaoni servire liceret pro alimentis. Hinc, accepta servitutis lege, Josepho respondebant: *Tu nobis vitam dedisti, gratiam apud Dominum inveniamus, et simus Pharaonis servi*, *Genes. XLVII. 25.* Sic et Thracicas mulieres, ingenuæ licet ortu, voluntaria tamen servitute victum sibi apud Erythræos quæsisisse, auctor est Pausanias *Lib. VII. c. 5.* ut jam non dicam de Frisiis, de quibus Tacit. *Annal. IV. 72.* nec non de Gallis, de quibus Jul. Cæs. *de bello Gall. VI. 13.*

§. LXXX. Denique servorum numerum 9) in immensum

Quidam
sum

bello sum auxit bellorum furor. Quia enim hosti in hostem
 capti omnia licent; licebat etiam hostes acie victos occidere.
 hanc (Lib. I. §. CLXXXIII.) Quum vero, qui vel sine ad-
 conditionem gressoris læsione, vel leviore malo illi repræsentato, pe-
 subeunt. riculo defungi potest, non debeat ad eadem temere pro-
 volare: (ibid. §. CLXXXI. 20.) non iniquum sane est,
 10) victorem servare victos, in captivitatem abducen-
 dos, ne noceant, et ne gratis alantur, in servitutem de-
 trudendos: nec 11) reprehendendi sunt, qui ea lege
 vitam servare, quam perire, maluerunt. *) *Elem. phil.*
mor. §. CLII. * 2.)

*) Vere ergo et hæc societas nascitur ex consensu, quam-
 vis non ultroneo, sed vi justa extorto. (§. XVI. *) Vult enim
 victor victum servare, sed ea lege, ut serviat. Victus vult ser-
 vire, ut servetur. Nam si nollet, nihil impediret, quo minus
 in victoris arma irrueret. Duarum voluntatum conspiratio est
 consensus: (Lib. I. §. CCCXCI.) Societas ergo inter dominum
 et mancipia bello capta ex consensu nascitur.

Quidam §. LXXXI. Hæc vero servitutis obnoxie genera non
 servi potuerunt non aliud producere, in quod quis ipsa nas-
 nascun- cendi sorte detruditur. Quia enim servitutis obnoxie
 tur. fundamentum est dominium, justo titulo acquisitum,
 (§. LXXVII. 6.) hos vero titulos omnes servos adqui-
 rendi justos esse, hactenus ostendimus: (§. LXXVII.
 seq.) consequens est, 12) ut hi omnes servi ancillave
 sint in justo dominio herorum. Quumque extra legitimum
 matrimonium, quale inter quosdam hujusmodi servos vix
 locum habere poterat, *) partus sequatur ventrem. (Lib.
 I. §. CCLII. 50.) non mirum est, 13) partum ancillarum
 obnoxiarum, tamquam accessorium ventris, eandem
 cum matre subisse conditionem. Unde 14) ubique terrarum
 innotuit genus servorum, quod VERNARUM nomine
 apud Romanos venisse, novimus.

*) Matrimonium est societas simplex personarum diversi
 sexus, procreandæ, educandæque sobolis causa inita. (§.
 XXVIII.) Qui in hunc finem consentiunt, eorum in arbitrio
 et potestate esse oportet, ut illum eligant, mediaque ad eum
 obtinendum necessaria adhibeant. At servorum ancillarumque
 obnoxiarum in arbitrio potestateque non semper est potissimum

finis, quomodo nimirum liberos commode educare velint, sed ea res plane à dominorum voluntate pendet. Inter quosdam ergo servos ancillasque vix locus est legitimo matrimonio. Inter quosdam tantum illi locus esse negamus, quos nimirum in eam conditionem fortuna detrusit, ut heri iis *Romanorum in morem descriptis per familiam ministeriis utantur*. Ubi enim *suum quisque sedem, suos penates regit*, quod apud Germanos observavit Tacitus *de more Germ. Cap. XXV.* ibi facilius matrimonio locus est, ceu et hodie docet experientia. At quamvis et hominibus propriis Germanorum sit jus connubii: manet tamen apud hos principium, quod servilis proles ejusdem cum parentibus conditionis sit, et quod partus ventrem sequatur: nisi quod quibusdam magis placet alterna vernarum partitio. (Lib. I. §. CCLII. *)

§. LXXXII. Positis vero his fundamentis, facile intelligitur, quænam sint in hac societate dominorum servorumque officia, et, qualis dominorum in servos ancillasque potestas sit? Quod enim ad servos MERCENARIOS attinet, quum ii tantum ex locato obligentur: (§. LXXVII. 4.) per se patet, 15) domino in hos non aliam potestatem competere, quam ut operas, sibi locatas, illis indicare, et 16) ex iis utilitatem capere, quin et 17) eos adigere possit, ut per tempus, quod initio placuit, serviant: non autem 18) domino licere alias, quam locatas, operas ab illis exigere, multoque minus 19) eos durius castigare, quamvis 20) si locationi non stet servus, eum dominus non modo mercede ejusve parte mulctare, sed et 21) inemendabilem abs se segregare omnino possit. (§. XXII. 70. seq.)

§. LXXXIII. Quemadmodum ergo DOMINI est, 22) Domini legi conductionis satisfacere, 23) à servo non nisi operas locatas exigere, 24) eique alimenta, qualia ejus que hujusmodi sortis hominibus conveniunt, sufficienter præbere, denique 25) mercedem promissam non denegare: *) ita et SERVUS hujusmodi 26) domino, tamquam superiori ad reverentiam et obsequium; 27) tamquam conductori ad operas conventas præstandas; denique 28) tamquam socio ad ejus utilitatem bona fide promovendam est obligatus.

*) At nec alimenta nec merces debentur, si servi culpa,
Yy vel

vel casu, contingat, ut operæ locatæ non præstentur. (Lib. I. §. CCCLXI. 150.) Hinc quamvis laudanda sit humanitas domini, servum mercenarium, etiam ægrotantem, alentis: non tamen, quod jubet humanitas, illico jure perfecto potest exigi. Contra iniquitas maxima est domini, mercedem, præstitis operis, servo denegantis, vel eam contra leges contractus pro lubitu mutantis, quod decies fecisse Labanum, conqueritur Jacobus. *Genes. XXXI. 7.* Quod adeo Deo justissimo displicuisse novimus, ut auferret Labani opes, easque in Jacobum transferret. *Genes. XXXI. 9.*

Potes-
tas do-
mini in
servum
obno-
xium,
ra-
tione li-
beræ de
eo dis-
positio-
nis,
§. LXXXIV. Servos obnoxios in dominio esse diximus. (§. LXXVII. 6.) Quum ergo domino sit libera de re sua dispositio: Lib. I. §. CCCVI.) consequens est, 29) ut dominus servos quascumque operas, quibus præstandis par est, imponere 30) ex eo omnem utilitatem capere, 31) ejus quoque liberos, sibi vindicare, et 32) ipsum vendere, 33) aliisque quibusvis titulis alienare possit, nisi forte 34) servus, qui se ultro addixit domino, eam legem adjecerit, ne extra familiam, cui sese addixit, alienetur. Quod 35) et de *jure vitæ* et necis videtur dicendum, quod domino in hos servos competere posse, nemo negaverit, (Lib. I. §. CCCVIII. 8.) nisi vel conventio, vel lex obstet. Multo magis ergo 36) hujusmodi servus, prout res exigit, castigari et coerceri poterit: dummodo 37) meminerit dominus, eum hominem, sibique natura æqualem esse. * (Lib. I. §. CLXXVII. 5.)

*) Quamvis enim fieri possit, ut dominus servo sit perfectior, nec negari possit, eum servo esse superiorem: illa tamen perfectionum statusque diversitas nihil mutat circa hominis essentiam, sed servus æque homo est, ac dominus. (Lib. I. §. CLXXVII. 5.) Parum ergo humana est jureconsultorum

VOX,

Ad §. 84. *Et de jure vitæ, et necis.* Negandum hoc, quia homo nequit jus in vitam concedere, cujus non est dominus, nec alter etiam si haberet abuti posset, ut asseruit Hein. I. 308. et ibidem notavimus, inde enim argumento sumto hanc colligit conclusionem.

vox, servo non fieri injuriam. l. 15. §. 35. D. de injur. Immo immanis plane illa dominæ apud Juvenal. Sat. VI. v. 223.

*O demens, ita servus homo est? Nil fecerit: esto,
Sic volo, sic jubeo, stet pro ratione voluntas.*

Non excusatus ergo peccat, qui servum, quam qui liberum hominem, injuria lædit.

§. LXXXV. Quumque domino et possessio rerum suarum, et jus illas à quocumque vindicandi competat. (Lib. I. §. CCCVI. 2. et 3.) ex eo sequitur, (38) ut possit se in possessione servi ancillæve quovis modo tueri, et (39) sive fuga eos aliquo abstulerit, sive (40) ab alio injusto surrepti sint, à quocumque possessore cum accessionibus fructibusque pro qualitate possessionis vindicare, quin (41) priore casu receptum fugitivum punire pro merito, et (42) ne in posterum idem capiat consilium, quovis licito modo prohibere: *) nisi (43) illi dominii effectus alicubi in civitatibus lege restringantur. (Lib. I. §. CCCXVII.)

Ratione possessionis et vindicationis.

*) Hinc compedes, ergastula, carceres domestici, et alia media, quæ vel necessitas reperit, vel dominorum, omnia sibi in servilia corpora permittentium, truculentia. Quamvis vero et hic habenda sit æquitatis humanitatisque ratio: (§. LXXXIV. 37.) ipsum tamen jus coercendi non adimendum est dominis, maxime in servos, bello captos, partim quod fugam anhelant, omnemque ad suos revertendi occasionem speculantur, neque id illis adeo vitio verti potest, ceu recte vidit Lorarius apud Plaut. Captiv. II. 1. v. 14.

LO. *At fugam fingitis. Sentio, quam rem agitis.*

CAP. *Nos fugiamus? quo fugiamus? LO. in patriam. CAP. apage! haud nos id deceat,*

Fugitivos imitari. LO. Immo, ædepol, si erit occasio, non dehortor.

Partim quod adhuc spirare videntur hostilem animum, adeo, ut de his servis vel maxime verum sit illud Senecæ Epist. XLVII. et Festi in voce: quot servi. Totidem quemque domi hostes habere, quot servos.

§. LXXXVI. Præterea jam haud difficile fuerit, de mutuis dominorum servorumque hujus generis officiis judicare. Quia enim servus obnoxius est in dominio, (§. LXXXVI. 6.) ac proinde herus ex eo omnem utilitatem capit, (§. LXXXIV. 30.) adeoque ille nihil habet pro-

Officia dominorum erga servos hujusmodi prii,

prii : consequens est , 44) ut dominus obligatus sit ad alendum servum , 45) eaque obligatio non cesset , si vel maxime servus operas præstare nequeat . *) Et quandoquidem præterea servus , quod ad naturam attinet , domino est æqualis : (§. LXXXIV . *) facile intelligitur , 46) et peccare dominum , si servum injuria ladat , et 47) maximam humanitatis laudem ferre , si beneficiis potius , quam truculentia , eum sibi reddat obsequentio- rem .

*) **MERCENARIUS SERVUS** præter alimenta et mercedem accipit , (§. LXXXIII . 25 .) adeoque habet , unde se alat , si morbo aliove casu impeditus operas præstare non possit . Quum ergo dominus illum alere non teneatur , nisi ex locato : (§. LXXVII . 4 .) operas non præstantem alere obligatione perfecta non tenetur . (§. LXXXIII . *) In **SERVO** vero **OBNOXIO** omnia se aliter habent . Hic enim non ob operas præstitas alitur , sed quia in heri dominio est , et quia nec mercedem accipit , nec quidquam aliud proprium habet . Quumque et extraneo , ipsique hosti , subvenire nos jubeat misericordia et humanitas : (Lib. I . §. CCXIX . 16 .) qua fronte servo nostro ægrotanti denegaremus alimenta , qui vires corporis nobis inser- viendo detrexit ? Hinc recte Claudius Imp. libertate donavit servos , qui ægrotantes expositi fuerant à dominis . Sueton . *Claud. Cap. XXV . l. 2 . D. qui sine manum.*

Servorum
erga do-
minos.

§. LXXXVII. Quumque tot jura domini totidem OF-
FICIA SERVORUM tamquam correlata , ponant : (Lib. I .
§. VII .) sequitur 48) ut servitus obnoxia servum ad
quascumque operas , 49) utilitatemque domini pro viri-
li promovendam , 50) dispositionem ejus de se suisque ,
immo et 51) castigationem et coercitionem patienter fe-
rendam obliget . 52 .) Ut contra officium faciat servus , si
se subducatur domino , et furtum sui ipsius admittat , quum
potius 53) manumissionem fide ac liberali servitute me-
reri , seque dignum tanto beneficio præstare deberet .

Servi-
rus ultra
que quo
modo si
modis ;
niamur .

§. LXXXVIII. Ex his omnibus porro intelligitur ,
quomodo finiatur herilis illa societas . **MERCENARIA** enim
servitus , quum contractu locationis nitatur : 54) iisdem
modo si modis ; quibus locatio conductio , et 55) in primis elap-
so tempore , in quod quis operas locavit , solvitur . **OBNO-**

XII 56) manumissione potissimum desinit. Quum enim quisque se dominio rerum suarum abdicare vel eas derelinquere possit : (Lib. I. §. CCCIX. 11.) nullum est dubium , quin eidem liceat dominio in servum suum renuntiare quam renunciationem veteres MANUMISSIONEM vocarunt. Præterea quum renunciatio sit species alienationis, in re vero alienanda dominus sibi aliquid excipere et reservare possit : (Lib. I. §. CCLXXVIII. 41.) 57) manumissionem quoque qualibuscumque honestis legibus ac conditionibus fieri posse , palam est. *)

*) Ita veteres Romani à servis manumittendis sibi stipulabantur operas fabriles , dona et munera *l. 3. pr. l. 5. l. 7. §. 3. D. de oper. lib.* Et maxime majores nostri , manumittentes servos , sibi pleraque , quæ ipsi servi , vel homines proprii dominis præstare soliti erant , reservabant , adeo , ut si ab adscriptitia conditione discesseris , vix ullum discrimen inter servos et libertinos intercedere videretur. Atque inde est , quod Tacit. *de mor. Germ. Cap. XXV.* scribit , *libertos Germanorum non multum supra servos esse.*

§. LXXXIX. Quicumque , quum antea justam servitutum servirent , à dominis manumittuntur , LIBERTINI , et manumittentis LIBERTI vocantur. Quum ergo hi summum , quod dari poterat , beneficium debeant manumittenti , unusquisque vero ad eum , à quo beneficiis ornatus est , amandum obstrictus sit : (Lib. I. §. CCXXVI. 37.) 58) ingrattissimi mortalium essent liberti , nisi patronos , tanti muneris auctores , venerarentur perpetuo , et 59) non modo ea omnia , quæ sibi hi stipulati sunt , bona fide præstarent , (§. LXXXVIII. 57) sed et 60) vicissim illos omni officiorum beneficiorumque genere prosequerentur , vel 61) si desint vires , saltim gratum animum quavis ratione ostenderent. * (L. I. §. CCXXVIII. 47.)

Quid libertus?
ejusque officia.

*) Libertatem , datam servis , pro maximo beneficio imputabant veteres. Simo Terentianus *Andr. I. 1. v. 10.*

Feci , è servo ut esses libertus mihi,

Propterea , quod serviebas liberaliter:

Quod habui , summum pretium persolvi tibi.

Efficiebat enim hoc beneficio patronus , ut servus ex re fieret persona : adeoque loco patris esset liberto , qui ideo ejus nomen

men perinde, ac filius adsumebat. Lactant. *div. instit. IV. 3.* Hinc et egenti patrono alimenta non secus, ac filius, debebat. *l. 5. §. 18. seq. l. 9. D. de agnosc. et alend. lib.* Et quemadmodum filius, quamvis alias imperfecta sit ad gratum animum obligatio, tamen patris beneficia beneficiis pensare, eique alimenta sufficere cogebatur, ita et libertus cogebatur, qui præterea ob ingratitudinem prægnantem in servitutem poterat revocari. §. 1. *Inst. de cap. deminut. l. un. C. de ingrat. lib.*

CAPUT V.

De societate composita, quam familiam vocamus, officiisque in illa observandis.

Quid familia?

§. XC. **Q**uemadmodum ipsas societates minores simplicioresque in magis COMPOSITAS coalescere posse, observavimus: (§. XVIII. 50.) ita ejus rei exemplum præbent societates hactenus recensitæ. Quoties enim illæ in majorem societatem consentiunt, nascitur inde FAMILIA, quæ est societas, ex conjugali, paterna atque herili composita. *) Unde conjuges, parentes, et domini dominæque ratione hujus societatis PATRESFAMILIAS et MATRESFAMILIAS; liberi FILII FILIÆVE FAMILIAS: servi et ancillæ SERVI SERVÆVE FAMILIARES adpellantur.

*) Eodem fere redit definitio Ulpiani, *l. 195. §. 2. D. de verb. signif. Jure proprio FAMILIAM dicimus plures personas quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjectæ, ut puta patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum sequantur, ut puta nepotes et neptes, et deinceps.* Attamen nos paullo latius accipimus vocabulum. Quum enim jureconsultos eo conjuges, tantum, parentes, et liberos cujuscumque gradus, comprehendat: nos et servos ancillasque familiæ partem esse censemus, quos et ipse paullo post familiæ nomine venire, observat §. 3. *Servitium quoque solemus vocare FAMILIAS.* Alias veteribus FAMILIA proprie fuit servitium, quasi *famulia*, ceu ex instituto ostendit Claud. Salmas. *Exercit. Plin. p. 1263.* Parentes vero et liberi DOMUS vocabulo denotabantur: veluti apud Apulejum *Apolog. p. 336. edit. Gen. Elmenhorstii: Ipse DOMI tuæ rector, ipse FAMILIÆ dominus.* Nobis ergo FAMILIA esto; quidquid veteres domum et familiam vocabant.

§. XCI.

§. XCI. Quum vero, quo major est societas, eo minus fieri possit, ut tanta sociorum multitudo media necessaria communi consensu ac suffragio inveniat: (§. XIX. 57.) nemo non videt, 1) hanc societatem debere esse inæqualem et rectoriam, adeoque 2) uni ex his sociis merito deferendam esse potestatem, reliquorum actiones ad societatis illius finem dirigendi. Quumque patrifamilias et tamquam marito potestas quædam competat in uxorem, (§. XLV. seq.) et ejus, tamquam patris, imperium in dubio materno prævaleat, (§. LIV. 14.) et denique ejusdem, tamquam domini indubium sit imperium in servos cujuscumque generis: (§. LXXXII. et LXXXIV.) fieri non potest, 3) quin potestatem actiones totius familiæ ad societatis hujus finem dirigendi PATRIFAMILIAS vindicemus, *) at ita tamen, 4) ut MATERFAMILIAS, tamquam utriusque fortunæ socia illum ope ac consilio juvare omnino teneatur. (§. XLIII. 53.)

Quem penes sit in hac societate directio.

*) Enimvero id quoque intelligendum est de eo, quod fit regulariter. Alias enim id aliquando aliter se habere, jam supra ostendimus. (§. XLVII.) Quis enim negaverit, Reginam, quæ cui extraneo nupsit, esse caput familiæ suæ, maritique tunc non alias partes esse, quam quæ regulariter uxoris esse solent, nempe ut ope et consilio reginæ uxori adsit? Docent ad exempla, quorum recens adhuc memoria est.

§. XCII. Ceterum hujusmodi familia vel in statu naturali vivit, nulli mortalium obnoxia, (§. VI.) vel cum aliis in civitatem coaluit. Priore casu finis hujus societatis non modo fuit rerum, ad vitam commode tolerandam necessariorum, acquisitio, verum etiam mutua adversus omnes hostes defensio: ac proinde 5) eatenus recte rationes subduxerunt ii, qui hujusmodi familiam minoris cujusdam civitatis speciem præ se ferre existimant. *) Posteriore quia singulæ familiæ adversus concivium injurias judicum auxilio, adversus communes hostes reipublicæ viribus tutæ sunt, non alius finis esse potest hujus domesticæ societatis, quam acquisitio rerum, ad sustentandam beatioremque reddendam familiam necessariorum.

Finis hujus societatis in statu naturali et civili.

*) Ita vero rationes subduxit Aristot. *Polit.* III. 6. ubi fate-

tetur, patresfamilias singulos segreges uti τῆ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ὡς αἰετὸς πῖλαι, domo sua, tamquam civitate, et sibi ipsis, tamquam si socii bellorum essent, auxilium ferre contra injuriam inferentes. Nec aliter fere philosophatus est Hobbes. *Leviath. Cap. XX.* Quamvis vero proprie hæc non sit civitas, ceu ipse paullo post fatetur Aristoteles: οὐδ' ὁ ἄριστος ἀνὴρ οὐδέ τις πόλις τοῖς ἀνθρώποις θεωροῦσθαι. *Nec sic quidem esse videretur civitas accurate rem contemplantibus*: civitati tamen simillima est hujusmodi familia, quia sæpe, ubi in magnam hominum multitudinem excreverit, eam in civitatem vel rempublicam evasisse, tradit Plato in *Politico, seu de regno Tom. II. Op. edit. Serrani.*

Potes-
tas pa-
trisfami-
lias in
statu na-
turali.

§. XCIII. Quum ergo in statu naturali finis hujus domesticæ societatis non solum sit rerum necessariorum adquisitio, verum etiam defensio adversus aliorum injurias: (§. XCII.) consequens est, 6) ut paterfamilias omnia jura, sine quibus hic finis obtineri non posset, exercere, adeoque 7) non modo rem familiarem, prout id commodissimum videtur, instituere, et 8) quid cuique in familia curandum administrandumque sit, præcipere, et quemque 9) ad rationes reddendas compellere, verum etiam 10) omnia principis jura in familia sua exercere, 11) leges ferre, 12) supplicia à sontibus sumere, 13) fœdera cum aliis pangere, quin 14) et bellum gerere, 15) pacemque facere cum hostibus possit. *)

*) Exemplo erunt Abrahamus, Isaacus, Jacobus, qui tamquam principes, familiarum segregum, omnia hæc majestatis jura exercuerunt. Sic Abrahamus, Lotho ab hostibus abducto, cum regibus victoribus justum bellum gessit, junctis sibi aliorum patrumfamilias fœderatorum auxiliis *Genes. XIV. 14. seq. et 24.* Idem fœdus iniiit cum Abimelecho *Genes. XXI. 22.* quod deinde renovavit Isaacus, *Genes. XXVI. 26. seq.* Sed et Jacobus eodem exemplo cum Labano fœdus percussit *Gen. XXXI. 44. seq.* ejusque familia bellum, licet injustum, intulit Chamori, ejusque filio, Sichemo. *Genes. XXXIV. 25.* Sed et legem de Diis peregrinis amovendis familiæ fert Jacobus. *Genes. XXXV. 2.* Judas vero, ejus filius, nurum ad vivi comburii supplicium damnat. *Genes. XXXVIII. 24. 25.* Quorum non ignarus Nicolaus Damascenus *Excerpt. Peiresc. p. 490.* Ἀβραάμης ἘΒΑΣΙΛΕΥΣΕ Δαμάσκῳ, ἐπὶ τοῦ συντρίβου ἀφίγημένος ἐκ τῆς γῆς, τῆς ὑπὲρ Βαβυλῶνος Χαλδαίων Κιζιμαίους *Abrahamus REGNAVIT apud Damascum, advena, utpote qui cum exer-*

citu venerit è regione super Babylonem, quæ Chaldæorum dicitur. Et Justin. XXXVI. 2. Post Damascum Azelus, mox Adores, et Abraham, et Israel REGES fuere.

§. XCIV. Contra ea quum familiæ, quæ cum aliis in civitatem coaluit, non alius finis esse possit, quam rerum necessariorum adquisitio: (§. XCII.) facile patet, 16) tam eminentia jura hic non competere patribus-familias, sed 17) ea tantum, sine quibus res necessarias acquirere non posset familia, quæque paullo ante (§. XCIII. 6. 7. 8. 9.) descripsimus; immo 18) hic etiam matrisfamilias aliquas partes esse, quum 19) ad ea jura, quæ patrifamilias, tamquam familiæ suæ principi competunt, eam vix concurrere patiatur verecundia sexus, patrisquefamilias præ illa eminentia.

§. CXV. Quandoquidem vero in societatibus compositis simplicium vel minorum utilitas majorum finis non debet repugnare: (§. XXIV. 75.) facile patet 20) societates conjugalem, paternam et herilem, ita comparatas esse oportere, ut ne fini utilitatisque totius familiæ sint impedimento: *) adeoque 21) hinc officia quædam nasci, societati huic compositæ propria, quorum alia PATERFAMILIAS et MATERFAMILIAS sibi invicem; alia UTERQUE reliquis familiæ membris; alia hæc familiæ membra patri matrique familias; alia denique ipsa sibi invicem præstare tenentur. Cel. Wolff. *de vita sociali hom.* §. CXCIV.

*) Quia enim unus homo hic plures personas sustinet, (§. LXIII. *) idemque ex. gr. et patrisfamilias et domini, et patris, et mariti officio fungitur: diversa etiam sunt ejusdem jura diversæque obligationes. Quum vero ex omnibus his statutibus composita sit societas, quam FAMILIAM vocamus: hæc diversas obligationes tales esse oportet, ut una consistere possint. At consistere non possunt, quæ sibi invicem repugnant. Non ergo diversæ obligationes debent sibi invicem repugnare.

§. XCVI. Quum ergo in hac societate primæ sint partes patrisfamilias, (§. XCI. 3.) sed ita tamen, ut materfamilias eum ope et consilio juvare teneatur: (ibid. n. 4.) sequitur, 22) ut PATRISFAMILIAS sit, præcipere, quid

tum mu-
tua, tum
erga fa-
miliam.

quid factu opus sit, 23) familiam universam, et singula ejus membra, prout cujusque conditio exigit, alere, 24) eos, qui quid adversus familiæ decus communemque utilitatem admittunt, pro eo, ac societatis simplicioris jura id permittunt, coercere, 25) matrisfamilias dignitatem auctoritatemque tueri: hujus vero, 26) dare operam, ut à liberis servisque omnia ex præscripto fiant, *) 27) absente marito ejus vice fungi, denique 28) obsequii et venerationis exemplum præbere universæ familiæ, tanto majorem in domo habitura auctoritatem, quo magis mariti auctoritatem tueri atque amplificare studuerit.

*) Socrates apud Xenophont. *Oecon. Capit. III. §. XV.*

Νομίσει δὲ γυναῖκα σπουδαίως, ἀγαθῶν ἔργων, πᾶσι ἀνθρώπων εἰσὶν πρὸ ἀνδρῶν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἔρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τῷ ἀνδρὶ ἀγαθῶν τὰ κτήματα, ὡς πιστοσύνη, δεκκάνεται δὲ διὰ τῶν τῆς γυναῖκος περιουσιῶν τὰ πλάσα, καὶ ἰδίῳν τότων γυγασίων, αὐξήσασθαι μὲν οἶμαι, κακῶς δὲ τότων πράττεσθαι, εἰ οἶμαι μὴ βλάσαι. Existimo autem, uxorem, quæ in domo bona sit socia, tantumdem habere momenti ad utriusque utilitatem quantum vir habeat. Nam plerumque viri opera facultates in domum veniunt, et maxima pars eorum, uxore promente, consumitur. Quæ quidem si recte fiant, amplificantur domus: sin male, diminuuntur.

Officia
utrius-
que ra-
tione so-
cietati-
um sim-
plicio-
rum.

§. XCVII. Quumque ita temperandæ sint societates simpliciores, ne universæ familiæ utilitati impedimento sint: (§. XCV. 20.) facile patet, 28) contra officium facere patremfamilias: si materfamilias officio suo in educandis liberis functuram, impediatur: 29) multoque minus hanc esse excusandam, si liberos parum morigeros indulgentia sua reddat deteriores: denique 30) utrosque peccare, si discordia sua efficiant, ut liberi parentum vel incuria, vel exemplo, corrumpantur. Similiter inde intelligitur, 31) male se habere societatem domesticam, si servorum ancillarumque curæ permittantur liberi, vel 32) cum his versentur pro lubitu, *) vel 33) servi ancillæque heris minoribus consilium auxiliumque ad quævis vitia impune præstare, vel 34) liberi hos atrociter tractare possint.

*) Quum enim plerique servi ancillæque ex facie hominum,

num, ac proinde male educati sint: fieri non potest, quin liberi eorum exemplo corrumpantur. Immo aliquando adsentari eos videas liberis, et auxilio esse ad quævis nefanda, quales plerique servuli à Plauto et Terentio in scena sistuntur. Prudenter Plutarchus de inst. lib. p. 4. commendat proverbium *ετι αν χαλω παροικουσι, υποκλασαι μαθησιν, si cum claudio habites, fore, ut subclaudicare discas.* Ex quo colligit, plusquam deridiculum esse, quod plerisque usu veniat, parentes, quum servorum quos habeant probos, alios agriculturæ, alios rei nauticæ, alios mercaturæ, alios administrationi rei familiaris, alios usuræ exercendæ adhibere: si quod vero inveniant mancipium ebriosum ac gulæ deditum, et ad omnia inutile negotia, id eos liberis præficere. Perinde vero esse, patet, sive liberis præficiantur malæ frugis homines, sive parentes eos cum illis familiariter versari patiantur.

§. XCVIII. Ex eodem patet, 35) rem omnem redire ad ordinem, in universa familia cum cura servandum. Quum vero tunc omnia ORDINE fieri dicantur, si omnia fiant, iis observatis circumstantiis, quas negotii indoles exigit: consequens est, 36.) ut singulis in familia certa munia deleganda, ab iisque 37) pensum severe exigendum, quid 38.) singuli ita adsuefaciendi sint, ut partes suas non modo ea, qua par est, cura ac diligentia, verum etiam 39.) justo tempore, 40) locoque, quo decet, exsequantur, denique 41) ut quodlibet instrumentum et quælibet suppellex non modo nitida et integra sit, sed et 42) eo loco, quo oportet, reperiantur. *)

*) Omnia hæc ex instituto demonstravit Xenophon. in aureo *Oeconomici* libello, ubi sistit Ischomachum, de recta rem familiarem administrandi ratione cum uxore sermocinantem, et *Capit. VIII.* hanc facientem cogitationum suarum summam, quemadmodum in choro, exercitu, nave, ita et in societate domestica, primum, secundum, ultimum esse ORDINEM, ejus vero perturbationem evertere omnia, quin et maximum rerum pretiosissimarum adparatum inutilem reddere. Quo in primis pertinet, quæ §. VIII. disserit: *η δ' ἀταξία θυμῶν τι μὲν δὲν ἄναι δὲν πρὸς ἀ γίγνεται ἐν τοῖς οἰκίαισι ἡγεῖται, καὶ πρὸς, καὶ ἐπιχειρῶν καπνῶν, ἐπιτε δὲν ἢ μάτην, ἢ ἀγρῶν, ἢ ἐξ ἄλλο διακρίνου δὲν αὐτῶ, ἀντὶ τῶ λαβῆντα δὲν αὐτῶν ἡγεῖται χυθῶναι.* Ordinis autem perturbatio quiddam mihi simile videtur esse, ac si agricola eodem loco conjiciat hordeum, triticum, legumina. Deinde si vel offa, vel

pāne, vel obsonio sit opus, necesse sit eum singula seligere pro eo, quod jam secreta sumere ad usum debebat.

Officia
inferiorum
membrorum
familia.

§. CXIX. Denique ex his omnibus, quæ totius FAMILIAE officia sint, facile intelligitur. Quum enim omnes à patrefamilias expectent alimenta, conditione sua digna: (§. XCVI. 23.) consequens est, 42) ut omnia ad utilitatem ejus referre, 43) quisque, quod sibi delegatum est, diligenter curare, 44) patri matrique familias reverentiam et obsequium præstare, et 45) quod primum ac præcipuum erat, nihil agere debeant, quod vel conjugum concordiam turbare, vel educationi liberorum impedimentum objicere, vel lucrum, quod ex servorum operis jure expectare poterat paterfamilias, intervertere possit.

CAPUT VI.

De Societatis civilis origine, forma, et affectionibus.

Status
civilis
fere omnibus
gentibus
placuit.

§. C. **Q**uamvis societates, quas adhuc descripsimus, sufficere potuisse videantur hominibus ad vitam bene beateque transigendam: fuit tamen hominibus ratio consultissima, cur in maximas illas societates, quas CIVITATES vel REPUBLICAS vocamus, coalescere mallent, consensuque tam communi hunc statum civilem præferrent naturali, ut vix ullam hodie reperias gentem tam barbaram, apud quam non ali-quod saltem civitatis vel reipublicæ simulacrum reperias. *)

*) Testes sunt ii, qui terras olim ignotas, tum septentrionales, tum Americanas, lustrarunt, et plerasque in iis gentes vel regi cuidam parere, vel communi consilio de negotiis publicis decernere animadverterunt. Quæ enim quidam auctores de Cafris, populisque in monte Caucaso habitantibus, immo et insularis quibusdam Americanis narrant, (Vid. Hert. *Elem. prud. civ. I. 1. p. 45.* Becmann. *Hist. geogr. IX. 8.*) ea ita sunt comparata, ut parum explorata retulisse videantur, nulla ibi impetia esse suspicari, ubi non viderent palatia regia, satellitia, anæque splendorem. Sane Cafros Petrus Kolbius, qui diutius in illo Africæ angulo commoratus est, descriptos esse

ait

ait in XVII. nationes, quarum singulis præsit princeps, quem *Kouqui* vocent, quemadmodum singulis pagis, quos *Kralle* adpellent, aliquis præfici soleat, quem penes et jus sit, delinquentes puniendi. Addit, de negotiis publicis omnes pagorum præfectos consulere in medium, præside principe nationis, qui et exercitui præesse soleat. Vereor, ne æque falsa sint, quæ de Aboriginibus et Gætulis refert Sallus. *Caül. Cap. VI. et Jugurth. Cap. XVIII.* de Numidis Strabo *Geogr. Lib. XVII. p. 1191. edit. nov.* de Bebriciis Valer. Flacc. *Argonaut. Lib. IV. v. 102.* de Troglodytis Plin. *Hist. nat. V. 8.* de Siculis denique Homær. *Odyss. Lib. IX. 112.* ubi et statum illum naturalem ita elegantissime describit:

Τόσαι δ' ἔτι ἀγοαὶ βροτοῖσι, ἔτι θεμισίαι.

AN' ἴσ' ὑψηλῶν ἕβων ναῖσαι καὶ ὑνα.

Ἐν σαύροις γλαυκῶσιαι θεμισίαι δὲ ἕναες

βαίδων δὲ ἀλίχων δὲ ἀλλήλων ἀλίχων.

Nec fora concilii fervent, nec iudice: tantum

Antra colunt umbrosa: altisque in montibus ædes

Quisque suos regit uxorem natosque, nec ulli

In commune vacat socias extendere curas.

§. CI. Quamvis vero permulti sint, qui de civitatum et rerumpublicarum origine solliciti, rerum plurium indigentiam homines ad societates civiles ineundas impulisse, censeant: Plato *de rep. Lib. II.* vel ideo tamen id minus opinabile est; primo, quod civitatis vestigium jam *Genes. IV. 17.* exstat, (§. XIII. *) quum mundum ea hominum multitudo impleisset mundum, ut adeo magna esse potuerit rerum necessariorum indigentia: deinde quod nihil obstitit, quo minus et extra civitates locus esset commerciis: (§. XI. 30.) denique quod multo major rerum omnium indigentia fuit, ex quo institutis civitatibus, luxus et libido gliscere cœpit. *)

An ob
rerum
indigen
tiam.

*) Sic Abraamum, Isaacum, Jacobum, quos aliquandiu extra societatem vixisse diximus, (§. XCIII. *) quamvis non nisi agriculturæ et rei pecuriaræ darent operam, commode tamen et suaviter vixisse, maximasque opes adquisivisse, nullaque re indignisse, animadvertimus. *Gen. XXIV. 35, XXXIII. 11.* Et sane quum satis mature familiæ etiam segreges agros colere, vires plantare, quin et aurum, argentumve nosse, artesque utilissimas invenire cœperint: *Genes, XIII. 2. XXIV. 35.* quid desiderare ultra potuissent magnopere homines, etiam extra civitates viventes, si luxus abfuisset?

§. CII.

An ob vitæ elegantiam cultumque morum? §. CII. Deinde elegantia vitæ morumque cultus homines præcæ frugalitatis vix potuit subigere, ut libertati naturali statum civilem præferrent. Præterquam enim, quod illa morum elegantia plerumque vanitatem sapit, et adfectatum adulandi studium fere pro morum cultu venditur: (§. XII. *) nihil etiam impedit, quominus et homines, in statu naturali viventes, et rationem excolere, et morem ad elegantiam componere possint. Quin exempla Abrahami, Isaaci, et Jacobi, qui cum familiis suis suas sibi res solis habebant, nec in societatem civilem coaluerant, denuo docent, et in naturali statu viventes homines omnem barbariem detersisse moribus, et decori fuisse observantissimos. *)

*) Argumento esse potest morata Abrahami oratio ad Melchisedechum: *Genes. XIV. 22. seq.* ejusdem insignis humanitas in excipiendis hospitibus: *Genes. XVIII. 2. seq.* colloquium ejusdem plane insigne cum filiis Chethi. *Genes. XXIII. 7. seq.* Quin et servos ita instituisse Abrahamum, ut decori morumque elegantie essent studiosissimi, vel illa Eleazaris legatio ad Nachorem probat. *Genes. XXIV. 22. seq.* Nec barbarorum hominum est ille Jacobi, ex Mesopotomia redeuntis, cum Esavo congressus, quando fratres inter se, veluti certabant non modo verbis humanissimis, sed et donis, aliisque amoris significationibus. Si porro verum est, quod tradit Josephus *Ant. Jud. I. 9.* Abrahamum fuisse non modo arithmetices, verum etiam *τα μαθηματικά ἑπιστήμων, sideralis scientie peritum*, nec non, quod alii addunt, *ἑνεργητικῶν* in familia ejus magnopere excultam, ac ad summam pæne perfectionem perductam esse: Vid. Suid. voce Ἀβραάμ. Justinus *Histor. XXXVI. 2.* nemo dubitaverit, quin artium ac scientiarum culturae etiam in statu naturali fuerit locus, neque ideo in civitates fuerit discedendum.

An utilitatis justitiæ que fruentæ causa? §. CIII. Tales et reliquæ causæ sunt, ob quas in civitates coaluisse homines, existimant. Nam quod alii justitiæ fruendæ causa, Hesiod. *Theogon. v. 87.* alii *τῆς χρημῆδος χάριν, utilitatis causa*, Aristotel. *Ethic. VIII. 11.* alii denique veluti idem Aristot. *I. 1. et 2.* incitante natura, constitutas esse civitates, existimant: id omne ita comparatum esse, arbitramur, ut quidem aliquid ex vero trahat, nec tamen *ἀπὸ τοῦ* impulsisse videatur homines, ad statum libertatis æqualitatisque cum civili commutandum. *)

*)

*) Quid enim obstitisset, quo minus et patresfamilias se-
greges jus dicerent familiis, (§. XCIII. 11. 125.) Deinde cur
non ad utilitatem suffecisse dicamus societates simpliciores, ma-
xime quum liberum cuique esset, acquirere, quidquid vellet,
et contra plane cessarent vectigalia, tributa, aliaque munera
personalia ac patrimonialia, quæ nunc sæpe civium facultates
exhauriunt? Et sane si natura à solitudine abhorret, eumque
statum tanquam miserimum depinxit Puffend. an Abrahamum
vixisse in solitudine, credimus, quem præter uxorem, pellicem,
et utriusque liberos tam numerosa servorum caterva stipabat,
ut trecentos et octodecim vernas armatos in aciem educere
posset? *Genes. XIV. 13.* Sane si homines natura feruntur in
societatem; non illico feruntur in societates illas maxi-
mas, quas multa habere, à quibus natura hominis quam maxi-
me abhorret, ex instituto docuit Puffendorffus *de jur. na-
tur. et gent. VII. 1. 4.* Verum tamen est, in statu ci-
vili et justitiam rectissime administrari, et eum ad publicam
privatamque utilitatem, si bene ac prudenter sit institutus, per-
multum conducere, et hunc naturæ hominis quam maxime esse
consentaneum. Sed hæc consequi magis hunc statum dixeris
quam ut ad causas *γενναταγεντιναις* referri possint.

§. CIV. Quare si rem omnem paullo accuratius, ad-
hibita in consilium ratione, consideres: ii demum rem **Vera**
acu tetigisse videntur, qui vim improborum et origi- **causa**
nem et occasionem constituendis civitatibus dedisse sta- **quæ ho-**
tuunt. Quum enim in statu naturali omnes sint æquales **mines**
ac liberrimi, (§. V. et VI.) et ea tamen sit hominum im- **movit,**
proborum indoles, ut aliis dominari, eosque sub jugum **fuit vis**
mittere, rebusque spoliare, mirifice cupiant: 1) fieri **impro-**
profecto non potuit, quin plures patresfamilias ejusdem **borum**
ingenii vires unirent, aliosque sibi obnoxios redderent.
Quumque magna societas non possit non esse inæqualis
et rectoria: (§. XVIII. 58.) consequens est, 2) ut illa
latronum turba sibi ducem elegerit, certamque ei for-
mulam imperii præscripserit, atque inde 3) nata sit so-
CIVITAS CIVILIS vel REPUBLICA, *) quippe quæ nihil aliud
est, quam insignis hominum multitudo, nulli alii morta-
lium obnoxia, et sub communi imperante securitatis suæ
caussa certis legibus consociata.

*) Ita ipsa reeta ratio nos ad civitatum originem inveniend-
dam veluti manu ducit. Sed ei maximum omnino pondus acce-
dit ex antiquissima historia, quam è sacris litteris, tamquam

ex limpido fonte, hauriendam esse, inter omnes constat. Sane enim ante diluvium non □ מִלְּפָנֵי אֱלֹהִים filios Dei, uti vocantur *Genes. VI. 1.* sed Caini posteros primos civitatem condidisse, satis manifestum est ex *Genes. III. 17.* Et si vel maxime largiamur Jo. Clerico *Comment. p. 40.* tenuem hanc fuisse casarum collectionem, maceria forte, aut sepe viridi cinctam, (quod tamen non adeo certum et exploratum est,) multarum tamen familiarum societas sine qualicumque civili regimine intelligi vix potest. Deinde post diluvium primus Chusi filius, Nimrodus, *in terris potens esse*, regnumque Babylo-niæ condere, id est, alios opprimere, et, ut imperata fece- rent, cogere cœpit, *Genes. X. 8. seq.* nec antiquioris regni apud Mosem fit mentio, quum tamen aliquot sæculis post A- brahami temporibus, plurium regum ac dynastarum nomina ac res gestæ occurrant. Et quis dubitet, quin principio rerum ex violenta illa hominum oppressione natæ sint civitates et res- publica, quum id multo post sæpissime contigerit? Sane enim occasione atrociorum potentissima regna nata esse, petitis ex omni historia exemplis, ex instituto demonstravit Hertius *Elem. prud. civ. I. 3. 4. p. 77. seq.*

Quæ coegit
et inno-
centes,
ut et ip-
si con-
sociati
vim vi
repelle-
rent. §. CV. Tot ergo conglobatorum veluti hominum vim metuentibus etiam justissimis patribusfamilias, non aliud occurrere potuit remedium, quam ut vim vi repellerent. (§. X. 24.) Quumque ubi pauciores non sufficiunt fini obtinendo, ipsa necessitas hominumque malitia homines in societates coalescere cogat: (§. XIII.) consequens est, 4) ut et probos, et justos patresfamilias, improborum metu, vires jungere, et sub communi imperio cer- tis legibus consociari, adeoque 5) in societatem civilem, vel rempublicam coalescere oportuerit. * (§. CIV. 3.) Ex quo porro colligimus, 6) in statu integritatis nullas futuras fuisse respublicas, adeoque 7) nugas agere, qui vel tales futuras fuisse, tamquam ex tripode pronunciarunt. Vid. Bechmann. *Meditat. pol. XI. 5.* vel 8) statum illum integritatis, tamquam principium juris naturæ et gentium obtrudere eruditis conati sunt. (Lib. I. §. LXXIV. 26.)

*) Facile ergo jam transigent, qui causam civitatum di- cunt esse vim et metum, uti Bodin. *de rep. I. 6. II. 6.* Hobes. *de civ. I.* nec non qui, ut sua tenerent, homines civitates consti- tuisse contendunt, veluti Cicero *de Offic. II. 21.* qui deni- que

que infirmitatem familiarum segregum homines putant subegisse, ut libertatem illam naturalem cum statu civili permutarent, quod in mentem venit Grotio *de jur. belli et pacis proleg.* §. XIX, et *Lib. I. Cap. IV. §. VII.* Omnia enim hæc, licet verbis videantur discrepare, eodem tamen redeunt, hominesque metu hominum, et sui tuendi causa, civitates constituisse, satis perspicue ostendunt.

§. CVI. Itaque 9) duplex est civitatum origo. Aliæ enim 10) ad vim aliis inferendam, opprimendosque innocentes; 11) aliæ ad vim vi repellendam, civesque defendendos coaluerunt. 12) Illarum finis injustissimus; harum justus est. Unde 13) illas rectius LATRONUM COETUM; has 14) JUSTAS RESPUBLICAS dixeris. Sed, quemadmodum sæpe contingit, ut quarum rerum vitiosa origo est, eæ deinde, animadverso errore, emendentur, et contra, quæ recte se habent, paullatim in pejus ruant; ita et fieri potest, 15) ut latronum coetus, posito illo alios opprimendi consilio, in justas republicas; 16) hæ vero, relicta post tergum humanitate, in latronum coetus abeant: attamen 17) et in illis, et in his, ratione civium finis idem sit, puta eorum SECURITAS. *)

Duplex civitatum origo.

*) Sic, quamvis piraticæ illæ Afrorum republicæ magis ad opprimendos spoliandosque alios, quam ad solam mutam defensionem, sint comparatæ, et eatenus parum à latronum coetibus differant: tamen æque securitatem civium, tamquam finem, sibi ponunt ob oculos, ac aliæ justæ republicæ; ac proinde non modo quævis præsidia sibi adversus exterorum vim circumponunt, sed et læsis jus dicunt rigidissime, pœnisque acrioribus efficere conantur,

Ne vaga prosiliat frenis natura remotis.

Itaque communis quidem hic finis est omnium rerumpublicarum, sed ita ut priores, si illum finem obtineant, jus ac virtutem parum curent: hæ ideo finem illum intendant, ut utroque bono sine impedimento fruantur, vel, uti rem exprimit Apostolus, *ἵνα ὑπὸ βασιλείῳ καὶ πάντων τῶν ἐν ἐπιτροπῇ ὄντων ἡρεσῶν καὶ ἠσύχῳ βίῳ διάγωσιν ἐν φόβῳ, ἰσοβειῶν καὶ σεμνότητι,* ut sub regibus, et omnibus in eminentia constitutis, tranquillam et quietam vitam ducant cum omni pietate et honestate. *I. Tim. II. 2.*

§. CVII. Quum ergo finis omnium civitatum rerumpublicarum sit SECURITAS civium, (§. CXVI. 17.) ex

Finis civitatum
fi- securi-

tas ci
vium.

fine vero societatum de mediis, ipsisque sociorum juri-
bus et officiis judicandum sit: (§. XV. 42. 43.) conse-
quens est, 18) ut ea omnia agenda sint ab iis, qui in
civitatem coalescunt, sine quibus finem illum commu-
nem, puta securitatem, obtinere non possent. Quum-
que vis illa, securitati inimica, in conglobatis impro-
borum hominum viribus consistat: (§. CIV. 1.) fieri
non potest, 19) quin et alii, qui se adversus illos se-
curos præstare cupiunt, vires unire, adeoque 20) tot
homines in societatem majorem ac maxime compositam
coalescere debeant, quot probabiliter sufficere videan-
tur, ad vicinorum vim vi justa repellendam. *)

*) Hinc otiosa quæstio, quot personæ constituent civita-
tem vel rempublicam? Quamvis enim quindecim liberi homi-
nes populum constituere videantur Apulejo *Apolog. p. 304.* a-
lii tres familias paullo diffusiores sufficere existiment ad rempu-
blicam: Valer. Max. *IV. 4. 8. IV. 6. 5.* auctores tamen harum
opinionum vix rationem habuisse videntur finis civitatum, pu-
ta SECURITATIS, ea vero, junctis personis quindecim, vix
obtinetur, sed numerus debet intendi pro multitudine eorum, à
quibus nobis metumus. Hinc et universa historia docet, initio
minimas fuisse civitates, minima imperia, quæ plerumque pa-
triæ limitibus finirentur. Neque enim in vicinia potentiora im-
peria erant, quæ illis metum incuterent. Simulac vero potentio-
res, oppressis vicinis, majora imperia constituerant: mino-
res respUBLICÆ paullatim in systemata civitatum, vel majores
respUBLICAS, coaluerunt, ut pares essent vicinis potentioribus.
Quod in Græcia post Persicam cladem; in Germania post
Drusi et Germanici victorias contigisse, satis constat.

Respu-
blica in
homi-
num
multitu-
dine
consis-
tit.

§. CVIII. Non ergo 21) civitas, ceu recte animad-
vertunt Nicias *apud Thucydidem VII. 14.* et Themisto-
cles *apud Just. Hist. II. 12.* in territorio, urbibus, mœ-
nibus, tectis, sed in hominibus consistit: nec 22) opus
est, ut integræ familiæ, ex utriusque sexus personis
compositæ consocientur, sed 23) sufficit, si vires ani-
mosque jungant plures, quibus vel satis virium sit ad
hostes debellandos, vel satis ingenii ad eosdem circum-
veniendos: quamvis 24) negari nequeat, unius ætatis
fore respUBLICAS, quas non familiæ, sed personæ singu-
læ, quantacumque sit earum multitudo, constituunt. *)

Adde quæ in notis.

*)

*) Posse rempublicam sine territorio, urbibus, mœnibus, tectisque consistere, argumento esse poterit respublica Hebræorum, sine exemplo sanctissima, quæ quadraginta annos per deserta Arabiæ loca sine certa sede, sine lare certo, sine mœnibus et tectis, oberravit, donec in promissa Palæstina certum veluti domicilium sibi constitueret. *Num. XIV. 33.* Deinde fieri posse, ut respublica sine familiis constet, *nemo negaverit.* Neque enim ad Amazonum regnum jam provocare ausim, de quo, quæ dicuntur, pleraque multi gravissimi auctores in dubium vocant. Relinquitur ergo id unum, rempublicam constituere congruam hominum multitudinem, nec eam extinctam videri posse, occupato licet territorio, quamdiu populus, hostibus profligandis haud impar, superstes fuerit. Sic sane perstitit Atheniensium respublica, quamvis Attica terra universa à Persis teneretur, quoad perstitit clasis, in quam sese Themistocles cum universo populo, omnibusque, quæ moveri possent, contulerat. Nepos *Themistocli. Cap. II.* et stulta erat oratio Adimanti, jus dicendi sententiam adimentis Themistocli, τῶ μὲν πατρίδι, , quippe cui non sit patria, quum contra recte responderet Themistocles, ὅς ἔναι καὶ πόλιν, καὶ γῆ μίσην, ἢ πρὸς νεύροισι, ἔσ' ἂν δυνιστοῖα νῆες σφί ἕσσι πεπλογομένηαι ἰσθμοῦ γὰρ Ἑλλήνων ἀντὶ δὲς ἐπιπέλας ἀπονεύθεται sibi esse, et solum, et urbem multo majorem, quam illis, tantisper, dum essent illis ducentæ naves armatæ. Nullos enim ex Græcis illos invadentes posse propulsare. *Herod. Hist. Lib. VIII. p. 305. edit. Henr. Steph.*

§. CIX. Quum ergo civitas consistat in consociatione tantæ hominum multitudinis, cujus vires junctæ non sint impares vicinorum potentia, (§. CVI. 20.) sine consensu vero non intelligatur societas: (§. XIV.) consequens est, 25) ut et civitates vel respublicæ, interveniente pacto, constituentur, sive 26) homines ultro in hanc societatem consenserint, sive 27) is consensus initio vi fuerit extortus, sive 28) aliqui constitutæ jam respublicæ sive ultro, sive coacti, accesserint: sive 29) Eam oportet consentire in finem et media.

Aaa 2

prog-

Ad §. 108. in scholio. *Nemo negaverit.* Qui Romanorum statum ante raptum Sabinarum, et uti à Floro describitur populus virorum, et unius ætatis, lib. I. c. I. fuerit recordatus.

prognati ex civibus, eo ipso dum in ea, tamquam parentibus aliquando successuri, educantur, consensisse præsumantur: *) §. XVII. 46. seq.)

*) Sic Albanorum coloni et illa pastorum prædonumque colluvies, quæ Romulum sectata, juxta Tiberim tuguriola posuit, initio statim in hanc novam rempublicam ultro consensit. Dionys. Halicarn. *Antiq. Lib. I. p. 72.* Sic populo Romano, posteaquam jam instituerat reip. formam, ultro et per modum fœderis accedere Sabini. Liv. I. 13. Inviti contra, diruta patria urbe, Romanam civitatem auxere Albani. Liv. I. 29. Nec postea umquam dubitatum, prognatos ex civibus Romanis cives esse, nisi vel ultro solum verterent, vel aqua et igni interdictis etiam invitiss. esset in aliam civitatem migrandum.

Eorum qui ultro civitatem constituunt, pactum primum §. CX. Ex eo ergo patet, 30) civitates quoque, uti alias societates, vel consensu ULTRONEO, vel VI et COACTIONE interveniente, sive constitui, sive augeri. (§. XVI. 31) Ubi ultroneo consensu coalescit illa multitudo, fieri non potest, quin *primum* ac præcipuum *pactum* præcedere debeat, nempe quo omnes consentiunt in rempublicam aliquam seu civitatem constituendam. Quumque hoc pactum 32) et liberum esse debere, et 33) sub conditione iniri posse, nemo non intelligat: per se patet, 34) eum qui non consentit, vel cujus conditioni non satisficit, extra societatem hanc manere, resque suas sibi habere posse. *)

*) Id circa primum pactum et hodie observandum esset, si nova respublica per consensum constitueretur. At id paullo rarius, aliquem constituta jam republica sibi stipulari, ut eum cum familia rem suam sibi habere liceat, quia forma reip. democratica, quam ipse suaserit, non placuerit. Exemplum tamen Otanis Persæ est apud Herodot. *Hist. Lib. III. p. 124.* Quum enim occisis Magis, qui furtim regnarant, principes Persarum de republica consulerent in medium, et sententia Otanis de populari instituenda republica, reliquis omnibus displiceret, demum ita loquutus fertur Ἀνδρες ἑτασινῶται, δῆλα γὰρ δὴ, ὅτι δὴ ἕνα γι τινα ἡμῶν βασιλεία γινῆσθαι ἤτοι πλήρη γι λαχόντων ἢ ἐπιβουλῶν τῶ πρὸς ἡμᾶς πλάθει τὸν, ἂν ἐκείνοι ἐλαύνται, ἢ ἄλλαν τινα μηχανὴν ἐγὼ μινδὸν ὑμῖν οὐκ ἐναγωνιῶμαι, ὅτε γὰρ ἄρχων, ὅτε ἀρχιδαι ἰθὺς ἐπὶ τότῳ δὲ ὑπεξίσταμαι τῆς ἀρχῆς ἐπ' ὅτε ἐπ' ὀδινὸς ἡμῶν ἀρξῆμαι, ὅτε ἂν τὸς ἐγὼ ὅτε οἱ ἀπ' ἐμοῦ αἰῶ γινῆμενοι.

Viri factiosi, quoniam constat, necesse esse, unum aliquem à nobis regem fieri, sive per sortem, sive permissu Persarum per multitudinis electionem, sive qua alia ratione: equidem ego vobis non refragor, quippe qui neque præesse cupio neque subesse. At hac lege vobis jus meum imperii cedo, ut nulli vestrum aut ipse ego, aut ullus meorum subsit. Addit Herodotus, ceteros ejus postulatis adsensisse, et inde factum esse, ut sola hæc familia inter Persas in statu naturali viveret, nulli mortalium obnoxia: καὶ οὐκ ἄλλοις ἢ οὐκ ἑσθλῶτα μὲν ἐλευθέρῳ ἴσθα Περσῶν, καὶ ἀρχεται τοσαῦτα ἴσα αὐτῷ θεῶι, νόμος ἐν ὑπερβαίνουσα τὸς Περσῶν. Atque ad hunc usque diem sola hæc familia inter Persas libertatem retinet, nec imperio, nisi quantum ei visum fuerit, paret, leges Persarum non transgrediens.

§. CXI. Quum vero socios non modo in eundem finem, sed et in eadem media consentire oporteat, (§. XIV. isque consensus in media hominum multitudinem magnæ societate sperari non possit, nisi sit rectoria, adeoque regimen aliquod instituat, cujus à voluntate totius populi voluntas pendeat: (§. XIX. 58.) consequens est, 35) ut multitudo illa discernere debeat, quale sit futurum illud regimen, *) et 36) quamvis illi reliquorum decreto stare non teneantur, qui sub conditione certi regiminis in futuram societatem consenserunt, si alia reip. forma, quam velint, placeat populo: (§. CX. 34.) 37) ii tamen, qui pactum illud primum pure inierunt, suffragiis plurimum sese submittere omnino debeant.

Eorum
dem sub
sequens
decre-
tum.

*) Magnopere falluntur, qui tale decretum umquam factum esse negant. Nam hos vel sola Romanæ reip. origo erroris convincet. Quum enim inter illam urbem Albanæ sentinam, quam exhauriendam putabat Numitor, nec non pastorem et prædonum turbam, quæ se jam antea in Latio crebris excursionibus locupletaverat, convenisset, ut in communem rempublicam coalescerent: Romulus, vocata concione, populum rogavit, ecquam reipublicæ formam reliquis anteferendam existiment? Dyonsius vero Halicarnaseus, qui rem omnem accuratissime descripsit *Antiq. Rom. Lib. II. p. 80.* observat, populum, intellecto Romuli consilio, illico respondisse: Ἡμεῖς πολιτάς μιν καινῆς ἔδον δέομεθα τὴν δ' ὑπὸ τῶν πατέρων δοκιμασθῆσαν εἶναι κρατίστην παραλαβόντες δ' μεταλίθιμεθα, γνῶμη τὴ ἐπίμενον τῶν

τῶν παλαιότερων, οὐς ἀπὸ μείζονος αἰμίνα φρονήσεως, αὐτὴν καταστή-
 σαῖναι καὶ τὴν ἀρξὴν ἀρξάνεμεναι, ἡ γὰρ τῶνδε μεταβαίμεθ' ἂν αὐτάς, ἡ
 παρέσχεν ἡμῖν βασιλευμένους τὴν μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν,
 ἐλευθερίαν τε καὶ ἄλλων ἀρχὴν· περὶ μὲν δὲ πολιτείας ταύτης
 ἰγνώκαμεν. *Nobis nova reipublicæ forma non est opus, nec
 à majoribus probatam, et per manus traditam mutabimus;
 sed et priscorum consilium sequemur, quos non sine insigni
 prudentia illam reip. formam instituisse credimus, et præsen-
 ti fortuna contenti sumus. Cur enim illam incusemus, quum sub
 Regibus nobis contigerint bona, quæ apud homines habentur
 præcipua, libertas, et imperium in alios? Et hæc est nostra
 de republica sententia.*

Nec non §. CXII. Denique ubi de reip. forma convenit, 38)
 alterum nihil populo deest ad perfectam rempublicam, quam ut
 pactum. eam easque personas, quas sibi imperare velit, eli-
 gat, *) et ei iisve 39 certam imperii formulam, jam
 tum superiore decreto expressam, præscribat, quæ for-
 mula tunc 40) recte LEGIS fundamentalis nomine venit,
 quum et ea, quæ pactis caventur, passim leges adpel-
 lentur, ac proinde 41) imperantes sive unum, sive plu-
 res, non minus, quam cives obligat, adeo 42) ut nihil
 actum merito censeatur, si quid contra legem hanc reip.
 publ. primariam, vel πόλιως συνθήκην κοινὴν, actum sit.

*) Denuo hunc ordinem in instituenda Romanorum repu-
 blica servatum esse, ex laudato Dionysii Halicarnass. loco
 intelligimus. Quum enim imperium regium, cui jam Albæ ple-
 rique adsueverant, retinere decrevissent: illico de eligendo
 Rege solliciti, subjiciunt: τὴν δὲ τιμὴν ταύτην ἔχ' ἑτέρῳ τινὶ μάλ-
 λον, ἢ σοὶ, προσήκειν ὑπολαμβάνομεν, τὴ δὲ βασιλείᾳ γένος ἑνικα
 καὶ ἀρετῆς, μέγιστα δ' ὅτι τῆς ἀποικίας ἀγεῖναι κειρήμεθά σοι,
 καὶ πολλὴν συνίμεν δαπάνητα, πολλὴν δὲ σφίαν ἡ λίγα μᾶλλον, ἢ
 ἕτερο μάλιστα. *Ceterum eum honorem non alii magis, quam ti-
 bi, convenire persuasum nobis est, tum ob genus regium ac
 virtutem, tum vero maxime, quod te hujus colonie ducem ha-
 buimus, multamque in te gravitatem ac sapientiam animadver-
 timus, non tam verbis, quam factis, edocti.* Similiter paullo
 post populo in curias et tribus descripto, electisque centum
 patribus, qui senatum et commune reipublicæ consilium con-
 stituerent, ipse Romulus, teste eodem, p. 87. inter eos ita par-
 titus est reipublicæ administrationem, ut penes REGEM es-
 set cura sacrorum, legum et consuetudinum patriarum custo-
 dia, judicia de criminibus gravioribus, jus referendi ad sena-
 tum,

tum, et populum in concionem convocandi, penes SENATUM jus, de rebus omnibus, quas rex ad eum referret, de plurium sententia decernendi: denique penes plebem, jus auctore senatu, magistratus creandi, leges sancienti, et de bello, si Rex permitteret, decernendi. En formulam novi imperii, vel legem fundamentalem, quam accuratius, quam quisquam alius, descripsit auctor *πολιτικώτατος*, quæque tamdiu Romæ viguit, donec Tarquinius adfectaret tyrannidem.

§. CXIII. Hoc modo nasci oportet civitatem, quoties populus ultro illam instituit. Quoties vero ille, perdomitus à populo potentiore, cum illa victrice gente in unam rempublicam coalescit: 43) in primum quidem pactum de communi constituenda republica procul dubio consentit, quia, si dissentiret, non acciperet oblatas à victoribus condiciones, sed perire, quam sub jugum miti, mallet: at 44) de forma reipublicæ vix audietur/deditiorum sententia, nec 45) in eligendis personis regnatricibus ullæ eorum partes sunt, quibus in solo obsequio gloria relicta est. *)

*) Res tamen omnis reddit ad deditiois leges, quæ aliquando duriores, aliquando mitiores esse solent, prout vel certa, vel ambigua est victoria. Ita sane quum Sabini et Romani æquo pæne Marte pugnassent, visum est utrisque bellum fœdere finire, cujus leges has recenset Dionys. Halic. *Lib. II. p. 111. Ut Romæ pari potestate, parique honore regnarent Romulus et Tatius: ut urbs deductum à conditore servaret nomen, et singuli cives, Romani, sicut antea, vocarentur, universi autem à Tatii patria, communi, adpellationis complexu Quirites denominarentur: ut Sabinis jus civitatis Romanæ daretur, quicumque id cuperent: utque hi cum suis sacris reciperentur in tribus et curias.* Tale fuit hoc fœdus ex cujus legibus Sabini et ad constituendam rempublicam quodammodo admittebantur.

§. CXIV. Aliquando 46) contingit, ut victo populo nova obtrudatur forma reipublicæ, *) simulque 47) victor sibi stipuletur, ut hæc nova respublica, tamquam inæquali fœdere juncta, se comiter veneretur. Quo casu res ipsa docet, 48) et pacta illa, quæ supra descripsimus, (§. CX. CXII.) et decretum de reipublicæ forma, (§. CXI.) intervenire debere: at 49) populum victum non ultro, sed coactum, in hæc omnia consentire.

*)

*) Mos hic erat Atheniensium, ut civitatibus omnibus, à se perdomitis, statum popularem; Lacedæmoniorum, ut regimen optimatum obtruderent. Cujus instituti rationem reddidit Xenophon *de republ. Athen. Cap. I. §. XIV. et Cap. III. §. X. seq.* Exempla passim collegit Ubbo Emm. *vet. Græc. Tom. III.* sed suffecerit unicum p. 249. *seq.* Apud Samios statum popularem invenerunt, eversumque aliquoties, instauraverant Athenienses: A Lysandro vero, Lacedæmonio, expugnata urbe, pro populari imperio *δημοκρατία* illic instituta est. Quas fortunæ vicissitudines et aliæ viderunt Græcæ civitates, prout vel penes Athenienses, vel penes Lacedæmonios erat maris imperium. Id vero sine vi et coactione contingere non potuisse, facile unusquisque animadvertit.

Omnes
cives
voluntates
submitti
debent
voluntati
imperantium

§. CXV. Ceterum quemadmodum omnium societatum una voluntas, unusque intellectus concipi debet: (§. XX. 59.) ita 50) idem dicendum est de civitate vel re publica, ita constituta. Quum vero plures socii eundem finem eademque media intelligere et velle non aliter possint, quam si uni pluribusve id negotii detur, ut de fine, mediisque ad finem adsequendum necessariis dispiciant: (§. XVIII. 55.) consequens est, 51) ut idem fieri oporteat in civitate. *) Denique quam aliis id negotium dare idem sit, ac VOLUNTATEM SUAM ALTERIUS VEL ALIORUM VOLUNTATI SUBMITTERE: per se patet, 52) cives reipublicæ omnes voluntates suas uni pluribusve submittere debere, adeoque 53) eum eosve imperare, cui quibusve cives voluntates suas submiserunt.

*) Non aliter fieri potest, ut plures idem velint, quam vel per CONSPIRATIONEM, ut omnes idem sentiant et velint, vel per SUBMISSIONEM, ut plures voluntates suas unius, vel plurium voluntati submittant. Prius numquam sperandum esse, facile ii intelligent, quibus perspecta sunt contraria hominum studia, ingeniorum stupor, diversæque voluntatum inclinationes. Seneca *Epist. CII. Putas tu, posse sententiam unam esse omnium? non est unius una.* Itaque superest modus posterior, ut plures voluntates suas alterius vel plurium voluntati submittant. Quemadmodum enim periret procul dubio navis, repleta quantacumque hominum turba, nisi illa multitudo communem salutem permetteret uni gubernatori, perito rei nauticæ, et omnia acturo, ut navem ex hieme marique scopuloso servet, ita fieri non potest, ut tot hominum

num myriades, quæ in tam magnam societatem coalescunt, ex tam gravibus procellis civilibus, quæ quotidie ingruunt, ad incolumitatem perveniant, nisi ab uno pluribusve regerentur. Recte ergo Arrianus *Diss. Epitect. I. 12.* τοὺς ἀγαθοὺς πολιτείας τῆν αὐτῶν γράμην ὑποτάτταν τῷ νόμῳ τῆς πόλεως, *honos cives voluntates suas submittere legi civitatis*, observat.

§. CXVI. Ex eo vero porro consequitur, ut quum **Inde**
voluntates suas cives submittere possint vel UNI vel PLU- **nascuntur res-**
RIBUS, vel UNIVERSÆ MULTITUDINI, 54) non possint in- **publicæ**
de plures, quam tres regulares reip. formæ nasci. Nam **vel mo-**
55) quoties omnes cives voluntates suas unius personæ **narchi-**
physicæ voluntati submittunt, nascitur inde MONAR- **cæ, vel**
CHIA, REGNUM vel PRINCIPATUS. *) Sin 56) plurium vo- **aristo-**
luntati ac decreto, ARISTOCRATIA. Denique 57) si id, **craticæ,**
quod universa civium multitudo communi suffragio de- **vel de-**
crevit, pro totius civitatis vel reipublicæ voluntate ha- **mocrati**
betur, ea reipublicæ forma POPULARIS vel DEMOCRATICA **cæ.**
appellatur.

*) Equidem Polybius *Hist. VI. 2.* distinguit inter *μοναρχίαν* et *βασιλείαν*, et utriusque differentiam ita describit: Πρώτη μὲν ἀνάγκη καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία ταύτη δ' ἔπιτα, καὶ ἐν ταύτῃ γινώσκειται μετὰ παρασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεία. *Prima, MONARCHIA, sine ulla arte et naturæ impetu constituitur, hanc vero sequitur, atque adeo ex ea originem habet quum accessit ars et emendatio, REGNUM.* Sed quum ea, quæ magis minusve expolita sunt, specie non differant: id discrimen hic inculcare nihil attinet.

§. CXVII. Enimvero, quum, sive unus, sive plures, **Quibus**
sive omnes, imperent, non alio jure præsent reipublicæ, **oppo-**
quam quod reliqui cives eorum voluntati voluntates suas **nuntur**
submiserunt: (§. CXV. 53.) consequens est, 58) ut in- **tyranni**
juste imperent, quibus suam voluntatem non submise- **cæ, oli-**
runt cives. Hinc 59) si unus injuste occupat rempubli- **garchi-**
cam, monarchia in TYRANNIDEM; 60) si loco collegii **cæ, et**
optimatum pauci imperium invadunt, aristocratia in **ochio-**
OLIGARCHIAM; denique 61) si loco totius populi turba **craticæ.**
quædam vel fæx hominum omnia pro lubitu decernit, de- **ob-**
mocratia in OCHLOCRATIAM degenerat. *) 61) Quas rei- **ob-**
publicæ formas vitiosas regularibus admodum similes esse, et proinde 63) has in illas facile degenerare, recte

observavit Polyb. *Histor. VI. 1.* idque ipsa experientia satis confirmat.

*) Id quoque eleganter vidit scriptor πολιτικῶτατος Polyb. *ibid. p. 629.* Διὸ καὶ γινῆ μὲν ἐξ εἶναι βῆτιον πολιτειῶν· τρία μὲν ἂ πάντες θεωροῦσι, καὶ οὖν προσάγουται· τρία δὲ τὰ τέτοις συμφυῶ· λέγου δὲ μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, ἰσχυρατίαν. Itaque genera rerumpublicarum statui sex debent: tria quæ omnium ore jactantur, quæque modo posita sunt a nobis: tria cognata cum his noturæ, dominatum dico unius, paucorum, et turba vulgaris. Pro tyrannide quidem hic ponit monarchiam, quippe quam illum à regno distinguere, diximus: (§. CXVI. *) sed ipse paullo post subjicit: μεταβαλλόμενος δὲ βασιλείας εἰς τὰ συμφυῶ κακὰ, λέγου δὲ εἰς τυραννίδα, κ. τ. λ. Regnum ubi ad congenita mala degeneravit, nempe TYRANNIDEM. Talis et reliquorum civilis prudentiæ auctorum philosophia est, quam hic pluribus inculcare non opus est. Cui non dictus Hylas?

§. CXVIII. Quum vero tres illæ regulares rerumpublicarum formæ in totidem vitiosas oppositas facillime resp. degenerent: (§. CXVII. 63.) non mirum est, 64) publicæ cissimas semper repertas fuisse civitates, quæ ex tribus mixtæ? illis unicam eligerent: sed 65) plerasque vel omnes illas formas veluti in unam conflasse, *) vel 66) duas certe ita commiscuisse, ut una alteram veluti in officio contineret. Quumque 67) à potiore fieri solet denominatio: inde non possunt non varia nasci regnorum, aristocratiarum, et democratiarum genera, quæ 68) RERUMPUBLICARUM NE MIXTARUM AN IRREGULARIUM nomine venire debeant, nostra parum refert. Add. HERT. *Elem. prud. civ. l. 11. 8. p. 1230. seq.*

*) Et hanc quidem optimam omnium rerumpublicarum formam esse, observat Polyb. *Hist. I. 1. p. 628.* ὁλοκρὸν γὰρ, ὡς ἀρίστην μὲν ἡγνῆτιον πολιτείαν τὴν ἐν πάντων τῶν προσεργμένων ἰδιωμάτων συνιστάσαν. Manifestum est, eam rempublicam censi debere optimam, quæ ex omnibus istis, quas diximus, formis sit composita. Et *Cap. VIII. p. 638.* magnopere laudat Lycurgum, quod δὲ ἀπλῆν οὐδὲ μονοειδῆ πολιτείαν, non simplicem atque uniformem constituerit rempublicam: sed optimarum quarumque rerumpublicarum virtutes omnes ac proprietates in unum copulavit, ne, si qua istarum supra modum augetur, ad vitia congenita deflecteret, sed, dum cujusque vis mutuo omnium

ni-

nisu in contrarium retrahitur, nulla pars illarum vergat usquam, aut nimium propendat; verum æquis ponderibus librata et æqua lance suspensa quam diutissime respublica duret, non secus ac fieri soleat in navibus, quas hinc inde parvis ventorum impellat. Sic et Dionys. Halicarnass. *Antiq. Lib. II. p. 82.* ubi rempublicam Romanam à Romulo eodem fere modo institutam fuisse, refert, illam mixturam vocat *κράσιον τῆς πολιτείας*, additque: *ἐν ἑγὼ πάριον ἕγχεμαι πολιτικῶν κλάσεων ἀνταρῆστας ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πόλιν*, hanc ego concinnam reip. formam ceteris omnibus reip. constitutionibus præfero, ut paci æque, ac bello idoneam. Omitto jam ejusdem generis testimonia Zenonis apud Laert. VII. 131. Ciceronis apud Non. Marcellin. *de verb. prop. IV. 192.* Tacit. *Annal. IV. 131.*

§. CXIX. Denique quum et totæ societates in unam majorem coalescere possint: (§. XVIII. 49,) consequens est (69) ut et plures respublicæ, salva cujusque forma et independentia icto fœdere, in unam majorem ita coalescere possint, ut, quæ ad communem omnium salutem securitatemque pertinent, communi consilio junctisque viribus exsequantur. *) Quales consociatæ respublicæ 70) FÆDERATÆ ACHAICÆ, itemque SYSTEMATA CIVITATUM adpellantur.

*) Pufendorffius tum singulari *de systematibus civitatum* dissertatione, quæ inter ejus *Diss. acad. selectas p. 210. sequ.* occurrit, tum de *jur. nat. et gent. VII. §. 16. sequ.* existimat, civitatum systemata emergere vel mediante communi rege, quando plura separata regna vel ex conventionem, vel ex occasione matrimonii, hereditatis, aut victoriæ unum et eundem habeant regem, ita tamen ut ideo in unum regnum non coalescant, sed singula justa suas leges fundamentales à communi rege administrentur, vel *per fœdus*: eademque principia fere sequitur Hert. *Elem. prud. civ. I. 12. 6. sequ.* Enimvero aut unum regnum alteri ita subjicitur, ut in communi imperio nullæ sint ejus partes: veluti olim regna Macedonicum, Syriacum, Ægyptiacum, Romanis subjecta: aut suas quodlibet res sibi habet, ut hodie imperio Romano-Germanicum, Hungaria et Boemia: aut ita coaluerunt, ut veluti unum regnum constituent, uti hodie Anglia et Scotia, Polonia et Lithuania. Primo casu regnum perdomitum in provinciæ formam redigitur, nec cum altero systema aliquod constituit. Nec altero casu dici potest, duo regna coaluisse in σύστημα, quum nihil commune inter se habeant, sed princeps tantum duas personas sustineat. Superest ergo tertius

tantum casus, ubi duo illa regna vel duo populi, quum voluntates viresque ad communem defensionem univerint, unam omnino societatem majorem constituunt, adeoque systematis nomen ob definitionem, hoc paragrapho datam, jure meritoque ferunt. Addatur G. G. Titius ad Pufend. *de offic. hom. et civ.* II. 8. 13. sequ.

Monarcha titulum quem cumque honoris recte adsciscit.

§. CXX. Quum ergo MONARCHIA nascatur, quoties omnes cives voluntates suas unius personæ physicæ voluntati submitunt: (§. CXVI. 55.) consequens est, 71) ut perinde sit, quo dignitatis vocabulo, Imperatoris, Regis, Ducis, an Principis utatur. 72) Ut, quum neminem superiorem agnoscat, quaecumque dignitatis nomen recte de novo adsciscat, *) quamvis 73) non æque facile cogere possit exteros reges ac respublicas, ut eî novum illud dignitatis nomen tribuant, adeoque 74) ipsæ prudentiæ regulæ suadeant, ut, priusquam majus illud ἀξίωμα adsumat monarcha, aliorum regum rerumque publicarum audiat sententias, sibi que novos illos titulos honoris diserte stipuletur.

*) Quum enim summi imperantes secum invicem vivant in statu naturali, (§. IV. 3.) isque sit status libertatis et æqualitatis, (§. V. et VI.) sequitur, ut monarcha monarchæ sit æqualis, nihilque eum impediatur, quo minus pari cum aliis dignitate in republica sua frui velle, adeoque novum titulum, cui tuendo se parem esse intelligit, adsciscere possit. Vidit nostra ætas duo exempla, quæ et posteritas venerabitur, FRIDERICI I. Prussiæ Regis, et PETRI I. Rutorum Imperatoris, quorum alter primus Regii nominis, alter Imperatoris dignitatem genti suæ inulit, uterque postea ab aliis Imperatoribus Regibusque his insignibus nominibus ornatus.

§. CXXI. Ex eodem patet, 75) monarcham omnia Jura agere suo arbitrio, et 76) quamvis prudentiores merita adhibeat in consilium, eorum tamen suffragia non majestasententias, sed consilia esse. 77) Eundem agere ubique et semper, adeo, ut vere dici cœperit à temporibus Hadrianus Imperatoris: *ἐν ᾧ κε ὁ Ρώμη, ὁ πρὸς τὸν ἀνὸς βασιλεὺς ἦ. Roma est, ubi Imperator est.* Herodian, *Hist.* I. 6. 78) Nullum denique esse jus majestatis, quod non exerceat princeps: (§. CXII. 18.) immo 79) monarchiæ nomen vix tue-

tueri regnum, in quo ullus alius jus quodcumque majestatis independentem à rege exercet. *)

*) Reipublicæ enim, tamquam unius personæ moralis, unus debet esse intellectus, unaque voluntas. (§. CXV. 50.) Jam si præter monarcham alius quodcumque jus majestatis independentem à rege exerceret: non esset totius reip. unus intellectus et voluntas. Ergo nec futura esset respublica: sed resp. in republica. Salyum ergo fuit Meroveidarum imperium, quamdiu perstitit regum auctoritas. Ea subruta, et jus belli et pacis ad sese trahentibus majoribus domus, precario veluti imperabant reges, donec Pippino placuit regni decus genti suæ inferre. Adeo eo sensu verum est dictum Homeri *Iliad. B.*

³Ὅν ἀγαθὸν πολυνοσῆαίη ἄς νόσῆαυς ἔσῃ,

⁴Ἐἰς βασιλεύς.

*Non bonum est multos imperare: unus esto imperans,
Unus rex.*

quamvis tyrannos sæpe eo abusos esse, non ignoremus. Vid. Sueton. *Calig. Cap. XXII.*

§. CXXII. Quamvis vero omnia suo arbitrio agat monarcha: (§. CXXI. 75.) non tamen agere aliud debet, quam quod finis civitatis, (§. CVII. 18.) puta securitas civium, (§. CVI. 17.) requirit. Ex quo consequitur, 80) ut populi securitas, et salus suprema monarchæ lex esse debeat, 81) eoque ipso hic differat à tyrannum, qui ad suam tantum securitatem utilitatemque omnia refert, 82) quumque scelere quæsitæ bonis artibus retineri nequeant, parum pensi habet civium suorum perniciem, dum ipse statum suum conservet. *)

Quid in
tersit in
ter mo-
na r-
cham et
tyran-
num.

*) Huc pertinent omnes artes tyrannicæ, de quibus accuratissime Aristot. *Polit. V. 10. seq.* Quum enim omnes tyranni, conscii sibi odii civium, meticulosissimi esse soleant, non possunt, quin omnem eminentem virtutem opprimant, virorum excellentium, tamquam eminentium papaverum, capita demant; severissime animadvertant in innocentes sub obtentu læsæ majestatis, criminis fere unius eorum, qui crimine vacant: inimicitias ac discordias inter cives serant: litterarum omnem splendorem extinguant: peregrinos præferant civibus: hos denique dignitatibus, opibusque spoliunt, et redigant ad incitas. Quæ omnia quam injusta quamque fini civitatis contraria sint, facile unusquisque animadvertit. Unde recte Polyb.

Hist.

Hist. II. 59. p. 202. Ἀπὸ γὰρ τὸνομα (τυραννὸς) περιέχει τῆς ἀσβεστάτης ἐμετασίου καὶ πάσης περιέλασε τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀδικίας καὶ παρανομίας. Nam ipsum tyranni nomen summæ impietatis significationem conjunctam habet, injurias sceleraque omnia complectens, quæ inter homines solent versari.

Quomodo jura majestatis exercentur in aristocratia? §. CXXIII. Deinde ex ARISTOCRATIÆ definitione (§. CXVI. 56.) Colligimus, 83) penes totum optimatum collegium esse debere majestatis jura omnia, eaque a deo 84) non aliter explicari posse, quam de communi totius collegii sententiâ. 85) Opus ergo esse certo loco, ubi frequentes conveniant; et de republica consulant in medio, nec non 86) certo definitoque tempore, quo senatus ordinarius habeatur, nisi, 87) quæ quotidie ex improvise incidere solent, negotia senatum extra ordinem indictum postulent. Præterea quum plurium consensus sperari non possit, nisi per submissionem: (§. XVIII. 55.) consequens est, 88) ut et in aristocratia pauciores se submittere debeant voluntati plurium, adeoque 89) plurium sententiæ vincant pauciores, 90) in pari vero sententiarum numero, nihil actum videatur, nisi vel is, qui præsidet collegio, pondus addat alterutri parti, vel 91) talis sit causa, ut locus sit CALCULO MINERVÆ.*) Denique, quum vitiosa forma, opposita aristocratia, OLIGARCHIA vocetur, (§. CXVII. 63.) illaque in hanc facile degeneret; (ibid. num. 60.) res ipsa exigit, 92) ne quid decerni valide possit, nisi maxima optimatum parte, e. g. duabus tertiis, præsentē.

*) CALCULUS MINERVÆ dicitur, quando in pari condemnantium atque absolventium numero reus à pœna criminis liberatur. Nam quum Orestes, parricidii accusatus, in Areopago causam diceret, iique, qui damnandum censebant reum, uno calculo vincerent absolventes, Minerva his unum calculum adjecisse fingitur, ut in pari suffragiorum numero absolveretur. Quæ postea lex pœne omnibus gentibus placuit, uti prædixisse Minervam fingit Euripides in *Ippigen. Taur. v. 1268.*

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὁ δὲ νόμος τυθόσεται,

Νικᾶν ἰσῆς φήσῃσι τὸν φύγοντ' αἰεὶ

Et ceteris lex ista promulgabitur,

Ut usque paribus calculis vincat reus.

Conf. Boecleri *dissert. singulari de calculo Minervæ* et viri celeberrimi Henr. Coccejii *diss. de eo quod justum est circa nu-*

me-

merum suffragiorum, et de calculo Minervæ Cap. II. ubi vir doctissimus §. X. hanc naturalem adfert rationem hujus juris, quod prior rei status condemnatione mutetur, absolute maneat, adeoque tunc vere nihil agatur. Quum ergo major tantum pars novi aliquid facere, et statum priorem mutare possit, sequitur, si pares sint, ut nihil agatur, sed prior rei status maneat, isque adeo absolvatur.

§. CXXIV. Nec aliter sese res habet in DEMOCRATIA. Quum enim in ea, quod universa civium multitudo communi suffragio decernit, pro totius civitatis vel reipublicæ voluntate habeatur: (§. CXVI. 57.) sequitur sane, 93) ut majestas hic sit penes totum populum, isque 94) tunc omnia jura majestatis exerceat. Quumque id aliter fieri non possit, quam si populus confluat in comitia, et de negotiis obvenientibus consulat in medium: per se patet, 95) hic quoque certum locum, ubi coeat populus, 96) statosque dies quibus comitia habeantur, definiendos esse, 97) ratumque haberi, quod populus sive curiatim, sive tributim, sive viritim, pluribus suffragiis decreverit. Denique 98) facile in OCHLOCRATIAM degeneraturam esse democratiam, *) si minori parti populi, absentibus vel exclusis reliquis, suffragii jus permittatur, ex ipsa ochlocratiæ definitione (§. CXVII. 61.) facile intelligitur.

*) Tunc vero miserrima est reipublicæ conditio, maxime si accedat demagogi, quorum incitata stimulis tribuniciis plebs furit, omniaque sursum deorsumque versat, donec demagogorum aliquis tyrannidem occupet, idemque contingat, quod Athenis contigisse refert Phædrus *Fab. I. 2.*

Atthenæ quum florent æquis legibus:

Procax libertas civitatem miscuit,

Frænumque solvit pristinum licentia.

Hinc, conspiratis factionum partibus,

Arce tyrannus occupat, Pisistratus.

Ceterum de demagogorum artibus videndus est Hertius *Elem. prud. civ. Part. II. sect. XXIV. §. XXXIII. p. 496.*

§. CXXVI. Quum vero et MIXTÆ, quas vocant, res publicæ aliquando optimæ, et ideo inventæ sint, ut una forma alteram veluti in officio contineat: (§. CVIII.) res ipsa docet, 99) jura majestatis vel omnia, vel quædam mixtis?

dam, in his civitatibus ita communicari debere vel cum optimatum collegio, vel cum multitudine populi, ut ordo unus, inconsulto altero, decernere nihil possit: non vero 100) ita dividi posse illud jurium majestatis exercitium, ut unus altero inscio vel invito, aliquid agat. Siquidem ita impediri non posset, quo minus respublica in republica nasceretur. *)

*) Hinc informis omnino erat reipublicæ Romanæ status, quum eo delapsa esset, ut plebs, tribuniciis instincta furoribus, inconsulto reliquo populo, leges ferre, et de capite civium Romanorum jus suo arbitrio dicere, et omnia patrum magistratumque decreta turbare posset, quum sine plebe populus nec leges ferret, nec judicaret, nec de bello ac pace decerneret. Quum vero ubi loco totius populi turba quædam vel fæx hominum pleraque pro lubitu decernit, in *ochlocratiam*, adeoque vitiosam reip. formam degeneret civitas: (§. CXXIII. 61.) Romanam remp. tum parum ab ochlocratia abfuisse, facile est ad intelligendum.

Quomodo in systematibus civitatum?

§. CXXVII. Quod ad SYSTEMATA CIVITATUM attinet, quum illa vel ex duobus pluribusve regnis, quæ sub communi capite veluti in unum regnum coaluerunt, (§. CXIX. *) vel ex pluribus civitatibus, fœdere junctis, (§. eod.) oriantur: facile patet, 101) priore casu regna ista, nisi plane sint *παμβασιλείαι* præter communem regem communia etiam habere debere comitia, 102) ad eaque utriusque regni ordines certo numero, pro virium ratione esse evocandos. Posteriore vero casu 103) civitates singulas immanentia majestatis jura suo arbitrio; 104) transeuntia, quæ ad communem securitatem pertinent, communi consilio exercere, ac proinde 105) delegatos à singulis homines collegium aliquod sive perpetuum, sive temporarium, debere constituere, quod de rebus ad communem securitatem pertinentibus consulat in medium, et, quid factu opus sit, re prius cum civitatibus suis communicata, discernat. *)

*) Talis olim Amphyctionum, nec non civitatum Achaicarum, senatus, de quo plura Boecler. diss. *de Amphyction.* et Ubbo Emm, *vet. Græc. Tom. III. p. 305.* Sed quum hodie exemplum hujusmodi systematis, senatusque in eo necessarii, præ-

præbeant florentissimæ Belgarum Helvetiorumque reipublicæ, quas Jos. Simlerus, Templeus alique viri docti accuratissime descripserunt: non est, quod hic actum agere velimus.

§. CXXVIII. Enimvero quum pleraque ad fœderis Magnæ leges, quibus coaluerunt, redeant: (§. CXIX. 69.) fieri non potest, 106) quin hæ respUBLICÆ sint diversissimæ, 107) aliæque arctiore, aliæ paullo laxiore vinculo sint conjunctæ, 108) aliæ plus, aliæ minus inter se commune habeant: immo et 109) quibusdam communia æraria, officinæ monetariæ, armamentariaque sint, quibusdam non sint: denique 110) quædam præsidem quemdam, communisque fœderis veluti custodem, senatui præficiant, aliæ ab hoc instituto abhorreant: denique 111) nec jus suffragii, nec modus ea, quæ ad communem securitatem necessaria sunt, contribuendi, nec reliqua instituta eodem ubique modo sese habere possint.

CAPUT VII.

De summa potestate, eamque adquirendi modis.

§. CXXIX. **Q**uum, qui coalescunt in rempublicam, antea in statu naturali vixerint, (§. III.) isque fuerit status æqualitatis et libertatis: (§. V. et VI.) consequens est, 1) ut civitas et postea nemini mortalium subjecta sit, 2) omniaque, quæ conservando statui suo necessaria esse existimat, libere peragere, nec 3) ab ullo in exercitio jurium suorum turbari vel 4) ad reddendas gestorum rationes adigi possit. Quum ergo hæc omnia, conjunctim accepta vocentur IMPERIUM SUMMUM et ΑΝΤΡΕΥΘΥΝΟΝ: consequens est, 5) ut in omni civitate vel republica sit imperium summum et ἀντιθέτου.*)

*) Loquimur de REPUBLICA proprie sic dicta, quam supra definiimus, quod sit multitudo hominum, nulli alii mortalium obnoxia, et sub communi imperante securitatis suæ causa consociata. (§. CIV. 3.) Quamobrem populus, ab alio victore in potestatem redactus, non rempublicam constituit,

Ccc

sed

sed PRÆFECTURAM vel PROVINCIAM, quia aliis est obnoxius. Ex eadem ratione non reip. sed MUNICIPII nomine venit multitudo, sub communi quidem imperante consociata, sed regno tamen, vel reipublicæ majori subjecta. Unde quamvis jure consulti municipia sæpe vocent republicas, et hinc mentionem faciant reipublicæ Antiochensium, l. 37. D. de reb. auct. jud. possid. Heliopolitanorum, l. 4. C. qui pot. in pign. Thessalonicensium, l. 23. C. de evict. Tusculanorum, l. 38. §. 5. D. de leg. 111. Sebastianorum, l. 21. §. 3. D. de ann. leg. Arelatensium, l. 24. D. de usu et usufr. leg. Sardinorum l. 24. D. de ann. legat. tamen ubi accuratius loquuntur, eos, qui pro civitate legatione funguntur, negant REIP. caussa abesse. l. 26. §. ult. D. ex quib. causs. maj. Multum ergo refert, quo sensu accipias reip. vocabulum.

Monar- §. CXXX. Quum ergo in omni civitate vel repu-
choma- blica sit imperium summum et ἀνωτάτων, (§. XXIX. 5.)
corum et cives tamen voluntates suas vel uni, vel pluribus,
error. vel universoni populo submiserint: (§. CXV. 52.) conse-
quens est, 6) ut quibuscumque voluntates suas submise-
runt cives, ii et imperio illo summo et ἀνωτάτω gau-
deant, adeoque 7) illi à nemine, præterquam à Deo,
judicari, multoque minus 8) à populo supplicio aliisque
pœnis adfici possint, adeoque 9) pestilentissimum sit
illud dogma monarchomachorum, quod populus sit ip-
so rege vel principe superior, et 10) penes illum *realis*;
penes hunc *personalis* tantum *majestas* reperiatur. *)

*) Est hæc doctrina Franc. Hotomani, Stephani Junii
Bruti, cujus sub nomine alii Hub. Languetum, alii Ge. Bu-
chananum, alii alios latitare contendunt, Sidney, Althusius,
Pareus, Jo. Milton, et alii, de quibus præter *Obs. Ha-
Jens. VI. 1.* legendus est Jo. Franc. Budd. *Hist. jur. nat.
et gent. §. LII.* Ceterum ἀνωτάτων illud *ἄνωτος*, quo in transver-
sum acti hi viri doctissimi populo omnia permittant in reges
et principes, in eo consistit, quod constituentem semper su-
periores esse existimant constituto, quodque adeo populus,
qui sibi regem et principem constituerit, (§. CXII. 38.) non
possit non rege vel principe illo à se constituto esse supe-
rior. Sed id non minus absonum est, ac si servus, qui se
ultra domino alicui in servitutem obnoxiam addidit, (§. LXXIX.
8.) sese domino superiores dicere vellet, quia sibi ipse do-
minum constituerit Vid. Grot. *de jure belli et pac. I. 3. 8.*
V. A. Zach. Huber. *Diss. Lib. II. p. 124. sequ.* Potius ratio

ip-

ipsa satis agnoscit, eum non posse dici superiorem, qui alterius voluntati voluntatem suam ita submitit, ut voluntati suæ veluti renuntiarit. Quod quum faciat populus, ubi coalescit in rempublicam: (§. CXXIX. 5.) qua, quæso, fronte is se rege superiorem dicet?

§. CXXXI. At quia tamen eatenus tantum voluntati summorum imperantium voluntates suas submitserunt cives, quatenus id exigit finis societatis civilis, vel reipublicæ, (§. XV. 42. seq.) id est, communis, ob quam potissimum in civitatem coaluerunt, securitas: (§. VII.) non possumus non inde colligere, 11) nefarie illos blandiri summis potestatibus, qui illis persuadent, licere, quod libeat 12) nec civibus ab imperantibus fieri posse injuriam, immo 13) illorum vitam, existimationem, facultates, ipsamque conscientiam, ita in principum potestate ac arbitrio esse, ut illis in solo obsequio relicta sit gloria. Ex quo fonte quum promanent omnia, quæ magna adseveratione humano generi obtrudere conati sunt Nic. Machiavellus, Thomas Hobbesius, et quicumque postea *obedientiam passivam* defenderunt in Britannia: *) 14) hæc principia omnia non minus pestilentia esse, ac monarchomachorum dogmata, nemo temere negaverit.

Nec
non Ma
chiavel
listarum.

*) De Machiavello et Tho. Hobbesio omnia nota ac per vulgata sunt. Nec quisquam est, qui non meminerit, quid inter auctores librorum, quos *Fulianum* et *Jovinianum* inscripserunt, aliosque viros doctos, contrariis studiis agitatam sit in Britannia. Quin et Grotium *de jure belli et pac. I. 3. 8. sequ.* quodammodo prælusisse huic doctrinæ de passiva, quam vocant, obedientia, non pauci censent, quamvis secundum eum vindicias dederit vir laudatissimus, Zach. Huberus *ibid. p. 222. sequ.* Sane sive vi aliquis sibi subjecerit populum, sive hic sibi imperantem ultro elegerit: nefas erit principi, injuriis adficere populum suum, eumque hostili animo opprimere. Priore enim casu, dum in dedicationem accepit populum, hostilem animum deposuit. Posteriori nihil potestatis habet, nisi quantum ei in se detulit populus: quem sane principi dedisse facultatem, civibus, tamquam mancipiis abutendi, nemo dixerit. Nec jus sceleri datur loco *I. Sam. VIII. 11.* Sive enim illud *יהוה אלהינו* vel *ius regis*, de more et facto explices, uti *ius latronis, l. 5. D. ad leg. Pomp. de Parricid.* sive de dominio eminente, quod magistri Judæo-

rum faciunt; et cum eo celeberrimus Thomas, ad Huberi de jure civit. I. 2. 7. 131 pag. 58. sive denique de jure, ea-
tenus obligatorio, ut illi resisti nequeat, uti jus accipit Pau-
lus l. 11. D. de just. et jure, et hunc ipsum locum erudite
interpretatur V. A. Zach. Huberus *ibid.* pag. 237. inde sane
demonstrari non potest, jus tale esse imperantibus, quale illis
Machiavellus et Hobbesius, eorumque imitatores, servum pec-
cus, attribuere ausi sunt. Non sane tale jus sibi adrogabit
princeps bonus,

Ὅτις ὀδύρατος λαὸν μὴ ἠμάρταντο ταναίου,

Ὅυδ' ἀπὸ πῆλας ἔξαιτον, δὲ τὶ ἀπὸν

Ἐν δίμῳ, ἢ ἔτι δίῳ βίῳ ἀνθρώπων

Qualis apud veteres divus regnabat Ulysses,

Qui nulli civi dicto factove nocebat.

Scilicet hoc hominem Dis immortalibus æquat.

§. CXXXII. Quia ergo summi imperantes à nemine
Impe- præterquam à Deo, judicari, multoque minus supplicio
rante: adfici possunt à populo: (§. CXXX. 6. 7.) merito inde
sacro: colligimus, 15) sacrosanctum esse omne summum im-
sancti: perium, 16) sacrosanctos et ipsos imperantes, adeo-
que 17) maximum crimen merito habendum esse illud,
quod perduelles, rebelles et seditiosi admittunt. Quin
18) quamvis forte in thesi concedendum sit, iis, qui
hostilem animum adversus populum ostendunt, tam-
quam tyrannis, possi resisti: 19) in hypothesi tamen
illam regulam fere inutilem esse, certissimum est, quia
imperantes à nemine, præter Deum, judicari, adeoque
et ab illo solo decidi potest, verene hostilem animum
adversus populum gerant, necne. *)

*) Plura eam in rem dixit Thomas, ad Huber. de jure
civ. I. 9. 2. 20. p. 316. sequ. Exempla plurima demonstrant
quam periculosum sit plebli judicium permittere de principum
actionibus.

§. CXXXIII. Quum tamen nec omnia promiscue li-
Nec ta- ceant principi; (§. CXXXI.) consequens est, 20) ut
men ille vim inferre non possit civium conscientiis, nec 21)
quid quidquam iis imperare, quod voluntati Dei, tamquam
quid il- supremi legislatoris, refragetur. (Lib. I. §. LXXXVII.
lis libet, *) 22) Nec jure suo aliquem injuste et sine prægnante
licet. ratione privare, quum cives potius rerum suarum secu-
re fruendarum causa in societatem civilem coierint. (§.

CVI. 17.) 23) Ut civibus, in summa calamitate constitutis, liceat quidem omnia experiri, ut jus suum obtineant, immo et 24) imminente majore periculo, patriam dulciaque linquere arva: §. XXII. 71) non tamen 25) arma corripere adversus principem vel rempublicam. (Lib. I. §. CCXXXII. 19.)

§. CXXXIV. Quamvis vero hæc generatim de imperantibus dicenda sint: contingere tamen potest, 26) ut imperium alicui tradatur, certis pactis adstrictum, illis additaque lege commissoria, si pactis illis non satisfiat. Tunc vero 27) injuriam non fieri imperantibus, ubi subinde moniti civium libertatem opprimere non desinant: si illis abrogetur imperium: ex natura pactorum facile intelligitur, quemadmodum 28) et vitio non verti potest civibus, si eos qui sibi imperium sine justo titulo adrogarunt, et quibuscum nondum transegerunt, depactive sunt, *) imperare prohibeant.

Quid si regnum illis datur? sub lege commissoria.

*) Hinc male Brutus et conjurati occiderunt Cæsarem. Quamvis enim hic imperium usurparet in civitate libera, idque sine justa causa extorsisset civibus suis: hi tamen jam pridem in eo adqueverant, ac veluti renunciaverant libertati suæ. Et sane quum Brutus ipse apud Ciceronem *Epist. ad Brut. IV.* non audeat Antonium, hostilis animi erga rempublicam manifestum, præjudicare, reque ad suum arbitrium tracta, eum tamquam hostem adgredi: quo jure interimere potuit Cæsarem, quem tantum abest, ut senatus populusque Romanus hostem judicaret, ut potius ei solemniter dederit fidem? Quare nec rectæ rationi satis convenit illud Cæsaris apud Lucan. *Pharsal. Lib. I. v. 351.*

Detrahimus dominos urbi, servire paratæ.

Si enim urbs, id est, tota civitas dominos habere cupit: quo jure Cæsari aut cuicumque alii civi licuit bello civili illi dominos detrahere?

§. CXXXV. Quum vero omne imperium sit summum Imperium se-
atque ἀντικείμενον: (§. CXXIX. 5) consequens est, 29) ut cum illo conjuncta sint omnia jura, sine quibus finis societatis civilis, puta securitas, obtineri non posset, quæque conunctim MAJESTAS, vel MAJESTATIS JURA adpellantur. Quum vero duplex sit illa securitas, INTERNA, quæ a concivibus securi præstantur, et EXTERNA, quæ ab hostium vi atque armis defenditur respublica: facit-
licia?

le

le patet, 30) duorum etiam generum esse jura majestatis, quorum 31) alia, quæ ratione civium competunt, **IMMANENTIA**; alia, quæ erga externos exerceri possunt, **TRANSEUNTIA** adpellantur.*)

*) Omnia hæc turbarunt prudentes nostri, qui, postquam ad jus publicum animum adpulerunt, id sibi negotiū crediderunt solum dari, ut, tamquam coqui Plautini, diversissima jura miscerent. Quum enim *II. Feud. 56.* de **JURIBUS REGALIBUS**, quæ cum feudis conjuncta esse solent, quædam legerent: eadem illa esse existimarunt cum majestatis juribus; quum tamen multum intersit, utrum regalia quis, tamquam vassallus, *dependentem* uti vocant; an jura majestatis, tamquam summus imperans, *independentem* exercent. Deinde, quum eo juris feudalis loco non omnia jura, quæ alias ab imperantibus exercentur, recenseantur: crediderunt doctores, ibi tantum agi de juribus, quæ salva majestate communicari cum vassallis possint, atque hinc ea vocarunt **REGALIA MINORA**, quibus **MAJORA**, id est, ut illis visum, incommunicabilia opposuerunt. Ita adhuc plerique subdlexerunt rationes, quos solide refellit celeberrimus Thomas. *ad Huberi de jure civ. I. 3. 6. 3. p. 91. sequ.* Quum ergo hic non sit quæstio de jure clientelari, sed publico universali, seu gentium: satius visum est, cavere ab illa confusione **JURIUM MAJESTATIS** et **REGALIUM**, et naturam jurium majestatis eorumque diversa genera potius ex reipublicæ vel societatis civilis indole, id est, ex ipso fonte, quam ex Henningii Arnisæi, Regn. Sixtini, aliorumque ejusdem comitatus auctorum, lacunis derivare.

Quæ-
n a m
sint im-
manen-
tia?

§. CXXXVI. Si ergo **INTERNA SECURITAS** in eo consistit, ut cives à civibus securi præstentur: (§. CXXXV.) necesse sane est, 32) ut cum summo imperio conjuncta sint jura **LEGES FERENDI**, 33) eademque ad facta adplicandi, quam **SUPREMAM JURISDICTIONEM** vocare licebit, nec non jus 34) iis, qui quid contra leges admiserunt, malum aliquod repræsentandi, vel **PENAS** infligendi, 35) **TRIBUTA** et **VECTIGALIA** pro reipublicæ necessitate **EXIGENDI**, 36) **ADMINISTROS** et **MAGISTRATUS CONSTITUENDI**, denique 37) *circa sacra* æque ac 38) **COMMERCIA** aliaque, quæ

Ad §. 136. *Circa sacra.* Vide not. ad §. 183. in fine, ubi de jure Principis in sacra late agemus.

quæ ad decus civitatis pertinent, operam dandi, ne quid resp. detrimenti capiat.

§. CXXXVII. Quumque et EXTERNAM SECURITATEM Quæ-
ab hostium vi et armis intendant ii, qui in communem n a m
coaluerunt rempublicam: (§. CXXXV.) consequens est, tran-
39) ut à summo imperio sejungi non possit jus FŒDERA seuntia?
percutiendi, 40) LEGATOS mittendi, 41) BELLUM geren-
di, 42) faciendi PACEM, quippe sine quibus fieri non
posset, ut salva sit civitas. Nisi enim fœdera pangendi
jus haberet: impar sæpe esset respublica impotentior
potentiori. Si legatos mittendi facultas denegaretur: fœ-
dera non pangerentur. Si belli pacisque jus cessaret: non
ullum esset medium vim vi repellendi, adeoque nec ob-
tineri posset finis, qui in securitate consistit.

§. CXXXVIII. Hæc vero jura majestatis, quum ex An divi-
summi imperii indole manifesto fluant, 43) ab illo di-
velli nequeunt, ut non statim unitas voluntatis tollatur,
et nascatur respublica in republica. (§. CXXI. *) At
quum tamen sæpe ita misceantur vel omnes, vel plures
rerumpublicarum formæ, ut una veluti alteram in officio
contineat: (§. CXVIII. 66.) contingere potest, 44)
ut vel omnia, vel pleraque majestatis jura non ab una
persona unove collegio, sed communiter à pluribus, vel
ab universo populo exercentur, et tunc 45) opus sit
comitiis, in quibus summus imperans de communi ordi-
num sententia hæc jura exercent. *)

*) Exemplo esse potest florentissimum Britannia regnum,
in quo, salvis potentissimo Regi prærogativis circa bellum
et pacem, nec leges novæ feruntur, nec tributa et one-
ra nova inducuntur, nec alia, quæ ad totius regni decus ac
salutem pertinent, statuuntur, nisi in regni comitiis, quæ ibi
Parliamentum vocant. Ita et in Germania nihil, quod ad
universum imperium pertinet, nisi de communi Imperatoris,
Electorum, Principum ac Ordinum sententia decerni, idem-
que fere in Polonia, et hodie in Suecia observari, salvis
tamen augustissimo Imperatori regibusque potentissimis præ-
rogativis, quæ in Germania *reservata* adpellantur, in vul-
gus notum est. Immo in ipsis specialibus Germanici imperii
rebus publicis simile quid observavit Hert. *de legib. consultat.
et judic. in special. Imp. Rom. Germ. rebuspubl.*

§.

Impe-
rium ad
quiritur
vel per
electio-
nem,
vel per
succes-
sionem.

§. CXXXIX. Ceterum, quia et forma reipublicæ initio totius populi consensu constituta, et ipsæ personæ imperantes ab eodem populo electæ, isque certæ leges fundamentales præscriptæ sunt: (§. CXI. seq.) facile patet, 46) neminem acquirere sibi imperium posse in republica, nisi volente populo, et secundum fundamentales reipublicæ leges. Secundum eas vero 47) aut ELECTITIA esse imperia, aut 48) SUCCESSIVA, 49) eamque divisionem non modo ad *monarchias*, sed et ad *aristocracias*, et quodammodo *democratias* pertinere.

*) Sic quando intra paucas familias, ita veluti conclusum est imperium, ut illis solis, qui ex illis prognati sunt, jure sanguinis competat jus in senatu dicendæ sententiæ: ARISTOCRACIA illa procul dubio est successiva. Quales aristocracias hodie fere Venetiis, Januæ, Epidauri, Noribergæ, florere observavit Hert. *Elem. polit. I. 10, 16. p. 212. seq.* Contra, sicubi optimates vel à populo cum plena potestate eliguntur, vel ab ipso collegio cooptantur, ELECTITIA erit aristocracia. Vid. Huber. *de jure civit. I. 8. r. 17. p. 292.* Sic et si in qua DEMOCRATIA non aliis jus suffragii daretur, quam civibus ORIGINARIIS, illa quodammodo successiva esset: sicut et *adscititiis*, ELECTITIÆ similis.

§. CXL. Imperium ELECTITIVUM est, quando populus, Quid incidente interregno, sibi imperantem creat, et in eum justum consentientem confert imperium. Quumque populus jus circa e- illud eligendi vel ipse in comitiis exercere, vel certis lectio- personis in perpetuum dare possit: consequens est, 50) nem im- ut is, qui ab illis, quibus eligendi jus est, pluribus suffra- perant- giis eligitur, pro legitimo imperante sit habendus, *) tis? dummodo 51) oblatum sibi imperium accipiat, et 52) secundum leges fundamentales habilis sit ad regendam rempublicam, quin et 53) ipsa electio eo ritu ac ordine facta sit, quem leges publicæ vel mores civitatis ac reipublicæ exigunt.

*) Itaque vix legitimos dixeris principes, qui per seditionem à turba, vel ab exercitu, cui eligendi jus non est, ad imperium sunt evecti. Quod postremum rempublicam Romanam sæpenumero tantum non pessumdedisse, vel exempla Othonis, Vitelli, Vespasiani, nec non Pescennii Nigri, Clodii

Al-

Albini, et Septimii Severi docent. Hinc Plutarchus in *Galba* p. 1053. loquutus de tempore, quo, ut ait Tacit. *Hist. I. 4. e-vulgatum fuerit imperii arcanum, posse principem alibi, quam Romæ, fieri*, quassatam, inquit, convulsamque tum esse rempublicam Romanam, quasi fabulosis Titanum motibus, (*ταῖς ἀλογότοις Τίτανικαῖς πάθει καὶ κινήσει*), quum eodem pæne tempore hinc inde transferretur principatus ex avaritia et licentia militum, qui largitione et præmiis corrupti imperatores imperatoribus, tamquam clavum clavo pepulerint. Vid. Petri Cunæi *Orat. IX. p. 188.* Adeo multum interest reipublicæ, in qua electitium est imperium, personas eligentes, eligendasque, et ipsum modum formamque eligendi certis legibus ita definire, ne similia Titanicis illis motibus contingant.

§. CXXI. Ex qua imperii electitii definitione (§. CXL.) porro patet, 54) in hujusmodi imperio toties incidere INTERREGNUM, id est, statum civitatis, à summo imperante ordinario destitutæ, quoties summus imperans vel moritur, vel ipse sese abdicat, vel à populo illi abrogatur imperium, 55) nisi populus, vivo ac volente imperante, alium elegerit, ipsi successurum. 56) Designatum illum successorem nihil juris habere vivo imperante, nisi quantum, volente illo, ei detulerit populus, vel 57) quantum ipse ei delegare velit imperans, sive absens, sive alia justa causa impeditus, quo minus ipse præsit reipublicæ. *)

*) Quum enim aliud sit, imperanti abrogare imperium, aliud, eidem successorem designare: fieri non potest, ut successor deferatur facultas imperium reipsa capessendi, quin simul abrogatum eidem imperium videatur. Hinc animadvertimus regibus Romanorum, quos, vivo imperatore, aliquando eligunt Germani, nihil potestatis reipsa dari, nisi Imperatores absentes iis aliquam delegent, quod Carolum V. aliquando fecisse novimus. Similis pæne est *coadjutorum*, quos vocant conditio, quibus, vivis episcopis ac prælatis, nihil omnino potestatis competit, sed certum tantum tribuitur jus succedendi, si sedem vacare, uti loquuntur, contigerit, ut adeo *coadjutorum* nomen sine omine ferant. Illustr. Bœhmer. *Jur. eccles. protest. III. 6. 23.*

§. CXXII. Quum vero hoc interregnum sit status civitatis, à summo imperante ordinario destitutæ, (§. CXXI. 54.)

Ddd

nec

An tempore ia-

terregni nec tamen populus tunc cessare velit rempublicam, dum
 adhuc de novo eligendo principe consultat: consequens est,
 super- 58) ut interea reipublicæ præesse debeant magistratus
 sit res- extraordinarii, quocumque nomine veniant, iique 59)
 publica? vel nova electione, ordinum suffragiis, constituendi, vel
 60) quod consultius est, in antecessum lege publica de-
 signandi, 61) quorum tamen cessare oportere potesta-
 tem, novo imperante electo, facile unusquisque intelli-
 git. Quum vero hi imperantium vice fungantur ad tem-
 pus: mirum omnino est, 62) disputare viros doctos, an
 tempore interregni vera supersit civitas vel respublica?
 quæque illi forma assignanda sit?

*) Pufendorff. *de jure nat. et gent. VII. 7. 7.* de hoc statu ita philosophatur: Quia per posterius pactum, regem inter et cives initum, interna civitatis perfectio et summum imperium actu provenit: inde, subjecto proprio imperii sublato, ad imperfectam formam regnum delabi sic, ut primigenio tantum pacto cohæreat, de quo supra pluribus dictum. (§. CX.) Illi tamen pacto tempore interregni non parum firmitatis addere vocabulum communis patriæ, simulque quod plurimorum fortunæ isti loco sint adnexæ. Itaque interregni tempore regnum recte quidem cum Livio I. 17. vocari posse *civitatem sine imperio, et quasi exercitum sine duce*: imperium tamen, (quod et à Grotio *de jure belli et pac. I. 3. 7.* observatur,) redire ad universum populum, adeoque formam quamdam democratix præ se ferre. Ita Pufendorffius, quem in plerisque et Hertius sequitur *Elem. prud. civ. I. 12. 14.* et Houtuyn. *Polit. gener. §. C. n. VI. si qu.* Enimvero, quum plerumque vel in antecessum designatus sit interrex, vel aliquis, vel plures, communi ordinum suffragio eligantur, qui ad tempus eadem cum potestate, immo et aliquando multo majore, præsent reip. quam ipse imperans, juraque majestatis saltem ea, quæ circa res moram non ferentes versantur, exerceant: vix excogitari potest ratio, cur non perfecta dici possit hæc, licet temporaria, reipublicæ constitutio, et monarchica quidem, si uni, dyarchica, si duobus, aristocratica, si pluribus, tamquam principibus intercalaribus, reipublicæ cura demandetur.

Successio qua- §.CXLIII. SUCCESSIVUM imperium est, quando popu-
 lis in ea persona aliqua semper præsit imperio, quamdiu ex
 po-

posteris aliqua superest, quæ per leges publicas præse-
se possit. Quale imperium si constituere placuit: aut
certum succedendi modum definivit populus, aut nihil
ea de re disposuit. Posteriore casu 63) omnino præsu-
mitur, eum jus commune de successione ab intestato
probasse. At quia tamen nec tanta prudentiæ præsum-
tio cadit in feminas, quanta in masculos, (§. XLV. *)
et præterea facile contingere posset, ut per feminas reg-
num, veluti dotale, ad extraneos perveniret: hinc sa-
ne 64) feminæ non nisi in subsidium, et deficientibus
demum masculis, ad successionem vocandas patet. *)
Denique quum et unitas voluntatis sit veluti vita et ani-
ma reipublicæ, (§. CXV. 50.) ea vero sperari non pos-
sit, si duo pluresve regnum monarchicum, vel pro in-
diviso administrent, vel illud inter se partiantur: con-
sequens est 65) ut è pluribus, regi ultimo æque pro-
pinquis, primogenitus vel primogenita prærogativa jure
meritoque donetur. (Lib. I. §. CCXCVII. *)

*) Sunt, qui feminas ad imperia plane ineptas atque in-
habiles existimant, veluti Joh. Bodinus, sed ex juris tantum
Romani principiis, quæ non stringunt gentes liberas. Et sa-
ne quum in ipsa Hebræorum theocrazia judicis officio cum
laude functa sit Debora, et omnium fere gentium annales
celebrent reginas, quæ sibi immortalem gloriam prudentiâ
regnandi rerumque gestarum magnitudine pepererunt: quis
feminas indignas habeat imperio? Attamen quum natura ut
plurimum masculos præ feminis quadam prærogativa donarit:
non absurdum est, existimare, has tantum in subsidium esse
ad successionem vocandas. Aristotel. *Polit. I. 8.* *ὅτι γὰρ*
ἀρσένιον φύσει τὸ θῆλυον ἕξει μόνιμότερον, ἢ μὴ πρὸ συνύστασι *παρὰ φύσιν.*
Mas enim natura magis aptus est ad regnandum, quam fe-
mina, nisi in hac aliquid præter naturam existierit.

§. CXLIV. Ubi populus de succesione ordine dispo-
suit, facile patet, 66) standum esse populi voluntati. *Qualis*
(§. CXII. 39.) Et hinc 67) sive Francicam, quæ femi- *ibi, ubi*
nas excludit, 68) sive CASTELLANAM, quæ easdem ad- *popu-*
mittit in subsidium, præferat: 69) sive lineæ, sive 70) *lus dis-*
gradus propioris habere malit rationem: sive denique *posuit?*
71) extraordinariam plane et insolitam succedendi ra-
tionem lege publica firmet: *) rata erit populi voluntas,

et sacrosancta habebitur lex illa fundamentalis et publica. Ex quo porro colligimus, 72) posse etiam populum imperanti potestatem facere, successorem, quem velit, sibi designandi, nec non: 73) gliscentibus de jure succedendi litibus, partes suas interponere: quamvis experientia doceat, de causa tam ardua plerumque, ut verbis Ennii utamur, non in jure manum conseri, sed magis ferro rem agi.

*) Exempla quamplurima jam attulit Pufend. *de jure nat. et gent.* VII. 7. 14. Modus tamen maxime regularis est linealis, ut patri succedat primogenitus, ejusque posteri primogeniti, quoad aliquis ex illa linea supersit. Hinc, extincta linea regnatrice, admittatur ex proxima primogenitus, est sic porro, quamdiu aliquis ex primi adquirentis posteris superest. Quæsitum etiam olim novimus, utrum is, qui primus liberorum, sed ante regnum natus est, an is, qui, jam regnante patre, in lucem prodiit, primogenituræ juribus gaudere debeat? Sed quum in primogenitura tantum ordinis natalium habeatur ratio, nulla ratio est, cur frater natu minor ideo excludere debeat natu majorem, quod illum, vagientem in purpureis incunabulis, aula audiverit.

Interregnum ordinarium et extraordinarium. §. CXLV. Itaque per electionem tantum persona electa; (§. CXL.) ex jure successionis tota familia regnatricis jus regnandi consequitur. (§. CXLIII.) Quumque adeo prius jus cum persona exspiret, posterius tamdiu duret, quamdiu durat regnatricis familia: consequens est, 74) ut, extincta persona electa INTERREGNUM ORDINARIUM 75) extincta familia regnatricis, EXTRAORDINARIUM *) incidat, et tunc 76) in arbitrio populi sit, cui genti hoc decus de novo conferre, et 77) utrum illam iisdem legibus, imperio præficere, an arctioribus limitibus succedendi ordinem, ipsamque imperantium potestatem, circumscribere malit.

*) Tale incidisse ferebant Franci post annum DCCCC-LXXXVII. mortuis Lothario et Ludovico, Carolingicæ stirpis regibus. Hinc teste Glabro Radulpho *Hist. II. 1. convenientes totius regni primates Hugonem, Ducem Parisiensem, in regem ungi fecerunt.* Add. Aimon. *de gest. Franc. V. 44.* Sed et Russi, extincta Joannis Basilidis prole, et principibus quibusdam tragicis, Borisio Gudenovio, Theodoro, Bo-

Borissii filio, Demetriis falsis, et Joanne Zuskio, misere pereuntibus, electione quoque Uladislai Poloni male cedente, novam elegerunt domum regnatricem Michaelis, Theodori, patriarchæ, filii, ex qua postea ad nostra usque tempora Alexius, Joannes, Petri duo et Anna, vastissimo illi imperio præfuerunt. Quod enim ad Catharinam imperatricem attinet, eam non successionis jure, sed extremo mariti Petri I. judicio ad illud fastigium evectam esse, nemo ignorat.

§. CXLVI. Tales sunt imperium acquirendi modi, Quomodo quoties ipse sibi populus imperantes constituit. Sæpe enim vi, et armis sibi aliquis viam munit ad imperium. Quo casu 78) populus devictus, licet coactus, tamen in novum illum imperium procul dubio consentit: (§. XVI. 45.) ac, 79) sive victor se eadem lege, qua antea principes usi sunt, imperium suscepturum, polliceatur, sive 80) novas sibi ac successoribus condiciones et plus potestatis stipuletur, 81) sive quædam, quæ sibi priores principes adrogarunt, victis remittat, id posteris pro lege esse oportet.*)

*) Hinc recte Grotius *de jure belli et pac. III. 8. 1. §. Potest*, inquit, *imperium victori acquiri, vel tantum, ut est in rege, vel alio imperante, et tunc in ejus tantum jus succeditur, non ultra: vel etiam ut in populo est, quo victor imperium habet, ita ut et alienare possit, sicut et populus poterat.* Postremum tamen: quod de alienatione addit, paulo accuratiorem meretur inspectionem. Nos dicimus, aut victorem cum rege tantum debellasse, aut cum ipso populo. Si prius: eum in jura victi principis succedere, nihilque mutare debere circa formam imperii, quemadmodum e. gr. Guilielmus Arausionensis, uxoris nomine bello cum Jacobo confecto, nihil circa formam regni Britannici mutavit. Sin posterius: eundem suo jure transigere cum populo perdomito, adeoque in ejus arbitrio esse, velitne civitatem in provinciæ formam redigere, quod Romani plerumque faciebant, an ei durioris imponere jugum, an clementiæ edere specimen, et quædam iis remittere malit. Sic Alexander, clementissimus initio victor, Sidoniorum occupato regno, nihil mutavit circa imperii formam, illud Abdolomino restituisse contentus. Curt. IV. 1. Turcæ contra perdomito à se imperio Byzantino, jure victoriæ multo duriorum conditionem imposuerunt, idem sentientes, quod apud Cæsarem *de bello Gall. 1. 36.* Ariovistus, *jus esse belli, ut qui vicissent, iis, quos vicissent,*

que-

quemadmodum vellent, imperarent. Denique Agesilaus, teste Xenophonte de *Agesilao Rege* Cap. I. §. 22. quasoumque civitates in potestatem suam redigebat, iis adimebat ea, ἅα δόλου δειπνίστας ὑπερεῖσαι, quæ servi dominis præstant, κερδοκρατείν, ἅα ἐκείνοι ἀγχοί πάθοντα eaque tantum imperabat, in quibus homines liberi magistratibus parent. Sed id quidem hodie rarissime fiet, multoque rarius id, quod de temporibus ante Ninum refert Justin. *Hist. I.* 1. eos qui bella gesserint, non imperium sibi, sed gloriam, quæsisse, et contentos victoria abstinuisse imperio.

Divisio regno- rum in patri- monia- lia et u- sufruc- tuaria. §. CXLVII. Quæ quum ita sint, omnes utique modi adquirendi imperium à populi consensu, sive ultroneo, sive vi, eaque vel justa, vel injusta, extorto, pendent. Ex eoque recte colligere nobis videtur, 82) non adeo firmo talo stare distinctionem inter imperia PATRIMONIALIA et USUFRUCTUARIA. Quamvis enim eam primus invenit Grotius *de jure belli et pac. II.* 6. 3. et I. 3. 12. eumque deinde magno agmine sequuti sint viri docti: tot tamen difficultatibus tota illa doctrina premitur, ut, quæ imperia sint patrimonialia, quæ usufructuaria, sciamus juxta cum ignarissimis. Vid. Thomas. *ad Huber. de jure civit. I.* 3. 2. 15. pag. 69. seq.

An recetese habeat hæc divisio? §. CXLVIII. Nimirum Grotius existimat, quædam regna ita esse in imperantium dominio, ut inter vivos, et mortis causa, libere possint alienari: eaque ille PATRIMONIALIA vocat. Quædam contra ita esse comparata statuit, ut illa alienandi facultas adempta sit imperantibus, quæ ipse USUFRUCTUARIA vocat, quamvis Thomæsius *Furisprud. div. II.* 6. 135. ea commodius FIDEICOMMISSARIA dici posse, moneat. Sed quum I) res, quæ in patrimonio alicujus est, non amplius sit communis, (Lib. I. §. CCXXXV.) adeoque nec publica, quippe quæ communionem, saltim positivam, ponit: (L. I. §. CCXXXVII. 13.) facile patet, regnum desinere esse rempublicam, et in familiam degenerare, (§. XC.) si sit in unius dominio vel patrimonio. Præterea II.) quum omnes civitates non imperantis, sed securitatis communis causa sint constitutæ: (§. CVI. 17.) ex hac quoque causa regnum non potest esse patrimoniale, ut non statim desinat esse respublica. Vid. perillustris hujus provinciæ Præ-

Præsidis, Jo. Gothofredi de Coccejis, *dissertatio de testamentis Principum Part. II. §. XVI. seq.*

*) Itaque vere contradictionem involvit regnum patrimoniale, quia regnum species reipublicæ; (CXVI.) regnum vero patrimoniale res privata est. At præterea plerumque in circulum abit illa tot virorum doctissimorum suffragio probata doctrina de regnis PATRIMONIALIBUS et USUFRUCTUARIS. Si enim quæras, an princeps quidam gaudeat facultate alienandi imperium, nec ne? respondent, per multum interesse, sitne regnum *patrimoniale* an *usufructuarium*. At, si porro istes, rogesque, quid sit *regnum patrimoniale*, quid *usufructuarium*? per illud se intelligere, quod alienari possit, per hoc, quod non possit, respondent. Criterium vero certum, unde constet, quænam regna in patrimonio sint, quæ non sint, adhuc desideramus. Nam et despotica, et bello acquisita, inalienabilia esse, nihil vetat ceu recte observat Huber. *de jure civ. I. 3. 2. 18.*

§. CXLIX. Ex quo recte colligere nobis videmur: Regni
83) non posse ullum imperantem regnum vendere, 84) aliena-
donare, 85) permutare, 86) dividere, 87) testamen-
to alicui legare, vel 88) aliis modis, quibus alias de
patrimonio suo inter vivos et mortis causa disponere
solent homines, in alios transferre, 89) nisi vel con-
sentiat populus, vel 90) hic eam de regno disponendi
illudque alienandi facultatem in regem vel principem di-
serte transtulerit. *)

tio, nisi
consen-
tiente
populo
illicita*

*) Neque obstant exempla, quæ ex omni ævi historia magno numero accumularunt Grotius, Pufendorffius, et alii. Jam enim alios regna divisisse, jam testamentis eadem in alios transtulisse, legimus. Præterquam enim, quod non exemplis sed rectæ rationis principiis, æstimanda est harum alienationum justitia: recte jam respondit perillustris Baro de Coccejis *de testam princ. Part. II. §. XVII. Vel effectum non habuere illæ alienationes: vel cum consensu populi, sive tacito, sive expresso, factæ sunt: vel etiam vis prævaluit.*

CAPUT VIII.

De Juribus Majestatis immanentibus, quidque circa ea justum sit.

Securitas interna in justitia externa posita est. §. CL. **JURA MAJESTATIS IMMANENTIA** sunt jura, cum summo imperio inseparabili nexu conjuncta, et sine quibus cives à civibus securi præstari non possent. (§. CXXXVI.) Quum ergo illa securitas in eo consistat, ut nemo ab altero cive lædatur, suumque cuique tribuatur, quod jure perfecto potest exigi: consequens est, 1) ut ea præcipue posita sit in **JUSTITIA EXTERNA**, per quam intelligimus conformationem actionum externarum cum lege: *) adeoque 2) non male ratiocinentur ii, qui, civitates etiam justitiæ fruendæ causa constitutas esse, contendunt, *ut data legibus vi, judiciis auctoritate, cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa rerum suarum possessio cuique constaret*: Vellej. Pat. Hist. II. 80. ac proinde 3) actum esse ajunt de republica, ex qua exsulat justitia, qua civitates continentur. Aristot. Polit. I. 2.

*) Quamvis enim nemo non fassurus sit, multo præstantiorem esse **JUSTITIAM INTERNAM**, quæ in constante ac perpetua lædendi neminem, suumque cuique tribuendi, voluntate consistit: eam tamen in tot hominibus, qui in eandem civitatem coalescunt optandam magis, quam sperandam esse, facile est ad intelligendum. Suffecerit itaque, legibus ita in officio contineri homines, ut actiones externas ad legum normam componant, et nec alteri denegent quidquam, quod jure perfecto possint exigere, nec ægre cuiquam faciant contra jus et æquum. Attamen nihil reliqui facere decet bonos imperantes, ut et internam justitiam accurata civium institutione ac disciplina promotum eant. Isocrat. in *Areop.* p. 27. *Δὲ δὲ τὸς ἐπολιτευόμενος ἢ τὰς τοῖς ἐπιτελέουσι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. Οὐ γὰρ τοῖς ψυφισμασιν, ἀλλὰ τοῖς ἕβουσι, καλῶς δικᾶσαι τὰς πόλεις, καὶ τὸς μὴ κακῶς τετρακμήτους καὶ τὸς ἀκριβῶς τῶν νόμων ἀναρχακμήτους πολέμοισιν παραβαίνειν τὸς δ' ἀσφαλῶς πειθαθευόμενος καὶ τοῖς καλῶς κειμένοις βελήσαν ἐμμέναν.* *Decere prudentes magistratus, non porticus implere legibus, sed efficere, ut civis animis insitum habeant justitiæ studium. Non enim senatusconsulta et plebis-*

ci-

cita, sed præclara instituta felicem efficere civitatem. Nam homines male institutos leges etiam exquisitissimas negligere audere, recte autem educatos demum bonis legibus obtemperare velle.

§. CLI. Quumque justitia externa, ad internam civium securitatem comparata, in conformatione actionum externarum cum lege consistat: (§. CL. 1.) consequens est, 4) ut ad officium summorum imperantium pertineat, bonis LEGIBUS armare rempublicam, adeoque 5) illis non possit non competere JUS vel POTESTAS LEGES FERENDI, 6) earundem suscipiendi custodiam, 7) quin et eas attemperandi fini, formæ, utilitatique reipublicæ, *) adeoque 8) aliquid iis adstruendi, demendive, quin et capita quædam vel plane abrogandi, vel saltim mutandi, prout id è republica futurum esse animadvertunt: quod jureconsultis Romanis, formæ reipublicæ suæ stilum adcommoantibus, est ROGARE, OBROGARE, DEROGARE, ABROGARE, SUBROGARE. Ulpian. *Fragm. l. 3.*

Hinc
impe-
ranti-
bus
compe-
tit jus
ferendi
leges.

*) Quia enim in eo positum est juris naturalis ac civilis discrimen, quod illud ad actiones natura bonas malasque, internas ac externas; hoc ad indifferentes atque externas; quatenus salutis populi cujusque vel reipublicæ attemperandæ sunt, pertinet: (Lib. I. §. XVIII. 36.) fieri non potest, ut uniformes sint omnium gentium civitatumque leges. Et hinc judicatu difficillimum est, quænam diversarum gentium leges civiles sint reliquis præferendæ, et recte potius Herodotus apud Stobæum *Serm. XXI. p. 180.* *Ἐἰ τις προδῆν πάσιν ἀνθρώποισι καλίστῃ καὶ κελύουσῃ νόμῳ τὸς καλίστῃς, ἐν τῶν πάντων νόμων διασκέδασται ἀρεταίῳ ἕκαστος τὸς ἑαυτῶν. οὐτῶ νομίζουσι πολλοὶ καλίστου τὸς ἑαυτῶν νόμῳ ἕκαστοι εἶναι. Si quis omne genus legum proponeret hominibus, et optimas sibi, consideratis omnibus, deligere juberet: singuli suas recepturi essent. Ita quilibet omnium longe præstantissimas suas esse leges, existimat. Quæ enim leges optimæ sunt uni genti pro suo fine, suaque reipublicæ forma: eæ alteri parum commodæ essent futuræ, et uni reip. noxiæ, alteri esse possent utilissimæ.*

§. CLII. Nimirum quum unum in republica intellec- Quid lex
tum, unamque voluntatem esse oporteat, (§. CXV. 50.)

Eæ

tunc

civilis, et quod ejus obiectum sit? tunc demum vero unus intellectus unaque voluntas sit, si omnes eundem finem eademque media perspiciant, ad eaque actiones suas referant, quod tamen pro ingenii humani indole aliter quam voluntatibus omnium imperantium voluntati submissis consequi non licet: (§. CXV. *) sequitur, 9) ut imperantem oporteat ostendere, ad quid suas actiones externas, alioquin indifferentes, referre, et ad quam normam eas componere debeant. Quod quum fiat præscriptis legibus civilibus: facile patet, 10) LEGES CIVILES esse præcepta generalia summi imperantis de actionibus externis indifferentibus, ad decus utilitatemque reipublicæ componendis, adeoque 11) potestatem illam legislativam se eo usque non extendere, ut leges divinas evertere possit. (Lib. I. §. XVII. 33.)

Quid imperanti liceat circa leges divinas? §. CLIII. Dicimus, leges civiles versari in actionibus civium externis ac indifferentibus ac decus utilitatemque reipublicæ attemperandis. (§. CLII. 10.) Quamvis enim sæpe ipsa necessitas jubeat, imperantem 12) leges divinas, tum naturales, tum positivas, repetere, 13) easque extendere, * 14) interpretari 15) contra illas læsis actiones et remedia civilia dare, immo et 16) pœnas et supplicia comminari illis, qui leges ab ipso Deo immortalis profectas, tam proterve violare ausi fuerint: res ipsa tamen docet, 17) tunc non ipsas has leges summo imperanti debere originem, sed hunc, 18) veluti custodem divinarum legum, dare operam, ut sancta sit earum in republica auctoritas.

*) Equidem legi divinæ et addi et detrahi quidquam vult ipsum summum Numen. *Deut. IV. 2.* Sed prius intelligendum procul dubio, de laciniis legi divinæ contrariis, vel de *ἑτεροθυσία*, ad quam maxime proclivia erant Hebræorum ingenia. Id vero non impedit, quo minus imperans prohibitionem divinam possit ulterius ad casus, lege non expressos, proferre, ut veluti eo major custodia circumponatur legi divinæ. Solent id Hebræorum magistri vocare *תורה יתירה* *sepiementum legis*, quo longius arcentur homines, legem violaturi, et ipsi veluti primi aditus occluduntur. De hoc legis sepimento vid. Schickard. *jur. reg. Cap. V. theor. XVIII. p. 291.* et ibi Carpz. in *Nois. Jo. Selden. de uxor. Hebr. I. 2.*

§. CLIV

§. CLIV. Quum vero leges civiles sint præcepta summi imperantis de civium actionibus externis indifferentibus, ad decus utilitatemque reipublicæ attemperandis, (§. CLII. 10.) tale vero sit hominum ingenium, ut sola obligatione interna parum moveatur: (Lib. I. §. VIII.) quin leges civiles, quæ ad actiones indifferentes pertinent, ne possint quidem internam obligationem producere: (Lib. I. §. VII.) consequens est, 19) ut omnes leges civiles sanctione quadam pœnali munitas esse oporteat, adeoque 20) duæ sint legis perfectæ partes, PRÆCEPTUM et SANCTIO pœnalis: 21) præmia autem legi parentibus à republica non deberi, nisi aliquid non omnibus promiscue civibus præcipiatur, sed quidam eorum lege excitentur ad aliquid, publico bono, extra ordinem faciendum. *)

*) Est hoc observandum contra Rich. Cumberlandum de lege nat. proleg. Cap. XIV. et Cap. V. §. XL. ubi præmiorum promissionem non minus ad integritatem legis pertinere statuit, quam comminationem pœnæ. At legislator non debet præmia iis, qui faciunt, quod sine crimine omittere non possent, sed iis, qui quid extra ordinem faciunt reipublicæ bono. (Lib. I. §. XCIX. *) Hinc frustra expectare præmia, qui non occidit, adulterium non admittit, non furatur, quum id facientem pœna potius maneret. At jure exigit præmium, qui à legislatore, præmiis propositis, excitatus, commeatum navibus advexit, qui suis impensis novas fabricas armorum instituit, vel simile quid, ad quod non omnes et singuli tenentur, fecit. Ceterum inde insignis Dei clementia elucet, quod, quum suo jure uti, hominibusque, legem suam transgressis, pœnam tantum minari potuisset, tamen et præmia polliceatur obtemperantibus, et quidem in mille generationes duratura. Exod. XX. 6.

§. CLV.

Ad §. 154. Quæ ad actiones indifferentes pertinent, ne possint quidem internam obligationem producere. Summas Potestates legum potestate præditas esse, et leges humanas obligare in conscientia, uti fidei veritas tuctur à Concina cum Apostolo ad Romah. 13. et Div. Thom. Diss. 4. c. 6. et Diss. 5. c. 3. jur. nat. dum lex bonum commune promoveat, vel sit secundum rationem, alias non simpliciter lex, sed perversio legis erit, ut ait Div.

Eec2

Thom.

Quotu-
plex
sanctio
illa pœ-
nalis?

§. CLV. Quandoquidem porro per pœnam intelligimus effectum malum actionis legi repugnantis: (Lib. I. §. XCIX. 7.) 22) ille effectus malus consistere potest non modo in malo quodam passionis, quod vitam, sensum, existimationem, fortunasque hominis, adficit, verum etiam 23) in nullitate actus, contra leges suscepti: immo et 24) in utroque: qualem legem, quæ et actum contrarium irritum pronunciat, et transgressori legis malum aliquod passionis irrogat, jureconsulti Romani solam PERFECTAM: 25) reliquas modo IMPERFECTAS, modo MINUS, QUAM PERFECTAS, adpellabant. Ulpian. *Fragm. I. 1.* Quum porro factum illicitum aliud determinatum, aliud indeterminatum, et ob insignem circumstantiarum varietatem diversum esse possit: (Lib. I. §. C. 9.) consequens est, 26) ut pœna vel DEFINITA esse possit, vel INDEFINITA, seu ARBITRARIA.

Impe-
ranti
compe-
titi-
etiam
potestas
judicia-
ria.

§. CLVI. Quum vero frustraneæ futuræ essent leges, nisi applicarentur factis, id est, nisi inquiratur, imputandumne homini sit factum, nec ne: (Lib. I. §. XCV.) consequens est, 27) ut in republica esse aliquem oporteat, quem penes sit cognitio de imputatione actionum. Et quia hæc cognitio nihil aliud est, quam judicium de aliorum actionibus: (Lib. I. §. XCVII. 3.) facile patet, 28) necessariam omnino in republica esse POTESTATEM JUDICIARIAM. Denique quia inter æquales nec magistratus, nec pœna intelligitur: (§. VI. 11. sequent.) 29) hæc potestas in republica competere non potest, nisi superiori, id est, summo imperanti, *) adeoque 30) illa inter immanentia jura majestatis recte refertur. (§. CXXXVI. 33.)

*) Equidem in statu naturali et patremfamilias jus dicere posse familiæ segregi, jam supra observavimus: (§. XCIII. 10. seq.) At in civitate id fieri non potest, nisi quatenus id patri

Thom. 1. 2. q. 92. art. 4. Etsi enim circa actiones indifferentes versentur, actus tamen indifferens quodam modo subest legi humanæ, quia ut in genere suo sint indifferentes, nullus tamen est indifferens in individuo,

at-

familias indulgent leges (§. XCIV. 16.) Competit ergo in rebusp. judiciaria illa potestas summis imperantibus, quos etiam vel maxime ob id constitutos esse, observant veteres. Hesiod. *Theogon. v. 88.*

Τότινα γὰρ βασιλεὺς ἐχέροντες, οὐρενα λαοῖς
 Βλαπτομένοις ἀγορεύει, μετάρησεν ἔργα τελευτοῖ.
*Hæc una reges sapienti lege creantur,
 Dicere jus populis, injustaque tollere facta.*

§. CLVII. Quum vero iudicis sit, leges ad facta adplicare, (§. CLIV.) facta vero, contra leges admissa, vel privatis, vel ipsi reipublicæ detrimentum inferant: sequitur, 31) ut omnia iudicia vel PRIVATA, seu CIVILIA, vel PUBLICA, seu CRIMINALIA sint, 32) illaque in distrahendis civium controversiis; hæc in puniendis maleficiis consistant: Cic. *pro Cæcin. Cap. II.* Et 33) quamvis vitio verti non possit principi, si hanc iudicandi potestatem viris prudentibus iuriumque peritis (Lib. I. §. CL. II. seq.) demandet, adeoque ubique magistratus et iudices constituat: semper tamen 34) ad imperantem iis patere oportet viam, qui, sese injusta sententia oppressos, conqueruntur, adeoque penes illum esse debet suprema caussarum dubiarum ἀνάλλοις. *)

*) Hinc in rebuspublicis MONARCHICIS ad reges et principes: in ARISTOCRATICIS ad senatum optimatum; in DEMOCRATICIS ad ipsum populum provocandi jus est: nec temere constituendus est magistratus sine provocatione: quod ne in Regibus quidem dictatoribusque suis diu tulerunt Romani. Liv. I. 26. II. 8. III. 55. X. 9. Attamen; quum et provocationum abusus haud exiguus sit: non mirum videri potest, varia inventa esse remedia, quibus nimia provocandi temeritas coerceretur. Qualia sunt privilegia de non appellando, quibusdam magistratibus concessa, certa summa, quam appellabilem vocant, lege definita, iurjurandum calumniæ, pecunia quædam à provocante in casum, si succubuerit, deponenda, et similia, quæ an prosint reip. magis in civili prudentia, quam in jurisprudentia naturali, disquiruntur.

atque ita in hac, aut illa circumstantia potest plus minusve bono communi convenire. Concina Diss. 5. c. 2. §. 7. Ceterum hic obligatio interna dicitur, quæ ex bonitate vel pravitate actionis fluit non ex lege, uti lib. I. cap. I. §. 7.

Itemque §. CLVIII. Quia iudicis est, leges factis applicare, et, an factum aliquod facienti imputandum sit, disquirere, (Lib. I. §. XCV.) imputatio vero consistit in declaratione, utrum effectus, quem lex actioni adsignat, locum habeat, nec ne: (Lib. I. §. XCIX.) sequitur sane, 35) ut imperanti, cui summa est potestas iudiciaria, competat etiam JUS PŒNAS INFLIGENDI. Et quandoquidem negari nequit, ei, qui legem fert, jus etiam esse, eidem ob justas causas derogandi, quin eam plane abrogandi: (§. CLI. 8.) multo magis 36) eidem licebit, aliquem delinquentem ob justas et graves causas ita lege solvere, ut ei gratiam pœnæ faciat. *)

*) Negabant id Stoici, quorum pervulgatum erat illud dogma: *μὴ δέχομαι συγγνώμην ἔχειν τὸν σοφόν. Sapientem non dare veniam, nec ignoscere.* Diog. Laert. VII. 123. Sen. de clement. II. 6. 7. Sed quum et Deus ipse justissimus, gratiam delictorum faciat, salva justitia: quidni et sapiens? quidni et imperans, qui uti leges pœnales fert, ita eas plane tollere, ac proinde et uni alterive veniam dare poterit? Sed *ob justas causas*: quum, quemadmodum non nisi ob graves justasque causas leges feruntur, ita nec, nisi ob justas causas, quidquam contra illas indulgeri possit. Quid vero, si pœna sit jure divino constituta? Tunc, si probeur, talem legem pœnalem existare, in eam principi nihil licere, non distinemur. (Lib. I. §. XVII. 33.) An vero exstet de eo dudum certant viri docti, et adhuc sub iudice lis est. Vid. Thomasi Diss. de jure ad grat. princ. circa pœnam homicid.

An hoc §. CLIX. Ex eo vero porro colligimus, 37) inter jus et inter pares nullum esse jus puniendi, *) et 33) nec integritatem vitæ, nec 39) alterius inveteratam peccandi consuetudinem ulli æquali jus dare pœnas infligendi, adeoque 40) naturam pœnæ non exhaurire definitionem vel obtineat? Grotii, cui PŒNA est *malum passionis, inflictum ob malum actionis*, vel Becmanni, qui per illam *dolorem propter delictum illatum*, intelligit: immo 41) non pœnam, sed *vindictam privatam* esse malum illud passionis, ab ipso læso inflictum; 42) *lesionem*, si à tertio, non superiore, infligatur. 43) Neutrum vero permittendum esse in statu civili, vel inde patet, quod potestas iudiciaria soli imperanti, iisque, quibus hic illam demandavit, competat. (§. CLVI. 29. §. CLVII. 33.)

*) Loquimur enim hic de PŒNA CIVILI, proprie accep-

cepta, et ex lege irroganda, adeoque non de *conventionali*, ad quam se quis ipse sua sponte obligat: nec de *ultione*, qua quis alterum ob flagitia beneficiis privat, ei amicitiam renunciat, ab ejus familiari consuetudine se segregat: nec de *malis naturalibus*, quæ sibi quisque peccando suo jumento invenit, veluti de morbis, doloribus, infamia. Denique multum interest inter *castigationem*, quam infligendi jus et parentibus, et aliquando marito, ac domino, concedunt leges. Hæc enim ex arbitrio, per modum disciplinæ; pœna proprie sic dicta ex præscripto legum, per modum jurisdictionis, irrogatur. Inde vero sua sponte consequitur, ut par parem punire nequeat, sed is qui fert legem, eamque factis adliat. Quod quum solus imperans faciat: (§. CLIII. et CLVI.) huic quoque soli puniendi jus esse, manifestum est. Mira ergo est philosophia Grotii *de jure belli et pac. II. 20. 3. 1.* satis indicare naturam, convenientissimum esse, pœnas exigi à superiore, non tamen demonstrari posse, hoc esse necessarium, nisi vox *superioris* eo sumatur sensu, ut is, qui male egit, eo ipso se quovis alio inferiorem censeatur fecisse, et quasi ex hominum censu detrusisse in censum bestiarum, quæ homini subjacent: quod à theologis quibusdam sit proditum. Quasi verò superioritas vel præstantia quadam moralis ulli mortalium det jus puniendi, ac non potius exigatur superioritas imperii. Thomas. *jurispr. div. III. 7. 31.* Quare si lædens punitur à læso, non pœna hæc est, sed vindicta; sin à tertio, est nova læsio. Utramque vero in statu civili prohibitam esse, ipse non diffitebitur Grotius. Quanto rectius ergo apud Terentium *Adelph. II. 1. v. 34.* Sanio, leno:

Leno sum, fateor, pernicies communis adol scentium:

Perjurus, pestis: tamen tibi à me nulla orta est injuria.

§. CLX. Nec difficile erit, ex ipsa pœnarum inventarum ratione de fine earundem judicare. Quum enim pœna proprie dicta nata sit, statu civili invecro, (§. VI. 12.) et jus illam infligendi, inter jura majestatis immanentia sit, (§. CXXXVI. 34.) quorum non alius finis est, quam securitas civium: (§. CXXXV.) consequens est, 44) ut idem sit pœnarum finis. Quum verò securi præstentur cives, sive eo redigantur peccantes, ut nolint amplius delinquere, sive, ut, non possint, id est, sive illi emendentur, sive in posterum iis adimatur peccandi facultas: facile patet, 45) priorem finem intendere pœnas, quæ salva vita, infliguntur, 46) posteriorem supplicia, quæ cum animæ amissione conjuncta sunt,

Quotuplex pœnarum finis?

sunt, *) uti loquitur Justinianus §. 11. *Inst. de publ. jud.* Et quia non consultum esset securitati reipublicæ, si tantum, qui deliquerunt, delinquere desinerent, ab aliis vero idem esset metuendum: facile patet, 46) eadem opera et alios hoc exemplo moneri, ut delinquere vereantur, ac proinde 47) publice sumenda esse à sonibus supplicia, nisi alia gravior causa id impediatur.

*) Hinc ad pœnas humanas non pertinet finis, quem vulgo jactant, expiatio puta reatus et satisfactio, quam justitiæ divinæ fieri debere, ajunt. Neque enim crudelitatis ab-solveris Phalaridis similes, qui ideo tantum delinquentes puniunt, ut miseri dolores sentiant. Nec justitiæ divinæ infinitæ satisfaceret nocentis hominis doloribus, nisi illi alia vere infinita ratione fuisset satisfactum. Sed talia qui jactant, vix rationem habere videntur pœnarum originis, quippe quæ eas in statu tantum civili necessarias esse visas, abunde doceret; immo nec inter justitiam divinam et humanam, pœnasque civiles et sempiternas, quæ impiis imminet, satis videntur distinguere.

§. CLXI. Quibus positis facile, etiam intelligitur, an in delinquente sit obligatio ad pœnam subeundam? Quum enim, qui in republica vivit, ad ea omnia obligatus sit, sine quibus reipublicæ finis, id est, publica securitas, sperari non posset: (§. CVII. 18.) procul dubio 48) et delinquens obligatus erit ad pœnam, quam lex definit, subeundam, sed non ad seipsum puniendum, adeoque 49) non tenetur quidem quisquam, ut atrocissimis suppliciis sponte sese offerat, * nec) tamen 50) ei fit injuria si convictus peccati justas det pœnas, nec 51) fas ulli est, resistere potestati supræmæ, pœnam ex legis præscripto irrogaturæ.

*) Immo quum pœna sit malum passionis, à quo natura omnium hominum abhorret, ne pœna quidem foret, quæ volenti infligitur. *Quinctil. Declam. XI. Fallitur, quisquis humana tormenta sola nominum atrocitate metitur: nulla pœna est, nisi invito. Non habemus ullum, nisi ab impatientia, dolorem, et ut aliquid crudele sævum sit, metus facit. Supplicium quisquam vocat, ad quod prosilitur? quod exposcitur? Illo trahite damnatos, quod non sequuntur.* Hinc barbarus mos est, cogere homines, ut ipsi sibi manus inferant, abdo-

An de-
lin-
quens
obliga-
tus sit
ad pœ-
nam?

domen incidant, venenum sumant, vel aliud quodcumque mortis genus eligant. Non enim ad quod malum æquo animo patiendum obligatus sum, id mihi statim ipse ultro arcessere jubeor.

§ CLXII. Ex fine vero pœnarum (§. CLX.) colligimus, 52) pœnas attemperandas esse fini reipublicæ, ac proinde 53) ita comparatas esse debere, prout eas esse jubet interna civium securitas. Ex quo porro sequitur, 54) ut imperans, ad ea delicta punienda sit obstrictus, quæ securitatem reipublicæ turbant, aut efficiunt, ut cives commode et tranquille secum invicem vivere nequeant: non vero 55) puniri necesse sit actus vitiosos mere internos, 56) nec lapsus minutissimos, à quibus nemo fere mortalium immunis est, 57) nec omissionem officiorum humanitatis, nisi 58) hæc omnia in dedecus ac periculum reip. vergant, ac proinde ipsa necessitas et hæc vitia coerceri jubeat. *)

*) Sic sane in crimine majestatis vel solam cogitationem et scientiam; apud gentes quasdam et inhumanitatem, veluti inhospitalitatem, punitam animadvertimus. Exempla quædam jam supra vidimus (Lib. I. §. CCXVI. *) Jam addimus, et Germanos quondam humanitatem erga peregrinos legibus pœnalibus sanxisse. Sunt sane sanctiones tales in *lege Burgund. XXXIII. 1. Capitular. I. 75.* quibus trium solidorum multa irrogatur iis, qui hospiti adveniienti tectum focumve negaverint. Quin Gothi ædes eorum, qui viatores tecto ter arcuerant, ex legis præscripto flammis consumebant; teste Joanne Magno *hist. Gorb. IV. 1. Add. Elem. jur. Germ. I. 18. §. 420. *)*

§. CLXIII. Ex ipsa porro pœnæ definitione (Lib. I. §. XCIX.) satis patet, 59) puniendos tantum esse, qui malum actionis commiserint, 60) non eorum heredes, 61) multo minus totas familias, *) vel 62) vades, qui se ad supplicium pro alio ferendum præter jus et fas obligarunt. (Lib. I. §. CXLVI. 15.) Denique quum totæ societates unam veluti personam moralem constituent, (§. XX. 60.) adeoque et eas obligent leges civibus reliquis præscriptæ (§. XXIV. 75.) nemo non videt 63) universitates quoque et societates delinquentes posse puni-

niri, quamvis 64) ipsa humanitas suadeat, pœnam ita temperari, ne eadem sit noxiorum et innocentum conditio, et 65) ne ex infirmitate consilii vel per errorem lapsi eandem imperantium severitatem sentiant, ac ii, qui faces ac tubæ fuerunt eorum tumultuum. Quin 66) in pœnis universitatum, ne remedium ipso morbo sit gravius, id in primis agendum esse, ut metus ad omnes, pœna ad paucos perveniat.

*) Fuit hæc Persarum truculentia, de qua ex instituto Barn. Brisson. *de regno Pers. II. 227. p. 591. sequ. edit. Lederl.* Ejus vestigia etiam exstant *Dan. VI. 24. Esther. IX. 14.* Sed et hodie hanc crudelitatem passim imitari gentes orientales, jam pridem observatum est ab iis, qui illarum mores ac instituta paullo accuratius descripserunt. Enimvero uti hic mos rectæ rationi omnino refragatur; ita caveri nulla prudentia potest, quo minus indirecte pœna parentibus inflicta, etiam liberis detrimento sit, maxime si bona ex lege publicentur. Quod et movisse arbitramur legislatores humaniores, ut rarissime locum esse voluerint huic pœnæ, et non nisi in crimine majestatis bona omnia à fisco occupari jusserint, ut quantum in ipsis esset, ne indirecte quidem pœnam ad liberos innocentes proferre viderentur.

Funda- §. CLXIV. Quales denique, et quantæ irrogandæ
menta sint pœnæ, ex fine pœnarum satis patet. Quum enim il-
dequan le in securitate civium positus sit: (§. CLX.) conse-
titare quens est, 67) ut tantam esse oporteat pœnam, quanta
pœna- sufficit ad metum hominibus incutiendum, reprimendam
rum de- que peccandi libidinem. Quumque ea sit ingenii humani
finien- indoles, ut infixæ pectoribus cupiditas non aliter, quam
da. proposito majore malo bonove, cohibeatur: (Lib. I. §.
LII. 45.) merito inde colligimus, 68) metum non incus-
suram esse sanctionem pœnalem, nisi majus malum ju-
dicent homines, pœnam legibus propositam subire, quam
delictum ommittere, voluptateque vel lucro, quod inde
sperant, carere.*

*) Exemplo esse poterit pœna injuriarum, legibus XII. Tabularum sancita, quæ tam parum metus incutebat hominibus protervis, ac bene nummatis, ut voluptatem, quam ex aliorum contumelia capiebant, tam tenui mulcta liben-

tissime redimerent. Rem omnem refert Gellius *Noct. Attic. XX. 1.* quem locum, utut longiusculum, hic totum legisse non pœnitebit: *Nonne tibi quoque nimis videtur esse dilutum, quod ita de injuria puniendâ scriptum est: SI INJURIAM FAXIT ALTERI, VIGINTI QUINQUE ÆRIS POENÆ SUNTO?* Quis enim erit tam inops, quem ab injuriâ faciendâ lubricine *XXV. asses deterreant?* Itaque *Q. Labeo* quoque vester in libris, quos ad *XII. Tab. conscripsit*, non probaret. *Quidam*, inquit *L. Neratius*, fuit, egregie homo improbus atque immani vœcordia: is pro delectamento habebat, os hominis liberi manus suâ palma verberare, eum servus sequebatur, crumenam, plenam assibus, portitans, et, quemcumque depalmaverat, numerari statim secundum *XII. Tab. viginti et quinque asses jubebat.* Propterea, inquit, *Prætores* postea hanc abolere et relinqui censuerunt, injuriisque æstimandis recuperatores se daturos, edixerunt. Tantum ergo abest, ut hujusmodi dilutio sanctio hominum vœcordiam cupiditatemque reprimat, ut eam irritet magis, et ad peccandum veluti invitet.

§. CLXV. Ex his vero principiis jam porro colligimus, 69) non ferre reipublicæ securitatem ut pœna talionis peccantibus irrogetur, *) adeoque 70) nec sufficere regulam pœnarum debere esse proportionem cum delictis, nisi illa non tam de ipsis factis illicitis, quam de libidine hujusmodi facinora patrandi intelligatur. Præterea quum unum delictum altero magis noxium sit reipublicæ, unumque altero magis gliscat in dedecus publicum: facile reddideris rationem, 71) cur, quo magis delictum lædit securitatem publicam, eo acrioribus pœnis ab eo deterreantur homines, et 72) cur, gliscente delicto, pœna quoque intendi solet.

*) Probasse talionem videtur ipse Deus, *Exod. XXI. 23. Lev. XXIV. 50. Deut. XIX. 19.* Notum quoque est illud Decemvirorum; si MEMBRUM RUPSIT, NI CUM EO PACIT, TALIO ESTO, apud *Gell. Noct. Att. XX. 1.* Sed uti legem divinam ipsi Hebræorum magistri ita interpretantur, ut tales noxas pecunia potuisse expiari contendant: *Conf. Joseph. antiq. Jud. IV. 8.* ita et apud Romanos hanc legem umquam in usu fuisse, negat *Cæcilius jureconsultus* apud *Gellium ibid.* Et sunt fortassis talia *καταγομιώδη*, quibus indicatur, non fieri injuriam illi, qui, quale alteri intulerit, tale ipse quoque malum ferat, quamvis non semper idem susti-

neat. Vid. Jo. Cleric. *ad Exod. XXI. 22.* Quo sensu et Pythagoras pœnam ἀντιπαροῦσεν, *parem passionem* esse dicebat. Utcumque sese res habeat, talionem non semper locum habere inde probatur, 1) quod aliquando vix pœnæ nomen meritura sit hujusmodi talio, e. g. si ei, qui mihi decem nummos in via publica vi rapuit, totidem nummos rapere jubeat: si homo nullius dignitatis, qui magistratum percussit, ipse quoque percutiatur. 2.) Quod aliquando ne fieri quidem possit, ut idem patiatur delinquens, quod fecerat, e. g. si luscus alteri utrumque oculum excluserit. 3.) Quod aliquando ita servari non possit æqualitas, ut non plus patiatur qui deliquit, quam is, in quem delictum admissum est. Sic e. g. scio, noctuvagam occurrenti sibi homini ita gladium adegisse per corpus, ut cuspis ex tergo emereret, et hunc tamen, nullo intestino læso, brevi convaluisse. An vero vel omnes medici junctis consiliis ita gladio trajecissent illum hominem, ut salvus evaderet?

In pœ- §. CLXVI. Quandoquidem tamen, uti in reliquarum
nis definiendis actionum humanarum, ita et in delictorum imputatio-
niendis ne, omnium circumstantiarum habenda est ratio, earum-
circums- que una sæpe totam rem mutat: (Lib. I. §. C. 8. 9.) con-
tantia tingere sane potest, 73) ut ob idem delictum in unum
rum ha- gravius, quam in alterum animadvertatur, adeoque 74)
benda in definienda pœna ratio sit habenda non modo perso-
est ra- næ delinquentis, sed et 75) ejus, cui delicto nocitum
tio. est, itemque 76) objecti, 77) effectus, immo et 78)
loci, temporis, similiumque *περίστασιων*. *)

*) Sic, quod ad personam delinquentem attinet, majorem omnino pœnam meretur is, quem cognatio, prudentia, officium, ætas, dignitas à delicto revocare debuisset, quam extraneus, stupidus, nullo speciali vinculo obstrictus, puer vel adolescens, plebejus. (Lib. I. §. CXIII. 52.) Majorem quoque pœnam feret robustus, quam infirmior, et, si multa irrogatur, plus merito imperandum erit homini pauperi, quam pecunioso alicui Neratio. Ita et si personæ in dignitate constitutæ, vel ipsi magistratui, illata sit injuria, quis eam severius vindicandam neget, quam si quis ex fæce hominum contumeliosus habitus sit? Preterea si privati res lucrificiendi causa contrectare delictum est, pœna dignissimum: quanto magis peculatum admittere, vel sacrilegio sese polluere? Ita acrius puniri animadvertimus desertionem militis,

è statione sese proripientis, quam ex hibernis aufugientis ob effectum tristiozem. Denique injuriam, alicui in templo et inter sacra illatam, deteriozem videri, quam quæ in loco privato alioque tempore facta sit, omnes æqui rerum arbitri censent. Ut adeo non sit publici saporis dogma illud Stoicorum, *ἴσα τὰ ἀναγλῆματα εἶναι*, omnia delicta esse paria. Cic. *Paradox. III. Diog. Laert. VII. 120.* Contra quos disputans Horat., *Serm. I. 3. v. 115.*

*Non vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet, idemque,
Qui teneros caules alieni infregerit horti,
Et qui nocturnus divum sacra legerit. Adsit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.*

§. CLXVII. Sed ne id quidem prætermittendum videtur, quod, quum non omnes pœnæ ad destruendum hominem facinorosum sint comparatæ, sed sæpe et id agatur, ut, qui deliquit, emendetur, et cautius mercari in posterum discat, (§. CLX. 45.) caveri debet, ne omnes, qui pœnas dant delictorum, infamia notentur, siquidem eo ipso fit, ut non amplius idonea reipublicæ membra habeantur, adeoque illis vix occasio sit, victum, amictumque sibi honestis artibus comparandi.

§. CLXVIII. Inter immanentia majestatis jura est etiam jus **TRIBUTA** et **VECTIGALIA** imperandi civibus, quin et eorum bona, exigente necessitate, reipublicæ usibus adplicandi, quod jus **DOMINIUM** **EMINENS** adpellare mos est. *) Quum enim ea omnia licita esse oporteat summis imperantibus, sine quibus finem reipublicæ, puta internam externamque securitatem, obtinere non possent: (§. CXXXV. 29.) securitas autem illa obtineri vix posset, nisi cives conferrent pecunias, ferendis reip. communis oneribus necessarias, et aliquando eorum bonis uterentur imperantes: consequens est, ut imperantibus competere debeat jus exigendi collatitiam pecuniam, et dominium aliquod eminens exercendi.

*) Fatemur tamen, non satis commode hoc adhiberi vocabulum, quum diversi sint **DOMINII** et **IMPERII** conceptus, et non illud, sed hoc competat imperantibus. Unde, quod

quod Grotius de *jure belli et pac. I. 1. 6.* primus vocavit *dominium eminens*: id Seneca, de *benef. VII. 4.* rectius denominavit *potestatem*. Ad Reges, inquit, POTESTAS omnium, ad singulos proprietates pertinet. Add. V. A. Corn. van Bynkersh. *Quest. jur. publ. II. 15. p. 290.* Hinc non male quidem Wittebergenses Icti potestatem illam ex imperio, non dominio quodam, derivandam esse contendunt adversus Jo. Fr. Hornium: (Vid. Guil. Leyseri collectionem scriptorum eristicorum, quam pro imperio contra dominium eminens inscripsit, ediditque *Witeb. MDCLXXIII.*) Sed dum lis est de vocabulo rei que origine, et de ipso jure imperantium bona civium urgente necessitate reip. usibus applicandi, nemo dubitat, cur vocabulum semel receptum plane proscribendum putaremus, nullam omnino idoneam rationem vidimus.

Jusejus §. CLXIX. Quia ergo imperanti competit jus bona circabo-civium, urgente necessitate, reipublicæ usibus applicandi: (§. CLXVIII. 81.) facile intelligitur, 82) eivium in dem etiam, nondum urgente necessitate, jus esse, custat u todiam veluti suscipiendi bonorum privatorum, *) ut reip. ordinarior. illa, urgente necessitate, in promptu sint, sufficientque reipublicæ: adeoque 83) et jus leges ferendi de bonis recte utendis, transferendis, et alienandis, (Lib. I. §. CCCXVII.) et 84) commercia tum fœderibus, firmandi, tum 85) certis legibus, prout è republica esse videntur, restringendi, quin et, 86) quæ exportari è territorio quæque invehi liceat, definiendi, 87) leges sumtuarias ferendi, 88) opificia provehendi, 89) agendique omnia, quibus effici possit, ut gliscant opes civium, et reip. usibus sufficient.

*) Quo fundamento etiam nititur jus imperantium supremum, ut et tutores curatoresve constituere pupillis, minoribus, morbo aliquo sontico laborantibus, furiosis, prodigis, absentibus, feminis, deinde his administratoribus certas leges præscribere, eos ad rationes reddendas adigere, et non ex fide gerentes removere possint. Interest enim reipublicæ, rem horum hominum, qui ipsi superesse rebus suis nequeunt, salvam esse. Unde Plato de *Legib. Lib. XI.* pupillos non ad privatorum, sed publicam civitatis curam pertinere scribit, eosque vocat *παρὰ τὰς πόλιν κηδεύοντες ἐπιτρόποι, depositum maximum et sacratissimum reipublicæ.* Quin ea re factum est, ut

ut Germani jam inde ab antiquissimis temporibus ipsis imperantibus et magistratibus vindicarent supremam aliquam tutelam, de qua nos olim disserere meminimus in exercitatione *de suprema principum et magistratum tutela.*

§. CLXX. Et talia quidem sunt jura, quæ imperanti in statu reipublicæ ordinario competunt. Quum vero dominium illud eminens, potissimum sese exserat in statu extraordinario, vel urgente necessitate: (§. CLXVIII.) consequens est, (90) ut imperanti fas sit, tempore belli privatorum agros castris occupare, (91) iisdem munimenta operaque publica imponere, *l. 9. C. de oper. public.* (92) segetes pabulando colligere, (93) vias publicas novas, deficientibus vetustioribus, per civium fundos munire, *l. 14. §. 1. D. quemadm. serv. amitt.* (94) ædes suburbanas, ubi Hannibal ante portas est, destruere, et quæ sunt hujus generis alia. Nec non in extraor. dinario.

§. CLXXI. Quandoquidem vero id fieri tantum potest, urgente NECESSITATE, (§. CLXVIII.) necessarium vero est, sine quocumque reip. salus, quæ suprema lex esse debet, (§. XXV. 78.) libertas, et securitas, salva esse non potest: merito inde colligimus, (95) hanc potestatem non solum sese exserere, si quando id extrema reipublicæ necessitas exigit, verum etiam, (96) quoties id vere est reipublicæ utile: maxime quum plerumque utilitas in necessitatem incidere solet. V. A. Corn. van Bynkers. *ibid.* p. 292. Attamen (97) ei juri vix locus est, quando privata tantum principis utilitas in eo vertitur, si alicui jus quæsitum auferatur, multo minus, (98) quando aliquid non necessitatis utilitatisque, sed voluptatis causa, occupatur. Quin (99) hoc ipsum jus domini eminentis ita comparatum est, ut bonus princeps facile patiat, ejus fines regi, et illo non nisi modestissime uti velit. *) Bynkersh. *ibid.*

*) Limitationes has merito adjunximus, ne hoc jus abeat in summam injuriam. Hinc graviter Deum indignatum esse animadvertimus Achabo Regi, Nabotho extorturo vineam, tamquam palatio proximam, tantum ut eam in hortum olitorium converteret. *1. Reg. XXI. 2.* Nam et ad privatum regis im-

probi commodum, et ad voluptatem magis, quam ad utilitatem, pertinebat illa postulatio. Sed et Senatus Romanus litem secundum Prætores, et contra M. Licinium Crassum, dare noluit, quum illi per hujus fundum derivare vellent aquæductum, qui ornatus et voluptatis magis, quam utilitatis, causam habere dicebatur. Liv. XL. 51. Ita sane causam repræsentavit Marc. Zuer. Boxhorn. *Disquisit. polit. casu XXX**. Et tamen laudatissimus Bynkershoek attulit diploma Guilielmi Arausiaci, quò magistratui Leidensi facta est potestas, areas privatorum, soluto possessoribus pretio, occupandi, et quidem non modo necessarias, sed et, quæ ad ornatum ædium academicarum, voluptatemque studiosorum facere videantur, (*tot cieraat derzelve, en de recreatien der Studentem eenig sins dienlyk.*) Ubi tamen vir illustris prudenter addit: *Hac juris publici præsentia ego non uterer, nec usus est Senatus Romanus in causa Crassi, nec etiam usus esset Augustus, de quo Sueton. Aug. Cap. LVI. Forum angustius fecit, non ausus extorquere possessoribus proximas domos.*

Qua conditione illo uti possint imperantes. §. CLXXII. Enimvero quum communis reipublicæ onera communibus erogationibus ferenda esse, ipsa æquitas doceat: (§. CLXVIII.) consequens est, 100) ut unus civis præ reliquis non sit onerandus, adeoque 101) ei, cui re sua communis salutis utilitatisve causa cærendum est, ex ærario vel arca publica satisfieri debeat, *) et, 102) si vel maxime id non in continenti fieri possit, id tamen postea suo jure exigant illi, qui re sua exciderunt, nisi forte 103) contra legem prohibivam ædificaverint, et ædificium illud, vel qualecumque opus, urgente reipublicæ utilitate, destructum sit. Tunc enim tantum abest, ut pretii refusionem recte petant, ut et in pœnam incidant, legibus expressam. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid.* p. 297.

*) Agnoscunt hoc Grot. *de jure belli et pac.* II. 14. 7. Puffend. *jur. natur. et gent.* VIII. 5. 7. Huber. *de jure civit.* I. 3. 6. 44. et quicumque de hoc dominio paullo fusius egerunt, inter quos palmam merito concedimus laudatissimo Corn. van Bynkersh. *ibid.* qui et Romanos id principium sequutos esse, probat ex Tacito *Annal.* I. 75. et I. 9. C. *de oper. publ.* Et sane pro eo eadẽ militat æquitatis ratio, quam pro lege Rhodia de jactu profert Paulus l. 1. D. *ad leg. Rhod. ut omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est.*

Præ-

§. CLXXIII. Præterea ex eadem definitione patet, An il-
 104) jus hoc tantum exercendum esse circa civium bo- ludet
 na, non 105) circa bona extraneorum, non hostium, ad res
 apud nos reperta, adeoque 106) vix excusandos esse extero-
 Principes, qui amicarum etiam gentium rebus et mercis rum
 bus manus injiciunt, 107) dominos invito ad pecunias non
 sibi credendas adigunt, 108) naves amicorum, in pot- hostium
 tubus suis repertas, sistunt, iisque ad trajiciendas co- profer-
 pias suas, vel com meatum avehendum utuntur. Quam- ri pos-
 vis hæ angariationes, quas vocant, et frequentes sint, sit?
 et eo colore excusentur, quod naves etiam alienæ, in
 alterius principis imperio repertæ, quodammodo subdi-
 tæ sint, *) æque angarientur ex recepta palam consue-
 tudine, qua civitates et imperia continentur.

*) Quo colore quum ne uti quidem possent Græci, à Cy-
 ri expeditione reduces, eorum facinus tanto videtur iniquius,
 quamvis id improbare non videatur Grotius *de jur. belli et*
pac. II. 2. 10. Auctor militibus fuerat Xenophon, uti ipse tes-
 tatur, *de expedit. Cyri V. 1. 6.* ut acceptis à Trapezuntis na-
 vibus longis, subducerent naves transeuntes, easque, detrac-
 tis gubernaculis, custodirent, donec tantum habeant illorum
 numerum, ut iis vehi possint, ita tamen, ut ii, quos cum na-
 vibus subducturi essent, communi impensa alerentur, quam-
 diu militum causa manserint, et mercedem pro vectura acci-
 perent. Quod sane facinus quodammodo excusasset necessitas,
 si publicis auspiciis militassent. Jam vero vix ullam perspicere
 possum rationem, ob quam hujusmodi jus competere potue-
 rit manus militum, qui invito civitatibus suis, expeditionem
 cum Cyro fecerant, rebus potius præclare gestis, quam justitia
 causæ memorabilem.

§. CLXXIV. Hæc de DOMINIO EMINENTE. Ad TRIBU-
 TA et VECTIGALIA quod attinet, reipublicæ dupliciter in-
 terest, quam maximam pecuniæ vim in promptu esse:
 primum ut non desit, unde imperantes pro dignitate sus-
 tententur: deinde ut et belli et pacis temporibus suppet-
 tat pecunia, nervus rerum gerendarum, quo adeo opus
 est, ut sine eo fiat nihil, quo opus est. Itaque in rebus
 publicis duplex esse solet arca publica, in quam opes
 publicæ influant; quarum altera pecuniam imperantium
 destinata sustentationi continens, FISCUS; altera, pe-
 cuniæ publicæ destinata, ÆRARIUM adpellatur, *)

Ggg

quam

quam utramque esse quam locupletissimam, reipublica omnino interest.

*) Merito hæc discernimus, quamvis aliquando in monarchiis adeo sibi omnia vindicare soleant principes, ut inter FISCUM et ÆRARIUM vix discrimen aliquod deprehendas. Auctor sane est Dio Cass. *Hist. LIII. p. 506.* Augustum et pecuniam et milites in potestate habuisse, addita ratione: *ἄγχι μὲν γὰρ ἰσχυρία ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου ἀνεκίνητο, ἕξω δὲ ταῦτα πρὸς τὴν γῆν αὐτῆς ἀποκρίσθη.* Nam Vect pecunias suas diis causa ab arario separatas habet; re ipsa tamen his quoque suo arbitrio utebatur. Sed quum hic non, quid fiat, dispiciamus, sed quid fieri oporteat: merito distingui-mus utramque arcam publicam, quam et in aristocra-tiis, aliisque rebuspublicis, accurate discerni, animadvertimus.

Quid ad §. CLXXV. Quum ergo in FISCUM inferantur pecuniæ, locuple imperantium sustentationi destinatæ: (§. CLXXIV.) ætandum quum visum est gentibus plerisque, 109) non modo cer-fiscum ta prædia, certosque terrarum tractus, adsignari impe-sit exco rantibus, è quorum redditibus dignitatem tuerentur, quæ gita hodie vocant DOMANIA, vel DOMANIALIA, verum etiam tum? 110) iisdem relinqui portoria aliaque vectigalia: at 111) præcipue omnia *ἀδωρετα*, intra reipublicæ territo-rium, cedere imperantibus (Lib. I. §. CCXLIII. seq.) Quam postremam fiscum locupletandi rationem eo magis placuisse animadvertimus plerisque gentibus, * quo minore cum singulorum dispendio est conjuncta.

*) Maxime gentes originis Germanicæ, de quibus Grot. *de jure belli et pac. II. 3. 5.* Germanicæ populi, quum principibus ac regibus bona quedam essent adsignanda, unde dignitatem suam sustinerent, sapienter existimarunt, ab illis rebus inci-piendum, quæ sine damno cujusquam tribui possunt, cujusmodi sunt res omnes, quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usus et Ægyptios video. Nam et ibi Regum procura-tor, quum *ἰδου λέγῃ* vocabant, vindicabat res ejus generis. Enimvero quæ de Ægyptiis refert Grotius, petita ex Stra-bon. *Geogr. Lib. XVII. p. 1148. edit. noviss.* ea non tam ad Ægyptios, quam ad Romanos, Ægyptiorum dominos, per-tinet. *Ἴδου* enim *λέγῃ* non alius est, quam procurator Cæsaris, vel *rationalis*, et de eo refert Strabo, *αὐτῶν τῶν ἀδωρετῶν καὶ τῶν ἐς Κοινὰ πλεῖστον ἐφοδῶν ἐξ ἑτασίου ἔσται*

Illum in ea inquirere, quæ in nullius dominio sint et seorsum Cæsari cedant, id est, in bona caduca et vacantia, ceu recte ad eum locum notavit Casaubonus.

§. CLXXVI. Quandoquidem ergo bona domanialia ad tuendam imperantium dignitatem sunt comparata: (§. CLXXV. 109.) facile intelligitur, 112) ea esse inalienabilia, ac proinde 113) alienata à successore, sive universali, sive singulari, posse revocari, nec 114) quidquam interesse, sive pro parte, sive universa ad alios privatos translata sint, siquidem quod nostrum non est, ejus nec exiguam partem alienare possumus, uti recte ait Grot. *de jur. belli et pac. II. 6. 11.* ubi tamen 115) alienationes illas, cum consensu populi factas, subsistere, *) et 116) fructus hujus patrimonii ab ipso patrimonio distinguendos esse, recte monet.

Jura bonorum domanialium.

*) Sive initio consenserit populus, sive alienationem postea demum ratam habuerit. Cujus rei exempla innumera vidit Germania nostra. Quum enim tam profusa fuerit veterum Imperatorum et regum liberalitas in bonis domanialibus maxime in ecclesias transferendis, ut ex iis hodie vix quidquam supersit: nemo tamen dixerit, licere imperatori, ea vindicare, quum eas alienationes jam pridem ratas habuerint Imperii ordines. Immo quamvis Imperator promittere soleat, se Imperii jura et redditus recuperaturum, *Capitul. Caroli VI. art. X.* id tamen ita intelligendum esse, monent ii, qui jus publicum Imperii Romani Germanici exponunt, ut id salvis legibus publicis fiat. Et male res cessit plerisque, qui de recuperandis imperiis solliciti fuerunt, imperatoribus et regibus, veluti Henrico V. Rudolpho I. Alberto I. et aliis. Conf. Schwederi *Diss. de domanio imperii.*

§. CLXXVII. Quia præterea et *ἀδισπολῆ* imperantibus Jus fis- adsignare placuit: (§. CLXXV. 111.) non difficile erit, ci circa reddere rationem, 115) cur fiscus ubique pæne sua esse contendat ea, quæ jure Romano vel communia, vel publica habentur, veluti 116) marium, quæ territorium adluunt commoda, (*) 117) flumina, 118) silvas majores, adeoque 119) et jura piscandi, venandique, nec non 120) jus fodiendi mineralia et metalla, 121) bona vacantia occupandi, 122) gemmas et lapillos ma-

ri ejectos colligendi, 123) adluviones, 124) novas insulas, 125) alveos derelictos, quin alicubi 126) et thesauros, 127) et erroneas ac spurios vindicandi. Tametsi hæc omnia secundum usus gentium aliter aliterque sese habere rectè observet Huber. *de jure civ. II. 4. 4-48. p. 468.*

*) Nota sunt, quæ inter viros doctissimos Hug. Grotium, Jo. Seldenum, Rob. Jonstonum, Petr. Baptistam Burgum, Guil. Welwodum, Jo. Isaacum Pontanum, Theod. Grawinckelium, et novissime inter Pufendorffium, Huberum, Jaca Gothofredum, Jo. Henr. Boeclerum, Corn. van Bynkershoek et Christ. Thomasium, aliosque de dominio maris disceptata sunt, quæ jam repetere nihil attinet. Nos, uti mare nullius esse nemo negat, ita quin illud occupari possit, occupantique cedat, nulli dubitamus, (Lib. I. §. CCXLI. 17.) maxime quum id et olim esse factum, et hodie fieri, ipsa nos convincat experientia. At, quum occupari non soleant res inexhausti usus, nec earum usu alios excludere fas sit: (Lib. I. §. CCXXXV. 9.) in mari vero quædam sint exhausti usus, veluti captura piscium majorum, et unionum, vectigalia, similiaque emolumenta: quædam inexhausti usus, veluti navigatio: illis alios excludi posse, his non posse, merito statuimus: Multo magis ergo iis, qui certas terras transmarinas, tamquam suas, possident, licebit alios navigatione, quam vel occupatione vel commerciorum causa eo suscipiunt, excludere, nuptis et fœderibus aliud cautum sit, quum unicujusque gentis in arbitrio sit positum, utram commercia cum extra, neis permittere velit civibus, nec ne. At navigatione, quæ ad provincias transmarinas, non nostras, commerciorum causa instituitur, non magis quis alios sine injuria prohibere potest, quam usu viæ publicæ, nisi navigantibus obstant pacta et fœdera. Talis est nostra de quæstione illa sententia, qui tamen suo quemque sensu abundare facile patiamur, maxime quum de maris dominio armis potius et solida vi, quam verbis et argumentis, disceptari solet. Adeo verum est, quod cecinit Horat. *Carm. I. 3. v. 21.*

Necquidquam Deus abscedit

Prudens Oceano dissociabiles

Terras, si tamen impie

Non tangenda rates transiliunt vada.

Audax omnia perpeti

Gens humana ruit per vetitum nefas.

§. CLXXVIII. Quam porro omnino intersit reipublicæ, fiscum esse quam locupletissimum: (§. CLXXIV.) *ci jura.* non mirum est, 128) et alia jura, quæ ad quæstum, conservationemque rerum pertinent, fisco concedi, in primis 129) jus cudendæ monetæ, 130) jus multas, 131) commissa, et 132) quævis scelere quæsitâ occupandi, et quæ sunt hujus generis alia, quæ vulgo licet parum commode, regalibus minoribus accensentur. (§. CXXXV. *) At hic quoque mores variant, prout quævis civitas plus minusve concedit imperantibus suis, vel hi plus minusve longo usu sibi adrogant.

§. CLXXIX. Quod ad *ÆRARIUM* attinet, illud fere *Æra-* tributis et vectigalibus locupletatur, nisi tantum sit *arium lo-* gri publici, ut ejus fructibus respublica possit sustineri. *cuple-* Quam enim per (§. CLXXIV.) imperantes nihil sine pe- *tant tri-* cunia pace belloque recte gerant, Tacit. *Hist. IV.* 74. *buta et* et, non sufficiente agro publico, illa non aliunde, quam *vectiga-* à civibus peti possint: consequens est, 133) ut rectores *lia.* civitatum possint civibus imperare tributa et vectigalia, 134) sive soli, sive reliquorum ordinum consensu, prout id reipublicæ forma exigit. 135) Ut ea possint imponere personis, fundis, mercibus importandis et exportandis, rebus fungibilibus, opificiis, et commerciis, prout id commodissimum videtur, 136) dummodo et facultatum habeatur ratio, *) et 137) cives non ita opprimantur, ut se tamquam servos, omnia imperantibus, non sibi adquirere, jure conquerantur.

*) *Æquissimum* hoc visum est Ser. Tullio, Romanorum regi, quem magnam eo ipso gratiam à populo iniisse novimus, quod apud Dionys. Halic. *Antiq. Rom. Lib. IV. p. 215.* permisurum se negaret, pauperes tributorum gravatos onere, æs alienum contrahere cogi, ac proinde se potius censuram bona omnium, et pro suo quemque censu conferre jussurum prout in magnis et bene institutis civitatibus fieri soleat, addita ratione *Δίκαιόν τε καὶ συμφέρον τῷ νόμῳ τὸ αὐτὸ ἄγναι, τοὺς μὲν πολλὰ κερτυμένους πολλὰ εἰσφέρειν, τοὺς δ' εἰδικὰ ἔχοντας, εἰδικὰ.* *Justum enim existimo, et reipublicæ utile, ut, qui multum possident, multum conferant, parum vero, qui sunt in re tenui.*

mul

§. CLXXX.

Quid §. CLXXX. Quod si ergo in imperandis tributis et circa il- vectigalibus facultatum habenda est ratio, nec cives his la jus- oneribus sunt plane opprimendi; (§. CLXXIX. 136 seq.) tum sit? per se profecto patet, 138) non exigi debere, quod à civibus præstari nequit, nec 139) eos pacis temporibus ita enervandos esse, ut in re trepida nihil conferre possint: præterea 140) nemini temere concedendam esse immunitatem, nisi tanti sit ejus opera, ut hæc pars publici oneris illa facile pensetur. Denique 141) collatitiam istam pecuniam et sine nimia acerbitate colligendam, et 142) bona fide administrandam, et 143) iis rebus, quibus destinata est, impendendam esse, vel ipse finis, ad quem comparata est hæc collatio, satis ostendit.

Jus §. CLXXXI. Porro inter jura majestatis immanentia principis cons- etiam est **JUS ADMINISTROS ET MAGISTRATUS CONSTITUENDI**. (§. CXXXVI.) Ubi per **ADMINISTROS** intelligimus, qui partem reipublicæ, sibi creditam, nomine imperantium administrant: per **MAGISTRATUS**, qui illam partem, nomine proprio, at dependenter à summo imperante, administrant: quum ergo et administri vice imperantium; et magistratus dependenter ab iis rempublicam capessant: consequens est, 144) ut ii à solo imperante constituenti sint, 145) nisi hic vel aliis eligendi præsentandive, vel 146) integro collegio cooptandi jus dederit. 147) Ut eidem obligentur speciatim, ac proinde 148) illi et rationes reddere teneantur, et 149) si male fungantur munere, ab eo dignitate merito priventur, quin et 150) pœnas dent, pro eo, ac merentur, si doli culpæ majoris rei sint. *)

*) Non vero puniendum consilium non fraudulentum, quod eventus destituit, quum hunc nemo præstet. Nec pœnam meretur, qui principis sui aut reipublicæ mandatum exsequutus est, si illud in se justitiæ, aut bonis moribus, non repugnat. Conf. V. A. Corn. van. Bynkershoek *Quest. jur. publ. II. 2. p. 196. seq.* Barbarus ergo mos fuit Pœnorum, præstantissimos duces mittentium in crucem, si quid præter animi sententiam accidisset. Nec minus detestabilis est Turcarum aliarumque gentium orientalium consuetudo, qui et ipsi consilium ex eventu æstimantes, capitis damnant omnes, quorum consilium

lium caruit eventu. Quin non modo justi regulis refragatur hæc truculentia, verum etiam prudentiæ. *Si quis*, inquit, vir laudatissimus, *rebus in arduis consilium desideret, plures lauri, qui dare possunt, sed nemo unus eventum præstiterit: si et hunc exigas, æquis erit, qui consilio suo tibi adesse velit, vel duo, vel nemo.*

§. CLXXXII. Quemadmodum verò administris æque, Officia ac magistratibus, pars aliqua reipublicæ creditur: (§. CLXXXI.) ita 151) et principis erit virtus maxima, nosse suos, et dare operam, ut non nisi idoneos munerique pares eligat: 152) civium contra, non ambire munera, quibus sese impares esse intelligunt, multoque minus 153) ea largitionibus aliisque turpissimis artibus aucupari, nisi 154) ipsis imperantibus è reipublica videatur, ut et officia sint in commercio. Præterea res ipsa docet, 155) quemlibet administrum et magistratum omnem fidem ac diligentiam præstare, et reipublicæ salutem sibi supremam legem ducere debere: tantoque magis 156) in eam curam incumbere decerè administrum summum ac primum, cujus humeris imperans universam reipublicam molem imposuit*)

*) Vocari hi solent **MINISTRISIMI**, et de iis quæri solet, primum an è reipublica sit, universæ reipublicæ curam uni demandari? deinde, an id salvo jure fieri possit? Prior quæstio ad prudentiæ civilis scriptores pertinet, inter quos hic legi merentur Hert. *Elem. prud. civ. I. 10. 11.* nec non Guil. Schroeteri et Jac. Thomasi singulares de eo argumento dissertationes. De posteriore facile transigent, qui juris gentium principia paullo accuratius expenderit. Quum enim nihil vetet, quo minus aliis mandemus id, cui ipsi nos non sufficere animadvertimus: quidni et princeps vires suas aliis mandet, maxime quum ætas, imperii magnitudo, aliæque justæ causæ, eum ad id faciendum impellere possint? Et si in se injustum non est, tutorium esse aliquod regnum, quando rex per ætatem illud capessere nondum potest: cur injustum sit, illud administrò summo demandari? Attamen injuste ageret princeps, si ideo constitueret talem administrum, ut genio tantum indulgeat, nullamque reip. curam animum subire patiatur, quum illo tamquam administrò uti, non ipsum imperium in eum transferre, debeat. Præclare hoc mihi videntur vidisse Per-

sæ, dum primarios rerum administratos eleganter τὰς βασίλειαις ἐφωκίμους, καὶ τὰ βασίλειαι ἄτα, et oculos et aures Regis adpellantur, teste Xenoph. *Cyropæd.* VIII. 2. 7. p. 483. de quibus plura Barn. Brisson. *de regno Pers. Lib. I. §. CXC. p. 264.*

Jus circa sacra imperantibus competens. §. CLXXXIII. Inter præcipua quoque majestatis jura, quæ summus imperans intra rempublicam exercet, est etiam *JUS CIRCA SACRA*, seu circa ECCLESIAM particularem, per quam hic intelligimus societatem seu collegium le-

---

Ad §. 183. *Jus circa sacra.* Quatenus res divinæ, et causæ religiosæ pertineant ad politicam potestatem anceps, ac etiam periculosa quæstio est, cum ea de re non solum Catholici à Protestantibus dissentiant in primis, sed nec ipsi Catholici inter se convenient plane, aliud alii hac de re tradunt, et aliud etiam in scriptis, aliud usu fere habetur. A Catholica autem Religione alieni qui sunt jurisconsulti, necessariam judicant in republica unicam, et summam potestatem sacra et profana moderantem et hierarchiam Ecclesiasticam, seu potestatem in sacra sejunctam à potestate politica monstrum esse, quod imperia lacerat in partes, nec Summos esse Principes, qui alium in rebus sacris superiorem committer venerentur; iccirco omne jus ipsis adscribunt circa sacra. Jam ut hæc sit quasi solemnis tessera eorum omnium qui à Catholica Religione quondam secessionem fecere. Agmen ducit Puffendorfius in suo libello *de habitu Religionis Christianæ ad vitam civilem*, et in jur. nat. et gent. quem, et alios fuso calamo et ex instituto labefactarunt Catholici, et actum agerem, si de integro hanc controversiam versare vellem. Pauca tamen, et quæ Heineccius hic sparsim disseminat, ex illorum doctrina perstringam. Si Ecclesia Christiana, inquit, non subjicitur statui politico, status in statu erit, duo summi imperantes, quorum imperata possunt esse contraria, nec una voluntas, quo summis potestatibus nihil potest esse perniciosius. Nam si subditi pendeant ab extraneo Sacerdote, vel potestate, hoc idem est ac hostilia præ-

si-

legium, religionis gratia initum. Quam itaque omnia col-

Hhh

le-

sidia in propias excipere arces: si vero Ecclesiam dicas statum constituere independentem in territorio, limitari, et imminui potestatem summorum imperantium clamant, quia non summa est, quæ aliam sive æqualem, sive superiorem habet, et tranquillitas simul publica, et ipsa officia civium turbarentur. Cum itaque non esse statum contendant, Ecclesiam ajunt præferre iadolem Collegiorum, seu ejusmodi societatum, queis plures homines certi cujusdam negotii gratia inter se connectuntur salvo summorum imperantium in eisdem jure; quamvis in hac jurisdictione designanda ipsi, apud quos exulat religio Catholica, nimium quantum inter se contradicant, ex quorum sententia nonnulla Heineccius in hoc. §. affert. Tot verum vana sophismata veræ religionis vindices penitus protiverunt. Ecclesia quippe non est status civilis et mundanus veluti à Romulo fundatus, ejusque potestas discernitur à civili tamquam à potentia, quæ physicum quid prodit, illa vero facultatem ad aliquid spirituale, et supernaturale præstandum innuit. Nec quamvis naturæ jure Imperantibus conveniat summa potestas, inde colligitur jus habere in sacra, quoniam autor naturæ eam tribuit potestatem, quæ tranquillitatem, non quæ confusionem pariat, et ex naturæ jure proficisci nequit, quod est supra naturam, religio enim divina revelata est, omnem naturæ ordinem prætergrediens. Immo lumine naturæ inter utrasque potestates discrimen internoscitur. Duæ itaque sunt potestates, sed una non elidet alteram, et quamvis eas utcumque statum in statu, principatum dicas esse in principatu, non tamen monstrum efficiunt, uti respublica civilis in republica, et principatus humanus in principatu constituunt. Duæ potestates civiles ejusdem ordinis mutuo pugnant, secus duæ diversi ordinis, ita temperatæ, et ordinatæ, ut una alteram firmet. Quemadmodum complures societates civiles coeunt in unam sive laxiorem, sive strictiorem, seu ejusdem, seu di-

ver-

legia et societates simpliciores magis compositis ita sint
sub-

versi generis , quæ dici potest societas complexa , vel societas societatum , aut status etiam in statu , quia revera sunt status plures. Ita Religio vera maxime supernaturalis , et revelata verus status dici potest hominis , quia est stabilis ratio vivendi , superveniens tamen naturæ facto Dei revelantis , et hominis credentis ; supervenit enim religio revelata societatibus hominum aut carentium religione , aut falsa imbutorum , sed non tollit , neque evertit eas , ut societas civilis adjungens se alteri non cessat , sed perficitur exemplo systematis Belgarum. Alias Christus dominus monstrum dissensionis , et confusionis invexisset , dum in imperio Romano suam novam constituit Rempubicam : et si naturæ jure summæ potestati competit jus in sacra , ergo naturæ jura violavit Christus , dum repugnante suprema potestate suam condidit religionem. Injustam igitur notam dissidii et dissensionis impingunt religioni Catholicæ , quæ charitate , paupertate , mansuetudine , patientia alta , numquam seditiones , aut conjurationes excitate legitur , hæreticorum , et novatorum ritu ; immo Principibus , Regibus , Imperatoribus obedientiam , fidelitatem , obsequium præstandum , solvenda vectigalia , orandumque pro iis docet. Jura ergo utriusque imperii spiritualis , et temporalis ab ipsorum natura et fine deducenda sunt : respublica civilis natura sua diversa est à Christiana , cum illa naturalis , hæc supernaturalis sit , sacerdotii etiam et imperii omnino fines discernuntur : politicæ potestatis finis est pax et tranquillitas civilis , Christianæ vero æterna salus ; ex finium diversitate , et ex diverso principio media quoque diversa existunt , et proficiscuntur. v. Concina Diss. 4. jur. natur. c. 3. Desing. lib. 1. c. 1. Werenk. à num. 213.

Nihil tandem juris Principibus in sacra ? Controversia hæc admodum controversa est. Cum enim majestatis potestas tam late pateat , quam late summi imperii cura et officium se extendit , ut in harmoniam , et concordiam

diam

subordinata, ut nihil, quod majori illi societati mani-

Hhh 2

fes-

diam reducat numerum subditorum utcumque magnum, et diversum, apud omnes in confesso est Principem ipsius Ecclesie judicio, et pro illius salute, custodem esse, nutritium, defensorem, seu protectorem divinæ legis, vitia nempe morum non pauca, quæ mixtiformi nuncupantur, prohibere, et punire, tueri veritatem, hæresesque, et dissensiones præcavere, atque tollere potest, eo fine ut religio pura atque incontaminata subsistat, et exerceatur ab omnibus suis subditis juxta cultum ab Ecclesia receptum, atque à lege revelata præscriptum. Unde liquet jurisdictionem hanc ad tuendum potius dirigi, quam ad cognoscendum de religione. Principi siquidem competit jus puniendi adversus eam peccantem, jus defendendi administrantes illam, tuendi cultum publicum, ac privatum, jus promovendi pietatis interna externaque exercitia, invigilandi, ne falsæ doctrinæ contra revelationem, vel contra traditionem Catholicam serantur, ita ut subditi semper religiosi, justii, ac pii evadant. Ceterum quoad jus dogmaticum, ac hierarchicum sacrorum omnis directiva potestas, interpretativa, ac dogmatica religionis Ordini Ecclesiastico à Christo adstruitur; qui quidem ordo à politico, et œconomico distinctus, ut supra monstravimus.

Porro quoque personæ et bona Ecclesiastica aliquo modo sub imperio habet Princeps, non quatenus sacra, et ita nullius sunt, sed quatenus in republica existunt, et ad politicum ordinantur finem, ac etiam defensionem, et alia commoda exinde percipiunt; qua propter in potestate magistratus politici, cui summa rerum sit, itidem esse censentur. Hinc non numquam in Clericos graviorum præsertim criminum reos animadvertunt, bona quibusdam casibus tributis, et collectis onerare solent, vel ne ad Ecclesiam perveniant prohibere, et omnem insuper religionis, et Ecclesiasticæ potestatis abusum in præjudicium legitime constitutæ reipublicæ possunt coercere. Sed quam maxime cavendum, ne dum sartam tec-

tam

festo refragetur, agere, salva justitia possint: (§. XXIV. 66. consequens est 157) ut et Ecclesiam subordinatam esse oporteat reipublicæ: adeoque 158) imperanti etiam competere debeat jus dirigendi res Ecclesiæ: *) Quod et inde solide probatur, quod reipublicæ unam esse voluntatem oporteat. (§. CXV. 50.) talis vero non esset futura, si Ecclesia particularis non subesset imperio, sed singuli, alias imperio subjecti, eo ipso, dum in hanc societatem coalescunt collegium liberum, et à summo imperante independens, constituere possent. Accedit, quod quum ea omnia jura cum majestate conjuncta sint, sine quibus securitas civium obtineri non possit, (§. CXXXV.) 29.) experientia vero doceat, securitatem hanc, tum internam, tum externam, vel maxime turbasse homines obtentu religionis: quis principi deneget jus sacra ita moderandi, ne quid respublica detrimenti capiat?

*) Apud Romanos vigeat hoc jus majestatis, quo uno titulo credebatur *ius publicum etiam in sacris, et sacerdotibus consistere*, ut l. 1. §. 2. *D. de just. et jure*. Nunc vero caute accipiendum jus hoc majestatis, caute asserenda subjectio hæc Ecclesiæ ob directionem necessariam Reipublicæ, quæ subjicitur imperanti summo, qui *Episcopos* ceterosque ministros suos constituit, ut *regerent Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Act. Ap. c. 2. v. 28.

An illud se exserat circa articulos fidei?

§. CLXXXIV. *Religio*, ob quam homines in societatem

tam rempublicam cupimus, in servitudinem Ecclesia detrudatur. Nostrum vero minime nunc est omnia jura Principum asserere, sed quæ ab Heineccio longius evecta videantur ad justos limites redigere, quem ideo pedetentim sequemur, et pro data occasione de his nonnulla admonebimus. Plurima et optimæ frugis excussa sunt doctissimis opusculis, quæ pridem prodierunt apud nos omni cum eruditione, et ingenii acumine exasciata *Juicio Imparcial, Tratado de la Amortizacion* ab integerimo, et sapientissimo viro, qui genuinos et veros hujus argumenti fontes retexit.

Ad §. 184. *Religio ob quam homines in societatem illam, quam Ecclesiam vocamus, coalescunt*. Religio veluti religatio est

tem illam, quam Ecclesiam vocamus, coalescunt, (§. CLXXXIII.) duobus constat capitibus: priore, ut recitas de Deo habeamus sententias: (Lib. I. §. CXXVII. 16.) posteriore, ut eundem perfectissimo amore prose-

qua-

---

est ex multorum conjunctione constans, hoc enim pietatis vinculo astricti Deo, et religati sumus inter nos, unde ipsa religio nomen accepit, ait Lactant. Instit. lib. 4. quo sensu sumi videtur ab Heineccio. Vel dicta est à relegendo cum Cicerone, et sic religio videtur dicta à relegendo ea, quæ sunt divini cultus, quia homini sunt frequenter in corde revolvenda, aut quia Deum reeligere debemus, quem amiseramus negligentes, aut dicitur etiam à religando quia nos religet uni Omnipotenti Deo ut cum Augustino ait Div. Thom. 2. 2. q. 81. art. 1. ipse enim est cui principaliter alligari debemus, tamquam indicienti principio, ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in ultimum finem, quem etiam negligentes peccando amittimus, et credendo, ac fidem simul protestando re apprehendere debemus. Atque ita optime definitur religio, Dei nempe cognitio cum summo erga illum obsequio, amore, et servitute conjuncta. Cujus duæ sunt partes, pura cognitio sive ratione, sive revelatione prodita, et sincerus cultus. Quapropter utramque nominis originem recte accommodari posse putat Ant. Genuensis Christi. Theodog. Elem. lib. 5. c. 1. Duplices actus habet, quosdam quidem proprios, et immediatos, quos elicit, et per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, et alia hujusmodi. Alios autem actus habet, quos producit interventu virtutum, quibus imperat, ordinans eos ad divinam reverentiam. Ita visitare pupillos, et viduas in tribulatione actus est elicitus à misericordia, sicut immaculatum se custodire ab hoc sæculo elicitur à temperantia, sed uterque per modum imperii pertinet ad religionem, quapropter religio non solum nos ordinat ad Deum, sed etiam erga proximos v. Thom. 1. c. Sed Heineccius hic intra actus religionis proprios subsistit.

quamur : (*ibid.* §. CXXX. seq.) Inde facile patet , 159) circa prius caput nihil potestatis *competere summo* imperanti , quum intellectus cogi nequeat : (*Lib. I.* §. CXXIX. *) adeoque 160) eo usque non porrigendum esse illud jus , ut imperans civibus novos fidei articulos imperare , veteresque proscribere , id est 161) ipsis conscientiis jurgum imponere possit : *) quamvis , 162) ut illa , quæ rationi et revelationi consentanea esse credit Ecclesia , recte doceantur , et potius ad pietatem adplicentur , quam 163) in ferales lites et jurgia convertantur , nec non 164) ut ne hujusmodi lites in reipublicæ Ecclesiæque detrimentum evadant , omnino curare debeat.

*) Procul dubio ergo proscribendum est Machiavelli et Hobbesii dogma pestilentissimum , quo ipsa religio et conscientia imperantium arbitrio subjicitur , (§. CXXXI.) Ut enim non urgeamus , quod paullo ante diximus , intellectum , ut pote neces-

---

Ibid. Circa prius caput nihil potestatis *competere summo* imperanti , quum intellectus cogi nequeat. Nimis hoc alias urgent , ut autonomiam , sive libertatem credendi , et vivendi sibi vindicent ; nam et eo conatus hi sæculo decimo sexto processerunt , ut multo eoque etiam illustri sanguine steterit hujus decisio inclytæ genti Germanorum. Viam tamen hic perniciosus error pandit ad Atheismum , Polytheismum , et indifferentismum , et ex principiis naturalis jurisprudentiæ facile commostrari potest , religionem , tam internam , quam externam jure naturæ liberam esse libertate autonómica vivendi , Deumque colendi , non ut quomodocumque , et cuicumque libet , sed ut per leges naturales et divinas necessarium est , et ad salutem expedit. Ac proinde Principes Christianos , simul et Magistratus Politicos idem jus naturæ obligat , ut pro viribus suis falsam religionem foras prodeuntem impediunt , veram autem promoveant , et tueantur. Ita recte se habent quæ proxime Heinneccius addit , *ut illa , quæ rationi , et revelationi* : : ne in Macchiavelli , et Hobbesii alterum pestilentissimum dogma abeamus. v. Werenk. jus nat. p. 1. 2. n. 330. seqq. v. Rupprecht. not. hist. in jus Canon. t. 1. t. 2. c. 9.

cessariam potentiam, coactionem non admittere, eique non magis imperari posse, ut quod non credit, credat, quam oculo, ut, quod non videt, videat: quis non videt, quantam lanienam excitatura sint hæc principia, si Nero aliquis, aut Domitianus, aut Diocletianus, rerum potiatur, qui sibi persuadeat, religionem Christianam minus prodesse reip. quam paganam, aut Mahumetanam, aut qui aliam plane novam comminiscatur? Immo quis non videt, eam doctrinam, insuper habito vero religionis fine, eam in instrumentum dominationis convertere?

§. CLXXXV. Quod vero ad cultum divinum attinet, An cir-
ca cul-
tum
Dei in-
ternum? illum supra vel *INTERNUM*, vel *EXTERNUM* esse, observavimus. *INTERNUS* quum ex ipsis Dei attributis, adeoque ex recta ratione, prono alveo fluat, (Lib. I. §. CXXX. sequent.) ita comparatus est, 165) ut in eum nihil ulli mortalium liceat, (Lib. I. §. XVII. 32. seq.) ac proinde 166) ne imperans quidem illum vel mutare legibus, vel abrogare possit: quamvis, 167) quum omnes homines ad gloriam summi numinis pro virili provehendam obstricti sint, (Lib. I. §. CXXVIII. 31.) nec principi denegandum sit jus et officium curandi, ut cives præclara illa doctrina de interno Dei cultu imbuantur, errantes reducantur in viam, impii, quoad ejus fieri potest, ad concipiendam summi Numinis reverentiam

---

Ad §. 185. *Vel internum, vel externum esse.* Ad Religionem pertinet cultus, quia finis religionis est Deo honorem, et reverentiam exhibere, colere autem dicimus eos, quos honoris signis, recordatione, vel præsentia frequentamus. Sed hic cultus per actus internos, et externos simul præstat, quia necesse est aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus, quibus Deo conjungitur. Et ideo religio habet quidem interiores actus quasi principales, et per se ad religionem pertinentes: exteriores vero actus quasi secundarios, et ad interiores actus ordinatos. v. D. Thom. 2. 2. q. 81. art. 1. et 7. quare probe cultus distinguitur.

tiam *solidis demonstrationibus* et cohortationibus excitentur, immo et 168) dandi operam, ne vel atheismus vel superstitio gliscat in republica.

An circa externum? §. CLXXXVI. EXTERNUS cultus in actionibus externis, partim ex amore, timore, ac fiducia erga Deum profectis, (Lib. I. §. CXXXV.) partim in actionibus arbitrariis, (ibid. §. CXXXVIII. 58.) consistit. Priorum eadem est ratio, ac cultus interni, (§. CLXXXV. 165. sequent.) adeoque 169) in eum sibi nihil potestatis arrogabit bonus princeps: præterquam 170) quod eum pro virili provehere studebit. *) Posteriores 171) quum à ratione nec improbentur, nec præscribantur, (Lib. I. §. CXXXVIII. 61.) omnino *subjectæ sunt* imperantium arbitrio, adeoque, 171) ea omnia his circa illas licita sunt, quæ nec rationi, nec revelationi refragantur. Habenda insuper ratio legis naturæ, sacrorum Librorum, et

---

Ibid. *Solidis demonstrationibus*. v. supra lib. I. §. 129. notata, ubi pœnis, et suppliciiis nonnumquam uti fas esse præmonui contra publice in religionem peccantes, et alios.

Ad §. 186. *Omnino subjectæ sunt imperantium arbitrio*. Vide notata supra hoc libro §. 42. Nam etsi signa, seu externa ratio cultus Dei, jure naturæ pure de se sunt arbitraria, quod non ea natura præscribat, modo non alteri dictamini legis æternæ repugnent, in statu vero revelato arbitrium tam Magistratum quam Principum, et civitatum, immo omnium omnino hominum restrictum est ad normam revelationis, et à Christo Domino hoc Petro, et Ecclesiæ commissum. v. Desing lib. 2. 11. 5. Almici. 2. 8. 29. Marca de Concord. sac. et imper. lib. 2. c. 1. §. 4. c. 6. §. 6. et c. 7. §. 8. ubi perspicue docet exemplum Regum Judæorum ad Reges Christianos trahi non posse, ut facit Heinec. in scholio, quia apud synagogam erant permixtæ, et confusæ jurisdictiones, apud Ecclesiam vero sunt discretæ, et omnino separatae.

et Canonum , quin immo legitimæ quoque traditionis ab Ecclesia ad nos usque transmissæ , et approbatæ.

*) Hinc princeps non potest prohibere , quo minus homines de Deo colloquantur , eundem hymnis celebrent , preces ad eundem fundant , cetera : at potest præscribere , quo ordine , quaque ratione id publice fieri debeat. Hinc absurda erat lex Darii , Medi , ne quis intra triginta dies aliquid petere audeat sive à Deo , sive ab hominibus: *Dan. IV. 7.* at non absurda cura Davidis , aliorumque piorum regum , ita instituentium cultum externum , ut nec hymnis carerent , nec eos cum gravitate decantandi rationem ignorarent.

§. CLXXXVII. Quum ergo circa actus cultus divini externi arbitrarios licita sint imperantibus , quæ nec recitæ rationi , nec revelationi refragantur : (§. CLXXXVI. 171.) *consequens est* , 172) ut principi competat jus reformandi eatenus , ut ritus arbitrarios in melius formare , et abusus , vere tales , tollere possit , quatenus ei *leges publicæ vel conventiones* non obstant.

Ad §. 187. *Consequens est ut principi competat jus reformandi eatenus.* Arcenda immo hujusmodi potestas in sacra , et res spirituales ex not. præced. §. 186.

Ibid leges publicæ. Dupliciter hæc sunt , vel à summis imperantibus , vel per Ecclesiam latæ ; nam etsi de rebus sacris , ac spiritualibus judicium sit Ecclesiæ , tamen ubi semel constituta sunt ac judicata , Magistratus officium est , Ecclesiæ judicia , et decreta tueri et conservari , si id necessarium esse perspexerit. Hinc tot constitutiones Principum editæ de officiis Sacerdotum , et disciplina Ecclesiastica ; ex quibus facile perspicitur potest , Principem leges condere posse , quibus Episcopi , ceterique omnes Ecclesiæ Ministri ad Canonum Ecclesiasticorum veterisque disciplinæ observationem in regno ac ditone sua compellantur , inquit Duarenus lib. 1. c. 5. Nam ex eo quod Christo nomen dederint , tenentur ad tuitionem Canonum , non ut leges Ecclesiasticas condant , sed ut legibus suis res decretas sanciant , et conditorum canonum executionem foveant , ac decernant,

Jus imperantium circa scholas et academias. §. CLXXXVIII. Ecclesiæ æque, ac ministrorum et magistratuum, quin et aliorum bonorum civium seminaria sunt *SCHOLÆ* atque *ACADEMIÆ*, quippe quarum iste finis est, ut juvenes ad omnes honestas artes, quibus aliquando illis in variis vitæ generibus opus futurum est, nec non ad probitatem, moresque elegantes, solide

ut habet Petr. Marca de concord. lib. 1. c. 10. Hinc jus Placiti Regii, cujus usus in plerisque regnis ac provinciis viget, nec sine eo facile Rescriptum ullum, Decretum, Mandatum, Constitutio, Bulla, Breve, aut quæcumque litteræ Romanæ executioni mandantur, uti cautum est apud nos regis sanctionibus editis die 8. Jan. 1762. et 16. Jun. 1768. quod recursus ad Principem, retentionis, supplicationis, aliis nominibus venit, et agit Covar. pract. quæst. c. 35. Salgado de supplic. p. 1. c. 9. et omnium optime auctor speciminis *Juicio Imparcial* sect. 9. Ob eandem causam sacræ synodi, quæ leges ferendi etiam jus habent, quæ subditos obstringant cum promulgatæ sint, et constitutiones synodales à Principibus probari solent, et debent, et ipsi coetus Ecclesiastici non numquam regia jussione coguntur, vel eis interesse præcipuos suos Magistratus jubent, ut rite et ordine omnia fiant, neque quid turbarum à quoquam edatur: quia ipsis mandatum est munus publicæ utilitatis, pacis, et ipsius religionis tuendæ, et utrique societati cum Religionis tum regni prospicere adstringuntur v. Marca de Concord. lib. 2. c. 10. et lib. 6. cc. 3. 19. Febron. de statu Eccles. c. 5. §. 4. numer. 3. *Juicio Imparcial* sect. 9. 10. ubi hoc fûse et magno eruditionis cumulo versat.

Ibid. *Vel conventiones*. Ita circa Episcopos Ecclesiæque Ministros constituendos nunc inter Sacerdotium, et Imperium ubique pactis convenit, quæ Concordata appellantur. Nam in Gallia amice transactum est inter Franciscum I. et Leonem X. anno 1516. ita ut Regi nominatio Prælatorum Ecclesiæ concessa sit, confirmatio vero Papæ reservata, de quo et de Pragmatica Sanctione, quæ alias

alias in Gallia vigeat v. Marca de concord. lib. 4. c. 19. et lib. 6. c. 9. Pace etiam hac super materia actum Germaniæ inter Federic. III. Imperatorem et Nicolaum V. anno 1447. de quo Rupprecht not. hist. in jus canon. t. 1. tit. 2. c. 8. Regibus Hispaniæ hoc idem jus assertum, primo transactione inter Ferdinandum Catholicum, et Pontificem anni 1482. quam servatam in Archivio Simancæ vidisse refert Riol c. 24. et demum perpetua lege concessa nominatio Carolo V. et ejus successoribus ab Adriano VI. die 6. Septembris anni 1523. ut tradit Mariana in appendice historiæ ad ann. 1623. Sed hucusque Episcopatus tenus porrigebatur hæc facultas, donec 11. Jan. 1753. plene acta pace, et concordia quoad ceteras dignitates, et beneficia revocata fuit ad Principes omnimoda potestas, quæ inter alias regias constitutiones recensita etiam est novissima legum collectione anni 1772.

Sed non eo usque lex publica pertingere potest, ut sacro munere Ecclesiæ Ministros exuere liceat. Quod ideo existimant Protestantes quia Principibus tribuunt jurisdictionem Ecclesiasticam diversam à civili. Ob violatos vero canones posse in legis Ecclesiasticæ subsidium ipsos, et omnes Clericos in ordinem reducere, quia ob pacem et quietem publicam graviorum criminum reos, et alios continere vi potestatis politicæ, et economicæ exploratum est v. Marca de Concord. lib. 2. c. 7. Ramos del Manzano in ll. Jul. et Pap. lib. 3. c. 41. seqq. in qua gravissima re adeo luculenta edidit exempla Ferdinandus Catholicus, atque omnino pius, ac justus Carolus III. nunc feliciter regnans, ut nusquam apud nos testatior hæc auctoritas fieret. Negari utpote nequit Clericos qua Clerici, et qua Cives considerari posse, bona itemque quatenus sacra, vel quatenus in republica existunt. Quæ juris divini sunt canone perstringi debent, cetera legibus publicis succiuntur. Itaque et si non omnimoda, aliqua tamen censura in Clericos, in eorum bona,

pis sit, hujusmodi lycea instituere, 175) ea bonis legi-

na, in res Ecclesiasticas, et ipsa sacra ad potestatem civilem pertinent.

Ex quibus jam facile perspici potest quantum ab nostra recedit recentiorum juris naturæ prudentium sententia, qui postquam Ecclesiam Christi plures in partes per provincias, et regna unitate fidei procul habita turpiter sciderunt, nihil aliud sub ejus nomine intelligunt, quam cœtum quorundam hominum certi cujusdam negotii causa congregatum, veluti collegium, aut aliud corpus morale nulla potestate gaudens. Ordine itaque hierarchico temere sublato, quod reliquum jam erat Principibus blandiendi gratia jus in sacra tributum est, nam apud eos ipsi jurisdictionem omnem Ecclesiasticam, et Diœcesanam exercent. Aliter vero sapiunt Catholici, apud nos enim et si ratio cultus interni, et externi non improbetur, ut diximus, plura tamen sacrorum nomine vel potestatis seu juris in sacra intelliguntur. Quia juxta Theologos quæ in Ecclesia Christiana sacra sunt, alia attinent ad sacramenta, alia ad regimen conscientiæ internum, alia ad disciplinam exteriorem. Ex quo sequitur triplicem esse potestatem in Ecclesia, alteram ordinis, alteram jurisdictionis interioris, tertiam jurisdictionis exterioris. Prima ad sacramenta conficienda, et ministranda spectat, nempe baptismum, sacros ordines conferre, Eucharistiam conficere, et ministrare, Chrisma et Oleum infirmorum benedicere. Ad potestatem jurisdictionis interioris pertinet absolvere, et ligare conscientias. Potestas jurisdictionis exterioris controversias fidei dirimit, beneficia confert, Ecclesiæ Ministros constituit, in delinquentes animadvertit pœnis spiritualibus v. Concina Dissert. 4. c. 3. §. 3. jur. nat. Ex his quæ sint Jovis et Cæsaris partes hactenus quodammodo adumbravimus, quarum plura permixta, aut negata à Protestantibus sunt.

Ad §. 188. *Schole et Academiæ.* Regii muneris esse scholasticas Universitates instituere tradit Chopin. de

Da-

gibus ornare, 176) cathedris viros solide doctos, diligentes; munericque suo pares præficere, 177) dare porro operam, ne doctrinæ reip. noxiæ inculcentur, 378) disciplinæ curam gerere, et 379) prudenter cavere, ne turbulenta ingenia lites ex litibus serant, *) idemque contingat in academiis, quod de Megaricorum schola dicere solebat Diogenes, eam esse *οὐ σχολήν, ἀλλὰ χολήν* non scholam; sed meram bilem. Diog. Laert. VI. 24.

*) Dici non potest, quanto cum studiorum ipsiusque reip. detrimento conjuncta sint bella illa scholastica. Plerumque enim ea movent homines insulsi et inertissimi, quibus aliorum doctrina et industria est sudes in oculis. Hi enim quo doctiores sunt, eo magis ab illis litibus abhærent. Res deinde geritur calumniis, conviciis, insidiis, accusationibus, quibus id se consequuturos esse sperant, ut vel opprimant hostem, vel eum suspectum reddant auditoribus. Hinc porro evenit, ut doctores bonas horas, quas auditorum studiis consecrare debebant, scribendis libellis eristicis impendant, ut auditores quoque, sæpe totius controversiæ ignaros, trahant in partes, et sic in sectas abeat ille litigandi pruritus, aliquando etiam in pugnas et verbera. Quæ omnia quam facile evertere possint scholas etiam florentissimas, nemo est, quin intelligat.

§. CLXXXIX. Superest jus imperantium circa com-
 mercia. (§. CXXXVI. 38.) Quum enim sine illis subsis-
 tere vix possit genus humanum, nedum respublica: (Lib. circa
 I. §. CCCXXV. 4.) facile patet, 180) in eam quoque commer-
 curam incumbere debere rectores reip. ut et floreat
 commercia, et 181) recte omnia circa illa fiant. Et
 quandoquidem iis jura omnia competunt, sine quibus
 finem obtinere non possunt: (§. CXXXV. 29.) conse-
 quens est, 182) ut possint illi leges de commerciis, o-
 pificiis, exportandis importandisque, expungendis ac-
 cu-

Damiano lib. 3. t. 27. Van Espen jus Eccles. p. 2. t. II.
 c. 4. lex 1. regiæ part. 2. tit. 31. adde Valiente Appa-
 rat. jur. publ. lib. 1. c. 13. n. 35.

curate nominibus, re quoque monetaria, ferre, 183) negotiis instantes privilegiis ornare, 184) mercatoribus peregre negotiantibus fœderibus armisque securitatem præstare: 185) societates mercatorum majores munire privilegiis, et 186) generatim ea omnia agere, quibus fœdera et pacta, cum aliis principibus rebusque publicis inita, non refragantur. *)

*) Totum hunc paragraphum mirifice illustrabunt binæ dissertationes, altera Jo. Fridr. L. B. Bachovii ab Echt *de eo quod jatum est circa commercia inter gentes*, quæ prodiit Jenæ MDCCXXX. altera viri celeberrimi Jo. Jac. Mascovii *de fœderibus mercatorum Lipsiæ MDCCXXXV.* Quibuscum si junxeris scripta eristica, quibus de controversia, inter Batavos et Belgas, augustæ domui Austriacæ subjectos, de societate mercatoria Ostendensi disceptatum, in primis *la Refutation des argumens, avances de la part de Mrs les Directeurs des Compagnies d'orient et d'occident des provinces unies contre la liberté du commerce des habitans des Pais bas.* Hagæ MDCCXXXIII. et V. C. Jo. Barbeyrac *Defense du Droit de la compagnie Hollandoise des Indes orientales contra les nouvelles pretensions des Habitans des Pais-bas Autrichiens* nihil erit, quod hujusmodi de quæstionibus possis magnopere desiderare.

CAPUT IX.

De juribus majestatis transeuntibus.

Bellum §. CXC. Quia omne imperium est summum atque gerere omnino licitum. **§. CXXIX.** Quæritur, ut et plura imperia vel respublicæ nemini mortalium subjecta sint. (§. eod.) Quumque, qui in communi societate civili non vivunt: in statu naturali vivere dicantur: (§. IV. 3.) consequitur sane, 1) ut imperia et respublicæ inter se invicem vivant in statu naturali, adeoque 2) in statu æqualitatis, et libertatis. (§. V. seq.) Et quia porro in hoc statu læsis nullum, nisi in se ipsis, præsidium esse potest, ac proinde unicuique jus est, vim omnem atque injuriam à se propulsandi, idque, quod alter jure perfecto debet, vi extorquendi: (§.

X. 24. seq.) nemo non videt, 3) cuius imperio ac reipublicæ JUS BELLII omnino competere.)

*) Potest id et aliunde luculenter probari. Ipsa enim natura non modo hominibus, et brutis animantibus indidit cupiditatem, se suaque vi tuendi, sed et hæc armis quibusdam ad vim propulsandam instruxit. Horat. *Serm. II. l. v. 50.*

*Ut, quo quisque valet, suspectos terreat; utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum.
Dente lupo; cornu taurus petit. Unde, nisi intus
Monstratum?*

Qualia veterum testimonia complura collegit Grot. *de jure belli et pac. I. 2. 1. 4.* Deinde quum ipsis, qui in societate civili vivunt, privatis ideo jus sit, se suaque vi tuendi, quod ipsis in promptu non est aliud præsidium: (Lib. I. §. CLXXXI. 18.) multo magis id licebit populo libero, quum in statu naturali nullus sit communis lædenti et læsi magistratus, à quo defendi possit. (ibid. §. CLXXXIII.) Plura juri bellandi argumenta ex scriptura sacra opposuerunt veteris ecclesiæ patres, uti Tertull. *de idolol. Cap. XIX. et de coron. milit. Cap. XI.* Origen. *Lib. VIII. adv. Celsam p. 425.* Erasmus in *Milite Christiano, et Adagior. Chil. IV. Cent. I. adag. I.* nec non postea anabaptistæ, de quibus Arnoldus in *Hist. eccles. et hæret. Part. II. Lib. XVI. Cap. XXI. n. XXIV.* Sed horum argumenta suo more profligarunt Grotius *ibid. §. V. sequ.* et Huber. *de jure civ. III. 4. 4. 6. sequ.*

§. CXCI. Per BELLUM vero intelligimus statum liberarum gentium vel hominum, in statu naturali viventium, juris sui prosequendi causa vi dolove concertantium, propositumve concertandi retinentium. *) Ex qua definitione patet, 4) bellum non in ipso tantum certandi actu, sed et in hostili statu certandique proposito consistere, adeoque 5) et inducias non ad pacis, sed ad belli, statum esse referendas: 6) non belli vero, sed tumultus, vel vis publicæ privatæ, nomine venire concertationem hominum, qui non suæ potestatis, sed sub imperio sunt.

Quid
bellum?

*) Ita definire visum est bellum, quamvis alii definiant ali-

aliter. Ciceroni *de Offic. I. 11.* omnis certatio per vim est bellum. At Grotius *de jure belli et pac. I. 1. 2. 1.* observans, usu obtinuisse, ut non actus, sed status, belli nomine veniat, eam Ciceronis definitionem ita emendat, ut bellum vocet *statum per vim certantium, qua tales sunt.* Sed quum hæc definitio æque in tumultum vel vim publicam privatamque, ac in bellum, cadat: paullo melior est illa Alberici Gentilis *de jure belli I. 2.* cui bellum est *publicorum armorum justa contentio*; omnium optima vero ea, quam dedit V. A. Corn. van Bynkersh. *Quæst. jur. publ. I. 1.* *Bellum est eorum, qui suæ potestatis sunt, juris sui persequendi ergo, concertatio per vim vel dolum, quam, quod ad sensum attinet, totam retinimus.*

Cui com §.CXCII. Quum ergo bellum gerant liberæ tantum petat jus gentes, iique homines, qui in statu naturali vivunt: (§. belli, et CXCI.) consequens est, 7) ut jus belli posteriore casu sit promiscue omnibus, quippe inter se æqualibus; (§. in quo V. et X.) 8) priore non nisi summis imperantibus: (§. consis- CXXXVII. 41.) adeoque horum sit 9) milites legere, tat? vel conducere, *) 10) urbes et castra munire, 11) ærarium militare pecunia, 12) armamentaria tormentis et armis; 13) granaria comæatu, 14) navalia navibus replere, 15) bellum decernere, 16) milites hosti, etiam cum summo periculo, opponere, 17) leges de disciplina militari ferre, et similia. Quum enim finis et hujus juris sit securitas externa, (§. CXXXVII.) et imperantibus omnia jura competant, sine quibus finis obtineri non posset: (§. CXXXV. 29.) jura hæc omnia cum jure belli conjuncta esse oportere, facile unusquisque intelligit.

*) Notum est, MILITIAM aliam LECTAM esse, quando unusquisque civis patriæ militat, qualis olim Græcis civitatibus, ipsisque Romanis, libera adhuc civitate, placebat, hodieque placet Helvetiis: aliam MERCENARIAM, quando miles, etiam extraneus, certa mercede conducitur, quam Augustus ex politicis rationibus lectæ præferebat, consilio Mecænatæ apud Dionem Cass. *Hist. Lib. LII. p. 482.* et quam hodie probant monarchæ omnes, quibus non adductius est imperium: aliam denique SOCIAM, quando respUBLICÆ fœderatæ vel clientelares certum copiarum numerum submittere tenentur, qualia olim erant Lati-

norum auxilia, Romanis submitienda: de quibus militiae generibus legenda Herm. Conringii *dissertatio singularis*. De mercenaria incidit quotidiana quaestio, an fas sit principi amico in imperio populi amici militem conducere? Quod adfirmandum esse, nisi obstat interdictum speciale, et nisi conductitii illi jam patriae sacramentum dixerint, erudite nuper defendit V. A. Corn. van Bynkersh. *Quaest. jur. publ. I. 22.*

§. CXCIII. Ex eadem belli definitione (§. CXCI.) satis perspicuum est, 18) bellum decernere non posse magistratum, provinciae cuidam vel munimento praefectum, quamvis 19) eum urbem provinciamque, cui praest, in repentino tumultu, etiam sine jussu speciali, adversus quemcumque adgressorem defendere debere, nemo dubitet. Immo et contingere potest, 20) ut provincia quaedam tam sit dissita à republica, ut praeses non nisi tardius de imminente periculo certiores facere possit imperantes. Quo casu, si jus decernendi bellum generali mandato praesidi datum est, hunc recte etiam injussu superiorum bellum gerere, extra omnem dubitationis aleam positum videtur. *)

An et
magis-
tratus
bellum
inferre
possit?

*) Hinc injustum erat bellum, quo Cn. Manlius Gallogræcos adgrediebatur. Ob quam causam etiam triumphum illi negatum esse, refert Liv. XXXVIII. 45. addita ratione, quod quum nullam ibi causam belli inveniret, quiescentibus regiis, circumegerit exercitum ad Gallogræcos, cui nationi non ex Senatus auctoritate, nec populi jussu, bellum ab eo intulatum, quod quem unquam de sua sententia facere auctum? Præterea notum est, parum abfuisse, quin Senatus Germanis dedendum censeret Julium Cæsarem, quod injussu populi illis bellum intulisset. Sueton. *Jul. Cap. XXIV.* At, qui ab Hispanis, Lusitanis, Belgis, cum summa potestate in provincias Indicas et Americanas mittuntur, ii fere cum liberrima facultate belli pacisque mitti solent, adeoque sæpe contingit, ut prius de confecto, quam de inchoato bello, nuncius domum perveniat.

§. CXCIV. Præterea ex hac definitione discimus, 21) injustum esse omne singulare certamen, nisi jussu summorum imperantium initum: *) adeoque 22) distinctionem Grotii inter bellum PUBLICUM ET PRIVATUM otiosam esse, nec veræ belli definitioni quadrare. 23)

An pri-
vatis sit
jus bel-
li?

Kkk

Mul-

Multo minus justī belli nomen mereri illud, quod ci-
ves inter se, vel cum ipsa republica gerunt, quodque
vulgo BELLĪ CIVILIS nomine venit. Denique et 24) vim,
quam piratæ et prædones veluti universo generi humano
inferunt, non bellum esse, sed funestissimum latroci-
nium, adeoque 25) hos omnes homines non juribus bel-
li perfrui, sed 26) tamquam securitatis publicæ turba-
tores puniri debere.

*) Tale enim singulare certamen est BELLUM REPRÆ-
SENTATIVUM, quo veteres utebantur, dum selectos quos-
dam ex utroque exercitu homines committebant, stipulati
sibi imperium in hostes, si victoria penes suos stetisset. Com-
plura hujus generis exempla suppeditant veteres annales, quæ
jam collegerunt Grot. *de jure belli et pac.* III. 20. 43. *sequ.*
qui tamen, iniqua esse illa certamina, existimat, quia ne-
mo sit vitæ membrorumque suorum dominus. Sed quum im-
peranti liceat, totos exercitus opponere hosti: quidni et
unum vel paucos? Alia est quæstio, an civilis prudentiæ
regulis consentanea sint bella hæc repræsentativa? De eo
enim vel ideo licebit dubitare, quod ita alex exponitur
universa republica, nec viribus reliquis novam fortunam
experiri licet, ceu malo suo experti sunt Albani apud Dio-
nysi. Halicarnass. *Antiq. Lib. III.*

Causa §. CXCV. Deinde quum juris sui persequendi causa
belli bellum gerant gentes liberæ: (§. CXCI.) consequens
tificæ. est, 27) ut non nisi duæ sint CAUSSÆ BELLĪ JUSTIFICÆ:
altera, si quis populus extraneus populum alterum in-
juste lædat, vitæque, libertate, et opibus spoliare velit;
altera, si jus perfectum deneget. *) 28) Ut prior sit jus-
ta causa belli DEFENSIVI; posterior OFFENSIVI, adeoque
29) tertia causa, quam commentus est Grotius *de jure
belli et pac.* II. 1. 2. 1. punitio nimirum scelerum, eo mi-
nus videatur admittenda, quo magis constat parem à
pari, adeoque gentem à gente, puniri non posse. *)
(§. CLIX. 37.)

*) Nec aliud evincit ratio Grotii. *ibid.* n. 1. *Ac plane,*
quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam
ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut
ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut,
qua p. titur curio de non offendendo, item damni infecti, et
interdicta alia, ne vis fiat. Ob factam, ut aut reparetur, aut ut

puniatur, quos duos obligationum fontes recte distinguit Plato, nono de legibus. Quod reparandum venit, aut spectat id, quod nostrum est, vel fuit, unde vindicationes, et conditiones quædam, aut id quod nobis debetur, sive ex pactione, sive ex maleficio, sive ex lege, quo referenda, quæ quasi ex contractu et quasi maleficio dicuntur, ex quibus capitibus nascuntur conditiones ceteræ. Factum, ut puniendum, parit accusationem et judicia publica. Hactenus Grotius. Sed quemadmodum à statu naturali ad civilem vix licet ducere argumentum: ita non magis illud procedit, si quis statum naturalem ex civili æstimare velit. Gens delicto suo aut gentem lædit, aut non lædit, e. g. si idola colat, carne humano vescatur. Priore casu gens læsa delinquentem justo ac pio bello adgreditur, non tamen punitivo, sed defensivo. Posteriore nullum plane jus est belli gerendi, quia punire delinquentem non potest, nisi superior.

§. CXCVI. Quemadmodum vero juris tantum perfecti denegatio justam belli causam præbet: (§. CXCIV. 27.) ita sua sponte inde sequitur, 30) ut, ob jus imperfectum vel officium humanitatis denegatum, arma corripere non liceat, (§. X. 26.) adeoque 31) non sint hæc justæ belli causæ, si quis alterius exercitui transitum neget, novas sedes quærentes nolit admittere, commerciorum libertatem petentibus det repulsam, belligerantibus hospitia, commeatum, pecuniam sufficere nolit, nisi 32) talia vel ex pacto antecedente, vel 33) in extrema necessitate, petantur, *vel ita sint innoxia*, ut sine omni detrimento præstari possint. *) X. 27. seq.) Talium enim denegatio omnino in læsionem incidit, ac proinde bello defensivo causam suppeditat justissimam. (§. CXCIV. 28.)

An jure geratur bellum ob denegatum jus imperfectum?

*) Id raro contingit. Periculum enim vel ab ipso transeunte imminet, vel ab hoste, qui victoria potius, malam gratiam referet vicino, qui transitum concessit. Si tamen vere in-

Ad §. 196. *Vel ita sint innoxia.* Nam cum hæc officia in extrema necessitate petuntur, aut manifesto innoxia sunt, stricto jure debentur, uti residua adhuc ex communione primæva v. Wolf. jus nat. p. 54. et quæ notavimus supra lib. 1. §. 174. et lib. 2. §. 10.

innoxius sit transitus, quem quis petit, isque tam necessarius, ut alia via non pateat: is omnino lædere videtur, qui iter facientibus resistit. Et huc referimus bellum ab Israelitis jussu Dei gestum. *Num. XXI. 21. 22.* At Idumæos ob eamdem causam bello non petierunt. *Num. XX. 21.* sive quod non æque innoxius futurus fuisset ille transitus, sive quod non æque videretur necessarius, quum alia via Kadesum pateret.

An rec- §. CXCVII. Quum vero aliquando perinde sit, sive te gera nos ipsi lædamur, sive per latus alterius petamur, item- tur pro que sive nobis jus perfectum denegetur, sive aliis, qui- aliis? bus vel ex pacto, vel nostrum causa ad opem ferendam obstricti sumus: recte inde colligimus, (34) posse etiam pro aliis sociis, et fœderatis bellum geri, immo et (35) pro vicinis, si certis argumentis, aut non levibus certe indiciiis, constet, illorum ruinis et nos oppressum iri. Quis enim vitio vertat vicinõ, properanti ad restinguendum incendium, dum proximus ardet Ucalegon? Quis non verissimum putet illud vetus: *Tunc tua res agitur, paries quum proximus ardet?* At quum ne pro nobis ipsis quidem justum bellum geramus, nisi justa belli causa sit: (§. CXCIV. 27.) (36) multo minus sanctum piisque erit bellum, quando aliorum causæ injustæ patrocinium suscipimus.

Soli co- §. CXCVIII. Ceterum quamvis hæ causæ facile dis- l o r e s cernantur à coloribus, quibus et ii, qui injustissima non jus bella suscipiunt, utuntur: his tamen plerumque plus, tificam quam illis, deferunt homines, qui utilitatis potius suæ, bellum. quam justitiæ, habent rationem. Quandoquidem tamen solæ, quas supra adduximus, (§. CXCIV.) belli causæ pro justis habendæ sunt: facile patet, (37) injusta contra esse bella, quæ vel sola invitante occasione, vici-

no

Ad §. 198. scholion. In scholio hujus §. Christianos omnes sugillarat Heineccius, Pontifices, Reges, et populos, qui pro recuperatione Terræ Sanctæ a Sæculo XIII. cruce notati, contra Saracenos pluries dimicaverunt: sed acer-

no quippe imparato, vel 38) ob utilitatem quamdam insignem, vel 39) ob gloriam rerum gerendarum, 40) parandumque amplissimum imperium, vel 41) odio religionis, sine alia justa causa suscipiuntur. *)

§. CXCIX.

acerbiori præsertim in Hispanos odio deinceps erumpit ob Mexicanæ ditionis debellationem. Nec mirum, quod homo hæreticus, in Holandia et Germania diu innutritus, catholicorum, atque Hispanorum gloriæ invidus, talia proferat, quæ in hac editione merito expungi oportebat. Quare ne ab Heineccio in aliis editionibus allata, vel à ceteris recentioribus, quibus jam solemne est, eandem crambem recoquere, cum summa invidia ingesta incautos lectores abripiant, sequentia attexere libuit. In primis Hæresim Lutheri asserentis non licere Christianis bella in Turcas gerere jure profecto perculit Ildephonsus à Castro adv. hæres. lib. 3. qua nota damnandi etiam sunt Buddeus, Heineccius, et quicumque ejusdem vesanæ opinionis sequaces cruceatorum expeditiones improbant. Justæ enim æquissimæque plures erant causæ pro sacro hoc suscipiendo bello, quas attulit Summus Pontifex Urbanus II. ad Concilium Clarimontis anno 1095. et excerpit Gundizalvus Illescas in hujus Pontificis vita. Quippe Mahumedis asseclæ occupata Africa in Hispaniam irruerant, Galliam, Italiam, et ubivis quidquid Christiani nominis delere gestiebant, nec mari nec terra tutum esse præsidium nisi ad eos retundendos magnos undique collectos exercitus fudisset occidens. Hac præcipua de causa permoti Principes Christiani illustria tunc juxta ac prudentissima iniere consilia, et sancta, pia procul dubio intulerunt bella adversus infensissimos hostes, et omnium aliarum prope gentium eversores, uti habet Covar. in regula peccatum p. 2. §. 10. et plures alii laudati à Solorzano de Ind. jure lib. 2. c. 16. à num. 59. Etsi enim recentioribus quibusdam non satis tuta hæc videatur ratio, quia non adeo certum est Mahumetanos se hostes gessisse in alios omnes, levem hunc eorum scrupulum demet Ludov-

Distinctio bellis
solemnibus et
minus
solemnibus
otiosa.

§. CXCIX. Semel decretum bellum sollemniter esse indicendum, pluribus gentibus visum est, ac proinde notis-

vicus Marracius tom. prod. ad refut. Alcorani p. 2. c. 5. ubi Mahumetanos omnes, et præsertim Arabes, et Turcas, quibuscum res nobis fuit, utpote è syctharum genere, truccis ac ferocis naturæ, ab omni prorsus humanitate erga exteros cum alienos esse tradat, deinde p. 4. ibid. c. 23. pluribus locis ex Alcorano adductis bellum adversus exteræ religionis homines Mahumetum magna cum versutia, et dolo indicere probat. Immo fidei hostibus datæ, si alterius religionis sint, nullo se teneri vinculo Prophetæ sui exemplo sibi facile persuadent, qui fœdus cum Mechanis initum servavit, quamdiu se viribus, opibusque destitutum vidit, cum primum autem robore et potentia valuit, eos adortus expugnavit Meccam. Qua propter diu apud eos inoleverat mos pangendi cum hostibus non pacem sed inducias, verum quas eadem prope religione servabant v. Mabli jus publ. Europ. t. 1. c. 6. Jam vero in eos qui hostilem manifesto animum in nos produnt, et habent, juste bellum suscipi vel ipse Heineccius fassus est §. 200. tum enim ad arma proruendum esse, ait, quando populus hostilem animum in nos ostendit, et apertius supra lib. 1. §. 183. in scholio.

Quod vero attinet ad justas belli causas in Indos suscipiendi diu et multum jam inde ab initio debellationis digladiatum est apud nos. De qua controversia nonnulla scitu dignissima tradit Greg. Majansius in vita Anton. Augustini Archiep. Tarraconensis §. 56. et Joannes Solorzano de jure Ind. lib. 2. c. 1. scriptores recenset, qui hoc argumentum pertractarunt, doctissimos quosque etenim viros nobilis materia olim exercuerat. Ex quibus exteri ad invidiam nomini hispano conflandam tantum accomoda desumunt, procul habitis iis, quæ summo jure, et æquitate constant. Ceterum ipsi postea nullum non moverunt lapidem quo jure, quaque injuria pedem ut aliqua apud Indos figerint, et si alia suppetat

tat via, parta summo ab Hispanis labore per fraudem e-
 reptum eunt, donec tandem voti compotes facti, nihil
 jam de jure illos, sola lucri captandi, et de regnandi
 cupidine acerba, et sacra fatigat cura. Nobis autem quo-
 niam otium non est disputationis seriem, et argumenta
 retexere, pro dispellenda Heineccii calumnia sat erit obi-
 ter pauca in medium afferre. In primis valde errare eum
 notandum, et omnes qui ita causam hanc expendunt,
 quasi qui primi Novum Orbem adnavigarunt statim con-
 silium ceperint gentes illas subigendi. Temerarium ausum
 hoc, nec illis posse ita persuaderi haud facile putandum.
 Sed nihilominus ita debebat esse, ut caput accusatio-
 nis in Hispanos valeret, qui, ut ajunt, opprimere gen-
 tes, nulla sibi injuria cognitas, aggressi sunt. Verum
 tamen cum causa discutienda sit ex historia, et testium
 integra fide, omnino ex his eruitur, qui primo illud
 adiere leniter et amice accessisse, nec aliud nisi commer-
 cia mercium permutatione inire, pacem, et amicitiam
 serere curæ fuisse. Armis neque bello nusquam ac-
 tum nisi defensionis, vel necessitatis causa compulsi.
 Exemplo sit Mexicana acquisitio, quam nominatim que-
 ritur Heineccius. Postquam enim Jucatanum, et alias
 regiones detectas à Francisco Fernandezio de Corduba
 plene constitit, rursus illuc Joannes à Grijalva missus
 est, qui primo procul è conspectu sive amore patriæ
 tactus, sive militum applausu *Hispaniam Novam* illum
 tractum adpellavit. Magna postea tempestate pressi ad
 Insulam Cozumel delati fuere, sed inde aliquantum re-
 fectus nulla eorum injuria discessit, et cum ad Tabas-
 cum pervenisset perhumaniter acceptus, icto simul cum
 his fœdere, solvit, ut alias pariter regiones mare illud
 adjacentes inviseret. Successit Grijalvæ longe nobilissi-
 mus harum gentium domitor magnus Ferdinandus Cor-
 tecius, qui cum simili via amice et blande legere eadem
 loca cœpisset, accidit ut nec opinum illum adverso flu-
 mine Grijalvæ (inditum jam erat hoc illius nomen) Ta-
 bascum subeuntem, sagitis, et jaculis prohibere ripis
 cir.

circumfusi Indi undique parati exirent, rupto per summum scelus fœdere cum Grijalva pacto, quo jam arma expedire pro tuitione opus erat, et ita factum. Nam cum in ripam celeriter se prorripuissent, etsi numero impares, virtute tamen militum multitudinem superavit. Parum autem hoc erat, quia in arctissimo salutis exitiique confinio manus hæc parva Cortezii restabat, ni omni auxilio destituta quælibet honesta media pro salute tentare posset, in terra præsertim hostili, et malefido solo. Justum enim est bellum, inquit Cajus Pontius ad Samnites, *quibus necessarium; et pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Liv. lib. 7. c. 2. Se munire itaque, oppida, et alia quæcumque inimicorum ad se tuendos capere, amicitiam, et pacem cum aliis conjungere ipsis licebat. Nec aliter se gessit Cortezius, nam lenitate et obsequio sibi devinxit Zempoalas, cum Tlascalalis liberis ipsis nec ullius imperio obnoxiiis societatem coaluit, nec Motezumam, nisi venia prius habita, et de conjungenda pace monitum, adire sæpius palam professus est. Donec tandem à Rege magno et tot regnorum domino, infido tamen illo, et sævo, multisque injuriis immanissimæ gentis lacessitus, eo ferro et armis processit, ut Imperator ipse, et omnis populus ultro sese in fidem dederint. Quin postea, ut nulla forte de hac justa acquisitione dubitatio subesset, quicumque vel longissima sanguinis regii propinquitate conjuncti erant, cessione, et translatione juris, si quid ipsis erat reliquum, quoniam uberrime de victu regia liberalitate illis prospectum esset, gratuito transmissere. Ita sigillatim facta hujus belli et aliorum accurato examine sunt ponderanda, ut liquido de his judicium ferri possit. Et quoniam argumentis jam agendi locus nunc non est, tribus verbis omnis difficultas conficitur. Nam ut verissime dixit Grotius lib. 3. de jure bell. c. 1. §. 3. *Jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed ex causis subnascentibus: Sic qui se agregant me impetenti, sive socii, sive*

sub-

rumque sententia est, quod à liberis gentibus, prævia sollemni indictione; hoc, quod ab eo, cui jus belli non est, suscipitur, nec indicitur sollemni ter. Enimvero, uti facile largimur, id fere in mores gentium ivisse, splendidioremque plerisque videri victoriam, quæ prævia denuntiatione, vel proposito edicto, vel per faciales, vel aliis ritibus facta, obtineatur: ita, quia ritus et sollemnitates ab arbitrio hominum pendent, nec mores hujusmodi jus gentium constituunt, (Lib. I. §. XXII. *) inter bella quoque INDICTA et NON INDICTA, quod ad effectum attinet, nihil omnino interest, 42) hanc divisionem nullius momenti esse, merito arbitramur. *)

*) Magni hanc distinctionem faciunt. Grot. *de jure belli et pac.* III. 3. et Alberic. Gentil. *de jure belli* II. 1. quos deinde Pufendorffius, Huberus et alii sequuti sunt, duplicem interserentes causam, alteram, quod ex hac interpellatione constet, alio modo fieri non posse, ut nostrum aut nobis debitum consequamur: alteram, quia ita constet, non privato ausu, sed voluntate utriusque populi capitum, geri bellum. Enimvero hæ rationes, utilem et honestam esse indictionem, probant, non item, eandem esse necessariam, quia de utroque et alio modo, quam sollemni facta denuntiatione, constare potest. Recte itaque Dio. Chrysostom. *orat. ad Nicomed.* etiam ex juris gentium principiis: *παραμυθεῖσιν ἐπὶ τὸ πλάσσειν ἀκήρυκτοι γίνονται* Pleraque bella sine indictione suscipiuntur. Causam jam perorarunt Thomas. ad Huberum *de jure civit.* III. 4. 4. 27. et, qui de moribus etiam Europæorum novissimis erudite disseruit, V. A. Corn. van. Byakersho. *Quest. jur. publ.* I. 2. pag. 5. sequ.

LII

§. CC.

subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Et opportune quidem prorsus apud elegantissimum hujus debellationis scriptorem Solisium lib. I. c. 17. Cortezius suos hortatur, *que alli se debia usar primero de la rodela, que de la espada: por ser aquella una guerra, cuya justicia consistia en la provocacion.* Plura et alia momenta scio ab auctoribus nostris exaggerari, quibus quam optime fulta nostra sententia foret; interim tamen ad rectæ rationis censuram revocatam, mihi ita causam dicere placet, cum nec res ipsa, plus ut dicam non postulet.

Caussas belli §. CC. Id vero ipsa recta ratio suadet, 43) non illico prouendum esse ad arma, sed tum demum, quando populus hostilem animum aduersus nos ostendit. (Lib. I. §. CLXXXIII. 25.) Quum vero is hostilem aduersus nos animum ostendat, qui omnes æquas pacis conditiones pertinaciter respuit: (eod. *) merito inde colligimus, 44) priusquam res manu ferroque geratur, rem, quam nobis abesse, vel deberi credimus, repetendam, 45) caussam dubiam, propositis utrimque argumentis, ad liquidum perducendam, 46) omniaque media bellum impediendi tentanda esse. *) Quo facto, 47) is procul dubio jure arma corripit, qui justis propositis caussis, nihil æqui ab hoste impetravit.

*) Quorum mediorum tria potissimum commendant Grot. *de jure belli et pac. II. 23. 7. seq.* et Pufendorffius *de jure nat. et gent. V. 13. 3. et VIII. 6. 3.* colloquim, seu disceptationem amicam, provocationem ad arbitros, et sortem. Sed sortis quidem in caussis publicis, præterquam si res dividenda sit, rarissimus usus est, nec solent facile principes et respublicæ jura sua fortunæ arbitrio permittere. Reliqua media et inter gentes receptissima, et rectæ rationi admodum consentanea sunt, quia nemo sapiens vi et cum periculo repetere vult id, quod sine vi consequi posset: (Lib. I. §. CLXXXI. 20. *) ut adeo recte, quamvis ridicula occasione, dicat miles Terentianus:

*Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.
Qui scis, an, quæ jubeam, sine vi faciat?*

Ad eundem finem comparata sunt scripta publico nomine edita, quæ hodie vocant *Deductiones et Manifesta*, quamvis posteriora plerumque, ubi jam veluti intra teli jactum ventum est, non tam declinandi, quam indicendi justificandique belli causa, publicari soleant. Vid. Jo. Henr. Boecleri *Exercit. de clarig. et manifestis.*

Quid hosti in hostem liceat? §. CCI. Quandoquidem vero juris sui persequendi causa bella gerunt principes et gentes liberæ: (§. CXCIV.) consequens est, 48) ut hosti in hostem liceant omnia, sine quibus ille jus suum obtinere non posset. Id vero quum obtinere numquam possit, nisi hostem in eum statum redigat, ut vel non possit, vel nolit amplius hosti-

tilem animum ostendere : 49) hostem quisque suum , et vi , et dolis , recte adgreditur , 50) sternit , 51) spoliat personis rebusque qualibuscumque , 52) cessantibus omnibus officiis humanitatis , quibus hostis noster adversus nos fieri posset validior. (Lib. I. §. CCVIII. 14. *) Quin 53) ne injustum quidem dixeris hostem , veneno utentem , vel percussores immitentem , quamvis illum contra mores gentium humaniorum , quos RATIONEM BELLI vocant , egisse , recte dixeris. *)

*) Dissentit quodammodo Grotius *de jure belli et pac. III. 4. 15 et XVIII.* Sed non statim , quæ magnitudinis animi laudem ferunt , ita sunt comparata , ut omnia pro injustis habeantur. Venenis non uti solent gentes humaniores : at utuntur Turcæ , Tartari , aliique populi orientales , qui tela et sagittas venenis inficiunt. Hos ergo parum humanos , at non ideo injustos dixeris , quia hosti in hostem omnia licent. Ita recte ad animi magnitudinem refertur , quod Coss. Romani ad Pyrrhum regem scripserunt : *Nobis non placet pretio , aut præmio , aut dolis pugnare.* Gell. *Noct. Attic. III. 8.* At ideo non dixeris injustum facinus Ehudi , percutientis Eglonem , *Jud. IV. 20. sequ.* vel Jaelis , tempora Sissaræ clavo transigentis , *Jud. IV. 21.* vel Judithæ , Holofernem obruncantis. Præterea mores gentium , quæ reliquis humaniores videri volunt , aliquando parum absunt ab adulatione. Qua de re illustr. Bynkersh. *Quæst. jur. publ. I. 3. p. 17.* Adeo adulandi ferax fuit sæculum præteritum , et hoc nostrum , ut principes neque adulationis obliviscantur inter ipsa arma. Unde nunc hostes hostibus precantur omnia prospera , seque invicem vocant amicos , et hostium damno quasi indolent. Atque ita est in *Epistolis Ordinum generalium ad Angliæ Regem 10. Jul. 16. Sept. et 26. Nov. MDCLXVI. et rursus Angliæ regis ad Ordines generales. 4. Aug. et 4. Octob. MDCLXVI.* Quamvis autem utrique tunc temporis in

LII 2

mu-

Ad §. 201. *Et vi , et dolis.* Dolis nempe bonis , uti postea in §. 202. schol. hoc est stratagematis , et aliis belli artibus , quæ ex communi disciplina fiunt , ad eludendos hostes , non vero perfidiis , mendaciis , aut deceptionibus.

mutuam perniciem accingerentur: attamen inter jus belli et officia amicitiae satis convenire scribunt Ordines, d. epistola 10. Jul. 1666. Quin et Gallorum rex, qui tunc quoque bellum gerebat contra Anglorum Regem, anno 1666. ad eum misit legatum, qui conflagrationi urbis Londinensis indoleret. Humanitatem, clementiam, pietatem, ceterasque animi magni virtutes in bello exercere gloriosum est, sed oppido putidum, solis verbis ludere. Quid enim, nisi verbis ludis, quum indoles conflagrationi urbis, quam ipse cuperes incendere? En egregia humanitatis specimina. An ideo his injustiorem dixeris G. P. Popilium Lænatem, qui salutatus ab Antiocho rege, eum, nisi amicum, resalutare voluit, et ne dextram quidem à Rege hoste porrectam prehendere noluit? Polyb. Excerpt. legat. Cap. XCII. Liv. XLV. 12. Duriuscula hæc sunt, at non injusta tamen, immo aliquanto minus indecora, quam hostiles illæ blanditiæ.

An hos- §. CCII. Quum vero adversus hostem tantum vi et
tes fœ- dolis uti liceat: (§. CCI. 49.) consequens est, 54) ut
deribus idem non liceat adversus eum, quocum paciscimur, quip-
pactis pe cui tunc, non tamquam hosti, sed tamquam pacis-
decipe- centi nobiscum, fidem damus. *) Ex quo patet, 55)
re li- turpissimam esse eorum perfidiam, qui inducias, sive
ceat? breves, sive diuturnas, tempore nondum elapso, rum-
punt: quamvis 56) interea actus mere defensivos recte
suspicere utramque partem, omnino verum sit Pusend.
*de jur. nat. et gent. VIII. 7. 10. Nec magis 57) excusan-
da est eorum perfidia, qui leges deditiois, vel 58) pac-
ta de securo com meatu, vel 59) quæ de redimendis
captivis ineuntur, turpiter violant, hic quoque hosti in
hostem omnia licere, stolide persuasi.*

*) Recte ergo dolum bonum, quo hostes circumveniuntur, à perfidia discrevit Agesilaus apud Plutarchum *in vita p. 600.* ubi hoc elegans ejus dictum memoratur: *ὅτι τὸ μὴ πεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν θεῶν ἐστὶ κἀλαργονᾶν ἢ τῶ παραδοῖσθαι τὸς πολεμῖς, ἢ μίσην τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δίξια πολλὰ, καὶ τὸ μὴ ἕδονῆς κερδαίνειν ἐστὶ.* Fidem in fadere fallere, nihil aliud esse, quam Deos contemnere: hostium vero circumventionem non cum justitia modo, sed et cum laude, et jucundo conjunctam esse compendio. Quid si vero hostis antea fidem fefellerit: an non licet, data occasione, par pari referre? Non videtur. Quamvis enim perfidia paciscentis unius
al-

alterum obligatione liberet: (Lib. I. §. CCCCXIII. *) id tamen intelligendum est de eodem pacto bilaterali, cujus conditioni alter ex sua parte non satisfacit. Si vero cum eo, qui pacto non stetit, de novo paciscor: tunc remisisse videor priorem perfidiam, ac proinde obligatus sum ad fidem servandam.

§. CCIII. Ex eodem axiomate colligimus, 60) non posse quemquam jure belli adversus amicos uti, eo ob-
 tentu, quod periculum sit, ne hostis ejus castella, mu-
 nimenta, portus, sit occupaturos: 61) nec magis lice-
 re hostes vel eorum naves intra territorium, vel portus
 amici populi cedere, vel capere, si hi non data opera
 illis receptum dent, quia hæc vis cum injuria populi a-
 mici, cujus territorium vel portus vi introitur, conjunc-
 ta est. V. A. Corn. van Bynkershoek *Quest. jur. publ. I.*
8. Contra 62) nihil obstare, quo minus eos, qui hos-
 tem nostrum armis, commeatu, tormentis, similibusque
 rebus juvant, vi prohibeamus, et res istas pro commis-
 sis habeamus: *) Idem *ibid. Cap. IX. seq. quamvis* 63)
 ipsa omnino æquitas suadere videatur, ne promiscue
 merces licitæ cum illicitis; res amicorum cum hostili-
 bus, in commissum cadant. Idem *I. 2. seq.* quocum jun-
 genda dissertatio nostra *de navibus ob mercium illicitarum*
vecturam commissis.

*) Concedit hoc et Grotius *Lib. III. Cap. XVII. §. III.*
 sed addita restrictione, nihil facere debere eos, qui à
 bello abstinere, *quo validior fiat is, qui improbam fovet*
causam, aut quo justum bellum gerentis motus impediatur.
 Sed quum is, qui neutrarum partium est, quæstionem
 hanc, uter justum, injustumve bellum gerat, non possit
 trahere ad arbitrium suum, et veluti judex sedere, contra
 ea vero is, qui neutrarum partium est, *nullatenus interpo-*
nere se debeat bello: Liv. XXXV. 48. facile patet, huic
 restrictioni locum non esse. Vid. V. A. Corn. van Bynkersh.
Quest. jur. publ. I. 9. p. 69.

§. CCIV. Supra ostendimus, hostem ab hoste et per-
 sonis et rebus jure spoliari. (§. CCI. 51.) Ex eo vero pa-
 tet, 64) victoris in arbitrio esse, malitne personas cap-
 tas in servitutem rapere, an, quod hodie plerumque in-
 ter gentes Europæas observari novimus, tamdiu custo-
 dian-

diantur, donec vel permutentur cum aliis, vel, soluto Iytro, redimantur. 65) Res quoque hostium, tum mobiles, tum immobiles, tum corporales, tum incorporales cedere victori, et 66) mobiles quidem simul ac in præsidia victoris perlatae 67) immobiles et reliquas, ex quo occupatae fuerint: quamvis 68) firmam harum non esse possessionem, priusquam super illis, inita pace, fuerit transactum, 69) mobiles vero æque ac personas et fundos, recuperatos, vel in pristinam libertatem sese vindicantes, jure postliminii gaudere, facile unusquisque intelligat. *)

*) Multæ hic occurrunt quæstiones speciales apud Grot. III. 5. *sequ.* Pufend. *de jure nat. et gent.* VIII. 6. 20. *sequ.* veluti, quomodo res bello captæ acquirantur? an et incorporales? an et actiones et credita? quomodo recuperentur? an et quibusnam in rebus locus sit juri postliminii? Sed quum pleraque hæc potius ex moribus gentium decidi soleant, quædam etiam ex principiis hactenus explicatis facile possint explicari: illis immorari nolumus. Solide suo more et hæc tantum non omnia exposuit V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid.* Lib. I. Cap. IV. *sequ.*

Quid re §. CCV. Sic justum bellum est, quoties gentes libera-
pressa- ræ inter se, juris persequendi causa, vi dolove certant
lia? vel propositum certandi retinent. (Lib. I. §. CCXCV.)
Itaque 70) si non inter ipsas gentes et civitates incidit
controversia, sed, ob denegatam civi nostro justitiam,
personis aut rebus alterius reipublicæ, alias amicæ, ci-
vium manus injicimus: hoc non belli sed REPRESSALIA-
RUM *) nomine venit: quamvis 71) quum hujusmodi
exsequutio facile possit bello occasionem dare, eam non à
quovis privato, sed ex decreto summorum imperantium,
fieri debere, nec 72) ulterius extendendum esse, quam
ut civi nostro, cui jus dictum non est, satisfiat, facile
unusquisque intelligat.

*) Ita vocari cœpit illud jus, ex quo invaluit. Veteres enim id ignorarunt, adeoque nec vocabulum suppeditat Latina lingua, quod ejus indolem exprimat. V. A. Corn. van Bynkersh. *ibid.* I. 24. Ejus æquitatem ex jure pignorandi, quod singulis competere existimant, ostendere conantur
Grot.

Grot. *de jure belli et pac.* III. 2. 7. 3. et Bodin. *de Rep.* I. 10. Sed hanc sententiam jure merito rejecit Hert. ad *Fu-*
fend. VIII. 6. 13. et ante eum Ziegl. *de jure majest.* I. 34.
 8. ubi hic §. XXXII. jus illud magis ex jure belli derivari
 posse, existimat. Et sane si respublica injuriam sibi, civi-
 busque illatam, bello recte vindicat: (§. CCCXLV.) poterit
 etiam procul dubio ob injuriam uni alterive civium illatam
 manus alterius rebus injicere, nisi existimare velis, non id,
 quod minus est, licere reipublicæ, quum plus omnino liceat.

§. CCVI. Ceterum, quum in statu naturali defensio- An et
 nis jas tantisper duret, dum hostis animum hostilem non- quomo-
 dum deposuit, (Lib. I. §. CLXXXIII. 25.) eum vero do im-
 non deposuisse videatur, qui eo se adduci non patitur, perium
 ut nobiscum redeat in gratiam, sed quasvis honestas pa- in vic-
 cis condiciones respuit: (ibid. * 73) injuria sane non tos ad-
 fit victo, si persequatur jus suum, donec debellatum quira-
 sit, 74) ipsumque sibi imperium in victos vindicet, tur?
 ludque 75) suo arbitrio constituat, (§. CXLVI.) et 76)
 tamdiu exerceat, donec vel inita pace certi quid statua-
 tur, vel 77) gens vi oppressa, re nondum composita
 sese in pristinam libertatem vindicet, vel à priore impe-
 rante liberali causa manu adseratur. *)

*) Et tunc quoque utroque casu æquissimum est, ut urbes,
 provinciæ, gentesque recuperatæ gaudeant jure postlimi-
 nii: (§. CCIV. 69.) adeoque priora jura recipiant, si illis
 nulla culpa, cur in hostium potestatem pervenerint, possit
 imputari, aut certe non admodum liquidum sit, an hosti
 acrius resistere potuissent. Hinc quum reipublicæ Ultrajectinæ,
 discedentibus Gallorum præsiidiis, de jure *regedias* contro-
 versia mota esset à Frisiis, eo quod illa sese ultro dedisse
 diceretur: Ultrajectini tamen priorem locum et statum recu-
 perarunt. Huber. *Prælect. ad Digest. Lib. XLIX. tit. XV.*
 §. IX. Aliud tamen dicendum omnino videtur, si urbs vel
 provincia, quæ in memor fidei, imperantibus datæ, ad hos-
 tes ultro desciverat, armis recuperetur. Tunc enim indigna
 omnino esset hoc beneficio, ac proinde victoris in arbitrio
 est, cujus illam conditionis esse velit. Tale exemplum à Ro-
 manis factum novimus in Brutios, Lucanos, Campanos, qui
 ad Hannibalem defecerant, et maxime in Capuam, quæ tan-
 tum abest, ut pristina jura receperit, ut jure municipii, ma-
 gistratibus, agro privata, in præfecturæ formam redacta sit.
 Liv. XXVI. 16. sequ.

§. CCVI.

Quid §. CCVII. Alterum jus majestatis, quod transeunti-
 fœdus, bus accenseri potest, est JUS PANGENDI FœDERA, per quæ
 idque intelligimus conventiones gentium liberarum de rebus,
 vel æ- ad utriusque, vel alterius reipublicæ utilitatem perti-
 quale nentibus. Ex qua definitione satis patet, 78) eorum a-
 vel inæ- lia esse ÆQUALIA, in quibus par est omnium fœderato-
 quale? rum conditio: alia 79) INÆQUALIA, in quibus non par
 et æquum jus omnibus tribuitur, sed alius fœderatus
 deterioris, alius melioris conditionis est: id quod 80)
 tum ratione PRÆSTANDORUM, tum ratione MODI PRÆS-
 TANDI, contingere posse, exempla quamplurima do-
 cent. *)

*) Sic sæpe fœderatus potentior minus potenti promittit
 subsidia pecuniaria, vel certum copiarum, vel navium, et
 classiariorum numerum, et sibi, vel nihil, vel parum res-
 stipulatur. Tunc inæquale est fœdus ratione PRÆSTANDO-
 RUM. At sæpe fœderibus cavetur, ut respublica una alte-
 ram comiter veneretur, ne cui bellum injussu alterius faciat,
 ne classem habeat, ut tributum annuum pendat, ne fabros
 habeat, neque ferro, nisi in agricultura, utatur. I. Sam.
 XIII. 19. 20. Quod et in primo fœdere Porsenæ cum po-
 pulo Romano expressum esse, monet Plin. *Hist. nat.* XXXIV.
 14. Quæ omnia sunt fœdera inæqualia ratione MODI PRÆS-
 TANDI, siquidem alter fœderatorum alterius veluti clien-
 tem se hoc præstandi modo profitetur.

Itemque §. CCVIII. Quumque gentes liberæ de rebus omni-
 vel sim- bus, quæ ad unius, vel utriusque reipublicæ, utilita-
 plex a- tem pertinent, pacisci possint: (§. CCVII.) sequitur,
 micitia 81) ut et ea, quæ jam antea ex juris naturæ præscrip-
 vel sin 81) to debentur, sibi stipulari queant gentes et reipublicæ:
 gularis quæ fœdera SIMPLICIA vel AMICITIÆ vocare licebit, *) et
 præsta- quæ fœdera SINGULARIS PRÆSTATIONIS adpel-
 tionis. 82) alia, ad quæ præstanda alias gens genti non esset
 obstricta: qualia fœdera SINGULARIS PRÆSTATIONIS adpel-
 llamus: Et 83) priora quidem ideo non sunt frustranea,
 quod et non alia est certa ratio alterum ad præstanda of-
 ficia humanitatis obligandi, quam per pacta, (Lib. I.
 §. CCCLXXXVI. 2.) et sæpe contingit, ut per bellum
 cessent officia humanitatis, (§. CCI. 52.) adeoque vel
 maxime necessarium est, ut per pactiones et fœdera re-
 dintegretur amicitia.

*)

*) Ad hæc fœdera Grotius *de jure belli et pac. III. 15.* 5. refert etiam ea, quæ de jure hospitii, et de mutuis commerciis ineuntur, quatenus gentes utraque sibi invicem jure naturali debeant. Enimvero quum jus hospitii plura complecteretur officia, quæ ex solo jure naturali non debebantur, de quibus accurate, suo more, egit Jo. Schilterus *de jure hospitii diss. II.* utrum vero extraneis, et quæ commercia, concedenda sint, in cujusvis reipublicæ summorumque imperantium arbitrio positum sit: (§. CLXXXIX. 186.) vix est, ut umquam hæc fœdera ad ea referri queant, quibus sibi gens à gente nihil aliud, quam quod jure naturali debetur, stipuletur. Sane de nullis fœderibus difficiliorum esse consultationem, quam de fœderibus commerciorum, exemplo ex Jac. Basnagii *Hist. Belg. Tom. I. p. 51. et 439.* ostendit vir celeberrimus, Jo. Jac. Mascov. *diss. de fœder. commerc. §. VI.* et fœderum istorum memoriam in nummis consecrarunt Athenienses, Sinyrnæi, Ephesini et Alexandrini, ceu idem vir doctissimus probavit ex Ezech. Spanh. *de usu et præst. numism. Diss. III. p. 143. et Diss. XIII. n. IV.* nec non ejusdem Orbe Rom. *Cap. IV.* Vaillantio *de nummis Imp. Græc. p. 221.* Quis vero fœdus simplex amicitiae diuturnam consultationem requirere, aut dignum videri, quod his monumentis æternitati consecratur, dixerit?

§. CCIX. Utile alicui genti aliquid esse potest vel Fœdera pacis, vel belli tempore: ex eoque consequitur, 84) ut quædam fœdera alia ad PACEM, alia ad BELLUM pertineant. Quumque plerumque intersit reip. et pacem quam maxime stare tempore ineuntur. et cives fructum inde capere quam uberrimum: ad priorem finem merito referimus 85) fœdera fidejussoria, quibus, pacis leges sancte servatum iri, fide sua promittunt, auxiliumque parti læsæ pollicentur sponsores pacis: *) 86) fœdera item de munimentis novis non exstruendis, vel 87) præsiidiis nostris in munimenta quædam tuendorum finium causa admittendis, quæ vocantur *barriere-tractaten*: 88) de subditis militibusque fugitivis non recipiendis: 89) de receptu hostibus non dando, et similia: ad posteriora 90) fœdera, quæ commerciorum mutuorum causa ineuntur.

*) De his fœderibus legi meretur Ulr. Obrechtii *diss. de sponsore pacis*, quæ inter academicas septima est, et Henr.

Cocceji *de guarantia pacis. Francof. juxta Viadr. MDCCII.* Præcipua, quæ hic moveri solet, quæstio hæc est, an qui pro pace tuenda sponderunt, generatim ad ineundam belli societatem obstricti sint, ex quacumque causa pacis leges violentur? Id quod recte jam pridem negavit Pufendorffius *de jur. nat. et gent. VIII. 8. 7.* si ex nova causa pax rumpatur. Uti enim omnes fidejussiones sunt stricti juris, et absurda futura esset creditoris postulatio, qui à fidejussore exigeret debitum, quod post fidejussionem demum contraxerit debitor principalis: ita non magis justa esset postulatio principis, vel reipublicæ, urgentis, ut pacis sponsor arma corripiat, si bellum ex nova plane causa exarserit. Neque enim iste spondit, nisi in eum casum, si pax conventa rupta fuerit. Pax autem, ceu recte observavit. Grotius *de jure belli et pac. III. 20. 27. sequ.* tunc demum rupta censetur, si aliquid factum est vel contra id, quod omni paci inest, vel contra id, quod pacis legibus expressum est, vel contra id, quod ex cujusque pacis natura debet intelligi. Res procul dubio verissima est, quod ad thesin attinet: quamvis, ubi in hypothesi quæritur, sitne hic *casus fœderis*, nec ne? tota hæc quæstio innumeris implicata sit erroribus, ceu exempla recentissima satis superque ostendunt.

Quæ-
d a m
tempore
belli.

§. CCX. Sed et belli temporibus varia fœdera utilitatis suæ causa pangunt gentes liberæ, sive cum AMICIS, sive cum ipsis HOSTIBUS. Uti enim cum illis paciscuntur, modo 91) de jungendis adversus communem hostem viribus, qualia sunt illa, quæ vocantur *ofond defensiv-alianzen*, modo 92) de libero transitu per territorium, et comœatu concedendo, modo 93) de se bello non interponendo; quæ fœdera dicuntur *neutralitats-tractatenz*: ita cum his sæpe convenitur, modo 94) super tributis pendendis, 95) vel dedendis urbibus, modo 96) de captivis redimendis permutandisque, de quibus fœderibus, quæ vocantur *cartels*, ex instituto egit Hert. *diss. de lytro*: modo 97) de induciis aliquot horarum, dierum, vel mensium, concedendis, *) et similibus, quæ in bello incidere solent, negotiis.

*) Ubi quæri solet, à quo momento tempus illud currat? Equidem Grot. *de jure belli et pac. III. 21. 5.* à quo die mensura aliqua temporis incipere dicatur, eum diem intra mensuram non esse statuit: sed eum jam solide refellit Pu-
fen-

fendorff. *de jur. nat. et gent. VIII.* 7. 8. Ita rectius ac simplicius creditur, si induciæ placuerint à Kalendis Juliis ad Kalendas Septembres, utrasque illas Kalendas comprehendere; itemque, si à Kalendis Juliis per triginta dies factæ sint Kalendas Julias primum illarum diem esse, et pridie demum Kal. Augusti jus arma corripendi reviviscere.

§. CCXI. Præterea utilitas illa, ob quam fœdera ini- Quæ-
dam
perso-
nalia,
quædam
realia
sunt.
ri solent, vel ad personam imperantis pertinet, vel ad ipsam rempublicam. Ex quo sequitur, 98) ut fœdera alia PERSONALIA, alia REALIA sint, et 99) illa cum persona exspirent: hæc, extinctis etiam populi rectoribus, qui illa inierunt, perdurent. Ex ipsis vero definitionibus, hac paragrapho datis, facile intelligitur, 100) fœdera omnia, quæ ad conservandum tantum principis vel familiæ statum sunt comparata personalia; quæcumque vero ad ipsius reipublicæ utilitatem facta sunt, realia esse. *) Ad quam unicam regulam ea omnia, quæ Puffendorffius *de jure nat. et gent. VIII.* 9. 6. seq. disse-ruit, quam commodissime referri possunt.

*) Aliquoties hæc quæstio incidit, imperio Regibus à Romanis abrogato. Quum enim Sabinis fœdus intercessisset cum regibus: statu reip. in popularem commutato, negarunt Sabini, Romanos ex fœderibus illis, cum Tarquinio initis, fructum capere posse, bellumque indixerunt Romanis, *ὡς κελυμίνων σφίσι τῶν σπαρθῶν, ἰσχυρῶς βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐξέπεισεν τῆς ἀρχῆς, πρὸς δὲ ἐποιήσαντο τὰς ἕρως. quasi soluto fœdere, post effectum regno Tarquinium, quocum fœdus ictum fuerat.* Dionys. Hal. *Ant. Lib. V.* p. 307. Idem postea anno ab U. C. CCLXVII. caussati sunt Hernici, negantes, fœdus sibi unquam intercessisse cum populo Romano: quod autem cum rege Tarquinio ictum sit, se jam finitum existimare, quum is imperio exsutus in exsilio sit mortuus. Dionys. *Lib. VIII.* p. 530. Sed quum uterque populus, armis Romanorum victus, fœdus hoc iniisset, (Vid. Dionys. *ibid. Lib. IV.* p. 252. *sequ.*) nemo dubitare poterat, quin id non cum solo Tarquinio, sed cum ipsa republica Romana esset initum, adeoque illud, et pulso Tarquinio, perdurare oporteret.

§. CCXII. Quod reipublicæ utile est, id et sociis An fœ-
dæderatisque illius reip. prodest: ac proinde 101) fœde-
derata et
sociis
prosimt?
ribus non modo nobis, verum etiam sociis et fœderatis, consulere solemus, 102) sive illorum generatim fiat mentio, sive speciatim et nominatim exprimantur. Ubi

res ipsa docet, 103) posteriore casu non ad alios proferendum esse fœdus, quam qui nominati sunt in fœderis legibus: 104) priore autem illud omnibus sociis prodesse, qui tempore icti fœderis socii fuerunt 105) non illis, qui postea demum adsciti sunt, *) quum pacta ad ea, de quibus non fuit cogitatum, non sint producenda. (Lib. I. §. CCCXCIII. 21.)

*) Ex facto hæc incidit quæstio, quum Hannibal Saguntum obsidione premeret. Romani enim, Hannibalem eos injuste adortum, querebantur, quia ex icto cum Carthaginiensibus fœdere, et à sociis Romanorum abstinere teneantur Carthaginienses. Hi fœdere comprehendendi negabant Saguntinos, quia eo tempore, quo fœdus esset initum, nondum fuerint socii. Polib. *Hist.* III. 29. Liv. XXI. 19. Sed quamvis Romanorum causam tueatur uterque scriptor: non dubitarem tamen ego accedere Grotio, qui *de jure belli et pac.* II. 16. 13. et Carthaginiensibus non obstitisse illud fœdus existimat, quominus Saguntinis bellum inferrent, et Romanis jus fuisse, novos socios adsciscere, eosque adversus Carthaginiensium vim defendere, statuit. Nam nec Romani futuris sociis diserte caverant, adeoque exigere à Carthaginiensibus non poterant, ut ea, quæ expressa non fuerant, et de quibus cogitare vix poterant, subintelligerent: nec Cartaginienses sibi stipulati erant à Romanis, ne novos socios adsciscerent, ac proinde nec obsistere poterant Romanis, novorum etiam sociorum causam suscipientibus.

Quid §. CCXIII. Ceterum per se patet, quia fœdus est sponsio liberarum gentium vel rerumpublicarum conventio, (§. nes, et CCVII.) 106) fœdus neminem pangere posse, præter eos, quibus ut ita paciscerentur, vel expresse, vel tacite, vel præsumtive, mandatum sit. Quare 107) quod quid circa eas justum sit? ministri summæ potestatis, sine ejus mandato, promiserunt, ratihabitione non sequuta, non fœderis, sed spon-sionis nomine venit. Hinc certum quidem est 108) rem-publicam non teneri, ut ratum habeat pactum, injussu suo ictum: 109) certum quoque, ministrum reipublicæ, quacum pactus est, ad satisfactionem esse obligatum, quæ ex fœciali Romanorum jure in eo consistebat, ut nudus, revinctis in tergum manibus, dederetur: *) at 110) certum quoque est, plerumque cavillationem sapere exceptionem non dati à republica mandati, quum

respublica, quæ civem summa cum potestate præfecit exercitui vel provinciæ, eidem merito omnia censeatur mandasse, sine quibus exercitus, vel provincia, immo ipsa respublica, servari non posset.

*) Exempla duo illustria sunt apud Romanos, sponsio puta Caudina, et Numantina, apud Liv. IX. 3. sequ. LV. 15. Et Romani quidem tum irritum esse volebant fœdus, quo Postumius Cos. et alii duces, exercitum ex Furculis Caudinis expederant, quemadmodum nec ratum habebant turpem Hostilii Mancini pactionem cum Numantinis, caussati, utramque conventionem suo injussu factam esse. Sed quis dubitet, quin, exercitu in ancipiti periculo constituto, ducibus omnia concessa sint, sine quibus periculo explicari non posset, et quæ tum è republica, tum è re militum esse, animadvertant? Omnino ergo aut ratæ habendæ sponsiones illæ, aut res in illum statum, in quo ante sponsionem fuerat, restituenda fuisset, si fidei servantiores, quam in excogitandis cavillationibus ingeniosiores esse voluissent Romani. Vid. omnino Christ. Thomasi et Ge. Beyeri *dissertationes de sponsionibus Caudina et Numantina.*

§. CCXIV. Quia porro fœdera ineunt gentes liberæ: An fœdera (§. CCVII.) facile intelligitur, III) nihil interesse, nostræ religioni addicti sint, an alii, quam nos pro dera pangere impia vel detestabili habemus: quia quemadmodum privato non turpe est, cum alio, à religione sua alieno, liceat cum infidelibus? pacisci et contrahere: ita nec reipublicæ, vel ejus rectoribus, vitio jure vertitur, si cum infidelibus ita paciscantur, prout id exigit reipublicæ utilitas. Nec jure divino*) quidquam circa hanc veritatem, rectæ rationis principiis subnixam, mutatum esse, erudite ac solide demonstravit Grot. *de jure belli et pac. II. 15. 9. seq.*

*) Sic sane constat, ante legem Mosaicam fœdera cum Abimelecho contraxisse Abrahamum et Isaacum, cum Labane, quem idola coluisse certissime constat, Jacobum Gen. XXI. 22. sequ. XXVI. 26. XXXI. 44. Nec legem Mosaicam, jam latam, obstitisse novimus Davidi et Salomoni, quo minus fœdus cum Hieromo, Tyrriorum rege, facerent II. Sam. V. 11. I. Reg. V. 12. Et quis, quæso, ignorat fœdera *συνμαχία* Abrahami cum Escole et Aner? Gen. XIV. 13. Davidis cum Achiso, rege Philistæorum? I. Sam. XXVII. 2. sequ. et cum Thoi, rege Hemathensium?

II,

Officia circa fœdera. §. CCXV. Ceterum quum fœdera sint conventiones: (§. CCVII.) consequens est, 112) ut omnia, quæ supra de pactis diximus, etiam circa fœdera habeant locum: 113) Ut adeo nihil fœderibus debeat esse sanctius, 114) nihil fœdifragorum perfidia detestabilius. 115) Ut tamen, quia nulla societas alienam utilitatem suæ anteponeere tenetur, (§. XXIII. 74.) nec republica fœderata alteri ex fœdere subvenire cogatur, si id ejus rationes non ferant, e. g. si ipso bello prematur, vel alio modo periclitetur: *) nec 116) umquam fœderatus ad bellum injustum, pro socio suscipiendum, sit obligatus.

*) Attamen id tum demum justam rationem habet, si verum est periculum, non, si hujusmodi causa perfidiæ tantum obtenditur. Id vero plerumque fieri, tum inter rectores civitatum, tum inter privatos, quotidiana querela est: eamque amicorum cessationem ac tarditatem elegantissima fabula de cassita, avicula, in segete nidulante, repræsentavit Æsopus apud Gell. *Noct. Attic. II.* 29. qui ideo monet, unicuique in se ipso potissimum præsidium esse debere, non in amicis et sociis, hominibus, inani sæpe opera, philosopha sententia, qui aureos montes plerumque polliciti, vix minima præsent. Quod et Ennius in satyris monuit apud eundem Gellium, ubi hæc ejus servatur sententia:

*Hoc erit tibi argumentum, semper in promptu situm:
Ne quid exspectes amicos, quod tute agere possis.*

Jussum §. CCXVI. Hæc de fœderibus generatim: quorum nomorum billissima præcul dubio species est pactum, quo bella imperantium inter gentes finiuntur, quodque FŒDERIS PACIS nomine venire solet. Quum vero pax sit status reip. ordinarius, ac veluti naturalis, bellum status extraordinarius, et præternaturalis: nemo non animadvertit, 117) imperantes et ad conservandam tuendamque pacem, et ad illam 118) si forte rupta sit, quamprimum reformandam teneri: adeoque 119) ferina esse bella, quæ non geruntur propter pacem, quæ una triumphis innumeris potior. §.

§. CCXVII. Per FŒDUS PACIS intelligimus conventio- Quid
nem inter gentes , bello mutuo implicitas , qua contro- fœdus
versia per modum transactionis finiuntur. Ex qua defi- pacis?
nitione patet, 120) pacem omnem sua natura esse de-
bere perpetuam , adeoque 121) si tantum ad certum
tempus , quantumvis longum , transigatur , non pacem
iniri , sed inducias tantum , *) quia ita nec controver-
sia , quæ gentes illas collisit , finitur , et manet adhuc
certandi propositum : qualem statum non ad pacem ,
sed ad bellum pertinere , jam supra observavimus. (§.
CXCI.)

*) Et tamen sæpe hujusmodi induciæ pacis nomen adsumunt , quia interea non solum actus belli , sed et status , plane videtur cessare ; perinde ac si hostilem animum plane deposuissent belligerantes. Ita Lacedæmonios in annos L. Romanos in annos C. pacem fecisse novimus. Justin. *Hist.* III. 7. Liv. I. 15. Sozom. *Hist. Eccles.* IX. 4. Recentoria exempla Hispanorum et Lusitanorum , Suecorum et Danorum , Anglorum et Scotorum , Venetorum et Turcarum , qui vix aliter quam ad certum tempus de pace cum Christianis conveniunt , collegerunt Pufendorff. *de jure nat. et gent.* VIII. 7. 4. et ibi Hertius p. 1249.

§. CCXVIII. Quum ergo pax coalescat per modum An ei
transactionis : (§. CCXVII.) consequens est , 122) ut obstat
fiat dato aliquo , vel retento , vel promisso : nec 123) exceptio
in pacis conditione requiratur æqualitas : neque adeo læsio-
124) alteruter paciscentium jure conqueri possit de læ- nis?
sione , quantumvis enormissima : quum plerumque victor victo condiciones qualescumque ferat , et ita natura eveniat , ut hic duriores quasdam condiciones admittere , quam plane perire , malit.

*) Dummodo ex ipsis pacis legibus , victum has condiciones vere admisisse , constet. Si enim per cavillationem calumniosamque interpretationem , aut plane per vim apertam , duriores condiciones , in quas numquam consensit , victo obtruduntur : jure hic , sibi injuriam fieri , conqueritur. Sic insignis cavillator erat Q. Fabius Labeo , qui , quum Antiochus rex dimidiam partem navium Romanis tradere deberet , omnes ejus naves productas medias dissecuit , ut Antio-

tiochum tota classe spoliaret. Valer. Max. VII. 3. quam decipiendi artem fortassis à Campanis didicerat, quos ipsos quoque arma, ab hostibus pro parte dimidia tradenda, dissecuisse, memoriæ prodidit Polyæn. *Stratag. VI. 15.* Et quis non detestetur apertam vim, qua victis Romanis, quibuscum transegerant tamen, insultabant Galli Senones, quum illis mille pondo auri ex fœdere adpendentibus, hi non modo pondera iniqua adferrent, sed et ponderi adderent gladium, dicerentque: *væ victis esse*, Liv. V. 48.

Nec non exceptio quod metus causa. §. CCXIX. Multo minus ergo 125) paci, paullo durioribus conditionibus initæ, recte opponitur exceptio metus. Neque enim illi exceptioni umquam locus est, si jus cuidam fuit alterum ad dandum aliquid faciendumque cogendi. (Lib. I. §. CVIII. 42) Bellum autem inter gentes æque justum est cogendi medium, ac judicis auctoritas inter ejusdem reipublicæ cives. (§. X. 24.) Neque obstat, bellum injustum alterum gessisse, adeoque vel eo nomine vim injustam adhibuisse videri victorem, victo durissimas condiciones extorquentem. Præterquam enim, quod judicium de justitia belli neuter belligerantium sibi jure adrogat, quippe in sua causa judex futurus: remisisse omnino injuriam illam videtur victus, dum cum victore transegit, et ad ἀμνηστίαν, quæ omnibus hujusmodi fœderibus inseri solet, sese obligavit.*)

*) Et ita facile intelliges, quid reponendum sit Pufendorfio, qui, huic exceptioni locum esse contra Grotium (*Lib. II. Cap. XVII. §. XX. et Lib. III. Cap. XIX. §. XI.* defendit in *jure nat. et gent. VIII. 3. 1.* Aliud enim est, exceptionem quod metus causa paci opponere; aliud, ideo bellum reintegrare, quia pars victrix, usa occasione, vi aliquid contra pacis leges egerit. Posteriore enim casu justam belli causam nasci, facile largimur: (§. CXVIII. *) prius autem fieri posse negamus. Et hæc tamen parum distinxisse videtur Pufendorffius. Immo rem illud ipsum exemplum, quod ibi allegat, satis illustrat. Quærit Polybius *Hist. III. 30.* an justum fuerit bellum Punicum secundum, quod adversus Romanos susceperint Carthaginenses? Idque non obscure adfirmat, ex ea ratione, quod Carthaginenses *ναυῶν παρότρως ἀμύνοντο τὰς ὄντων ναυῶν βλάβαντας, occasione invitati, ultum inveniunt eos, qui per occasionem temporum ipsis nocuerint.* Quod perinde est, ac si scripsisset, prodesse Pœnisdebs uise
ex-

exceptionem quod metus causa, quia Romani quondam, his inter res domi ancipites versantibus, Sardiniam, magnamque vim pecuniæ extorserint. Sed sane in pacis legibus inter Romanos et Carthaginienses de Sardinia nihil fuerat cautum, ac proinde injuste, et contra pacis leges, eam occupaverant Romani, sola invitante occasione, quod Carthaginiensibus domi esset, quod agerent, ceu ipse fatetur Polybius I. 88. Quare non paci, qua bellum Punicum primum compositum, exceptionem metus opponebant Carthaginienses, sed, pacem illam à Romanis ruptam esse, occupata per occasionem Sardinia, conquerebantur.

§. CCXX. Quærent Grot. III. 19. 6. et Puffendorf. An et pax cum civibus rebellibus inita, servanda sit? Id quod contra Boxhornium Inst. polit. I. 14. 19. et Lipsii sententiam recte adfirmant. Quum enim pax coalescat per modum transactionis, (§. CCXVII.) is vero, qui cum eo, à quo læsus est, transigit, remisisse illi injuriam, censetur: sequitur sane, (126) ut et imperantes his hominibus immorigeris gratiam fecerint delicti, adeoque (127) pax illa, nisi ex nova causa, salva justitia, rescindi non possit, præterquam, (128) si illa ob insignem rebellium dolum, vel statum principis cum illis paciscentis, ab initio non constiterit. *)

*) Ita quum anno MCCCCLXXXVIII. Brugenses Maximilianum I. Regem, ad se in urbem invitatum, inaudita pœne perfidia, cepissent, et ad pactionem satis turpem adegissent: tantum abest, ut illa postea rata esse videretur Friderico Imp. ut Machliniæ in procerum conventu decerneretur, Maximilianum promissis illis non teneri Jo Joach. Muller. Richs tags-Theatr. in Maximil. I. Act. I. Cap. VII. Et sane quum dolo malo injustissimaque vi principem in captivitate redegerint cives, eumque non prius dimitterent, quam omnia ex eorum sententia promississet: promissum hoc vi injustissima extortum fuit, adeoque obligare illum non magis potuit, quam quod nobis latro aliquis extorquet.

§. CCXXI. Ceterum, quemadmodum aliorum fœderum, (§. CCXV. 13.) (129) ita et pacis leges summa religione servandas, ac proinde (130) et tempus, intra quod illas impletum iri, promissum est, stricte interpretandum, Nnn tantum,

tum me-
diato-
rum et
sponso-
rum.
tum, et 131) ne moram quidem purgare licere, fa-
diato-
cile patet. Vid. Grot. III. 20. 25. Sed et id nemo non
intelligit, 132) MEDIATORES, qui officium conciliandæ
inter belligerantes pacis in se susceperunt, et SPONSORES,
qui veluti pro paciscentibus, sponderunt, ex pacto
obligari paciscentibus, *) siquidem, dum illi in se
receperunt id officium, etiam ad id, quod exigit hoc
officium, sese obstrinxisse censentur. Ex quo porro col-
ligimus, 133) mediatorum esse, non uni parti favere
præ altera, sed 134) utriusque causam sine amore vel
odio expendere, 135) et æqua quævis, atque utilissima
utrique suadere: 136) sponsorum vero, dare operam,
ut pacis legibus ex utraque parte satisfiat, et 137) illi
parti, quæ contra illas læditur, ope, ac consilio, quin
et copiis promissis, subvenire.

*) Idem dicendum de OBSIDIBUS, id est, personis,
pro fide paciscentis reipublicæ veluti oppignoratis, sive ul-
tro et sua voluntate accesserint, sive ab eo, qui imperium
habet, dati sint. Grot. *de jure belli et pac.* III. 4. 14. Prio-
re enim casu ex suo consensu obligantur; posteriore ex
conventionem inter imperantem suum, et alterum, quocum
pax coaluit, inita. Hinc vero colligimus, 1) non esse ob-
sidum fugere, nec 2) respubilcæ, obsides veluti postli-
minio recipere. Unde Cloelia obside fugiente, recte pos-
cebat Porsena, ut obses dedatur, si non dedita fuerit,
pro rupto se fœdus habiturum, interminatus. Recte etiam
Romani hoc pignus pacis ex fœdere restituerunt. Liv. II.
13. 3.) Obsides non esse pro servis aut bello captis ha-
bendos, adeoque 4) nec bona mortuorum, tamquam intes-
tabilium, fisco posse vindicari, quamvis duro illo ac as-
pero jure uterentur Romani. l. 31. *D. de jure fisci.* 5)
Eorum obligationem cum persona exstingui, ac proinde
uno obsidum mortuo, pro altero tantum ἀντὶ τοῦ deberi 6)
Pace rupta, obsides in vinculis haberi, libertateque, et bonis
spoliari posse, quamvis durius sit, eosdem occidere, si pax,
sine eorum culpa, rupta sit. Sed de his plura Grotius *de*
jure belli et pac. III. 20. 52. seq. Pufend. *de jure nat. et*
gent. VIII. 8. 6. Schilter. opusculo singulari *de jure obsidum.*

Jus mit- §. CCXXII. Quum imperantibus competat jus pangen-
tendi le- di fœdera, et pacem cum hostibus redintegrandi, (§.
gatos, CXXXVII 39. 42.) id vero sine internunciis fieri non
eorum. possit: consequens est, 138) ut iisdem competere de-
beat

beat JUS MITTENDI LEGATOS. Et quum is, qui legatos alterius recipit, eo ipso illis liberum accessum reditumque promittere merito censeatur: (Lib. I. §. CCCXCI. 10.) consequens est, (139) ut legati et apud hostes debeant esse sacrosancti, et non modo (140) jurisdictione ejus, ad quem missi sunt, exempti, qua de re egregia sunt, quæ commentatus est V. A. Corn. van Bynkesh. libello eximio, *de foro legatorum*; verum etiam (141) facultate præditi, ea omnia loquendi, scribendi, agendique, quæ respublica loqui, scribere, agere jussit, dumne (142) hostilem animum adversus principem vel rempublicam, ad quam venerunt, ostendant. *)

quæ
sancti-
monia.

*) Hujus hostilis animi si luculenta argumenta exstent, nec princeps vel respublica legatum admittere cogitur, et finibus excedere eum jure meritoque jubet, quod et tunc fieri solet, quando, rupto fœdere, bellum cum iis, qui illum miserunt, exardescit. Neque enim tenemur hostem intra fines, et veluti domum nostram, recipere, adeoque nec ejus ministrum vel mandatarium.

§. CCXXIII. Reliqua, quæ de legatis dici poterant, et prolixissime traduntur à Marselario, Vicquefortio, et aliis, aut ex paucis his principiis fluunt, aut ad mores gentium, quam juris gentium præcepta pertinent. Qualia sunt, quæ de legatorum jurisdictione in familiam suam, de eorundem sacris domesticis, immunitate, ædibus, earumque jure asyli, itemque de sollemni eorum receptione, et dimissione, de salutationibus eorum, ipsisque variis eorum ordinibus, honorum titulis, similibusque quæstionibus, disputantur: nec non quod vulgo in mores ivit, ut tempore belli inviolabilitate gaudeant tubicines et tympanotribæ, quemadmodum apud Græcos, *κρητεις*, quorum jam apud ipsum Homerum *Odyss.* v. 59. et 102. et *v. 244.* et *Iliad. Libro decimo v. 14. et 178.* sæpius fit mentio. Sed iis nos quidem hic jam immorari nolumus.

Varii
gentium
mores
circa le-
gatos.

CAPUT X.

De Officiis Civium.

Officia civium vel generalia vel specialia. §. CCXXIV. Quid juris summo imperanti tum in republica, tum extra illam, competit, pluribus hactenus diximus. De CIVIUM OFFICIIS nobis eo brevioribus esse licebit: quo facilius illa ex ipsis imperantium juribus, tamquam correlata illorum, (Lib. I. §. VII.) derivantur. Nimirum quum cives, vel tamquam cives, vel prout aliquæ partes reipublicæ illis creditæ sunt, considerari possint: 1) eorum OFFICIA vel GENERALIA SUNT, vel SPECIALIA, quorum illa ex communi obligatione, qua summo imperio obstricti sunt, hæc ex peculiari, quo in republica funguntur, munere pronò alveo fluunt.

Generalia officia erga rempublicam. §. CCXXV. Officia generalia debentur vel ipsi reipublicæ, vel ejus rectoribus, vel reliquis, quibuscum in societate vivunt, civibus. Quum enim tota RESPUBLICA sit societas, unusquisque vero socius obligatus sit ad actiones suas communi societatis fini attemperandas: (§. XXII. 65.) sequitur, 2) ut civis securitate ac salute publica nihil prius, nihilque antiquius habere, et 3) nec vitam, nec opes ea cariores habere, *) sed 4) ejus commodis, quavis justa honestaque ratione, studere debeat.

*) Est hæc illa obligatio erga patriam, quam eo usque produxerunt veteres, ut eam omnes omnium caritates complecti, neminemque pro ea mortem oppetere dubitare debere, tradant. Cic. de offic. I. 7. III. 23. Nam notum est πατριωθυσίαν illud: Dulce esse, pro patria mori. Quod exagitant Jo. Clericus Art. crit. II. 2. 5. 16. nescire ait homines, quid per vocabulum istud patriæ intelligant. Reip-sa enim, inquit, quid erat patria Atheniensi aut Romano? Si solum intelligas, Italia ei Attica; pro quibus cur pulcrum sis mori, nulla ratio est, potius quam pro Africa, aut pro Asia. Non magis enim ad te pertinet gleba, in qua natus sis, quam alia quævis, in qua commode vitam degere queas: stultumque adeo est, mori pro agello in occasum, aut in septentriones spectante, potius, quam vivas in alio,

alio, qui magis ad orientem solem, aut ad meridiem vergat. Si homines malis: quæ fuerunt respublicæ Atheniensis et Romana, præter societates latronum, si eas probe introspicimus? Itaque qui pro iis moriebatur, latro erat, qui pro latronum globo vilem animam profundebat. At inania hæc sunt, et de quibus vere dicas:

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

Patriam enim nec agellus constituit, ad orientem vel occidentem situs, nec cœtus hominum, qua hominum, cui plures inesse possunt latrones, nebulones, et stolidi: sed ipsa illa societas civilis, à cujus salute nostra omnium salus pendet. Unde satius omnino est, salva republica mori, quam raptum videre illud societatis vinculum, quo solo vita, libertas, dignitas, et fortunæ nostræ continentur. Sane Jeremias propheta, aliter philosophatur, quam Jo. Clericus. *Utilitati*, inquit, *studete illius civitatis: in quam ego Deus vos abduci passus sum, et orate pro ea ad Jehovah. Si enim illi bene est, et vobis bene erit. Jerem. XXIX. 7.* Nonne et hi captivi reponere potuissent, an studeamus nos utilitati agri illius potius, quam alterius cujusvis? An oremus pro tot latronibus, idolatris, impuris, lascivis, quibus civitas illa Babylonica differta est? Sed non eos jubet Deus studere utilitati agri Babylonici, nec hominum, illum colentium, sed reipublicæ, qua salva, et ipsi salvi futuri sint.

§. CCXXVI. Deinde quum in eo posita sit veluti **Erga** vita reipublicæ, ut cives omnes voluntates suas volun-^{summos} tati summi imperantis submittant: (§. CXV. 52.) con-^{impe-} sequens est, 5) ut boni cives **SUMMIS IMPERANTIBUS**,^{rantes.} tamquam superioribus, obligentur ad amorem venerationis et obedientiæ, (Lib. I. §. LXXXVI.) adeoque 6) non modo summa reverentia eos prosequi, *) sed et 7) eorum legibus et jussibus promptum obsequium præstare, nec 8) eos, tamquam sacrosantos, verbis factisque lædere (§. CXXXII. 15. sequent.) debeant. Quumque præterea illis ex pacto sint obligati: (§. CXII. 38.) facile intelligitur, 9) cives imperantibus obstrictos esse ad fidelitatem, iisque incumbere, 10) ut nec statum reipublicæ convellant, nec 11) novis rebus studeant, nec 12) ulli alii magis, quam imperantibus suis adhæreant.

*) Eaque non modo interna, sed et externa, quæ in cer-

certis honorum titulis gestibusve, in quavis republica receptis consistunt. Ita apud Persas cives oportebat *προσκυβῆν*, reges appellare *βασιλέας βασιλέων*, iisdem acclamare: *Vivas æternum*, cetera. De aliis honorum titulis, gestibusque, ex instituto egerunt alii, in primis Becmann. *Notit. dignit. diss. VI.* Quamvis vero, ut his ritibus verbisque honoris utantur cives, jure exigant imperantes: non tamen ulla est ratio, quamobrem ad eadem cogi possint extranei, veluti legati principum et rerumpublicarum, qui, si ex suæ gentis ritu reverentiam exhibuerint principi extero, officio suo omnino videntur defuncti. Conf. Corn. Nep. *Conon. Cap. III.*

Erga
conci-
ves.

§. CCXXVII. Præterea, cum sociorum sit, ita vivere cum sociis, uti id communis societatis finis exigit: facile patet, 13) bonorum civium esse cives suos amare, 14) cum iisdem pacifice vivere, 15) et non modo suum cuique tribuere, sed et 16) civibus plus humanitatis, quam extraneis, exhibere: denique 17) non obtrectare inter se, aut invidere aliis, quos aut natalium splendor aut imperantium benevolentia, aut eximia quædam merita ad sublimiorem dignitatem evexerunt, aut 18) qui eminent virtutibus, *) aut qui denique 19) in colligendis opibus fortunam paullo benigniorem, quam alii, experti sunt.

*) Est hoc vitium potissimum democratiis admodum familiare: quippe quæ nec vitia pati, nec virtutes eminentiores ferre possunt. Hinc ferale illud Ephesinorum decretum, ob quod eos dignos esse ajebat Heraclitus, ut omnes adulti morerentur: *ἡμῶν μὲν ἐὶς ὄνητος ἔστω, εἰ δὲ τις τοῖστος, ἄλλο τε καὶ μὲν ἄλλο.* *Nostrum nemo meritis excellat, quoniam, si quis erit talis, alibi degat, et cum aliis.* Diog. Laert. IX. 2. Quot. viri præclari Athenis labefactati sint illa testula, quam *στανισμῶν* vocabant, ex historia eorum satis notum est. Vid. Corn. Nep. *Themistocl. Cap. VIII. Aristid. Cap. I. Cimon. Cap. III. Sigon. de republ. Athen. II. 4.*

Specia-
lium of-
ficiorum
funda-
menta.

§. CCXXVIII. SPECIALIA civium officia omnia ex finis illius muneris, quo in republica funguntur, fluunt: ac proinde 20) res ipsa docet, singulos obligatos esse ad eâ omnia faciendâ, quæ fini muneris sui conveniunt, 21) eaque omnia omittendâ, quæ illi fini muneris sui repugnant: sed et 22) ad nullum ambiendum munus, cui se impares esse intelligant. 23) Ex quibus paucis regulis,

lis,

lis, quæ sint officia ducum, consiliariorum, legatorum, quæstorum, magistratuum, iudicum, ministrorum ecclesiæ, professorum, et doctorum, militum, *) facile unusquisque intelligit.

*) Itaque non necessarium fuerit, ad singulorum officia specialia descendere. De iis tamen satis prolixè egit Pufendorff. *de offic. hom. et civ. II. 18. 7. seq.* quem hic consuli velim ab iis, qui talia requirunt.

§. CCXXIX. Ceterum 24) officia civium generalia tamdiu durare, quamdiu cives sunt, 25) specialia tamdiu, quamdiu certis muneribus præsent, facile intelligitur. Civis autem aliquis esse desinit variis modis. Quum enim respublica constet ex hominum multitudine, (§. CVIII. 23.) quam *populum* adpellamus: sequitur, 26) ut, extincto dispersove populo, (quod terræ motu, bello, inundationibus, similibusque calamitatibus publicis contingere potest,) pauci superstites cives esse desinant, nisi hi statum suum tantisper tueantur, dum in justis populi numerum iterum excreverint: *) 27) non autem desinere quem civem esse, si populus debellatus alii civitati, tamquam provincia adcreseat, quia tunc alterius civitatis fit civis, nec 28) si formam mutet respublica, quia tunc idem populus manet.

Civis
aliquis
esse de-
sinit,
eversa
republi-
ca.

*) Paucos illos superstites ad modum privatorum sibi adrogare posse dominium rerum, quas antea populus possederit, non autem imperium illius populi, censet Grot. *de jure belli et pac. II. 9. 4.* Sed quamdiu superstites manet animus, habendi communem imperantem, ei submitte voluntates suas, viresque omnes securitatis externæ internæque causa uniendi quidni maneret respublica? Ita sane mansit Atheniensium respublica, quando prælio perditis et desperatis rebus, ad tantam inopiam redacti fuerant Athenienses, ut, consumpta militari ætate, peregrinis civitatem, servis libertatem, damnatis impunitatem darent, et libertatem suam vix tueretur illa hominum colluvies. Justin. *Hist. V. 6.*

§. CCXXX. Quum ergo mutata reip. forma idem maneat populus: (§. CCXXIX. 28.) consequens est, 29) ut salva illi maneat fœdera realia, quæ populo illi antea

Non mu-
tata rei
publicæ
forma.
tea

tea cum aliis civitatibus intercesserant : (§. CCXI. 99.) 30) salva etiam sint pacta publica , priore adhuc subsistente reipublicæ forma , cum privatis inita : 31) salvæ denique obligationes populi istius , qui mutavit formam reipublicæ. Non autem 32) cives teneri ex factis eorum , qui injuste invaserint rempublicam , vel 33) contra leges fundamentales aliquid egerint , *) vel inde patet , quod in horum imperium numquam consenserunt.

*) Hinc Athenienses , excusso triginta tyrannorum imperio , legem conderunt : *ὅτις ἐπὶ τῶν τυράνων ἐπαχθῶν , ἢ δὴν ἰδιμάδῳ , ἢ ἰδία , ἢ δουλοῖα ἀνογαῖ ἔσται. Utquæcumque sub tringinta tyrannis acta , aut judicia facta sint , sive privatim , sive publice , irrita essent.* Demosihen. in *Timocrat.* p. 782. Et similem fere Honorii Imperatoris constitutionem de actis Heracliani tyranni damnandis habemus in *l. 13. C. Theod. de infirm. quæ sub tyrann.* Attamen moderanda hæc videntur , 1) si obligatio è re nascatur , et populus inde fructum ceperit , vel in rem ejus verum sit , 2) si per errorem quis imperium tenuerit , à populo electus , *arg. l. 3. D. de offic. præf. in quam legem dissertationem elegantem de electione magistratus inhabilis* scripsit Jac. Gothofredus. 3) si quis initio justum tenuerit imperium , et postea demum tyranni personam induerit , quo refero *l. 2. et l. 3. C. Theod. eod.* ubi Constantinus M. legitime gesta et rescripta Licinii rata esse jubet.

An si divisum imperium , vel in colonias quis adscriptus? §. CCXXXI. Præterea ex eodem principio (§. CCXXVIII. 28.) colligimus 34) non desinere aliquem civem esse , si per divisionem ex una civitate plures fiant , vel 35) plures in unum systema coalescant : quamvis 36) priore casu contingere possit , ut quis non prioris , sed novæ civitatis , civis sit. Si coloniam deducere decrevit respública : per multum interest , qualis illa sit colonia. Quum enim aliæ ita exeant majore patria , ut singularem constituent rempublicam , ad nihil aliud obstructam metropoli , nisi ut eam comiter venerentur : aliæ , ut pars civitatis matricis maneant : *) facile patet , 37) priore casu idem contingere , quod , diviso imperio , fieri diximus , 38) posteriore autem nullam mutationem circa obligationem priorem civium , qui coloniis adscripti sunt , fieri.

*)

*) Tales colonias mittere solebant Græci veteres. Unde apud Thucydidem *Lib. I. p. 25.* Corcyraei: *Οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δουλείᾳ ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἔμμεσι τοῖς λεγομένοις εἶμαι ὑπαίμασθαι.* Neque enim coloni in colonias mittuntur, ea conditione, ut sint servi: sed ut iis, qui in antiqua patria relinquuntur, pares sint. Quibus respondent Corinthii apud eundem *p. 28.* *ἡμᾶς δὲ εὐδ' αὐτῶν Φαμίμ ἐπὶ τῷ ὑπὸ ἑτέρον ὑβρίζεσθαι πατριούσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὑγιμένῳ τε ἄνω καὶ τὰ εὐεχέα θαυμάζεισθαι αἰ γούν ἄλλα ἀποινίαι ἱμεῶσιν ἡμᾶς καὶ μάστιχα ὑπὸ ἀπίωνων τετυγμένα.* Nos vero respondemus ne nos quidem idcirco ipsorum coloniam collocasse, ut ab ipsis contumelia adficeremur, sed ut ipsorum duces essemus, ac conveniens nobis honor ab illis redderetur. Ceteræ enim coloniae nos comiter venerantur, et ab iis maxime diligimur. Itaque colonorum horum tantum erat *τιμὴν τῆν μητρόπολιν, καὶ ἐν πανηγύρεσι ταῖς κοιναῖς γὰρ τὰ νομισμένα δίδου:* comiter venerari metropolim, eique in sollemnitatibus consuetis honores dare, uti idem loquitur Thucydides *ibid. p. 18.* addens, quod et scholiastes monet, in eo præcipue constitisse τὰ γὰρ, ut in publicis sacrificiis, distribuentes viscera, civibus metropoleos primam partem, vel κατὰρχῆς darent. Plura de honore, quo hujusmodi coloni antiquæ patriæ cives prosequabantur, dixit *Henr. Vales. not. ad Excerpta Peiresc. p. 7.* At alia omnia observabant Romani, quorum coloniarum jura institutaque omnia populi Romani, non sui arbitrii, habebant, teste *Gellio Noct. Attic. XVII.* quum tamen ipsi, Albanorum coloni, plane sui juris ab ipsa origine fuissent, et non tantum non comiter venerarentur veterem patriam, sed et plane sub suam redigere potestatem, non dubitarent. Quod ipsis merito exprobrat *Mettius Fufetius* apud *Dionys. Halicarn. Antiqu. Rom. Lib. III. p. 143.*

§. CCXXXII. Deinde quum civis quis sit ratione An per reipublicæ, quam quum aliis constituit, vel in quam se migra- ultro contulit: (§. CIX. 26. et 28.) sequitur sane, 39) tionem. ut civis quis esse desinat, simul ac civitate patria ultro eo consilio emigravit, ut in alteram sese civitatem conferat, ibique constituat Lares fortunæque domicilium, 40) nisi leges publicæ vel migrare cives plane vetent, veluti apud Argivos, apud quos, ut ait *Ovid. Metamorph. Lib. XV. v. 28.*

Prohibent discedere leges,

Pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.

vel 41) eam libertatem, non nisi deducta certa bonorum parte, indulgeant, quod apud plerasque Europæ

gentes in mores ivisse, novimus. Ut 42) civitatem quidem, at non obligationem erga patriam mutant ii, qui ad hostes transfugiunt, ac proinde 43) retracti ex fuga jure puniantur.

An per
exsi-
lium?

§. CCXXXIII. Denique, quum eos, qui in societate aliqua vivunt, nec sese societatis legibus accommodant, recte abs se segregent reliqui socii: (§. XXII. 70.) 44) idem et civibus procul dubio licebit, adeoque 45) malis civibus exsilium jure irrogatur: eoque facto, 46) illi procul dubio cives esse desinunt, quod tamen 47) non perinde dicendum videtur de relegatis, maxime, qui adhuc fundos possident in republica, nec non 48) de interdictis, qui in certum locum, reipublicæ nostræ subjectum, deportantur, ut ibi vitam insuavem ducant, vel certas operas præsent. Quin 49) generatim existimarem, eos, qui ob delictum jure civitatis excidunt, privilegiis quidem civium privari, non autem eo ipso liberari ab obligatione erga patriam rempublicam, eatenus saltem, 50) ne illi ægre faciant, aut Coriolanum imitati cives suos infestis armis persequantur. Liv. II. 35. seq.

FINIS.

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

Numeri Romani librum ; Arabici paragraphum ; Asterisci* scholion; literæ N. notas indicant in castigationibus.

A*cademiæ.* Circa illas jus principis. II, 188.

Acceptatio an necessaria? I, 234. quotuplex? *ibid.*

Accessio quid? I, 250. Quid naturalis, industrialis, mixta? *ibid.* naturalis fundamentum. I, 251. industrialis inducit communionem positivam. I, 256. 257. fortuita species occupationis. I, 250.*

Accessorium an semper sequatur principale? I, 258.

Acclamationes faustæ plerumque in adulationem abeunt. I, 205.

Achaicæ civitates quæ? II, 18. II 119.*

Actio quid? I, 25. bona vel mala. I, 1. I, 116. interna et externa. I, 25. humana, naturalis, libera, necessaria. I, 29. spontanea, invita, ultronea, coacta, mixta, I, 58, justa, et injusta, honesta, inhonesta, turpis, inhumana. I, 118. quæ objectum juris naturæ? I,

28. seq. an externa tantum? I, 193. * quæ impu-
tetur? I, 112. an invita et
coacta? I, 109. an urgen-
te temperamento, adfec-
tu, consuetudine, edita?
I, 110. an de aliorum ac-
tionibus judicare sit cujus-
vis? I, 97. * an quædam
suâ natura justa? I, 70. Mo-
ralis. I, 29. n.

Addictio in diem quid? I, 357.
Adversaria sibi vindicant impe-
rantes. II, 175. quid circa
ea justum? II, 177.

Adfectionis ratio habetur in
accessione industriali. I,
258. pretium quid? I,
332. ejus quando ratio ha-
beatur in satisfactione? I,
212.

Adfectus an impediunt liber-
tatem voluntatis? I, 55.
quibusnam facilius resista-
tur? I, 110. à * ratione re-
gendi. I, 149.

Adferruminatio quid? I, 260.

Adgratiandi jus principi com-
petens. II, 158.

- Adgressorem* quando occidere liceat? I, 185.
- Adjunctio* quid? I, 260. cui res, cui quid adjunctum, adquiratur? I, 260.
- Administer* quis? II, 181. circa eum quid juris sit principi? II, 181.
- Adoptio* an juris naturæ? II, 55.
- Adpellatio*. vid. *provocatio*.
- Adplumbatura*, quid circa eam - justum. I, 260.
- Adprobatio* subsequuta pro consensu est. I, 263.
- Acquirendi* modi originarii. I, 239. derivativi. I, 240.
- Ascendentium* successio. I, 301.
- Adsecuratio* quid? I, 203. quid - circa eam justum? I, 204.
- Edificium* cujus sit, in alieno solo, vel aliena materia constructum? I, 261.
- Equalitas* hominum, fundamentum officiorum erga alios. I, 271. quænam servanda in societate? I, 381.
- Equitas* quid? I, 103. fundamentum interpretationis restrictivæ I, 103.
- Erarium* quid? II, 174. in illud influunt tributa et vectigalia. II, 179.
- Agentis* conditio consideranda in imputatione. I, 113.
- Agere*. homo semper cupit bene I, 3. cur æque facile male, ac bene agat? I, 3.
- Agri* arcifinii et limitati. I, 254.
- Aliena res* domino restituenda.
- I, 323. quid si ejus dominus non adpareat? I. 324.
- Alienatio* quid? I, 267. necessaria et voluntaria, pura et conditionalis I, 267. 278.* præsens et futura. I, 268.
- Allianzen*, foedera offensiva et defensiva. II, 210.
- Alluvio* cui adquiratur? I, 254.
- Alveus derelictus* cui adquiratur. I, 255.
- Ambigue* quando loqui liceat? I, 204.
- Amnestiæ* lex omni paci inseri solet. II, 219.
- Amor* quid? I, 80. quotuplex? I, 82. et 85. justitiæ I, 82. humanitatis et beneficentiæ. I, 83. devotionis et obedientiæ. I, 86. seq. amicitiae. I, 86. 88. benevolentiae I, 86. 89. purus quid? I, 130.* erga Deum. I, 91. et 130. erga seipsum I, 136. seq. erga alios. I, 172. nostri, non debet major esse amore Dei. I, 155. principium est juris naturæ. I, 79. 22. 94. n. ejus objecta. I, 90.
- Angariationes* inter gentes an justæ? II, 173.
- Animalia* quando fiant capiendum? I, 246. vulnerata an intercipi possint? I, 246.*
- Antichresis* quid? I, 369. quid circa eam justum? I, 372. 283.
- Antiquitates*, qui? I, 33.*
- Arbor* in confinio posita: ex ea quis, fructus adquirat? I, 265.

Aristocratia origo. II, 116.
 quomodo in ea exercentur
 jura majestatis? II, 123. in
 ejus Senatu sententiæ plu-
 rimum vincunt pauciores. II,
 123.

Atheismi et superstitionis com-
 paratio otiosa. I, 133. * ejus
 plures falso suspecti. I, 129. *

Atheus an juste agere possit?
 I, 14. an puniendus I, 129.

Auctio quid? I, 359.

Aversatio quid, I, 52.

Aversio, per illam quando con-
 trahatur? I, 359.

* *Aut. xagla* vid. mors voluntaria.

Auctoritatis necessitas in jure
 nat. præf. 6. n.

B

B *Arriere-TRACTATEN.* II, 209.
Bellum gerere licet. II, 190.

quid? II, 191. cur ejus jus?
 II, 192. an et à magistratu
 recte indicatur? II, 193. an
 et à privatis? II, 194. an
 recte dividatur in publicum
 et privatum? *ibid.* quid ci-
 vile? *ibid.* quid repræsenta-
 tivum? *ibid.* ejus causæ jus-
 tificæ. II, 195. defensivum
 et offensivum *ibid.* puni-
 tivum an detur? *ibid.* an
 ob jus imperfectum denega-
 tum possit indici? II, 196.
 an pro aliis recte suscipia-
 tur? II, 197. injusti ejus
 colores. II, 198. *Bellum* Cru-
 ceatorum defenditur *ib. not.*
Bellum in Americanos jus-

sum *ib. not.* sollemne et jus-
 tum, vel minus sollemne et
 injustum. II, 199. causæ
 ejus liquidæ esse debent.

II, 200. *BELLI RATIO* (*la*
raison de guerre) quid? II,
 201. * per illud quomodo
 adquiratur? II, 204 ejus
 jus. I, 183. in statu naturali
 omnibus competit. II, 10.

Benedictio. quid? I, 203. 205.

Beneficentia. Ad eam obliga-
 tio. I, 221. quid? I, 122.
 unde proficisci debeat. I,
 223.

Beneficentiæ amor. I, 83. ad
 eum quomodo obligemur? I,
 84.

Beneficia quid? I, 113, * I, 222.
 sapienter dispensanda. I,
 224. necessitati et conditio-
 ni alterius attemperanda. I,
 225. in iis observandi gra-
 dus necessitudinis. I, 226.

Blasphemia crimen. I, 128. in-
 excusabile. I, 160. *

Bonum. I, 1. et *ib. n.*

Bruta an jure naturæ obligen-
 tur. I, 20. an ab hominibus
 jugulari queant? I, 223. *
 aliquando digna amore be-
 nevolentia. I, 90. * an iis
 certa officia debeamus. I, 90.

Buccinatores in bello inviola-
 biles. II, 223.

C

C *Adaverum* oppignoratio. I,
 384. *

Calibatus an contra I.N.? II, 34.
Cal-

Calculus Minervæ quid? II, 123. *

Calumniæ quid? I, 154. an eam refellere debeat vir bonus? I, 154.

Capti bello in servitutem non injuste detruduntur. II, 80.

Carne humana an vesci liceat in extrema necessitate? I, 166.

Carnifex an vi coactus recte occidat innocentem? I, 168.

Cartel quid? I, 210.

Castigationis à pœna differentia. II, 159. *

Casum fert dominus. I, 211.

Causa actionis physica et moralis quid? I, 112.

Cauterio usta cur dicatur conscientia? I, 48. *

Cessio quid? I, 266. ejus differentia à delegatione. I, 418. aliquando latius accipitur. I, 266. rei communis quid? I, 273. quid circa eam justum? *ibid.*

Cives voluntates suas submittere tenentur imperantibus. II, 115. in eorum bona quid juris imperanti? II, 169. seq. officia eorum generalia et specialia. II, 224. generalia erga remp. II, 225. erga summos imperantes. II, 227. specialia. II, 228. Quando esse quis desinat? II, 229. seq.

Civitates quomodo orientur? II, 18. * earum systema quid? II, 119. vid. et *Respublica*.

Coacta actio. I, 58. est actio voluntaria. I, 59. voluntas coacta nihilominus voluntas. I, 59. I, 109. *

Coactio quando jure fiat? I, 109. *

Cogitatione etiam lædi quis potest. I, 193.

Collaterarium successio. I, 302.

Coloniarum varia genera. II, 231. *

Commercia circa ea jus imperantium. II, 169. II, 189. eorum origo. I, 325. * necessitas. I, 326. quid? I, 327. per contractus tantum potuerunt institui. I, 327.

Commissoria lex. I, 357. 130. an jure nat. illicita in pignore? I, 373. sub ea et imperium dari potest. I, 134.

Commixtio qualis modus adquirendi? I, 263.

Commodantis officia. I, 346.

Commodatarii officia. I, 343.

Commodatum qualis contractus? I, 342.

Communio quid? I, 231. positiva et negativa, æqualis, inæqualis, perfecta, imperfecta. I, 231. positiva unde nata? I, 237. in negativa initio fuerunt omnia. I, 238. quæ in ea permanserint, introducto dominio? I, 235. cur ex ea discessum? I, 234. cur et ex positiva? I, 238. bonorum iater conjuges. I, 238.

- Communis* res dividua vel individua. I, 270. in commune poscebantur res inventæ. I, 248.*
- Compensatio* quid? I, 409. quid circa illam justum? I, 410. locum tantum habet in debitis liquidis. I, 410.
- Concilia* de rebus ecclesiasticis. II, 187.
- Concubina* à pellice diversa. II, 50.*
- Conditio* quid? I, 401. cur impossibilis et turpis jure Rom. in ultimis voluntatibus pro non adiecta habeatur? I, 402.* ea non existente obligatio solvitur. I, 414.
- Condonatio* quid? et quomodo fiat? I, 408.
- Conductoris* officia. I, 362.
- Confusio*, modus acquirendi. I, 263.
- Coniugium* societas licita et simplicissima. II, 26. ejus finis. II, 27. quid? II, 28. an in eo certos gradus prohibeat jus naturæ? II, 41.
- Coniugum* habitas ratione ætatis. II, 31. eorum officia ex fine matrimonii derivata. II, 44. nec non ex pacto. II, 43.
- Conscientia* quid? I, 33. sequi bona et mala. I, 35. antecedens et consequens. I, 36. tenera. I, 37. instigans, revocans, admonens. I, 38. recta, erronea. I, 39. certa, probabilis. I, 40. dubia vel scrupulosa. I, 51. libera, minus libera. I, 42. dormitans, expergefacta, cauterio usta. I, 43. tranquilla, remordens, irrequieta, anxia, I, 44. remordens an ex metu supplicii? I, 44.* an actionum humanarum norma? I, 45. an, dubia illa, actus suspendendus? I, 46. Conscientiæ dictamen num tutum. I, 40. et 45. n.
- Consensus* omnium gentium non semper justitiæ argumentum. I, 71.* nec principium juris naturæ. *ibid.* quid sit? I, 263.* paciscentium. I, 396.
- Conservare* hominem quid dicatur? I, 2.
- Conspiratio*. Per eam an consensus civium sperandus? II, 115.*
- Contractus* quid? I, 385. et 405. onerosi, benefici, et aleam continentes. I, 328.* à quibus ineantur? I, 384. de quibus rebus. I, 384.
- Cordi* inscriptum cur dicatur jus naturæ? I, 15.*
- Corpus* ad hominis essentiam pertinet. I, 141.* æque ac mens perficiendum est. I, 142. 150. ejus exercitationes an apud omnes eadem? I, 150.* alterius non lædendum. I, 190.
- Correalis* obligatio quid? I, 374. ejus effectus. I, 377.
- Correlationis* doctrina protestan-

tantium num constet. I, 7. n.
Corruptio quid? I, 189.
Creatæ res. in eas quod jus habeant homines? I, 232.
Cultus Dei externus an ex ratione demonstrabilis? I, 135. * fluere ille debet ex amore Dei, I, 136. et timore ejus. I, 137. nec non ex fiducia in Deo collocata. I, 138. publicus qualis? I, 138. vid. et *Dei cultus.* et II, 185.

D

Danno cum alterius nemò debet fieri locupletior. I, 257. * *damnum* quid? I, 321. *
Debitoris obligatio. I, 366.
Decipere quid? I, 199. hostem licet falso rumore sparso. I, 200. *
Deductiones quid? II, 202. *
Defensio sui cur licita? I, 182. ejus requisita, I, 184. seq. pro quibus rebus permisa? I, 186. seq. vid. et *Moderamen inculpatæ tutelæ.*
Deformitas an et quando imputetur? I, 106. *
Defraudatio quid? I, 322.
Dejectio violenta. I, 321.
Delegatio quid? et quid circa illam juris? I, 321.

Delicta an omnia punienda? II, 162.
Delinquens an obligatus ad pœnam? II, 161.
Demagogi qui? II, 124. *
Democratia quomodo oriatur? II, 116. in ea quomodo exerceantur jura majestatis? II, 124. ea in ochlocratiam facile degenerat. II, 117. et 124.
Deponentis officium. I, 349.
Depositarii officia. I, 345.
Depositum qualis contractus, quid in eo justum? I, 344.
Destruere quid dicatur hominem? I, 2.
Deus. Ad ejus agnitionem sibi comparandam omnes obligati. I, 126. de ejus existentia gentes omnes persuasæ. I, 126. de eo recte sentiendum. I, 127. ejus unitas. I, 128. * ejus gloria provehenda. I, 129. quomodo colendus? I, 135. amandus? I, 91. 125. I, 130. ei obsequendum. I, 131. Idem timendus. I, 131. in eo collocanda fiducia. I, 134. auctor est juris nat. I, 7. ejus jus in res creatas. I, 10. * eo non existente, futurum non esset jus naturæ. I, 14. cogitationes etiam hominum perspectas habet. I, 98.
Dispositio libera effectus dominii. I, 306. ejus effectus

fectus. I, 307.
Dissensus mutuus, modus solvendi obligationes. I, 412.
Dissimulatio quid? et an licita. I, 199.
Divinatio an licita? I, 133.
Divisio rerum quid et quomodo fiat? I, 266. I, 269. seq. cur ad eam quilibet recte provocet? I, 269. ea vel æqualis, vel inæqualis. I, 271. an aliquis condominorum in ea sibi præcipuum recte petat? I, 271. rerum imperfecte communium divisio quomodo fiat? I, 272.
Divitiæ quid? et an ad eas quærendas quis sit obligatus? I, 151.
Divortium an, et quando licitum? II, 49.
Dolores an morte à se amoliri liceat? I, 165. *
Domania quid? et cur inventa? II, 175.
Dominium quid? I, 231. communioni negativæ oppositum. I, 234. cur interdictum? I, 235. aliud in communione positiva, aliud in proprietate consistit. I, 235. et 237. plenum et minus plenum. I, 280. directum et utile. *ibid.* minus pleni species. I, 281. triplex domini effectus. I, 306. aliquando per leges civiles restringuntur.

I, 317, itemque per pacta et dispositiones priorum dominorum, I, 318. emittens quid? II, 168. quando ei locus sit? II, 161. et 172. an et ad res exteriorum non hostium porrigatur? II, 173.

Dominus omnem ex re sua utilitatem merito capit. I, 307. eam et destruere et corrumpere potest. I, 308. itemque alienare. I, 309. et possessionem adprehendere et retinere. I, 310. nec non vindicare. I, 311. quatenus sibi vindicet accessiones et fructus? I, 312. sequent. in usu rerum suarum non est impediendus. I, 319.

Dominus qua potestate gaudeat in servos mercenarios? II, 82. 83. qua in servos obnoxios? II, 84. sequent. ejus officia erga servos mercenarios. II, 83. et obnoxios. II, 86.

Donatio quid? I, 383. inter vivos et mortis causa. I, 222.

Dotium origo. II, 48. *

E

EBrietas quæ imputetur? I, 106.

Ebrius an recte paciscatur? I, 392. an delinquens duplicem mereatur pœnam? I, 50.

- Ecclesia* circa eam quodnam jus imperantis? II, 183. 187.
- Educatio* liberorum finis conjugii. II, 27. qualis esse debeat? II, 60.
- Elargiri* quando dicamur beneficia? I, 221.
- Electio* imperantis. Quid circa eam justum? II, 140.
- Electitium* regnum. II, 139.
- Emancipatio* liberorum qualis apud Romanos? II, 71.*
- Emphyteuticum* jus. I, 281.
- Emtio* *venditio* in usu esse cœpit invento numo. I, 350. in eo neuter contrahentium lædendus. I, 352. an illam vitiet error. I, 352. ei quævis pacta recte adjiciuntur I, 357. in ea et quidvis recte excipitur. I, 358. potest sub quacumque conditione fieri. I, 358. per auctionem, sub hasta, per aversionem, spei. I, 359.
- Emptio* quid veteribus? I, 106.*
- Episcopale* jus an imperanti recte tribuatur? II, 183.
- Error* quid? I, 17. an omnis culpabilis? I, 18. cum ignorantia ratione imputationis convenit. I, 107. juris vel facti quando imputetur? I, 108. an pactum vitiet? I, 393. an emtionem? I, 352. Vid. et *ignorantia*.
- Evictio* debetur socio. I, 274. ut et emtori. I, 356.
- Exhereditatio* quando justa. I, 162.
- Existimatio* quid I, 153. ad eam tuendam, amplificandamque obligati sumus. I, 153. an vi defendi possit? I, 187. alterius non lædenda. I, 191. simplex et intensiva. I, 191.
- Exponere* infantes impium. II, 62.
- Exprōmissor* quid? I, 374. ejus obligatio. I, 378.
- Exsecratio* quid? I, 203. ea uti non licet. I, 205.

F

Fabulis quando uti liceat? I, 200.

Facta S. S. figurata sæpe I, 107. n. et 339.

Facti circumstantiæ in imputatione considerandæ. I, 100.

Facultates, quæ dicantur, I, 151.

Falsiloquium quid? I, 201. eo quando uti liceat? I, 200.

Fallaciæ Protestantium in jure naturæ statuendo eluuntur præf. not. p. 9.

Fama tueri quisque tenetur. I, 153.

Fames extrema an det homini jus carne humana vescen-

scendi? I, 166. an res
alienas contrectandi? I,
170.

Familia quid? II, 90. quem
penes ejus directio sit?
II, 91. ejus finis in statu
naturali et civili. II, 92.
ei impedimento esse non
debent societates simpli-
ciores. II, 95. in ea quæ
officia patrisfamilias? II,
96. et reliquorum. II, 98.
in ea omnia redeunt ad
ordinem. II, 98.

Felicitas in quo consistat? I,
79. nostram intendit Deus.
I, 77. ad eamque nos obli-
gat. I, 78.

Feudi origo. I, 281.

Fictio quid? I, 201. quando
ea uti liceat? I, 200.*

Fidejussio quid? I, 374. pro
quibus rebus admittenda.
I, 375.

Fideiussorum obligatio. I, 376.
eorum beneficia an juris
nat.? I, 376.

Fiducia in Deo collocanda. I,
134. ejus judicium apud
Romanos famosum. I, 204.*

Filiæ nuptæ et dotatæ an ju-
re excludantur hereditate
paterna? II, 72.

Filiusfamilias quid? II, 90.

Finis Dei in creatione homi-
num. I, 77.*

Fiscus quid? II, 174. eum quid
locupletet? II, 175. ejus
jura circa ἀδικοτητα. II,
177.

Fluminis vis qualis adquisitio?
II, 254.

Fædus quid? II, 207. æquale
et inæquale, *ibid.* inæ-
qualia quotuplicia? II,
207. simplicia et singu-
laris præstationis II, 208.
belli et pacis tempore ini-
ta. II, 209. sequ. perso-
nalia et realia. II, 211.
an ea et sociis, et qui-
bus, prosint? II, 212. an
pangere liceat cum infi-
delibus? II, 214. circa ea
officia. II, 217.

Fædus pacis. *vid. pax.*

Fætura animalium, modus ad-
quirendi. I, 252.

Fructus ex arbore, in confi-
nio posita, cui adquirantur?
I, 265.

Fuga, ad eam num quis ob-
strictus sit, qui se adver-
sus aggressorem defendit?
I, 185.

Fugienti an liceat proterere
obstantem? I, 169.

Fungibiles res quid? I, 364.*

Furtum quid? I, 321. an
et ab eo admittatur, qui
urgente extrema necessita-
te, aliquid contrectat? I,
170.*

G

Genere in eodem reddere,
quid? I, 364.*

Gestibus quoque nemo læden-
dus, I, 195.

Gradu non modo, sed et linea, propriiores in hæreditate præferendi. I, 296.

Gratitudo quid? I, 227. ad eam obligatio. *ibid.* de ea regulæ. I, 218.

Guarantiæ pacis. II, 209.

H

Hæredes necessarii an jure naturæ? I, 304. eorum successio in jura et obligationes defuncti. I, 305. propriiores non modo ratione gradus, sed et ratione lineæ habentur I, 296.

Hæreditas. De ea quatenus disponere liceat jure naturæ? I, 291. an sibi destinatam heres accipere teneatur? I, 284.

Herilis societatis origo. II, 76.

Herus et *hera* qui? II, 77.

Homo homini natura æqualis. I, 172. ergo æqualiter tractandus ab aliis. I, 177.

Honor quid? I, 87. * an vi defendi possit? I, 187.

Hospitii jus an ad fœdera amicitiae referendum? II, 208. *

Hostiles res per fictionem pro nullius habebantur apud Romanos. I, 247. *

Hostis quid illi in hostem

liceat? II, 201. an fœderibus et pactis decipi possit. II, 202. an ei debeantur humanitatis officia? I, 218.

Humana carne an vesci liceat in extrema fame? I, 166.

Humanitatis amor quid? ejusque differentia ab amore justitiæ? I, 83. an et amicis et quibus præ reliquis debeatur. I, 220. ad eum quomodo obligemur? I, 84. 174. 214. hostibus denegari potest, si nobis inde damnum imminet. I, 218.

Hypotheca quid? I, 283. I, 369. quid circa illam justum? I, 283. et 369. an in territorio constitui possit à gentibus liberis? I, 371.

I

Actus mercium alienarum quando licitus? I, 170.

Ignorantia quid? I, 47. an omnis culpanda? I, 48.

I, 107. voluntaria, involuntaria. I, 107. 150. juris et facti I. 108. vincibilis et invincibilis. I, 50. I, 107.

juris naturæ quando non impatetur? I, 47. principiorum boni et mali

inexcusabilis. I, 49. ex ea

- ea sæpe aliquid boni fit. I, 16.
- Immunitas* à tributis, non temere pluribus concedenda. II, 24.*
- Imperantes* ut eligantur? II, 40. sunt sacrosancti. II, 132. iis tamen non quidquid libet, licet. II, 133. eorum officium circa ministros et magistratus. I, 182. jus circa sacra. II, 183.
- Imperium* quomodo adquiratur. II, 146. et 239. an recte distinguatur in patrimoniale, et usufructuarium? II, 147. sequent. alienari nequit, nisi populo consentiente. II, 149. in eo etiam jus naturæ observandum. II, 21. * in omni republica est summum, et ἀνωτάτων. II, 179. ejus vis sese exserit per jura majestatis. II, 135. vel electitium vel successivum. II, 239.
- Impietas* quid? ea rectæ rationi repugnat. I, 128.
- Impudentia* vitanda. I, 106.*
- Imputatio* quid? I, 95. sequent. quomodo differat à conscientia? I, 97. fit vel in foro divino, vel in humano. I, 98. ejus effectus meritum. I, 99. quando habeat locum? I, 100. quando cesset. I, 105. Quæ actiones imputentur, vel non? I, 105. sequent. quid in ea spectandum? I, 113. seq. omissionis actionum. I, 115.
- Incestus* quis juris gentium? II, 41. 47.
- Inclusio*, species accessionis. I, 260.
- Induciæ* ad statum belli pertinent. II, 191. et 210. quomodo earum tempus computandum. II, 210.*
- Industria*. Ad eam unusquisque obligatus est. I, 151.
- Infamia* non omnia delicta sequi debet. II, 167.
- Ingratitudo* simplex et prægnans. I, 227. * an ob eam detur actio forensis? I, 227.
- Inimicis* non deneganda humanitas. I, 219.
- Injuria* quid? I, 191. ea læditur alterius existimatio. *ibid.*
- Insula* nova cui adquiratur? I, 253.
- Intellectus* quomodo ad actiones humanas concurrat? I, 30. et 32. ejus imbecillitates. I, 47. seq. ad ejus culturam unusquisque obligatus. I, 146. sequent. alterius non est lædendus. I, 188.
- Interpretatio* legis an in J, N. necessaria? I, 101. * ejus fundamenta. I, 102. restrictiva, extensiva; declarativa. I, 103. authent-

- rica, usualis, doctrinalis. I, 104.
Interregnum quid? II, 142.
 ordinarium et extraordinarium. II, 145. an eo durante subsistat respublica? II, 142.
Intextura species accessionis. I, 260.
Inventio rerum nullius. I, 248. et pro derelictis habiturum. I, 249.
Invita actio quæ? I, 58. eadem ac involuntaria? I, 159.
Inundati agri dominium non exstinguitur. I, 255.
Iudicia privata et publica. II, 157.
Iudiciaria potestas jus majestatis. II, 156.
Iurare qui et quomodo debeant? I, 207.
Jurisdictio in personas et res ecclesiasticas num penes principem. II, 157.
Jurisprudencia naturalis quid? I, 12. eadem et divina recte dicitur. *ibid.*
Jus et obligatio correlata. I, 7. pro lege acceptum quid? I, 9. sine lege concipi non potest. I, 9. *
Jus civile, quomodo differat à naturali. I, 18. utilitati reip. attemperandum est. I, 36. * in eo maxima juris naturæ utilitas. I, 19.
Jus gentium quid? I, 21. an
- à jure naturæ diversum? I, 22. an ex moribus gentium æstimandum? *ibid.* *
Jus jurandum quid? I, 203. ejus usus. I, 206. variæ species. *ibid.* cujusvis religioni est attemperandum. I, 207. ex mente deferentis interpretandum. I, 208. an servandum semper ab eo, qui juravit, alterum nullius rei à se repulsam laturum. I, 208. * ejus effectus. I, 209. an ei per cavillationem satisfiat? I, 209. *
Jus majestatis, vid. Majestas.
Jus majestatis circa sacra. II, 183. seqq. et not. *ib.*
Jus Naturæ quid? I, 12. ejus auctor Deus. I, 10. ejusdem norma recta ratio. I, 11. an ad actiones tantum externas pertineat? I, 193. * homines et in statu naturali obligavit. II, 7. præceptivum et permissivum. I, 13. an futurum esset, si non existeret Deus? I, 14. cur dicitur cordibus hominum inscriptum? I, 15. an et in infantibus reperitur? I, 15. ejus harmonia cum S. S. I, 16. est immutabile. I, 17. quomodo differat à jure civili? I, 18. et à jure gentium. I, 22. an ex utilitate nascatur? I, 18. an et bruta obliget? I,

I, 20. juris nat. decreta
quotuplicia. præf. not. p.
b. jus nat. à Catholicis
quomodo statuendum. ib.
p. 7. et I, 16. n.

Ius omnium in omnes, an
principium juris Naturæ? I,
73. an omne ex pacto oria-
tur? II, 9. perfectum et
imperfectum. I, 197. * ta-
lionis. I, 190. vitæ et ne-
cis an competat parenti-
bus in liberos? II, 57.
an dominis in servos?
II, 84.

Iustitia quid? I, 220. distri-
butiva. I, 279. * interna
et externa. II, 150. in hac
consistit securitas reipu-
blicæ interna. II, 150. ex-
pletrix et attributrix. I,
118.

Iustitiæ amor quid? I, 82.
ad eum perfecte obliga-
mur. I, 84. divinæ et hu-
manæ fundamentum est
voluntas Dei. I, 65. divi-
næ et humanæ differentia.
I, 66.

Iustum natura tale. I, 11. *
quid? I, 12. et 70. n.

K

Kαθηνον quid? Stoicis? I,
119. *

Καθοντες sacrosancti et invio-
labiles, apud Græcos. II,
223.

L

Labor, ad eum obligati
sumus. I, 152. ab immo-
dico tamen abstinendum. I,
145.

Lædens tenetur ad satisfactio-
nem. I, 210.

Lædere quid? I, 175. nemo
lædendus. I, 128. 78. 193.

Largitas quid? I, 221. *

Legatos mittendi jus. II, 222.
eorum jura. II, 222. 223.
an indemnes illi præstan-
di, si quid casu damni
passi sint? I, 349. *

Leges ferendi potestas, jus
majestatis. II, 151. civiles
quid? II, 152. circa di-
vinas quid liceat imperan-
ti? II, 153. earum sepi-
mentum quid? II, 153. *
perfectæ, imperfectæ, mi-
nus quam perfectæ. II,
155. humanæ an admit-
tant exceptionem neces-
sitaris? I, 159. an divinæ
adfirmativæ? I, 159. an
divinæ negantes? I, 161.
sequi divinæ quid et quo-
tuplices? I, 64. naturales
Deum auctorem habent.
I, 10.

Lex imputaturo actionem
perspecta esse debet. I,
100. et rite interpretan-
da. I, 101. ejus, si per-
fecta sit, quot partes, et
quæ esse debeant? II, 154.

ei

ei annexa sanctio pœnalis definita, indefinita, arbitraria. II, 155. fundamentalis reip. quid? II, 112. sine ea boni fuisse dicuntur primævi homines. I. 8. * Humanæ obligant in conscientia. II, 154.

Liberi parentibus debent amorem devotionis. II, 67. 68. 70. erga eos officia parentum. II, 66. eorum obligatio erga parentes, soluta horum potestate. II, 72. et 74. eorum successio in bona parentum. II, 297. seq.

Libertas quid? I, 4. II, 6. * virtute prædicatorum. I, 42. * voluntatis. I, 53. sequent. naturalis, politica, vel civilis et juris gentium. II, 6. *

Libertas quis? II, 89. ejus officia. *ibid.*

Licita non omnia honesta. I, 38. *

Linea facit heredes propiores. I, 269.

Litteris loco sermonis utimur. I, 195. *

Locatio conductio, invento numo, invaluit. I, 350. I, 360. quid circa eam justum? I, 360. seq.

Locatoris officia. I, 361.

M

Macchiavelistarum principia. II, 131.

Magia superstitiosa fugienda. I, 133.

Magistratus qui? II, 181. quid circa eos justum? *ibid.* et seq.

Majestas realis an penes populum in monarchia, personalis penes principem? II, 130. ejus jura quis in monarchia, aristocratia, et democratia exerceat?

II, 123. sequent. quis in rebuspub. mixtis? II, 125. quis in systematibus civitatum? II, 126. ejus jura quid? II, 135. an eadem ac regalia? II, 135. * immanentia et transeuntia. II, 136. sequent. an sint dividua? II, 138.

Maledictio quid? I, 203. illicita. I, 205.

Malum I, 1. et ib. n.

Mandantis officia. I, 349.

Mandatarii officia, I, 347.

Mandati contractus, ejusque indoles. I, 346.

Manifesta, scripta, quid? II, 200. *

Manumissio quid? II, 88.

Mare an in dominio? II, 177.

Marriage de conscience. II, 50. *

Ma-

- Maritalis* potestas qualis? II, 46. an pacto mutari aliquid circa illam possit? II, 47.
- Maritus* an castigare possit uxorem? II, 46. onera matrimonii ferre tenetur. II, 48. an gaudeat imperio in uxorem? II, 45.
- Masculi* an feminis in successionebus præferendi? I, 297.
- Mater* obligata est ad infantes lacte suo alendos. II, 61. *
- Materfamilias* quæ? II, 90.
- Matrimonium* quatenus indissolubile? II, 49. imperfectum, putativum. II, 50, senum veluti honorarium. II, 32. extra id omne genus libidinum vetitum. II, 25. ejus onera ferre tenetur maritus. II, 48.
- Mediatorum* pacis officium. II, 221.
- Membrum* an abscindi possit vitæ servandæ causa? I, 165.
- Mendacium* quid? I, 199. quomodo à falsiloquio differat? I, 201.
- Mens* perficienda pro virili. I, 350.
- Meritum* effectus imputationis. I, 99.
- Metalla* nobiliora cur adhibita, ut pretio eminente fungerentur? I, 335.
- Militia* lecta, mercenaria, so-
- cia. II, 192. *
- Milites* an quidam fugientes excludi possint castello, ne simul hostes irruant? I, 167. *
- Ministrissimus* quis dicatur? II, 182.
- Missilia* cui acquirantur? I, 249.
- Mixtæ* actiones an dentur? I, 58.
- Moderamen* inculpatæ tutelæ quid? I, 163. 166. et 180. ejus limites. I, 181. adversus quos eo uti liceat? I, 182. quamdiu eî locus sit in statu naturali? I, 183. et civili? I, 184.
- Modi* acquirendi. I, 240.
- Monarcha* quemvis honoris titulum sibi recte adsciscit. II, 120. in monarchia solus exercet jura majestatis II, 121. quomodo à tyranno differat? II, 122.
- Monarchiæ* origo. II, 116.
- Monarchomachorum* error. II, 130.
- Monetam* cudendi jus ad fiscum pertinet. II, 178.
- Moralitas*. I, 14. 29.
- Mores* quid? I, 55. an libertatem voluntatis impediunt? I, 55.
- Morganatica* lex. I, 50.
- Mori* quid? I, 143.
- Mors* quando intrepide obeunda? I, 143. voluntaria

- semper injusta I, 144.
Mulctæ ad fiscum pertinent.
 II, 178.
Municipium an sit respublica?
 II, 529.*
Mutschirung quid? I, 270.*
Mutuum quid? I, 364. in eo
 transfertur dominium I,
 365.

N

- Naufragium*. In eo quid jus-
 tum pro vita servanda?
 I, 167.
Necessitas an habeat legem?
 I, 155. ejus favoris quod-
 nam fundamentum sit? I,
 156. quid et quotuplex?
 I, 157. quæ favorem me-
 reatur? I, 158. regulæ de
 favore necessitatis. I, 159.
 sequent. an ea urgente
 quis contrectare vel perde-
 re possit res alienas? I,
 170.

Negotiorum gestoris officia.
 I, 348.

Negotiorum gestio. I, 346. e-
 jus, cujus negotia gesta,
 officium. I, 349.

Nepotes quomodo avis succe-
 dant? I, 299. seq.

Neutralitatis. Tractaten. II,
 210.

Noachi præcepta an norma. I,
 N. I, 16. et 72.

Nobilitatis gentilitiæ origo. I,
 105.

Nolle et non velle an synony-
 ma? I, 52.

Norma actionum an indigeat
 homo? I, 4. quid? I, 8. e-
 jus requisita. I, 5. sequent.
 juris naturæ an eadem
 cum ejusdem principio?
 I, 60. non in nobis ipsis,
 sed extra nos quærenda. I,
 61. an illa sit voluntas Dei?
 I, 62.

Novatio I, 389. quid sit? I,
 478.

Numi definitio Aristotelica,
 I, 329.* ejus loco variis
 rebus usæ sunt aliæ gen-
 tes. I, 335.* quantum il-
 li pretii statuendum? I,
 336. eo nondum inven-
 to, quale commercii ge-
 nus in usu fuerit? I,
 337.

Nuptias facit consensus. II,
 29. an iis ritus quosdam
 desideret I. N. II, 42. qui
 eas facere possint? II, 32.
 seq.

O

Obedientia quid? I, 87.*

Obedientia passiva. II,
 131.

Obligatio quid? I, 6. exter-
 na et interna. I, 7. ejus
 correlatum jus? I, 7. spe-
 cies obligationis nobilissi-
 ma est interna, attamen
 jus naturæ et externam
 de-

- desiderat. I, 8. * et 9. perfecta et imperfecta I, 9. solvitur variis modis. I, 406. solutione. I, 407. compensatione. I, 409. condonatione. I, 411. mutuo dissensu. I, 412. temporis lapsu et non existente conditione. I, 414. morte. I, 415. status mutatione. I, 416. rei interitu. I, 417. novatione et delegatione. I, 418.
- Obligatio* connata adventitia, I, 175.
- Obligatio* juxta Catholicos. I, 6. n. I, 7. n. I. 9. n.
- Obsequium* erga Deum quid? I, 131.
- Obsidum* jura et obligationes. II, 221. *
- Occasio* quid? I, 114. * peccandi vitanda. I, 114. *
- Occidendum* non est. I, 179.
- Occupatio* quid? 222. quomodo fiat? I, 242. per universitatem, et per fundos. I, 243. bellica unde derivanda? I, 147.
- Ochlocratia*. In eam facile degenerat democratia. II, 117. 124.
- Odium*, quid? I, 80.
- Officiositas* quid? I, 222. ad eam obligamur. I, 229.
- Officium* quid? I, 113. 120. 172. perfectum et imperfectum. I, 173. sequent. absolutum et hypotheticum. I, 175. fundamentum per-
- factorum officiorum. I, 175. hypotheticorum. I, 176. imperfectorum. I, 214. imperfecta aliquando in perfecta transeunt. I, 216. et 174. II, 10. naturalia, Christiana, civilia. I, 123.
- Oligarchia*, in eam degenerare potest aristocratia. II, 117. 231.
- Optimum* ad id eligendum summus obligati. I, 92. * I, 181. *
- Ordo* in familia bene constituta præcipuum. II, 98. naturæ an principium juris naturalis? I, 76.

P

- P***Acis* externæ studium an principium juris Naturæ?
- Paciscentium* consensus mutuus esse debet. I, 396.
- Pacisci* qui possint? I, 392. an et pro aliis liceat? I, 403.
- Pactum*. Ex eo officia hypothetica. I, 176. quid? I, 385. à contractu quomodo differat? I, 385. an utile, quod initum ex ignorantia vel errore? I, 393. an, quod dolo malo elicitum? I, 394. an, quod vi extortum? I, 395. an quod factum de rebus impossi-
- Qqq 2   bi-

- bilibus? I, 397. vel de turpibus? I, 398. an si conjunctum sit cum alterius detrimento? I, 399. cur pacta sint necessaria? I, 386. maxime in statu naturali. II, 11. ea servanda. I, 387. seq. alia unilateralia, alia bilateralia, * alia obligatoria, alia mixta. I, 389. et nuda obligant. I, 390. alia expressa, alia tacita. I, 391. alia pure, alia sub conditione, alia ex die vel in diem ineuntur. I, 401. sub conditione impossibili vel turpi inita non valent. I, 401. seq.
- Pactum* de successione an valeat? I, 292. reddendæ vicissitudinis quid? I, 341. de commodando. I, 357. protimiseos, de evictione præstanda, vel pœna in casum pœnitentiæ solvenda. I, 357. de retrovendendo. I, 357. antichreticum. I, 369. de rebus factive alienis. I, 300.
- Pagus* qualis societas? II, 18. *
- Parentes* jure divino an ad successionem vocati? I, 301. * inter eos et liberos societas. II, 51. eorum potestas in liberos unde, et quanta sit? II, 53. 63. sequent. quibus competat? II, 54. sequent. an et jus vitæ et necis comprehendat? II, 57. an jus ve-
- numdandi noxæ dedendi? II, 58. officia eorum erga liberos. II, 58. seq. iis quid debeant liberi? II, 67. sequent. potestas eorum quomodo solvatur? II, 71. sequent. an ea soluta cessent liberorum officia. II, 62. 74.
- Passio* quid? I, 25. an eam dirigat jus naturæ? I, 27.
- Paterfamilias* quis? II, 90. ejus potestas in statu naturali. II, 93. et civili. II, 94. ejus ac matrisfamilias officia. II, 96. sequent. in statu naturali jus dicit familiæ. II, 93. II, 156. *
- Patriæ* quid debeamus? II, 225. an dulce pro ea mori? *ibid.* *
- Patria* potestas, vid. *Parentes*.
- Paupertas* an recte imputetur? I, 152. eam bonus vir æquo animo ferre debet. I, 52. *
- Pax* quid? II, 217. circa eam jus imperantium. II, 216. ei an obstet exceptio læsionis. II, 218. nec non exceptio quod metus causa. II, 219. an et cum rebellibus inita valeat? II, 220. ejus sponsores quinam? II, 209. 221.
- Peccatum* exiguum nullum putat virtutis studiosus. I, 37. * quid? I, 117.
- Pecunia* pretium eminens. I,

329. ejus definitio Aristoteli. I, 329.*
- Pellex* quid? II, 50.*
- Perfectionis* definitio. I, 2.*
- Perficere* quid dicatur hominem? I, 2.
- Perfidia* an obligationem perimat? I, 443.
- Periculo* sese offerre improbum. I, 155.* alterum exponere sine ratione, injustum. I, 79.
- Perculum* rei venditæ et nondum traditæ quem penes esse debeat? II, 353.
- Permutatio*, antiquissimum commercii genus. I, 333.* contractus antiquissimus. I, 337. apud omnes gentes recepta. *ibid.* quid sit? I, 338. vel simplex, vel æstimatoria. I, 338. quid circa utramque justum? I, 339. seq. æstimatoria quomodo differat ab emptione venditione? I, 350.*
- Persona* moralis. II, 20.
- Pharisæorum* vita austera, jejunia, largitiones, an actiones bonæ? I, 116.*
- Pignoris* jus quid? I, 293.
- Pignus*, quid circa eum contractum justum? I, 370. an, eo intereunte, liberetur debitor? *ibid.**
- Piscatio*, species occupationis. I, 244.
- Plantatio* species accessionis et quid circa eam justum sit? I, 264.
- Pæna* quid? I, 99. ejus definitio Grotiana II, 159. vel naturalis, vel positiva. I, 66. conventionalis. II, 159.* eam aliquem meruisse declaratur per imputationem. I, 99. qualem transgressoribus minetur jus naturæ I, 66. eam infligere an possint pares? II, 159. eam irrogandi jus est penes imperantem. II, 158. qui et gratiam ejus facere potest. I, 158. ejus finis. II, 160. an ad illam obligatus sit delinquens? II, 161. quanta ea esse debeat? II, 164. sequi. an famosam eam esse expedit? II, 167.
- πολυαγία* apud omnes gentes prohibita. II, 36.
- πολυουσία* an licita? II, 36. sequi. pro ea qui scripserint? II, 37.*
- Possessio* quid? I, 231. effectus dominii. I, 306. domino à nemine debet interverti. I, 320.
- Possessor* bonæ fidei loco domini est. I, 312. quos fructus percipiat? I, 314. sequi. malæ fidei quos fructus restituat? I, 316. etiam casum ferre tenetur. I, 317.*
- Prefectura* an respublica? II, 129.*
- Premium* an et quando quis mereatur. I, 99.*

Præscriptio an præsidium reperiatur in jure nat. et gentium. I, 323. *

Pretium quid? I, 328. vulgare et eminens. I, 329. quomodo vulgare definiendum? I, 330. sequent. adfectionis quid? I, 332. eminens cur inventum? I, 323. ejus requisita. I, 334. sequent. vulgare, vel legitimum, vel conventionale. I, 345. *

Primogenitus an natu minoribus præferendus in regno? II, 297. I, 143.

Princeps. vid. *imperans*.

Principium juris naturæ, quid? I, 60. * I, 67. ejus requisita. I, 68. non consistit in sanctitate Dei I, 69. nec in interna actionum justitia. I, 70. nec in consensu omnium gentium. I, 71. nec in septem Noachi præceptis. I, 72. nec in jure omnium in omnes I, 73. nec in pacis externæ custodia. *ibid.* nec in statu integritatis. I, 74. nec in socialitate. I, 75. nec in ordine naturæ. I, 76. nec in utilitate humani generis *ibid.* nec in theocratia *ibid.* sed in amore. I, 79. idque est principium verum evidens, et adæquatum. I, 94.

Probabilissimi lubricum fundamentum. I, 40.

Promissio perfecta et imperfecta: an illa tantum obliget I. 389. *

Promittere an possumus pro aliis? I, 403.

Proprietas quid? I, 231. ejus origo, I, 237.

Provincia an sit respublica? II, 129. *

Provocatio ad quem suprema dirigenda sit? II, 157. *

Psūdos Græcis et mendacium et falsiloquium denotat. I, 201. *

Pudicitiam an vi liceat defendere? I, 186. alterius non lædenda. I, 192. ejus sollicitationi à quibusdam gravior pœna proposita, quam strupo violento. I, 192. *

Pupillarum et tutorum mutua obligatio. II, 75.

Puniendi qui sint? II, 163. an et universitates? II, 163. an et impii. I, 129.

R

Rapina quid? I, 321.

Raptorem inter et raptam an nuptiæ ratæ sint? II, 29.

Recta ratio I, 14.

Recht quid Germanis? 9. *

Reformandi jus imperanti competens. II, 187.

Regalia quid? II, 135. * majora et minora. *ibid.*

Reg.

Regnum. vid. *imperium.* an à monarchia differat? II, 116. hereditarium cujus sit originis? I, 105. *

Regnum rationis in jure natur. evertitur præfat. not. p. 7.

Religio non consistit in sola probitate vitæque integritate. I, 107. * II, 154.

Relocatio tacita. I, 363.

Remissio quid? et quomodo fiat? I, 411.

Repræsentationis jus æquitati naturali consentaneum. I, 299. ei an et inter collaterales sit locus? *ibid.*

Repressaliæ quid? et quid circa eas justum sit? II, 205.

Reservationes mentales respuit jusjurandum. I, 208.

Res nullius quænam? I, 241. amissæ et furtim, vel vi surreptæ manent in dominio prioris domini. I, 241. alienæ dominis restituendæ. I, 323. dividuæ et individuæ quomodo dividendæ. I, 270.

Respublicæ quomodo oriuntur? II, 18. et 194. seq. Achaicæ II, 119. cur institutæ? II, 106. quomodo justæ à latronum cœtibus differant? II, 106. earum finis. II, 106, sequent. mixtæ quid? II, 118. earum forma quæ veteribus visa sit optima? II,

118. * fœderatæ quæ? II,

119. quot personæ constituentur rempublicam? II,

107. sequent. an sine territorio consistat? II, 108.

pacta et decretum, per quæ populus coalescit in rempublicam. II, 109. sequent.

ejus formam novam aliquando victores victis obtrudunt. II, 114, in omni rep. est imperium summum et ἀναρχία. II, 129.

ea eversa, cives esse desinunt. II, 229. an et forma priore mutata. II, 230.

Restitutio rei alienæ, quando necessaria, vel non? I, 323. seq.

Retrovenditionis pactum I, 357.

Reus stipulandi vel promittendi. I, 374.

Revelationis necessitas I, 11. n.

S

Sacra. Circa ea jus majestatis. II, 183. in quonam illud consistat? II, 184. sequent.

Sacrarum litterarum usus in jure naturæ I, 16.

Sanctitas Dei non est juris naturæ principium. I, 69.

Sanctitas alterius non lædenda. I, 179.

Satio species accessionis. I, 264.

Sa-

- Satisfactio* quid et quotuplex? I, 211. quomodo præstanda? I, 212.
- Scholarum* cura pertinet ad principem. II, 188.
- Scotatio*, species traditionis symbolicæ. I, 276.
- Scriptura* sacra an principium cognoscendi. I. N? I, 16.
- Scriptura* loco sermonis est. I, 195. quid circa eam justum? I, 262.
- Scrupulosa* conscientia quid? I, 41.
- Scrupulus* quid? *ibid.**
- Securitas* civium, finis rerum-publicarum? II, 107. in quo consistat. II, 150.
- Senes* an recte contrahant nuptias? II, 32.
- Sermonem* homo præ brutis peculiarem habet. I, 194. quid sit sermo? I, 195. quomodo illo utendum? I, 196. sequ.
- Servi* mercenarii cujus conditionis? II, 82. itemque obnoxii? II, 84. sequ. utrorumque officia erga dominos. II, 87. familiares qui? II, 90.
- Servilis* hominum vitiiis deditorum status. I, 42.*
- Servitus* in re aliena quid? I, 282. personalis et realis. I, 282.
- Servitus* hominum obnoxia an sit contra jus naturæ? II, 78. an quis in eam se ipse addicere possit? II, 79. quomodo finiatur? II, 88. quotuplex? II, 77.
- Servus* quis? II, 77.
- Socialitas* an principium I. N? I, 75.
- Societas* contractus. I, 363.*
- Societas* quomodo constituitur? II, 12. quid? II, 14. ratione finis diversæ sunt societates. II, 15. aliæ justæ et licitæ, aliæ injustæ et illicitæ. II, 15. aliæ ultroneæ, aliæ coactæ. II, 16. simplices aliæ, aliæ compositæ. II, 18. æquales vel inæquales. II, 19. initur consensu. II, 17. habetur pro una persona. II, 20. Ejus obligationes eadem ac singulorum hominum. II, 21. quales illæ sint ratione sociorum? II, 22. ratione aliorum. II, 23. 24.
- Societas* contractus. I, 379. ea est vel universalis, vel generalis, vel singularis. I, 380. sequ. an ea liceat excedere invito socio? I, 382. conjugalis. vid. *conjugium*. paterna. vid. *parentes*. herilis. vid. *servitus*. familiæ vid. *familia*.
- Sociorum* officia. II, 25. sibi invicem tenentur ad præstandam evictionem. I, 274.
- Solutio* quid? et quid circa eam justum sit? I, 407. sequ.

Somnia an impotentur, I, 106.*

Specificatio, species accessionis et quid circa illam justum sit? I, 259.

Sponsalia quid? II, 30.

Sponsio quid? et quid circa eam justum sit? II, 213.

Sponsoris pacis officium. II, 209. 221.

Spontanea actio quæ? I, 58.

Spontaneitas quid? I, 53.

Status quid? II, 2. physicus et moralis. II, 2. naturalis et adventitius. II, 3. naturalis an hic opponatur statui brutorum? II, 4. est status æqualitatis II, 5. et libertatis. II, 6. in eo vigere debuit jus naturæ. II, 7. non ergo in eo jus omnium in omnes. II, 9. in eo viventibus jus belli est. II, 10. pacta in illo maxime necessaria. II, 11. an tanta ejus miseria quanta vulgo illi tribuitur? II, 12. ei cur statum socialem prætulerint homines? II, 13. socialis quid? II, 14.

Status integritatis an principium juris naturæ? I, 74. civilis omnibus fere gentibus placuit. II, 100. vera ejus rei causa. II, 101. sequi.

Status mutatio modus solvendi obligationes. I, 416.

Submissio voluntatum quid? II, 115.*

Successio testamentaria an, et quatenus juris naturæ? I, 268.

Successio ab intestato, ejus fundamentum. I, 285. seq. liberorum. I, 297. seq. adscendentium. I, 301. collateralium I, 302. seq. qualis in regnis successivis obtineat? II, 142. sequ. Francica et Castellana. II, 143.

Successivum imperium quid? II, 143.

Superficiæ jus. I, 281.

Superstitio quid? I, 132. ejus effectus et cum atheismo comparatio. I, 133.*

Suum quid quisque dicat? I, 175. 231.

Συμβολαί, *συμβολα*, *συμβολαία* commercia cur Græcis dicta? I, 328.

Synodi cur et quomodo indicendæ? II, 187.*

Systema civitatum quid? II, 18.* II, 119. istorum diversissimæ species. II, 128.

T

TAcere quando liceat interrogatis? I, 200.

Taciturnitas, quid? I, 201.

Talionis jus an locum inveniat? II, 165.

Temperamentum an impediatur libertatem voluntatis? I,

Territorium occupatum cuius sit? I, 243.
Testamentum. vid. *Successio*. ejus origo. I, 268. quid sit? *ibid.* et 286. an ex jure naturæ? I, 287. seq. quid ex mente Grotii? I, 290.
Theocratia moralis an principum juris naturæ? I, 76.
Thesaurus inventus cui cedat? I, 249.
Tignum junctum an solvi queat? I, 261.*
Timor. Dei quid? I, 131.
Tractatus quid? I, 389.*
Traditio quid? I, 266. an ad transferendum dominium necessaria? I, 275. quotuplici modo fiat? II, 276. et 284. symbolica. I, 276. quis per eam transferre possit dominium? I, 277. ex qua causa per eam transferatur dominium? I, 278. seq. fieri debet accipienti. I, 284. ante eam cuius in venditione sit periculum? I, 353.
Transitus. II, 196.
Transactio quid? I, 389. II, 75.
Tributa indicare jus majestaticum. II, 168. quid circa ea justum? II, 179. seq.
Tutela quid? II, 75. et quamdiu duret? II, 75. suprema jus imperantium. II, 169.*
Tutorum et pupillorum mutua obligatio. II, 75.
Tyrannis quid? II, 117. in-

ter eam et monarchiam quid intersit? II, 122.
Tyrannicæ artes. II, 122.*

V

Valetudinis cura unicuique incumbit. I, 44.
Vectigalia. vid. *tributa*.
Venatio, species occupationis. I, 244. seq.
Venditæ, et nondum traditæ rei penes quem periculum? I, 353.
Venditor emtori rei venalis qualitates indicare debet. I, 351. ad evictionem præstandam est obligatus. I, 356.
Veneratio quid? I, 87.*
Veracitas quid? I, 202.
Verbis nemo lædendus. I, 193. eorum notione recepta utendum. I, 197.
Veritas quid? I, 202. unde ejus obligatio. I, 201. not.
Verna quid? II, 87.
Victi in eos quomodo acquiratur imperium? II, 206. his victor aliquando novam imperii formam obtrudit. II, 114.
Vindicans rem quid b. f. possessori restituat? I, 311.
Vindicatio effectus domini, I, 306. 311.
Vis externa an impediat libertatem voluntatis? I, 56. quando illi cedendum. I, 111.

ET VERBORUM.

- Vita* ejus servandæ causa an membrum abscindere liceat? I, 165. ad eam servandam unusquisque est obligatus. I, 143. seq.
- Vitia* ad ea animo evellenda unusquisque obstrictus est. I, 149.
- Vitronea* actio quid? I, 58.
- Vniversitates* an puniendæ. II, 163.
- Vocatio* divina specialis quid? I, 147.*
- Volenti* an fiat injuria? I, 399.*
- Voluntas* quid? I, 51. nihil decernit, nisi prælucente intellectu. I, 30. ejus actus et natura. I, 52. spontaneitas et libertas. vid. *libertas*. antecedens et consequens. I, 57. efficax et inefficax. I, 112. excolenda est. I, 148. et emendanda. I, 149. alterius non lædenda. I, 189.
- Voluntas* Dei, norma actionum humanarum. I, 62. seq. eadem est justitiæ divinæ fundamentum. I, 65. nihil aliud intendit, quam felicitatem nostram. I, 77. seq.
- Urbs* qualis societas. II, 18.*
- Usucapio* an juris naturæ? II, 323.
- Usuræ* quid? I, 367. an jure naturæ licitæ? I, 368.
- Utilitas* an fons juris? I, 76.78.
- Uxor* an ad majorem, quam maritus, obstricta sit castitatem? II, 44. in eam an marito imperium competat? II, 45. seq.

ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΙ.

Omissa Ad §. 84. Lib. I.

Ad virtutem vero cogi nemo possit. Lenienda aliquantum hæc propositio, ita ut pro virtute sumamus amorem sublimiorem humanitas, quem innuerat. §. 82. in scholio hic etiam laudato, et pro coactione vim externam respondentem actioni in foro pro justitia commutativa. Et si enim officia beneficentiæ, et humanitatis, vel opera misericordiæ non sint contra strictam justitiam particularem, et humanam, quæ actionem in foro impertiantur, tamen sunt contra justitiam universalem, naturalem seu divinam, et hac ipsa de causa recentiores nonnulli Naturalistæ obligationem iis perfectam tribuunt uti Felice Princ. jur nat. t. 3. p. 360. ita ut virtutes præstandæ sint quatenus debitæ coactione morali, seu præcepto naturali vim coactivam habente, quia versantur circa honestatem morum simpliciter necessariam. v. Werenkum jus nat. p. 1. c. 4. n. 629. et infra §. 174. ubi alia addimus.

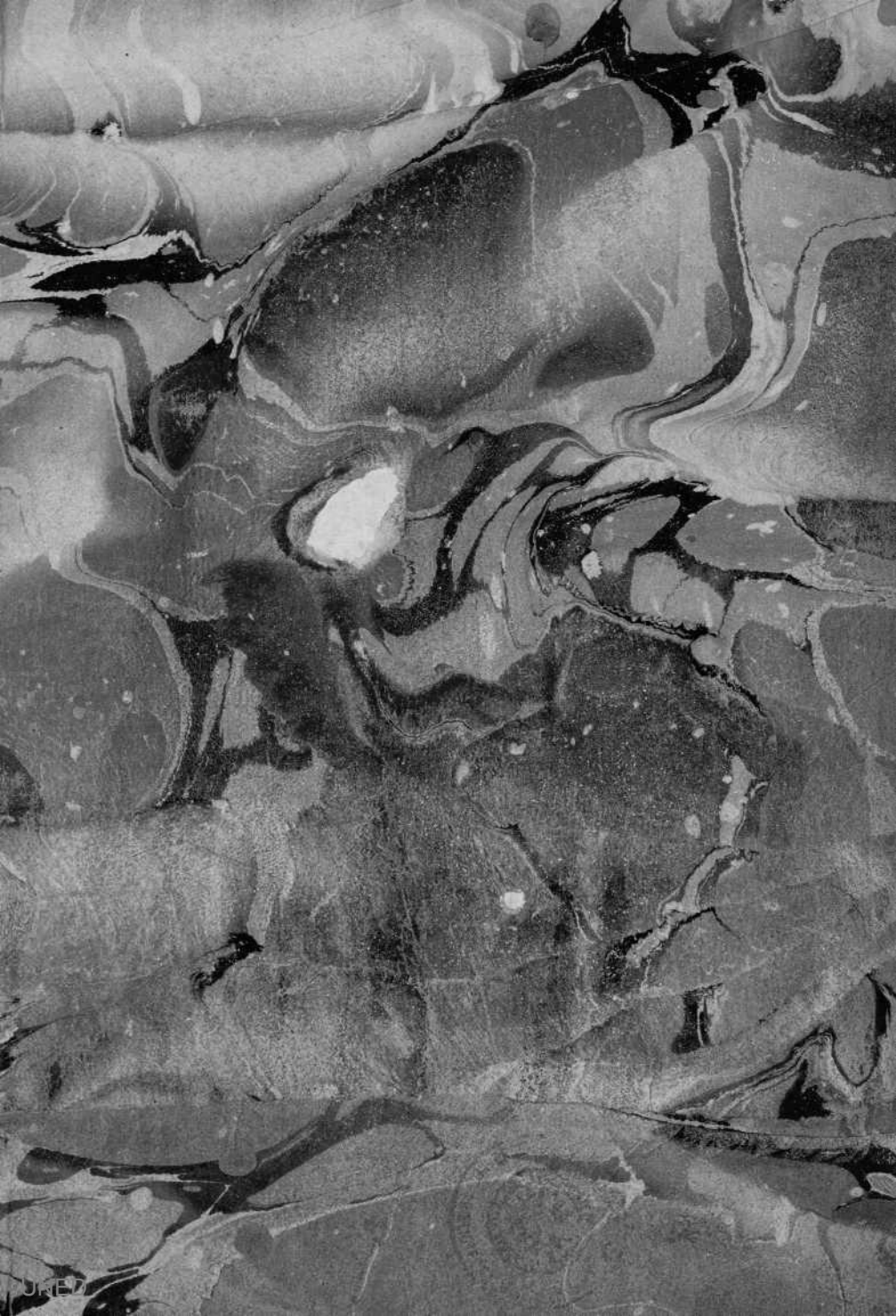
ET VERBORUM

Faint, mirrored text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is largely illegible due to fading and bleed-through.

Second block of faint, mirrored text, also likely bleed-through from the reverse side. The text is illegible.

HEINECCI

ELEMENTA

JURIS NATU

ET GENTIUM

F. A.

174

UNED